

การวิเคราะห์คำสมาสในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

ปริญญานิพนธ์

ของ

พระมหาสาโรจน์ บัวพันธุ์งาม

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

สิงหาคม 2552

การวิเคราะห์คำสมาสในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

ปริญาพนธ์

ของ

พระมหาสาโรจน์ บัวพันธุ์งาม

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

สิงหาคม 2552

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การวิเคราะห์คำสมาสในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

บทคัดย่อ

ของ

พระมหาสาโรจน์ บัวพันธุ์งาม

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

สิงหาคม 2552

พระมหาสาโรจน์ บัวพันธุ์งาม. (2552). *การวิเคราะห์คำสมาสในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. ปริญญาโท ศศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: รองศาสตราจารย์อัศรา บุญทิพย์, อาจารย์พัชนี โชติกลีแยร์.

การศึกษาครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างและ
ลักษณะความหมายของคำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

วิธีการศึกษาค้นคว้า ได้รวบรวมคำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับดังกล่าวแล้วนำมา
จำแนกลักษณะโครงสร้างโดยพิจารณาจากคำไวยากรณที่สามารถปรากฏเป็นหน่วยหลักได้ และ
จำแนกลักษณะความหมายโดยเปรียบเทียบความหมายของคำสมาสตามที่ปรากฏในพจนานุกรม
ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กับความหมายเดิมของแต่ละรูปศัพท์

ผลการศึกษาพบว่า คำสมาสมีลักษณะโครงสร้าง 7 แบบ ได้แก่ ลักษณะโครงสร้างแบบ
หน่วยหลักเป็นคำนาม มีลักษณะโครงสร้างย่อย 4 แบบ ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยาย
เป็นคำนาม (คำนาม<คำนาม, คำนาม>คำนาม) หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์
(คำวิเศษณ์<คำนาม, คำนาม>คำวิเศษณ์) หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำกริยา
(คำกริยา<คำนาม, คำนาม>คำกริยา) และหน่วยหลักเป็นคำนามทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย
(คำนาม+คำนาม) ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยา มีลักษณะโครงสร้างย่อย 3 แบบ
ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำนาม (คำนาม<คำกริยา) หน่วยหลักเป็นคำกริยา
หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ (คำวิเศษณ์<คำกริยา) หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำกริยา
(คำกริยา<คำกริยา) ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ มีลักษณะโครงสร้างย่อย 3 แบบ
ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำนาม (คำนาม<คำวิเศษณ์, คำวิเศษณ์>คำนาม)
หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ (คำวิเศษณ์<คำวิเศษณ์, คำวิเศษณ์>คำวิเศษณ์)
และหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย (คำวิเศษณ์+คำวิเศษณ์)
ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำนามและคำกริยา ไม่มีหน่วยขยาย (คำนาม+คำกริยา,
คำกริยา+คำนาม) ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์ ไม่มีหน่วยขยาย
(คำกริยา+คำวิเศษณ์, คำวิเศษณ์+คำกริยา) ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์และ
คำนาม ไม่มีหน่วยขยาย (คำวิเศษณ์+คำนาม) และลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำสรรพนาม
หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ (คำวิเศษณ์<คำสรรพนาม) นอกจากนี้ยังพบว่า คำสมาสนั้นมีความหมาย
2 ลักษณะ ได้แก่ ความหมายคงเดิม และความหมายเปลี่ยนแปลง ความหมายเปลี่ยนแปลงนั้นจำแนก
ออกได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ความหมายเปลี่ยนแปลงบางส่วน ความหมายเปลี่ยนแปลงโดยนัย และ

ความหมายย่ำยที่ คำสมาสที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงบางส่วนนั้นจำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหน้า (ส่วนหน้ามีความหมายใหม่, ส่วนหน้ามีความหมายสูญ)
ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหลัง (ส่วนหลังมีความหมายใหม่, ส่วนหลังมีความหมายสูญ)

AN ANALYSIS OF SAMĀSA FOUND IN THE 1999 THAI ROYAL INSTITUTE DICTIONARY

AN ABSTRACT

BY

PHRAMAHA SAROJ BUAPHANNGAM

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the

Master of Arts Degree in Thai

at Srinakharinwirot University

August 2009

Phamaha Saroj Buaphanngam. (2009). *An Analysis of Samāsa Found in The 1999 Thai Royal Institute Dictionary*. Master thesis, M.A. (Thai). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Akkara Bunthip, Ms. Phattanee Jotikasthira.

This study was aimed at analyzing the characteristics of both structures and meanings of samāsa in the 1999 Thai Royal Institute Dictionary.

In this study, a number of samāsa from the dictionary were collected and then analyzed and classified according to word patterns. The analysis was done by considering whether the samāsa, could grammatically be the core or head constituent and by comparing their meanings (of the whole samāsa) with the meanings of their morphemes.

The study found that samāsa can be classified into seven patterns. The first pattern consists of a noun as the head, which can be further divided into four smaller types— a noun as the head with an adjunct noun (noun<noun, noun>noun), a noun as the head with an adjunct adjective (adjective<noun, noun>adjective), a noun as the head with an adjunct verb (verb<noun, noun>verb) and two nouns as one head without an adjunct (noun+noun). The second pattern consists of a verb as the head, which can be further divided into three types, namely, a verb as the head with an adjunct noun (noun<verb), a verb as the head with an adjunct adjective (adjective<verb), and a verb as the head with an adjunct verb (verb<verb). The third pattern has an adjective as the head and can be classified into three groups, that is, an adjective as the head with an adjunct noun (noun<adjective, adjective>noun), an adjective as the head with an adjunct adjective (adjective<adjective, adjective>adjective), and two adjectives as one head without an adjunct (adjective+adjective). Samāsa of the fourth pattern consist of a noun and a verb as the head and have no adjunct (noun+ verb, verb+noun). The fifth pattern contains a verb and an adjective as the head and has no adjunct (verb+adjective, adjective+verb). The sixth pattern contains an adjective and a noun as the head and has no adjunct (adjective+noun). Finally, the seventh group has a pronoun as the head with an adjunct adjective (adjective<pronoun).

It was also found that there are two types of meanings of samāsa: unchanged (stable) and changed. Samāsa with a changed meaning may be categorized into three groups: those whose meaning partly changes, those whose meaning implicitly changes, and those with a deviated meaning. Samāsa with a partly changed meaning may be further divided into two groups: samāsa whose meaning changes in the front constituent (the front constituent adopts a new meaning, or the meaning of the front constituent disappears) and samāsa whose meaning changes in the back constituent (the back constituent gets a new meaning, or the meaning of the back constituent disappears).

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การวิเคราะห์คำสมาสในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

ของ

พระมหาสาโรจน์ บัวพันธุ์งาม

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร. สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่ เดือน พ.ศ. 25.....

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน

..... ประธาน

(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์)

(รองศาสตราจารย์ผกาศรี เย็นบุตร)

..... กรรมการ

..... กรรมการ

(อาจารย์พัชนี โชติกละเอียด)

(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์)

..... กรรมการ

(อาจารย์พัชนี โชติกละเอียด)

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พระสุธีธรรมานวัตร)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยดี เพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจากรองศาสตราจารย์ อัครา บุญทิพย์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ อาจารย์พัชนี โชติกลีภัย กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ท่านทั้งสองได้เสียสละเวลาอันมีค่าเพื่อให้คำปรึกษาแนะนำในการจัดทำงานวิจัยนี้ ทุกขั้นตอน อีกทั้งยังทำให้ผู้วิจัยได้รับประสบการณ์ในการทำงานวิจัยและรู้ถึงคุณค่าของงานวิจัย และท่านทั้งสองยังเป็นแบบฉบับของอาจารย์ที่ทุ่มเทให้กับศิษย์และงานด้านวิชาการอย่างไม่เหน็ดเหนื่อย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พระสุธีธรรมานวัตร (เพียบ มาลัย) และขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ณภาศรี เย็นบุตร คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ ที่ให้แนวคิดและข้อเสนอแนะต่างๆ ทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์พิเศษ ดร. จำลอง สारพัตติก ที่ให้ความรู้และคำแนะนำเกี่ยวกับคำสมาสในภาษาสันสกฤต และขอขอบคุณรองศาสตราจารย์พัฒน์ เพ็งผลา ที่ให้คำแนะนำและแนวทางเบื้องต้นในการเขียนเค้าโครงปริญญานิพนธ์

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้แก่ผู้วิจัยในการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงกระบวนการเรียนรู้และประโยชน์อันเกิดจากการผลิตงานด้านวิชาการ เพื่อนำไปพัฒนาศักยภาพตนเองในการผลิตงานด้านวิชาการอื่นๆ ต่อไป

ท้ายสุดผู้วิจัยขอขอบพระคุณ พ่อ แม่ พี่ น้อง ผู้มีอุปการคุณและเพื่อนๆ ทุกคนที่ทำให้กำลังใจที่ดีเยี่ยมตลอดระยะเวลาที่ศึกษาและทำงานวิจัย

พระมหาสาโรจน์ บัวพันธุ์งาม

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	4
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า.....	4
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า.....	4
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะโครงสร้างของคำสมาส.....	6
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะโครงสร้างของคำสมาส.....	11
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความหมายของคำสมาส.....	12
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความหมายของคำสมาส.....	17
3 ลักษณะโครงสร้างของคำสมาส.....	18
ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม.....	19
หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม.....	19
หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์.....	33
หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำกริยา.....	44
หน่วยหลักเป็นคำนามทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย.....	47
ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยา.....	49
หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำนาม.....	50
หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์.....	53
หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำกริยา.....	54
ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์.....	54
หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำนาม.....	55

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 (ต่อ)	
หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์.....	57
หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย.....	59
ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำนามและคำกริยา.....	60
ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์.....	61
ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์และคำนาม.....	61
ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำสรรพนาม.....	62
4 ลักษณะความหมายของคำสมาส.....	63
ความหมายคงเดิม.....	63
ความหมายเปลี่ยนแปลง.....	73
ความหมายเปลี่ยนแปลงบางส่วน.....	73
ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหน้า.....	73
ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหลัง.....	81
ความหมายเปลี่ยนแปลงโดยนัย.....	93
ความหมายย้ายที่.....	104
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	111
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า.....	111
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า.....	111
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า.....	111
อภิปรายผล.....	113
ข้อเสนอแนะ.....	120
บรรณานุกรม.....	121
ภาคผนวก.....	125

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	326

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ผู้ใช้ภาษาอาจมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับชนชาติอื่นซึ่งมีวัฒนธรรมต่างกัน มีการยืมภาษาของชนชาติที่เกี่ยวข้องด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ เช่น การอยู่ร่วมกัน การรับศิลปะวิทยาการ การรับศาสนา การติดต่อค้าขาย ตลอดจนการเมืองการปกครอง จึงทำให้ภาษาต่างๆ มีคำยืมจากภาษาของชนชาติที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมภาษา

ภาษาไทยมีคำยืมจากภาษาต่างประเทศหลายภาษา เช่น ภาษาบาลีสันสกฤต ภาษาเขมร ภาษาจีน ภาษามลายู ภาษาโปรตุเกส ภาษาเปอร์เซีย และภาษาอังกฤษ เป็นต้น ในจำนวนคำยืมทั้งหมดปรากฏว่า คำยืมภาษาบาลีสันสกฤตมีมากกว่าภาษาอื่นๆ (วิสันต์ ภูมิแก้ว. 2545: 3)

ภาษาบาลีสันสกฤตนั้นมิใช่ปนอยู่ในภาษาไทยมาช้านาน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว 235 ปี พระโศภนเถระและพระอุตรเถระพร้อมภิกษุสงฆ์ 5 องค์ ได้มายังดินแดนรามัญสุวรรณภูมิเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พระปัญญาสาโร. 2540: 59) เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ภาษาบาลีได้เข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิแล้ว ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนามีการถ่ายทอดและบันทึกหลักคำสอนไว้ด้วยภาษาบาลี นอกจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวมา ชื่ออาณาจักรและชื่อบ้านเมืองที่สำคัญสมัยพุทธศตวรรษที่ 16 เช่น ศรีวิชัย ศรีโพธิ์ ตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นคำภาษาบาลีสันสกฤตก็เป็นเครื่องยืนยันได้อีกเช่นกัน

นอกจากนั้น ยังมีหลักฐานตัวอักษรจารึกเป็นภาษาบาลีเก่าที่สุด ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 พบที่นครปฐม คือ จารึกคาถา เย ธมฺมา เนื้อหาในศิลาจารึกกล่าวถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา นิกายหินยาน ส่วนที่จารึกเป็นภาษาสันสกฤตเก่าที่สุด ประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 พบที่ นครศรีธรรมราช คือ จารึกวัดเสมาเมือง เนื้อหาในศิลาจารึกกล่าวถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา นิกายมหายาน แสดงให้เห็นว่า ภาษาบาลีสันสกฤตได้เข้ามาแพร่หลายใช้ในหมู่นักปราชญ์ผู้สอนศาสนาในภูมิภาคนี้แล้ว แต่จากหลักฐานตัวอักษรที่เก่าที่สุดซึ่งจารึกเป็นภาษาไทยด้วยลายสือไทย คือ ศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ. 1826 ก็ปรากฏว่า มีคำบาลีสันสกฤตใช้แล้ว เช่น ศรีอินทราทิตย์ ปราชญ์ ศิล ทาน สังฆราช และครู เป็นต้น นั่นแสดงว่า คำบาลีสันสกฤตมีปรากฏในดินแดนประเทศไทยและใช้ปนอยู่ในภาษาไทยตั้งแต่ก่อนเกิดอาณาจักรสุโขทัย

ไทยรับเอาคำบาลีสันสกฤตมาใช้เนื่องด้วยเหตุปัจจัยหลายอย่าง แต่เหตุปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือเหตุปัจจัยด้านศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู

นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาแผ่ขยายเข้ามาในประเทศไทยกระทั่งปัจจุบันได้ประดิษฐานมั่นคงจนถือได้ว่าเป็นศาสนาประจำชาติ ภาษาบาลีสันสกฤตก็เข้ามามีอิทธิพลต่อภาษาไทยมากขึ้นและยิ่งจะเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ เพราะคนไทยถือว่าภาษาบาลีสันสกฤตเป็นภาษาของศาสนา เป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ ทั้งยังแสดงถึงภูมิรัฐของผู้ใช้อีกด้วย แต่เนื่องจากภาษาบาลีสันสกฤตมีระบบเสียงต่างจากภาษาไทยมาก ดังนั้น ในการรับคำบาลีสันสกฤตมาใช้เราจึงได้ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงคำเดิมให้เข้ากับระบบภาษาไทย ประยูร ทรงศิลป์ (2526: 102-104) ได้กล่าวถึงวิธีรับคำบาลีสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย สรุปได้ดังนี้

1. รับจากภาษาใดภาษาหนึ่งมาใช้ เช่น คำว่า จูติ มัจฉา จูฬ รับมาจากภาษาบาลี หรือคำว่า ฤษี สัตว์ แพทย์ รับมาจากภาษาสันสกฤต
2. รับคำทั้งสองมาใช้ในความหมายเดียวกัน เช่น นิจ (บาลี) นิตย (สันสกฤต) หมายถึง เสมอ นุปวา (บาลี) นุชวา (สันสกฤต) หมายถึง ดอกไม้
3. รับคำทั้งสองภาษามาแยกความหมายใช้ ซึ่งแต่เดิมคำทั้งสองภาษามีความหมายเดียวกัน เช่น กีฬ (บาลี) หมายถึง การแข่งขันประเภทลู่ กีฬา (สันสกฤต) หมายถึง การแข่งขันประเภทลาน

คำบาลีสันสกฤตที่เรารับมาใช้โดยอาศัยวิธีทั้ง 3 ดังกล่าวมา พัฒน์ เพ็งผลา (2548: 289) จำแนกไว้เป็น 6 ประเภทดังนี้

1. คำนาม	2. คำคุณศัพท์	3. คำกิตก์
4. คำอุปสรรค	5. คำสมาส	6. คำศัพท์

คำแต่ละประเภtdังกล่าวมา ส่วนใหญ่ไทยรับมาใช้แต่คำสำเร็จรูป ไม่ได้รับเอาวิธีสร้างคำจากภาษาเดิมมาใช้ แต่มีคำ 2 ประเภท คือ คำอุปสรรคและคำสมาสที่ไทยรับมาใช้ทั้งคำสำเร็จรูปและวิธีสร้างคำ

คำสมาส คือ คำที่ได้จากวิธีสมาสซึ่งเป็นการสร้างคำใหม่วิธีหนึ่งในภาษาบาลีสันสกฤต คล้ายกับคำประสมของไทยต่างกันแต่คำสมาสมักเรียงหน่วยขยายไว้ข้างหน้าหน่วยหลัก แต่คำประสมเรียงหน่วยขยายไว้ข้างหลังหน่วยหลัก และด้วยเหตุที่คำสมาสกับคำประสมคล้ายกันนี้เองประกอบกับนักปราชญ์ภาษาไทยมีความนิยมใช้ภาษาบาลีสันสกฤตเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น ท่านเหล่านั้นจึงนิยมนำคำบาลีสันสกฤตมาสร้างคำสมาสใหม่ สังเกตได้จากศัพท์บัญญัติและศัพท์ทางพระพุทธศาสนา เช่น สัทศาสตร์ ภาษาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิทยาการ วิศวกร พลศึกษา วรรณคดี ฤคกรรม สังฆทาน และนามธรรม เป็นต้น ล้วนสร้างโดยอาศัยวิธีสมาสทั้งสิ้น และดูเหมือนว่าการสร้างศัพท์บัญญัติโดยอาศัยวิธีสมาสจะมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามโลกและวิทยาการที่วิวัฒนาการไปอย่างรวดเร็ว

เมื่อวิธีสมาสเป็นที่นิยมและมีความจำเป็นต่อการสร้างคำขึ้นใช้ในภาษาไทยเช่นนี้ จึงมีงานวิจัยหลายเรื่องที่กล่าวถึงคำสมาส และจัดให้สมาสเป็นวิธีสร้างคำอย่างหนึ่งในภาษาไทย เช่น งานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์การสร้างคำในหนังสือเรียนทักษะสัมพันธ์ ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ของไพร่เดียร์ ประมวลรัตน์ (2533) และงานวิจัยเรื่อง คำสร้างใหม่ : ศึกษาจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ของกฤตยวรรณ บัวชู (2535) ในงานวิจัยดังกล่าวได้กำหนดกรอบให้วิธีสมาสเป็นการสร้างคำใหม่วิธีหนึ่งในภาษาไทย

นอกจากนี้ ยังมีเอกสารตำราอีกหลายเล่มที่กล่าวถึงคำสมาส เช่น ตำราหลักภาษาไทย ของพระยาอุปกิตศิลปสาร (2546: 67-68) ได้กล่าวถึงคำสมาสสรุปได้ว่า สมาส คือ วิธีย่อคำหลายคำ ให้เข้าเป็นคำเดียวกัน หรือคำสมาสอื่นๆ ที่เรานำมาใช้ในภาษาไทย คำสมาสพวกนี้ต้องนับเข้าในคำประสมของภาษาไทย และตำราหลักภาษาไทยของกำชัย ทองหล่อ (2547: 306-307) ได้กล่าวถึงคำสมาสสรุปได้ว่า สมาสในภาษาบาลีสันสกฤต หมายถึง วิธีย่อบทตั้งแต่ 2 บทขึ้นไปให้รวมเป็นบทเดียวกัน โดยลบวิภัติของบทหน้าบ้าง ไม่ลบวิภัติแต่นำมาเขียนติดกันบ้าง ส่วนสมาสตามวิธีของไทย คือการประสมคำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปให้เป็นคำเดียวกัน เมื่อประสมกันแล้วความหมายคงเดิมก็มี เปลี่ยนไปก็มี เป็นต้น

แม้จะมีเอกสารตำราหลายเล่มที่กล่าวถึงคำสมาส แต่ผู้วิจัยเห็นว่า ยังไม่ทำให้เห็นกรอบของสมาสหรือเข้าใจลักษณะคำสมาสได้ชัดเจน เพราะโดยมากเราจะรู้แต่ว่า คำสมาสเรียงหน่วยขยายไว้ข้างหน้าและแปลความจากหลังไปหน้า แต่ข้อเท็จจริงปรากฏว่า มีคำสมาสจำนวนหนึ่งที่อยู่นอกกฎเกณฑ์ดังกล่าว เช่น กาลเทศะ แปลว่า เวลาและสถานที่ จะเห็นว่าไม่มีคำใดขยาย แต่เป็นหน่วยหลักทั้งคู่ หรือ คุณวิเศษ แปลว่า ความดีที่แปลกกว่าสามัญ หน่วยขยายอยู่ข้างหลัง และทั้งสองคำล้วนแปลจากหน้าไปหลัง ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสเช่นนี้อาจจะทำให้เข้าใจผิดว่าเป็นคำประสมได้ หรือในส่วนที่เกี่ยวกับความหมายพบว่า คำสมาสบางคำ เช่น เศรษฐศาสตร์ แปลตามรูปศัพท์ว่า ศาสตร์ที่ดีเลิศ หรือ ศาสตร์ที่ยอดเยี่ยม แต่ในภาษาไทยมีความหมายว่า วิชาที่ว่าด้วยการผลิต การจำหน่ายแจกและการใช้สอยสิ่งต่างๆ จะเห็นได้ว่า ความหมายที่ใช้ในภาษาไทยนั้นแตกต่างจากความหมายเดิมตามรูปศัพท์ หรือ ศาสนิกชน มีความหมายว่า บุคคลที่นับถือศาสนา เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับความหมายเดิมของแต่ละรูปศัพท์พบว่า ยังมีความหมายคงเดิม คำสมาสที่มีลักษณะความหมายคงเดิมหรือเปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้มีเป็นจำนวนมากในภาษาไทย

โดยเหตุที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 เป็นเอกสารอ้างอิงทางราชการ ซึ่งรวบรวมคำศัพท์ที่มีใช้ในภาษาไทยจากหลายสาขาวิชาชีพ การเลือกวิเคราะห์คำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับดังกล่าวจะทำให้ได้ข้อมูลคำสมาสที่หลากหลายและครอบคลุมทุกสาขาวิชา อีกทั้งผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษาวิจัยด้านลักษณะโครงสร้างและลักษณะความหมายของคำสมาส ยังไม่มีผู้ใด

ศึกษามาก่อน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างและลักษณะความหมายของคำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 เพื่อให้เห็นลักษณะของคำสมาสทั้งด้านโครงสร้างและความหมายอันจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาภาษาไทยต่อไป

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างและลักษณะความหมายของคำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ความรู้เรื่องลักษณะโครงสร้างและลักษณะความหมายของคำสมาส จะทำให้เห็นลักษณะของคำสมาส และใช้เป็นแนวทางในการสร้างคำสมาสในภาษาไทย

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาคำสมาสของภาษาบาลีสันสกฤตที่ไทยยืมมาใช้ ยกเว้นอัพยยุภาวสมาส
2. ศึกษาคำสมาสที่สร้างใหม่ในภาษาไทย
3. ข้อ 1 และข้อ 2 เป็นคำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

ข้อตกลงเบื้องต้น

ชนิดของคำไวยากรณ์ที่ปรากฏในโครงสร้างของคำสมาสและความหมายของคำ ผู้วิจัยจะยึดถือตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 เป็นเบื้องต้น เว้นแต่ไม่ปรากฏคำนั้นๆ ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 จึงถือเอาชนิดของคำไวยากรณ์และความหมายของคำตามเอกสารอ้างอิงข้างล่างนี้

1. ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ พ.ศ. 2537
2. สันสกฤต ไทย อังกฤษ อภิธาน ของหลวงบวรบรรณรักษ์ พ.ศ. 2507
3. พจนานุกรมบาลี-ไทย สำหรับนักศึกษา ของพระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัดนึก พ.ศ. 2548
4. พจนานุกรมบาลี-ไทย ของประยูร หงษ์สมบุญ พ.ศ. 2519
5. พระบาฬีปิฎก ของพระยาปริยัติธรรมธาดา พ.ศ. 2532

6. คัมภีร์อภิธานวรรณนา ของพระโมคคัลลานเถระ พ.ศ. 2542
7. ศัพท์วิเคราะห์ ของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) พ.ศ. 2550

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **คำสมาส** หมายถึง คำสมาสที่รับมาโดยตรงจากภาษาบาลีสันสกฤต และคำสมาสที่ไทยสร้างใหม่โดยใช้คำยืมภาษาบาลีสันสกฤตมาประกอบกันตามวิธีไวยากรณ์ของภาษาบาลีสันสกฤต
2. **หน่วยหลัก** หมายถึง ส่วนประกอบสำคัญของคำสมาส ส่วนใหญ่จะแปลความหมายก่อน หน่วยหลักนี้อาจจะเป็นคำไวยากรณ์ชนิดใดชนิดหนึ่ง ได้แก่ คำนาม คำกริยา คำวิเศษณ์ คำสรรพนาม
3. **หน่วยขยาย** หมายถึง ส่วนประกอบซึ่งทำหน้าที่ขยายหน่วยหลักอาจจะเป็นคำไวยากรณ์ชนิดใดชนิดหนึ่งอีกเช่นกัน

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. **ขั้นรวบรวมข้อมูล**
 - 1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะโครงสร้างและลักษณะความหมายของคำสมาส
 - 1.2 รวบรวมคำสมาสที่ระบุไว้ในขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ตามเกณฑ์การเลือกคำสมาสแบบไทยที่ปรากฏในหน้า 10
2. **ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล**
 - 2.1 จำแนกลักษณะโครงสร้างของคำสมาส โดยพิจารณาจากคำไวยากรณ์ที่สามารถปรากฏเป็นหน่วยหลักได้
 - 2.2 จำแนกลักษณะความหมายของคำสมาส โดยเปรียบเทียบความหมายของคำสมาสตามที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กับความหมายเดิมของแต่ละรูปศัพท์
3. **สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ**

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะโครงสร้างของคำสมาส
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะโครงสร้างของคำสมาส
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความหมายของคำสมาส
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความหมายของคำสมาส

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะโครงสร้างของคำสมาส

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2517: 55) ได้ให้ความหมายของของคำสมาสไว้ว่า คำที่ได้จากการนำคำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมาประกอบและย่อให้เป็นคำเดียว

บรรจบ พันธุเมธา (2518: 26) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำสมาส หมายถึง คำที่ได้จากการนำศัพท์ตั้งแต่ 2 ศัพท์ขึ้นไปมารวมกันเข้าเป็นคำใหม่ เวลาแปลคำสมาสกำหนดให้แปลจากข้างหลังไปข้างหน้า ทั้งนี้เพราะคำหลังเป็นคำตัวตั้ง คำหน้าเป็นคำขยาย แต่ถ้ามีความเด่นทั้ง 2 ศัพท์คล้ายกับคำซ้อนของไทย เวลาแปลเหมือนมี “และ” อยู่ด้วย เช่น มาตาปิตา แปลว่า บิดาและมารดา เป็นต้น

พระภิกษุจายนเถระ (2535: 190) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำสมาส หมายถึง ศัพท์ที่มีความหมายตั้งแต่ 2 ศัพท์ขึ้นไปซึ่งท่านประกอบให้เป็นศัพท์เดียวกัน

พระอัครคังสเถระ (2545: 597) ได้ให้ความหมายว่า คำสมาส หมายถึง คำที่ได้จากการย่อศัพท์หรือย่ออรรถ ตั้งแต่ 2 ขึ้นไปให้เป็นศัพท์เดียวกัน

จำลอง สารพัดนึก (2547: 125) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำสมาส หมายถึง คำที่ได้จากการรวมคำชนิดต่างๆ ตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปเข้าด้วยกัน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2550: 107) ได้ให้ความหมายของคำสมาสไว้ว่า นามศัพท์ตั้งแต่ 2 ขึ้นไป ที่ท่านย่อเข้าเป็นบทเดียวกัน

กาญจนา นาคสกุล (2550: 123) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำสมาส หมายถึง คำที่เกิดจากการนำคำ 2 คำ หรือมากกว่ามารวมกันและใช้เป็นคำเดียว คำที่นำมารวมกันเป็นคำสมาสต้องเป็นคำภาษาบาลีสันสกฤต

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า คำสมาส หมายถึง คำที่ได้จากการนำคำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมาประกอบกัน และคำที่จะนำมาประกอบกันต้องเป็นคำภาษาบาลีสันสกฤตเท่านั้น

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2550: 107-117) ได้กล่าวถึงคำสมาสในภาษาบาลีว่ามี 6 ประเภทโดยชื่อ สรุปได้ดังนี้

1. กัมมธารยสมาส คือ สมาสที่มีนามศัพท์ 2 บท มีวิภัติและวจนะเป็นอย่างเดียวกัน บทหนึ่งเป็นประธาน คือเป็นนามนาม บทหนึ่งเป็นวิเศษนะ คือเป็นคุณนาม หรือเป็นคุณนามทั้ง 2 บท มีบทอื่นเป็นประธานที่ท่าย่อเข้าเป็นบทเดียวกัน

2. ทิคุสมาส คือ กัมมธารยสมาสที่มีสังขยา (คำจำนวนนับ) อยู่ข้างหน้า

3. ตปปุริสสมาส คือ สมาสที่มีนามศัพท์มี อ วิภัติเป็นต้นในที่สุดที่ท่าย่อเข้าด้วยบทเบื้องปลาย

4. ทวันทสมาส คือ สมาสที่มีนามนามตั้งแต่ 2 ศัพท์ขึ้นไปท่าย่อเข้าเป็นบทเดียวกัน

5. อัปยัภาวสมาส คือ สมาสที่มีอุปสรรคหรือนิบาตอยู่ข้างหน้า

6. พหุพหิสมาส คือ สมาสที่มีบทอื่นเป็นประธาน

จำลอง สารพัดนึก (2547: 125-136) ได้กล่าวถึงคำสมาสในภาษาสันสกฤตว่ามี 4 ประเภทใหญ่ๆ สรุปได้ดังนี้

1. ทวันทสมาส คือ สมาสที่รวมคำนามตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปเข้าด้วยกัน

2. ตตปุรุชสมาส คือ สมาสที่รวมคำ 2 คำเข้าด้วยกัน คำส่วนหน้าขยายคำส่วนหลัง แต่บางชนิดคำส่วนหลังขยายคำส่วนหน้า ตตปุรุชสมาสนี้แบ่งย่อยเป็น 3 ชนิด ดังนี้

2.1 วิภกติตตปุรุชสมาส คือ สมาสที่มีคำนามเป็นส่วนหน้า มีคำอื่นๆ เป็นส่วนหลัง

2.2 กรรมธารยสมาส คือ สมาสที่มีคำเชื่อมระหว่างคำส่วนหน้ากับคำส่วนหลัง

ซึ่งมีความหมายต่างๆ กัน

2.3 ทวิคุสมาส คือ สมาสที่มีคำส่วนหน้าเป็นสังขยาคุณศัพท์และคำส่วนหลัง

เป็นคำนาม

3. พหุพหิสมาส คือ สมาสที่คำส่วนหน้าและคำส่วนหลังเป็นคำชนิดต่างๆ

พหุพหิสมาสนี้เป็นคุณศัพท์อย่างเดียวเท่านั้น (คำวิเศษณ์)

4. อัปยัภาวสมาส คือ สมาสที่มีคำอุปยัคศัพท์ (อุปสรรคและนิบาต) เป็นคำส่วนหน้า และคำนามเป็นคำส่วนหลัง

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (2549: 73-78) ได้กล่าวว่า คำสมาสในภาษาไทยมี 3 ประเภทดังนี้

1. คำสมาสยืม (Loan samāsa) คือ คำสมาสของภาษาบาลีและสันสกฤต

ที่ยืมเข้ามาใช้ในภาษาไทย ยืมมาจากภาษาบาลีก็มี เช่น กตัญญู นานัปการ อรหัตผล เป็นต้น

ยืมมาจากภาษาสันสกฤตก็มี เช่น กรรรกรม มหาภาพย์ วีรบุรุษ เป็นต้น ยืมมาจากคำสมาสที่ใช้

ทั้งในภาษาบาลีและสันสกฤตก็มี เช่น มหาโจร ชนบท ราชทัณฑ์ เป็นต้น

2. คำสมาสสร้าง (Imitated samāsa) คือ คำสมาสที่ไทยสร้างเลียนแบบคำสมาสของภาษาบาลีและสันสกฤต โดยนำคำที่ยืมมาจากภาษาบาลีและสันสกฤตมารวมกัน เช่น คณิตศาสตร์ ภัตตาคาร เลขาณูการ เป็นต้น

3. คำสมาสซ้ำ (Synonymous samāsa) คือ คำสมาสที่นำเอาคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันมารวมกัน เช่น ประชาชน มิตรสหาย เป็นต้น

อารีย์ สหชาติโกสีย์ (2521: 5-6) ได้กล่าวถึงข้อปฏิบัติในการสร้างคำสมาสขึ้นใหม่ในภาษาไทยว่า ต้องมีองค์ประกอบดังนี้

1. เป็นคำบาลี+บาลี ถ้าคำนั้นๆ นิยมนำมาใช้ในภาษาไทย เช่น อริยสัจ คำว่า อริย เป็นคำบาลี ส่วนสันสกฤตใช้คำว่า อารย คำว่า สัจ เป็นคำบาลี ส่วนสันสกฤตใช้คำว่า สัตย ไม่ควรเขียนเป็น อริยสัตย เพราะเท่ากับคำบาลี+สันสกฤต

2. เป็นคำสันสกฤต+สันสกฤต ถ้าคำนั้นๆ นิยมนำมาใช้ในภาษาไทย เช่น จักรวาล คำว่า จักร เป็นคำสันสกฤต ส่วนบาลีใช้ จักก คำว่า วาล เป็นคำสันสกฤต ส่วนบาลีใช้ว่า วาฬ ดังนั้น จึงไม่ควรเขียนเป็น จักรวาฬ เพราะเท่ากับคำสันสกฤต+บาลี

3. เป็นคำบาลี+สันสกฤต ถ้าคำนั้นๆ นิยมนำมาใช้ในภาษาไทย เฉพาะคำในภาษาใดภาษาหนึ่ง เช่น วัฒนธรรม คำว่า วัฒน เป็นคำบาลี ส่วนสันสกฤตใช้ว่า วรธน ซึ่งไม่นิยมนำมาใช้ในภาษาไทย คำว่า ธรรม เป็นคำสันสกฤต ส่วนบาลีใช้ว่า ธัมม ซึ่งไม่นิยมนำมาใช้ในภาษาไทย

4. เป็นคำสันสกฤต+บาลี ถ้าคำนั้นๆ นิยมนำมาใช้ในภาษาไทย เฉพาะคำในภาษาใดภาษาหนึ่ง เช่น นิตยภัต คำว่า นิตย เป็นคำสันสกฤต ส่วนบาลีใช้ว่า นิจจ คำว่า ภัต เป็นคำบาลี ส่วนสันสกฤตใช้ว่า ภักต ซึ่งไม่นิยมนำมาใช้ในภาษาไทย

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (2549: 78-80) กล่าวว่า คำสมาสในภาษาไทยจะต้องมีลักษณะดังนี้

1. คำบาลี+คำบาลี	เช่น	ชีปนาวุธ, ฉาปนกิจ
2. คำสันสกฤต+คำสันสกฤต	เช่น	มนุษยธรรม, สุตีบัตร
3. คำบาลีและสันสกฤต+คำบาลีและสันสกฤต	เช่น	จินตกวี, นิติภาวะ
4. คำบาลี+คำสันสกฤต	เช่น	กิจกรรม, รัฐศาสตร์
5. คำสันสกฤต + คำบาลี	เช่น	กรรมฐาน, ธรรมชั้น
6. คำบาลี+คำบาลีและสันสกฤต	เช่น	โบราณคดี, ครุภัณฑ์
7. คำสันสกฤต+คำบาลีและสันสกฤต	เช่น	ธรรมชาติ, จักรยาน
8. คำบาลีและสันสกฤต+คำบาลี	เช่น	เบญจศีล, อายุชัย
9. คำบาลีและสันสกฤต+คำสันสกฤต	เช่น	นามธรรม, กายกรรม

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า คำสมาสในภาษาไทยนิยมใช้เฉพาะคำยืมภาษาบาลีสันสกฤต มาประกอบกัน

พระยาอุปทิศศิลปสาร (2546: 112-113) และ กำชัย ทองหล่อ (2547: 266-306) ได้กล่าวถึง ชนิดของคำในภาษาบาลีสันสกฤตที่จะประกอบกันเป็นคำสมาสไว้ตรงกัน สรุปได้ดังนี้

1. นามศัพท์ ได้แก่ คำชื่อหรือศัพท์แสดงชื่อ นามที่เป็นชื่อของคน สัตว์ สถานที่ หรือ วัตถุสิ่งของ เรียกว่า นามนามตรงกับค่านามในภาษาไทย, นามที่แสดงลักษณะของนามให้รู้ว่าเป็นชื่อหรือชื่อเป็นต้น เรียกว่า คุณนาม ตรงกับคำวิเศษณ์ในภาษาไทย, นามที่ใช้แทนนามนาม เรียกว่า สรรพนาม, ตัทธิตนาม นามที่สำเร็จมาจากคำตัทธิต เช่น ศาสนิก นาวิก, นามกิตก์ นามที่สำเร็จมาจากคำกิตก์ เช่น พจน์ นายก

2. อพยยศัพท์ ได้แก่ ศัพท์ที่ไม่เปลี่ยนแปลงรูปด้วยวิภัติเหมือนนามศัพท์ มี 2 ชนิด คือ อุปสรรคและนิบาต

3. คำกริยา ได้แก่ คำที่แสดงอาการของนามและสรรพนาม แบ่งเป็น 2 ชนิดดังนี้

1. กริยาอาขยาต เป็นกริยาใหญ่ของประโยค ไม่ค่อยนำมาใช้ในภาษาไทย ถึงจะมีบ้างก็มักจะทิ้งวิภัติและปัจจัยที่ประกอบข้างท้าย เช่น อโหสิ

2. กริยากิตก์ เป็นศัพท์ที่แต่งขึ้นด้วยปัจจัยเพื่อใช้เป็นคำกริยา เช่น คต กต

ชนิดของคำไวยากรณ์ดังที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นชนิดของคำไวยากรณ์ในภาษาบาลีสันสกฤต คำบาลีสันสกฤตที่ไทยรับมาใช้นั้น ส่วนใหญ่ไม่ได้ยึดถือตามชนิดของคำไวยากรณ์ในภาษาเดิม แต่ได้กำหนดใหม่ตามหลักภาษาไทย และชนิดของคำไวยากรณ์ในภาษาไทยนั้นมีท่านผู้รู้กล่าวไว้ดังนี้

พระยาอุปทิศศิลปสาร (2546: 70) และกำชัย ทองหล่อ (2547: 196-197) ได้กล่าวไว้ตรงกันว่า ชนิดของคำไวยากรณ์ในภาษาไทยมี 7 อย่าง สรุปได้ดังนี้

1. คำนาม เป็นคำที่ใช้บอกชื่อคน สัตว์ สิ่งของ สถานที่ ฯลฯ
2. คำสรรพนาม เป็นคำที่ใช้แทนชื่อต่างๆ
3. คำกริยา เป็นคำบอกอาการของคน สัตว์ สิ่งของ ฯลฯ
4. คำวิเศษณ์ เป็นคำประกอบคำอื่นให้มีความหมายชัดเจนต่างออกไป
5. คำบุพบท เป็นคำสำหรับนำหน้านาม สรรพนาม
6. คำสันธาน เป็นคำเชื่อมคำ ประโยค หรือความให้เกี่ยวเนื่องกัน
7. คำอุทาน คำบอกเสียงต่างๆ เพื่อแสดงความรู้สึก

อารีย์ สหชาติโกสีย์ (2521: 7-9) ได้กล่าวถึงการนำคำมาเข้าสมาสกันเป็นลักษณะโครงสร้างของคำสมาส สรุปได้ดังนี้

นามนาม+นามนาม	เช่น	นรสิงห์ (คนป่านราชสีห์), หัตถบาล (ห้วงแห่งมือ)
คุณนาม+นามนาม	เช่น	จุลพน (ป่าเล็ก), มหาพน (ป่าใหญ่)
นามนาม+คุณนาม	เช่น	นโรดม (คนผู้สูงสุด), ศิริโถม์ (อวัยวะสูงสุดคือหัว)
คุณนาม+คุณนาม	เช่น	มโหฬาร (ทั้งใหญ่และโต)
ปกติสังขยา+นาม	เช่น	ไทรรัตน์ (แก้วสามดวง), สัปดาห์ (เจ็ดวัน)
กิริยา+นามนาม	เช่น	อโหสิกรรม (กรรมที่มีมาแล้ว)
นามนาม+กิริยา	เช่น	ทิวศคต (ไปโลกทิพย์), สวรรคต (ไปสวรรค์)

จากเอกสารที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า คำสมาสนั้นเมื่อพิจารณาตามชนิดของคำไวยากรณ์เดิมในภาษาบาลีสันสกฤต มีลักษณะโครงสร้างย่อย 7 แบบ

ในการพิจารณาเลือกคำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ในงานวิจัยนี้จะใช้เกณฑ์การพิจารณาคำสมาสแบบไทย ดังต่อไปนี้ (กฤตยวรรณ บัวชู. 2535: 19-20); (อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. 2549: 77-81)

1. ส่วนประกอบของคำสมาสต้องเป็นคำยืมจากภาษาบาลีสันสกฤตเท่านั้น
2. นิยมเรียงหน่วยขยายไว้หน้าหน่วยหลัก และมักแปลความหมายจากหลังมาหน้า
3. คำสมาสอ่านออกเสียงได้ 2 แบบ คือ
 1. ส่วนใหญ่ออกเสียงเชื่อมระหว่างคำที่ประกอบกัน เช่น

มิตรภาพ อ่านออกเสียงว่า มิตร-ทะ-พาบ
 ราชการ “ ราช-ทะ-กาน
 2. ไม่ออกเสียงเชื่อมระหว่างคำที่ประกอบกัน เช่น

ภาพพจน์ อ่านออกเสียงว่า พาบ-พด
 วิกลจริต “ วิ-กน-จะ-หริด
4. ในระหว่างคำสมาสต้องไม่ประวิสรรชนีย์และไม่มีเครื่องหมายทัณฑฆาต (์) กำกับ
5. คำที่เกิดจากการเติมหน่วยคำเติมหน้าหรืออุปสรรค เช่น ทรพิช เนรคุณ ปฏิคม

ไตรศัพท์ สมบูรณ์ อุปกรณ์ ไม่นับว่าเป็นคำสมาส

6. คำสมาสที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเสียงระหว่างคำที่นำมาประกอบกัน เช่น ศักยภาพ รัฐบาล มหาชน เป็นต้น เรียกว่า คำสมาสที่ไม่มีสนธิ ส่วนคำสมาสที่มีการเปลี่ยนแปลงเสียงระหว่างคำที่นำมาประกอบกัน เช่น ราชาปถัมภ์ ราโชวาท สาธารณูปการ เป็นต้น เรียกว่า คำสมาสที่มีสนธิ

หนึ่ง ในการจำแนกว่า คำสมาสใดมีสนธิหรือไม่มีสนธิ ผู้วิจัยจะพิจารณาจากรูปศัพท์เดิมที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ก่อนที่จะนำศัพท์นั้นๆ มาเข้าสมาสกัน เป็นเกณฑ์ตัดสิน ไม่ได้พิจารณาจากรูปศัพท์ที่ปรากฏในภาษาบาลีสันสกฤต เช่น คำที่มีความหมายว่า ใจ มีรูปศัพท์ได้หลายรูป คือ มน มโน มนัส ฉะนั้น เมื่อรูปศัพท์ว่า มโน ไปปรากฏในคำสมาสว่า มโนกรรม ก็จะจัดว่า เป็นคำสมาสที่ไม่มีสนธิ กล่าวคือ มโน สมาสกับ กรรม ทั้งนี้เพราะรูปศัพท์ว่า มโน มีปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 แต่จะไม่จัดว่า มโนกรรม เกิดจากการนำเอารูปศัพท์ว่า มน หรือ มนัส ไปสมาสกับ กรรม และมีการเปลี่ยนแปลงเสียงหรือสนธิเกิดขึ้นที่รูปศัพท์ว่า มน หรือ มนัส ขณะที่นำศัพท์ทั้ง 2 ไปสมาสกัน เป็นต้น

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะโครงสร้างของคำสมาส

ทองพูล บุญยมาลิก (2522) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สนธิและสมาสในคัมภีร์มูลกัจจายน์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระบบเสียง วิธีสนธิ และวิธีสมาสในภาษาบาลีตามแนวคัมภีร์มูลกัจจายน์ ซึ่งถือกันว่าเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีที่เก่าแก่ที่สุด ผลของการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ดังนี้

สมาส คือ การนำเอาศัพท์ตั้งแต่ 2 ศัพท์ขึ้นไปมารวมกัน ทำให้เกิดเป็นคำใหม่ขึ้นมา กล่าวตามลักษณะของการเอาศัพท์มารวมกัน มี 2 ประเภท คือ ลุตตสมาส ได้แก่ สมาสที่ลบวิกัตติของบทหน้าแล้วจึงนำมารวมกันเป็นบทสมาส และ อลุตตสมาส ได้แก่ สมาสที่ไม่ลบวิกัตติของบทหน้า กล่าวคือ บทหน้าของสมาสประเภทนี้จะมีเครื่องหมายบอกวิกัตติปรากฏอยู่ด้วย เช่น ปุพฺเพสนฺนิวาโส เป็นต้น กล่าวโดยชื่อ สมาสมี 6 ประเภท คือ

1. กัมมธารย คือ สมาสที่ประกอบด้วยบท 2 บท โดยบทหนึ่งทำหน้าที่ขยายอีกบทหนึ่ง
2. ทิคุ คือ สมาสที่มีบทหน้าเป็นคำประเภทสังขยา (คำจำนวนนับ) บทหลังเป็นคำนาม
3. ตัปฺปริส คือ สมาสที่มีบทหน้ามีความหมายบ่งว่าประกอบด้วยวิกัตติใดวิกัตติหนึ่งตั้งแต่ทุติยวิกัตติถึงสัตตมวิกัตติ บทหลังเป็นคำนามหรือกริยาากิตตก็ได้
4. ทวันทว คือ สมาสที่ประกอบขึ้นจากศัพท์ตั้งแต่ 2 ศัพท์ขึ้นไปแต่ละศัพท์มีความหมายสมบูรณ์ในตัวเอง แต่มีความหมายคล้ายกับมีคำว่า “และ” เป็นคำเชื่อม
5. อัพยียาว คือ สมาสที่บทหน้าเป็นคำประเภทอัพยยะ คือ อุปสรรคหรือนิบาตอย่างใดอย่างหนึ่ง บทหลังส่วนมากเป็นคำนาม
6. พหุพพิ คือ สมาสที่มีบทหน้าเป็นกริยาากิตตเป็นส่วนมาก บทหลังเป็นคำนาม โดยมีบทอื่นเป็นประธาน และจะใช้อย่างคำคุณศัพท์เท่านั้น

กฤตยวรรณ บัวชู (2535) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คำสร้างใหม่ : ศึกษาจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมและจำแนกประเภทคำสร้างใหม่ จากพจนานุกรมฉบับดังกล่าว ในจำนวนคำสร้างใหม่ที่รวบรวมไว้นั้นพบว่า มีคำสมาสปรากฏ ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 จำนวน 971 คำ และได้กล่าวว่า คำสมาส หมายถึง คำที่เกิดจากการนำคำภาษาบาลีสันสกฤตตั้งแต่สองคำขึ้นไปมาต่อกันตามหลักการสมาสคำ จำแนก เป็น 2 ประเภท คือ

1. คำสมาสที่ไม่มีการสนธิ หมายถึง คำสมาสที่ไม่เปลี่ยนแปลงเสียงระหว่างคำที่นำมาต่อกัน พบว่ามีจำนวน 830 คำ
2. คำสมาสที่มีการสนธิ หมายถึง คำสมาสที่มีการเปลี่ยนแปลงเสียงระหว่างคำที่นำมาต่อกันตามวิธีการสนธิที่ไทยได้มาจากภาษาบาลีสันสกฤต พบว่ามีจำนวน 141 คำ

จากงานวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า คำสมาสในภาษาบาลีสันสกฤตมี 6 ประเภท ส่วนคำสมาสที่ปรากฏในภาษาไทยมี 2 ประเภท

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความหมายของคำสมาส

พระยาอนุมานราชธน (2516: 220-229) ได้กล่าวถึงลักษณะที่ความหมายจะกลายไป เมื่อเก็บเอาคำต่างๆ ขึ้นมาพิจารณาโดยเทียบเคียงความหมายของคำเหล่านั้น ลักษณะของภาษา เป็นเหมือนสิ่งมีชีวิต จึงไม่อยู่ที่ มีคำใหม่เกิดขึ้นตลอดเวลา คำที่ยังมีชีวิตอยู่ก็เปลี่ยนแปลงความหมาย ไปเป็น 3 ลักษณะ สรุปได้ดังนี้ คือ

1. ความหมายแคบเข้า คือผู้ใช้นำเอาคำที่มีความหมายรวมหลายชนิด ไปใช้ให้มี แก่นชนิดใดชนิดหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น คำว่า หมอ ซึ่งมีความหมายรวม ถ้านำเอาไปใช้ให้หมายความว่า หมอรักษาโรคโดยเฉพาะ เมื่อใช้กันบ่อยๆ ความหมายก็อาจเข้าใจว่าเป็นเช่นนั้น ถ้าจะให้หมายความว่า หมอชนิดหนึ่ง ก็ต้องเอาคำอื่นประกอบเข้าด้วย เช่น หมอความ เป็นต้น ถ้าพูดว่าหมอเฉยๆ ก็มัก หมายถึงหมอรักษาโรค
2. ความหมายกว้างออก คือคำที่มีความหมายเฉพาะอย่างแต่นำเอาไปใช้หมายถึง สิ่งอื่นที่มีลักษณะบางอย่างคล้ายคลึงกัน เช่น สวน เดิมหมายถึงที่เพาะปลูกต้นไม้ซึ่งมีอะไรกันไว้ เป็นขอบเขต แต่บัดนี้ใช้ในความหมายกว้างออกไป เป็นสวนงู สวนสัตว์
3. ความหมายย้ายที่ คือคำที่มีความหมายเดิมอย่างหนึ่งแต่นำไปใช้อีกความหมายหนึ่ง โดยที่ความหมายเดิมของคำนั้นไม่เหลืออยู่เลย คำที่มีความหมายย้ายที่มักมีมากในคำที่นำมาจาก ภาษาต่างประเทศ เพราะด้วยความเข้าใจคลื่อนที่จากความหมายเดิม เช่น อนาทร ดัสกร เวที เป็นต้น

บรรจบ พันธุเมธา (2518: 143-150) ได้กล่าวว่า ความหมายเป็นเรื่องของความคิด ความเข้าใจ ความคิดไม่อยู่นิ่ง ความหมายจึงอาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้โดยง่าย การถ่ายทอดคำ จากภาษาหนึ่งมายังอีกภาษาหนึ่งมีทางผิดได้ง่าย ยิ่งผ่านภาษาอื่นมาอีกต่อหนึ่งยังมีทางผิดไปได้มาก ยิ่งขึ้น ดังนั้นการกลายความหมายจึงมี 4 ลักษณะดังนี้

1. ความหมายแคบเข้า มี 2 ลักษณะ คือ

1.1 ความหมายจำกัด อาจะจำกัดในทางดี ในทางเลว หรือบางทีความหมายก็ใช้เป็นกลางๆ เช่น พายุ จาก วายุ แปลว่า ลมทั่วไป แต่เราหมายถึงลมแรงจัดเท่านั้น

คำที่มีความหมายจำกัดไปในทางดี เช่น วาสนา ในภาษาบาลีสันสกฤตหมายถึง สิ่งที่ดีงาม ความรู้ที่ได้จากความจำ การอบรมสั่งสมบุญและบาป เราหมายถึงบุญกุศลที่สั่งสมมา ช่วยให้ได้ดีมีลาภยศ ไม่ได้หมายถึงบาปด้วย

คำที่มีความหมายจำกัดไปในทางเลว เช่น อุตริ จาก อุตฺตริ ในภาษาบาลีสันสกฤต หมายถึง ยิ่ง พ้น นอกเหนือกว่านั้น แต่เราใช้ในความหมายว่า นอกเหนือจากทาง แปลกออกไป

1.2 ความหมายของเขามีหลายความหมาย เราเลือกใช้ความหมายเดียว เช่น สังหาร ทั้งบาลีและสันสกฤต หมายถึงได้ทั้งรวบรวมและทำลาย เราใช้ในความหมายว่า ทำลายเท่านั้น

2. ความหมายกว้างออก มี 2 ลักษณะเช่นกัน คือ

2.1 คำที่มีความหมายจำกัด แต่ใช้ในความหมายทั่วไป เช่น คงคา เดิมใช้เป็นชื่อ แม่น้ำเฉพาะสาย คือแม่น้ำคงคา แต่เราหมายถึงแม่น้ำทั่วไป

2.2 เพิ่มความหมายขึ้นนอกเหนือไปจากความหมายเดิม เช่น กมล แปลว่า ดอกบัว ความหมายนี้เราก็ใช้ แต่เพิ่มความหมายว่า ใจ ขึ้นอีกด้วย

3. ความหมายย้ายที่ คือ เรานำคำที่มีความหมายหนึ่งไปใช้ในความหมายอีกอย่างหนึ่ง ทำให้ความหมายกลายจากเดิมไป มีลักษณะคล้ายกับความหมายกว้างออก ต่างกันเพียงความหมาย กว้างออกนั้นยังคงใช้ความหมายเดิมด้วย ใช้ความหมายใหม่ด้วย แต่ความหมายย้ายที่นั้นความหมาย เปลี่ยนไปเลย เช่น พิสมัย เดิมหมายถึง ประหลาดใจ แต่เราใช้ในความหมายว่า รักใคร่หลงใหล

4. การกลายเสียงเพื่อแยกความหมาย เป็นการกลายเสียงให้ออกเสียงง่าย สะดวก ฟังไพเราะและสร้าง ความหมายในคำที่กลายเสียงอีกด้วย ใช้คำคำเดียวให้มีความหมายหลายอย่าง เพียงแค่เปลี่ยนเสียงเล็กน้อย เช่น ภาวะ เดิมหมายถึง ความมี ความเป็น เราเปลี่ยนเสียง แยกความหมายใช้ดังนี้ ภาวะ หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ ภาพ หมายถึง รูปที่ปรากฏเห็น สิ่งที่เราวาดเขียนขึ้นเป็นรูป

วิไลวรรณ ฆนิษฐานนท์ (2526: 40-45) ได้กล่าวถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงด้านความหมาย ตามแนวคิดของนักภาษาศาสตร์ว่ามี 3 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. ความหมายกว้างออก หมายถึง สิ่งที้นั้นๆ อ้างถึงมีจำนวนหรือประเภท หรือปริมาณเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม เช่น คำว่า “อี” เดิมเป็นคำใช้สื่อความหมายบอกให้รู้ว่า เป็นลูกสาวคนที่สอง แต่ในปัจจุบันมีภาษาไทยอีกหลายถิ่นที่ใช้ในความหมายกว้างออกไป โดยใช้เป็นคำนำหน้าชื่อผู้หญิงซึ่งไม่จำกัดว่าเป็นลูกคนที่เท่าใด

2. ความหมายแคบเข้า หมายถึง สิ่งที้นั้นๆ หมายถึงหรืออ้างถึง มีจำนวน ประเภทหรือปริมาณน้อยลง เช่น คำว่า “บ้าน” ในภาษาไทยทั่วๆ ไปตามต่างจังหวัด หมายถึง เรือนหรือบ้านหลายๆ หลังอยู่รวมกันเป็นหมู่ แต่ในภาษาไทยกรุงเทพฯ “บ้าน” หมายถึงสิ่งก่อสร้างหรือเรือนเดี่ยวๆ มีใช้หลายๆ หลังรวมกัน

3. ความหมายย้ายที่ หมายถึง การออกเสียงของคำๆ หนึ่งยังคงเดิม แต่สิ่งที้นั้นๆ อ้างถึง (ความหมาย) ได้เปลี่ยนไป

ผกาศรี เย็นบุตร (2526: 19-20) กล่าวว่า ความหมาย คือตัวเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสมมุติ (สัญลักษณ์ ตัวอักษร เครื่องหมาย) กับสิ่งที่เราพูดถึง คำในภาษาโดยทั่วไปมีความหมาย 2 อย่าง คือ

1. ความหมายโดยตรง เป็นความหมายที่มีประจำคำแต่ละคำ เช่น คำว่า เสือ หมายถึง สัตว์สี่เท้า รูปร่างคล้ายแมว แต่ตัวใหญ่กว่า กินสัตว์เป็นอาหาร ฯลฯ

2. ความหมายโดยนัย เป็นความหมายชั้นที่สองที่แฝงเร้นอยู่ในคำนั้น คือคำบางคำ นอกจากจะมีความหมายตรงแล้ว ยังมีความหมายแฝงไว้อีกด้วย ซึ่งจะมีความหมายเปลี่ยนไปจากเดิม ความหมายโดยนัยอาจจะชักนำความคิดให้เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นๆ เช่น ความรู้สึก ความคิด ประสบการณ์ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น เช่นคำว่า เสือ อาจนำไปใช้ในความหมายที่ต่างๆ กันออกไป เช่น อ้ายเสือถอย เสือผู้หญิง เป็นต้น

ดิเรกชัย มหัทธนะสิน (2528: 77-84) ได้จำแนกความหมายของหน่วยคำสรุปได้ดังนี้

1. ความหมายของหน่วยคำเดียว หมายถึง ความหมายของหน่วยคำที่มีฐานะเป็นคำคำเดียว ซึ่งคำนั้นอาจจะมี 2 หน่วยคำก็ได้ แบ่งเป็น 3 ลักษณะดังนี้

1. ความหมายของคำคงที่ ได้แก่ คำคำเดียวไม่ว่าจะปรากฏ ณ ที่ใดในประโยคหรือคนละประโยคก็ตามก็ยังคงความหมายเดิมอยู่ เช่น

ลมพัดใบไม้ปลิว

แม่พัดให้น้อง

2. ความหมายของคำเปลี่ยนแปลง ได้แก่ คำคำเดียวเมื่อปรากฏในประโยคต่างๆ กัน ทำให้ความหมายของคำนั้นเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ไม่ถึงกับเป็นคนละความหมาย เช่น

เขาเป็นคนเอาเรื่องนะ

เขาพูดมากเรื่องนะ

เขาพูดได้เรื่องนะ

เรื่องไม่เป็นเรื่องก็อย่าเก็บเอามาคิดน่าเธอก็

3. ความหมายของคำที่ปรากฏอยู่ในหมู่ ได้แก่ คำที่มีความสัมพันธ์ทางความหมายกับคำอื่นๆ แบ่งได้ 4 ลักษณะดังนี้

1. ความหมายตรงกันหมด คือ คำหลายคำที่อยู่ในหมู่เดียวกันมีความหมายตรงกันหมดโดยที่มีรูปคำต่างกัน เช่น

กิน รับประทาน แดก สวาปาม ฟาด ล่อ เป็นต้น

2. ความหมายตรงกันบางส่วน คือ คำหลายคำที่อยู่ในหมู่เดียวกันมีความหมายตรงกันบางส่วนโดยที่มีรูปคำต่างกัน เช่น

เปิด แสดงว่าเผยออกปริมาณปานกลาง

แง้ม แสดงว่าเผยออกปริมาณเล็กน้อย

อ้า แสดงว่าเผยออกปริมาณมาก

3. ความหมายตรงกันข้าม คือ คำหลายคำที่อยู่ในหมู่เดียวกันมีความหมายตรงกันข้ามโดยที่มีรูปคำต่างกัน เช่น สูง-ต่ำ ดำ-ขาว มาก-น้อย เป็นต้น

4. ความหมายหลากหลาย คือ รูปคำเดียวกัน แต่มีความหมายได้หลายความหมาย เช่น

แม่กวาดบ้าน

โจรกวาดเครื่องเพชรไปเกลี้ยงจนต้องแจ้งตำรวจ

2. ความหมายของหน่วยคำหลายหน่วย หมายถึง กลุ่มคำใดกลุ่มคำหนึ่งจะมีความสัมพันธ์ทางความหมายเกิดขึ้น โดยคำหนึ่งมีบทบาทหรืออิทธิพลต่อคำหนึ่งหรือต่างมีอิทธิพลต่อกันทางความหมาย แบ่งตามลักษณะความหมายได้ 2 ลักษณะดังนี้

1. กลุ่มคำที่มีคำความหมายเดิมอยู่ คือ คำใดคำหนึ่งเมื่อมีคำอื่นมาประกอบแล้วยังมีคำความหมายเดิมอยู่ในกลุ่มคำหนึ่งนั้นจะมีความหมายสำคัญปรากฏอยู่เพื่อให้ความหมายรองขยายอีกทีหนึ่ง เช่น

ผ้าห่ม ความหมายสำคัญอยู่ที่คำว่า ผ้า ความหมายรองอยู่ที่คำว่า ห่ม และกลุ่มคำนี้ยังมีคำความหมายเดิมอยู่

2. กลุ่มคำที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงไป คือ คำใดคำหนึ่งเมื่อมีคำอื่นมาประกอบแล้วทำให้ความหมายของคำที่ประกอบนั้นเปลี่ยนแปลงไป ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดเป็นสำนวนหรือคำสแลง การเปลี่ยนแปลงความหมายมี 2 ลักษณะดังนี้

1. ความหมายเปลี่ยนทั้งหมด คือ มีความหมายใหม่ซึ่งเปลี่ยนไปจาก

ความหมายของคำเดิม เช่น

เก้าอี้ ความหมายเดิม คือ สิ่งของชนิดหนึ่งใช้สำหรับนั่ง ความหมายใหม่ คือ ตำแหน่งหน้าที่

2. ความหมายเปลี่ยนเฉพาะบางส่วน คือ มีความหมายใหม่ซึ่งเปลี่ยนไปจาก

ความหมายของคำเดิมเฉพาะบางคำในกลุ่มคำนั้น เช่น

ตัวเปล่า ความหมายใหม่เป็นความหมายที่ได้จากการเปรียบเทียบคำว่าเปล่า เพียงคำเดียวว่า หมายถึงไม่มีการผูกพัน ส่วนคำว่า ตัว ยังคงมีความหมายเหมือนเดิม

กำชัย ทองหล่อ (2547: 307-310) กล่าวว่า สมาสตามวิธีของไทย ได้แก่ การประสมคำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปให้เป็นคำเดียว เมื่อประสมกันแล้วความหมายคงเดิมก็มี ความหมายเปลี่ยนไปก็มี ความหมายอยู่ที่คำหน้าคำเดียวก็มีดังนี้

1. ความหมายคงเดิม เช่น

สุนทร+พจน์	=	สุนทรพจน์	“คำพูดไพเราะ”
สุธา+โภชน์	=	สุธาโภชน์	“อาหารทิพย์”
มหา+ราชา	=	มหารราชา	“พระราชโอรสใหญ่”

2. ความหมายเปลี่ยนไป เช่น

ราช+โอรส	=	ราชโอรส	“โอรสของพระราช”
พุทธ+สาวก	=	พุทธสาวก	“สาวกของพระพุทธเจ้า”

3. ความหมายผิดไป เช่น

สุธา+รส	=	สุธารส	“น้ำชา”
สุพรรณ+ราช	=	สุพรรณราช	“กระโถนใหญ่”
สุพรรณ+ศรี	=	สุพรรณศรี	“กระโถนเล็ก”

4. ความหมายอยู่ที่คำหน้าคำเดียว เช่น

กาย+ประเทศ	=	กายประเทศ	“กาย”
มนุษย์+ชาติ	=	มนุษย์ชาติ	“มนุษย์”

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (2549: 95-97) ได้กล่าวว่า ความหมายของคำสมาสที่ยืมมาจากภาษาบาลีสันสกฤต เมื่อเปรียบเทียบความหมายที่ใช้ในภาษาไทยกับความหมายในภาษาบาลีสันสกฤต มี 3 ลักษณะ สรุปได้ดังนี้

1. มีความหมายเดียวกับความหมายในภาษาบาลีสันสกฤต เช่น มหาโจร (จอมโจร, โจรที่ยิ่งใหญ่) วีรบุรุษ (บุรุษผู้กล้าหาญ)

2. มีความหมายแตกต่างจากภาษาบาลีสันสกฤตเล็กน้อย เช่น กรรมกร ในภาษาไทย มีความหมายว่า ผู้ใช้แรงงาน แต่ในภาษาบาลีสันสกฤต มีความหมายว่า คนงาน, คนรับใช้

3. มีความหมายแตกต่างจากภาษาบาลีสันสกฤตมาก เช่น อรรถศาสตร์ ในภาษาไทย มีความหมายว่า วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความหมายของภาษา แต่ในภาษาสันสกฤตมีความหมายว่า ชื่อตำราว่าด้วยการดำรงชีวิต และนโยบายในการปกครองบ้านเมือง

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความหมายของคำสมาสดังกล่าวมา สรุปได้ว่า ความหมายของคำสมาสมີ 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ความหมายคงเดิม
2. ความหมายเปลี่ยนแปลงไป

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความหมายของคำสมาส

สุทธิณี ขวัญมงคล (2535) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำบาลีสันสกฤต จากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 : ศึกษารายการนี้วรรณคดี เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์ ของครูสุภา ผลของการศึกษาวิจัยพบว่า ความหมายของคำบาลีสันสกฤต จำแนกเป็น 2 ประเภท คือ คำที่มีความหมายคงเดิม และคำที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงไป เฉพาะการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำมี 3 ลักษณะ คือ ความหมายกว้างออก ความหมายแคบเข้า และความหมายย้ายที่

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (2539) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ลักษณะคำยืมภาษาบาลีสันสกฤต ในมหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทศพร ชูชก และกุมาร โดยมีจุดมุ่งหมาย 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เพื่อศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงคำยืมจากภาษาบาลีสันสกฤตมาสู่ภาษาไทยที่ใช้ในมหาชาติคำหลวง ทั้งทางรูปลักษณะ ไวยากรณ์ และความหมายตามลำดับ ส่วนที่ 2 เพื่อศึกษาลักษณะสำคัญของคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตที่ใช้ในมหาชาติคำหลวง ผลของการศึกษาวิจัยเฉพาะที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางความหมายนั้น พบว่ามี 2 ลักษณะ คือ การเบี่ยงเบนความหมายไปจากภาษาบาลีสันสกฤตเดิม และการขยายความหมายให้กว้างออก

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความหมายของคำสมาสดังกล่าวมา สรุปได้ว่า ความหมายของคำสมาสมີ 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ความหมายคงเดิม
2. ความหมายเปลี่ยนแปลงไป

บทที่ 3

ลักษณะโครงสร้างของคำสมาส

โครงสร้างทางไวยากรณ์ไม่ว่าจะเป็นระดับคำ วลี หรือประโยคก็ตาม อย่างน้อยจะต้องประกอบด้วยหน่วยหลักและอาจจะมีหน่วยขยายด้วย (อัญชลี สิงห์น้อย. 2548: 40) คำสมาสก็เช่นกันจะต้องมีโครงสร้างทางไวยากรณ์ประกอบด้วยหน่วยหลักและหน่วยขยายเสมอ

หน่วยหลัก คือส่วนประกอบสำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้นความหมายของคำสมาส และในกรณีที่คำสมาสนั้นมีการแปลความหมายตามรูปศัพท์ หน่วยหลักจะต้องแปลความหมายก่อนเสมอ เช่น กฏุกผล = ผลอันเผ็ดร้อน คำว่า ผล จัดว่าเป็นหน่วยหลัก เพราะแปลความหมายก่อน หน่วยหลักนี้อาจจะเป็นคำนาม คำกริยา คำวิเศษณ์หรือคำสรรพนามก็ได้ ส่วนหน่วยขยาย คือส่วนประกอบที่ทำหน้าที่ขยายหน่วยหลักเพื่อให้หน่วยหลักมีความหมายสมบูรณ์ยิ่งขึ้น หน่วยขยายนั้นก็อาจจะเป็นคำนาม คำกริยา คำวิเศษณ์ หรือคำสรรพนามอีกเช่นกัน โดยทั่วไปพบว่า ส่วนประกอบที่เป็นหน่วยหลักและหน่วยขยายจะปรากฏร่วมกันเป็นโครงสร้างทางไวยากรณ์ของคำสมาสได้ 3 แบบ ดังนี้

1. หน่วยขยาย<หน่วยหลัก
2. หน่วยหลัก>หน่วยขยาย
3. หน่วยหลัก+หน่วยหลัก

จะสังเกตได้ว่า โครงสร้างทางไวยากรณ์ของคำสมาสทั้ง 3 แบบนั้นต้องมีหน่วยหลักปรากฏอยู่เสมอ นอกจากนี้หน่วยหลักซึ่งถือเป็นส่วนประกอบสำคัญอาจจะปรากฏข้างหลังหน่วยขยายก็ได้ ข้างหน้าหน่วยขยายก็ได้ หรือหน่วยหลัก 2 หน่วยอาจจะปรากฏร่วมกัน โดยไม่มีหน่วยขยายก็ได้

เนื่องจากหน่วยหลักนั้นเป็นส่วนประกอบสำคัญของคำสมาสซึ่งจะขาดเสียมิได้ ดังนั้นในเบื้องต้นผู้วิจัยจะจำแนกลักษณะโครงสร้างของคำสมาสออกเป็น 7 แบบ โดยพิจารณาจากคำไวยากรณ์ที่สามารถปรากฏเป็นหน่วยหลักได้ ดังนี้

1. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม
2. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยา
3. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์
4. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำนามและคำกริยา
5. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์
6. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์และคำนาม
7. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำสรรพนาม

- อนึ่ง ในการอธิบายลักษณะโครงสร้างของคำสมาส ผู้วิจัยจะใช้เครื่องหมาย ดังต่อไปนี้
- < หรือ > หมายถึง คำไวยากรณ์ที่อยู่ด้านมุมแหลมเป็นหน่วยขยาย ส่วนคำไวยากรณ์ที่อยู่ด้านแบนของมุมเป็นหน่วยหลัก
- + หมายถึง คำไวยากรณ์ที่ประกอบกันเป็นหน่วยหลักทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย

1. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม

ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำนามนั้น จะมีคำนามปรากฏเป็นหน่วยหลัก 1 หน่วย โดยมีคำไวยากรณ์ชนิดใดชนิดหนึ่งปรากฏเป็นหน่วยขยายอีก 1 หน่วย หรืออาจจะมีคำนามปรากฏเป็นหน่วยหลักทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยายก็ได้ ในการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำนามนั้น พบลักษณะโครงสร้างย่อย 4 แบบดังนี้

1.1 หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม ซึ่งแบ่งย่อยเป็น

1.1.1 คำนาม<คำนาม

1.1.1.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม<คำนาม ไม่มีสนธิ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กฐินทาน	กฐิน<ทาน	น. การทอดกฐิน
กถามรรค	กถา<มรรค	น. ลาดเลาแห่งกถา
กถามรรคเทศนา	กถามรรค<เทศนา	น. เทศนาฝ่ายกถามรรค
กุลบุตร	กุล<บุตร	น. ลูกชายผู้มีตระกูล
กุลธิดา	กุล<ธิดา	น. ลูกหญิงผู้มีตระกูล
กุลสตรี	กุล<สตรี	น. หญิงผู้มีตระกูลและมีความประพฤติดี
เกษตรศาสตร์	เกษตร<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยเกษตรกรรม
เกียรติประวัติ	เกียรติ<ประวัติ	น. ประวัติที่ได้รับความสรรเสริญ, ประวัติที่เลื่องลือ
โกญจนาท	โกญจ<นาท	น. การบันลือเสียงเหมือนนกกะเรียน, ความกึกก้อง
ขัตติยมานะ	ขัตติย<มานะ	น. การถือตัวว่าเป็นกษัตริย์
คนธรรพวิวาท	คนธรรพ<วิวาท	น. การได้เสียเป็นผัวเมียกันเองโดยไม่แต่งงาน
คุณภาพ	คุณ<ภาพ	น. ลักษณะที่ดีเด่นของบุคคลหรือสิ่งของ
ครูกรรม	ครู<กรรม	น. กิจหรือหน้าที่ของครู
ครูศึกษา	ครู<ศึกษา	น. การเล่าเรียนวิชาครู

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
โครส	โค<รส	น. นมวัว
โควิถี	โค<วิถี	น. ชื่อทางสำหรับโคจรของพระอาทิตย์
ฆาตกร	ฆาต<กร	น. ผู้ที่ฆ่าคน
ฆาตกรรม	ฆาต<กรรม	น. การฆ่าคน
ฆานประสาท	ฆาน<ประสาท	น. ประสาทที่รับรู้กลิ่น
จรรณชัณท์	จรรณ<ชัณท์	น. ท่อนหนัง, แผ่นหนัง
จริยวัตร* ¹ จริยาวัตร*	จริย* จริยา*<วัตร	น. หน้าที่ที่พึงประพฤติปฏิบัติ
จักรวาท	จักร<วาท	น. ลมบ้าหมู, ลมหมุน
จิตรกร	จิตร<กร	น. ช่างวาดเขียน, ช่างวาดภาพ
จิรัฐติกาล	จิรัฐติ<กาล	น. เวลายั่งยืน, เวลาที่ตั้งอยู่ยั่งยืน
จิรวการสมัย	จิรวการ<สมัย	น. คราวที่พระทำจิรว คือ ตัดเย็บอยู่
จุพาลักษณ์	จุพาล<ลักษณ์	ว. มีลักษณะเลศ, โคมงาม
เจตคติ	เจต<คติ	น. ทำที่หรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
โจรกรรม	โจร<กรรม	น. การลัก, การขโมย การปล้น
ฉาตกภัย	ฉาต<กภัย	น. ภัยที่เกิดจากความแห้งแล้ง
ฉายาลักษณ์	ฉายา<ลักษณ์	น. รูปถ่าย
อุปศาสตร์	อุป<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการสงคราม
ชนบท	ชน<บท	น. บ้านนอก, เขตแดนที่พ้นเมืองหลวงออกไป
ชนมพรรษา	ชนม<พรรษา	น. ขวบปีที่เกิดมา, อายุ
ชาติภูมิ	ชาติ<ภูมิ	น. ถิ่นที่เกิด
ชานุมณฑล	ชานู<มณฑล	น. สะบ้าเข้า
ชีวประวัติ	ชีว<ประวัติ	น. ประวัติชีวิตบุคคล
ชีววิทยา	ชีว<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยสิ่งมีชีวิต
ชีวิตกษัย* ชีพิตกษัย*	ชีวิต* ชีพิต*<กษัย	น. การสิ้นชีวิต ก. ตาย

¹ ในงานวิจัยนี้ เครื่องหมายดอกจัน (*) ที่ปรากฏหลังคำสมาส หมายถึง คำสมาสนั้นๆ มีความหมายเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน เช่น จริยวัตร* จริยาวัตร* = หน้าที่ที่พึงปฏิบัติ และ/หรือที่ปรากฏหลังคำไวยากรณ์ หมายถึง คำไวยากรณ์นั้นๆ มีความหมายเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน เช่น จริย* จริยา* = ความประพฤติ, กิริยาที่ควรประพฤติ เป็นต้น

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
โชติรส	โชติ<รส	น. แก้ววิเศษชนิดหนึ่งมีรัศมีรุ่งเรือง
ฉาปนกิจ	ฉาปน<กิจ	น. การเผาศพ
ฉาปนสถาน	ฉาปน<สถาน	น. ที่เผาศพ
ญาณศาสตร์	ญาณ<ศาสตร์	น. ตำรายากรรม
ญาติเภท	ญาติ<เภท	น. การแตกระหว่างญาติ
ดาราศาสตร์	ดารา<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยดาว
ดุริยางคศาสตร์	ดุริยางค<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการบรรเลงเครื่องดุริยางค์
ดุษฎีนิพนธ์	ดุษฎี<นิพนธ์	น. วิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาเอก
ดุษฎีภาพ	ดุษฎี<ภาพ	น. อาการที่นิ่งซึ่งแสดงถึงการยอมรับ
เดโชชัย	เดโช<ชัย	น. ความชนะด้วยอำนาจ
เดโชพล	เดโช<พล	น. กำลังแห่งอำนาจ
ตโมไฟรี	ตโม<ไฟรี	น. ศัตรูของความมืด, ไฟ
ัตตวศาสตร์	ัตตว<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยความจริง
เตโชธาตุ	เตโช<ธาตุ	น. ธาตุไฟ
ถยจิต	ถย<จิต	น. จิตประกอบด้วยความเป็นขโมย, จิตคิดขโมย
ทวารบถ	ทวาร<บถ	น. ทางเข้าออก
ทักษิณาทาน	ทักษิณ<ทาน	น. การให้ของทำบุญทำทาน
ทานบารมี	ทาน<บารมี	น. จรรยาอย่างเลิศ คือ ทาน
ทิพยจักขุญาณ	ทิพยจักขุ<ญาณ	น. ความรู้ในจุติและเกิดของสัตว์ทั้งหลาย
เทพบริษัท	เทพ<บริษัท	น. พวกเทวดา
เทวภัณฑ์	เทว<ภัณฑ์	น. อาวุธของเทวดา
ธนาณี	ธน<ธานี	น. สถานที่เก็บพัสดุมูลค่า, ที่เก็บสินค้า, คลัง
ธนูวิทยา* ธนูเวท*	ธนู<วิทยา* เวท*	น. วิชายิงธนูและการใช้อาวุธอื่นๆ
ธรรมจักขุ	ธรรม<จักขุ	น. ดวงตาคือปัญญาที่รู้เห็นธรรม
ธรรมชาติ	ธรรม<ชาติ	น. สิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ
ธรรมสามี	ธรรม<สามี	น. ผู้เป็นเจ้าของพระธรรม, พระพุทธเจ้า
ธัญโกศ	ธัญ<โกศ	น. นางข้าว, ยุงข้าว
ธาราเคหะ	ธารา<เคหะ	น. ห้องอาบน้ำที่มีฝักบัว

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นภดล	นภ<ดล	น. พื้นฟ้า
นฤปเวศม์	นฤป<เวศม์	น. ราชนัน, ศาล
นาคสังวัจจระ	นาค<สังวัจจระ	น. ปีมะโรง
นิติบัญญัติ	นิติ<บัญญัติ	น. การบัญญัติกฎหมาย
นิติศาสตร์	นิติ<ศาสตร์	น. วิชากฎหมาย
นิศากาล	นิศา<กาล	น. เวลาเมื่อ
บรรพการกรรม	บรรพ<กรรม	น. การประพฤติผิดในเมียเขา
บรรณารักษศาสตร์	บรรณารักษ<ศาสตร์	น. วิชาที่ว่าด้วยการบริหารห้องสมุด
บัณฑิตกัมพลศิลาอาสน์	บัณฑิตกัมพล<ศิลาอาสน์	น. แท่นหินมีสีดุษฎีผ้ากัมพลเหลือง
บุญเขต	บุญ<เขต	น. เนื่อนาบุญ
บุตรธรรม	บุตร<ธรรม	น. หน้าที่ของบุตร
บุษยสนาน	บุษย<สนาน	น. พิธีอาบน้ำเมื่อพระจันทร์ผ่านหมู่ดาวบุษยะ
ปฎิภาณกวี	ปฎิภาณ<กวี	น. กวีผู้สามารถในการใช้ปฏิภาณแต่งกลอนสด
ปปัญจกรรม	ปปัญจ<กรรม	น. ธรรมที่ทำให้เนิ่นช้า คือ ตัณหา มานะ ทิฐิ
ปโยราติ	ปโย<ราติ	น. กองน้ำ คือ ทะเล
ประติมากร	ประติมา<กร	น. ช่างปั้น, ช่างแกะสลัก
ประสิทธิภาพ	ประสิทธิ<ภาพ	น. ความสามารถที่ทำให้เกิดผลในการทำงาน
ปฤจฉาคุณศัพท์	ปฤจฉา<คุณศัพท์	น. คำคุณศัพท์ที่เป็นคำถาม เช่น คำ “อะไร” ฯลฯ
ปัจโจปการกิจ	ปัจโจป<การกิจ	น. การที่บุคคลทำตอบแทนอุปการะของผู้อื่น
ปัญญาชน	ปัญญา<ชน	น. ชนที่มีความรู้
ปาณิเคราะห์	ปาณิ<เคราะห์	น. การจับเจ้าสาวด้วยมือ คือ การแต่งงาน
เปสุญวาท	เปสุญ<วาท	น. คำส่อเสียด
ไพบรณียวัตถุ	ไพบรณีย<วัตถุ	น. พัสตุไพบรณีย
ผลึกศิลา	ผลึก<ศิลา	น. หินผลึก
แผนกรรม	แผน<กรรม	ว. มีปรกติเหมือนฟองน้ำ คือ เป็นอยู่ชั่วคราว
โณฏฐัพพะกรรม	โณฏฐัพ<กรรม	น. สิ่งที่อยู่ได้ด้วยกาย, สิ่งสัมผัสได้ด้วยกาย
พงศธร	พงศ<ธร	น. ผู้ดำรงวงศ์สกุล, ผู้สืบสกุล
พนขันท์	พน<ขันท์	น. ราวป่า, ทิวป่า, แนวป่า, ราวไพร

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
พรหมบถ	พรหม<บถ	น. ทางไปสู่พระพรหม, ทางไปสู่ความดีสูงสุด
พรหมฤๅษี	พรหม<ฤๅษี	น. ฤๅษีที่เป็นพรหมณ์โดยกำเนิด
พฤกษทล	พฤกษ<ทล	น. ใบไม้
พฤตินัย	พฤติ<นัย	น. ความหมายตามข้อเท็จจริง
พลกาย	พล<กาย	น. กองทัพ
พันธกรณี	พันธ<กรณี	น. เหตุแวดล้อมที่เป็นข้อผูกมัด
พิธีกร	พิธี<กร	น. ผู้ดำเนินการในพิธี, ผู้ดำเนินรายการ
พุทธฎีกา	พุทธ<ฎีกา	น. ถ้อยคำของพระพุทธเจ้า
พุทธศาสนิกชน	พุทธ<ศาสนิกชน	น. ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา
แพทยศาสตร์	แพทย<ศาสตร์	น. ตำราหมอ, วิชาการป้องกันและบำบัดโรค
ภัณฑการ	ภัณฑ<การ	น. คนทำอาหาร, พ่อครัว
ภัตกิจ	ภัต<กิจ	น. การกินอาหาร
ภาพพจน์	ภาพ<พจน์	น. ถ้อยคำที่เป็นสำนวนโวหารทำให้นึกเห็นภาพ
ภุมเทวดา	ภุม<เทวดา	น. เทวดาพวกหนึ่งที่สิงสถิตอยู่บนพื้นดิน
ภุมรัตน์	ภุม<รัตน์	น. หินปะการัง
ภูมิอากาศ	ภูมิ<อากาศ	น. อากาศประจำถิ่น
เภสัชกร	เภสัช<กร	น. แพทย์ปฎิยา
เภสัชพฤกษศาสตร์	เภสัชพฤกษ<ศาสตร์	น. วิทยาศาสตร์แขนงหนึ่งที่ว่าด้วยพืชที่ใช้เป็นยา
มกรกฤษทล	มกร<กฤษทล	น. เครื่องประดับหุมีรูปคล้ายมังกร
มงคลวาร	มงคล<วาร	น. วันดี, วันอังคาร
มตกภัต	มตก<ภัต	น. ข้าวที่ทำบุญอุทิศให้คนตาย
มธุกร	มธุ<กร	น. ผู้ทำน้ำหวาน คือ แมลงผึ้ง
มนสิการ	มนสิ<การ	น. การกำหนดไว้ในใจ
มนุษย์ธรรม	มนุษย์<ธรรม	น. ธรรมที่มนุษย์พึงมีต่อกัน มีเมตตากรุณาเป็นต้น
มัจฉาชาติ	มัจฉา<ชาติ	น. พวกปลา
มังสวัริตี	มังส<วัริตี	น. การงดเว้นกินเนื้อสัตว์
มาตุภูมิ	มาตุ<ภูมิ	น. บ้านเกิดเมืองนอน
มานุษยวิทยา	มานุษย<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยเรื่องตัวคนและสิ่งทีคนสร้างขึ้น

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มิตรจิต	มิตร<จิต	น. ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเสมือนเพื่อนรัก
มิตรภาพ	มิตร<ภาพ	น. ความเป็นเพื่อน
มุขปาฐะ* มุขปาฐะ*	มุข<ปาฐะ* ปาฐะ*	น. การบอกเล่าต่อปากกันมา
มุขมนตรี	มุข<มนตรี	น. ที่ปรึกษาราชการชั้นสูง
มุตฆาต	มุต<ฆาต	น. โรคขัดปัสสาวะเข้าเลือดเข้าหนอง
ยมทัศน์	ยม<ทัศน์	น. ไม้อาญาสิทธิ์ของพระยม
ยุทธภูมิ* สมรภูมิ*	ยุทธ* สมร*<ภูมิ	น. สนามรบ
ยุทธวิธี	ยุทธ<วิธี	น. วิธีหรืออุบายของการรบ
โยธวาทิต	โยธ<วาทิต	น. แตรวงทหารและตำรวจ
โยพนมัท	โยพน<มัท	น. ความมัวเมาในความเป็นคนหนุ่มสาว
รตปุงคพ* รตปุงควะ*	รต<ปุงคพ* ปุงควะ*	น. ห้วยน้ำนักรบ
รสนิยม	รส<นิยม	น. ความนิยมชมชอบ, ความพอใจ
รโหฐาน	รโห<ฐาน	น. ที่เฉพาะส่วนตัว
รัชทายาท	รัช<ทายาท	น. ผู้จะสืบราชสมบัติ
รัฐประศาสน์	รัฐ<ประศาสน์	น. การปกครองบ้านเมือง
รัฐประศาสนนัย	รัฐประศาสน<นัย	น. วิธีการปกครองบ้านเมือง
ราชการ	ราช<การ	น. การงานของรัฐบาลหรือของพระเจ้าแผ่นดิน
ราชโทรหะ	ราช<โทรหะ	น. การทรมานต่อแผ่นดิน
รูปภาพ	รูป<ภาพ	น. ภาพของผู้ที่ได้รูปผาน 4
โรคนิทาน	โรค<นิทาน	น. คัมภีร์แพทย์โบราณว่าด้วยสมุฏฐานแห่งโรค
ฤตุสนาน	ฤตุ<สนาน	น. การอาบน้ำของหญิงอินเดียในวันที่ 4 หลังมีระดู
โลกธรรม	โลก<ธรรม	น. เรื่องของโลก, ธรรมดาของโลก
โลกสถิติ	โลก<สถิติ	น. ความตั้งอยู่ของโลก
โลหกุมภี	โลห<กุมภี	น. ชื่อนรกขุมหนึ่ง มีกระทะทองแดงเป็นที่ทรมาน
วจีกรรม	วจี<กรรม	น. การพูด, การกระทำทางวาจา
วรทาน	วร<ทาน	น. การให้พร, การให้ของขวัญแก่เจ้าบ่าว
วสันตฤดู	วสันต<ฤดู	น. ฤดูใบไม้ผลิ
วัจกุฎี* เวจกุฎี*	วัจ* เวจ*<กุฎี	น. ที่ถ้ำอยู่จุจจระ, ส้วม

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วิชพืช	วิช<พืช	น. พืชที่ไม่ต้องการ เช่นหญ้าคาในแปลงข้าว
วารณกร	วารณ<กร	น. งวงช้าง
วิชาการ	วิชา<การ	น. วิชาความรู้สาขาใดสาขาหนึ่งหรือหลายสาขา
วิทยฐานะ	วิทย<ฐานะ	น. ฐานะในด้านความรู้
วิทยาทาน	วิทยา<ทาน	น. การให้ความรู้
เวชกรรม	เวช<กรรม	น. การรักษาโรค
เวณวัน* เวฬวัน*	เวณ<* เวฬ<*<วัน	น. ป่าไผ่
ศัพทมูลวิทยา	ศัพทมูล<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยที่มาและประวัติของคำ
ศัลยแพทย์	ศัลย<แพทย์	น. แพทย์ทางการผ่าตัด
ศัสตรการ	ศัสตร<การ	น. คนทำอาวุธ
ศापมุกต์	ศाप<มุกต์	น. การพ้นจากผลคำแข่ง ว. พ้นساب
ศุภนิมิต	ศุภ<นิมิต	น. นิมิตดี, ลางดี
ศุภมาส	ศุภ<มาส	น. เดือนดีงาม, วันขึ้นเดือนปี
เศวตกุญชร	เศวต<กุญชร	น. ช้างเผือก
สถลบล* สถลมารค*	สถล<บล* มารค*	น. ทางบก
สภาวะการณ	สภาวะ<การณ	น. เหตุการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติ
สมัยนิยม	สมัย<นิยม	น. ความนิยมในแต่ละสมัย
สัจกิริยา	สัจ<กิริยา	น. การตั้งความสัตย์
สัตวแพทย์	สัตว<แพทย์	น. หมอรักษาสัตว์
สันติวิธี	สันติ<วิธี	น. วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ
สารัตถประโยชน์	สารัตถ<ประโยชน์	น. ประโยชน์ที่เป็นแก่นสาร
สุราบาน	สุรา<บาน	น. การดื่มเหล้า, น้ำเหล้า
เสนาบดี	เสนา<บดี	น. แม่ทัพ, ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
หงสบาท	หงส<บาท	ว. มีสีคล้ายเท้าหงส์ คือ สีแดงปนเหลือง
หัตถดนตรี	หัตถ<ดนตรี	น. วงดนตรีสากลซึ่งบรรเลงในงานรื่นเริง
หัตถนาฏกรรม	หัตถ<นาฏกรรม	น. ละครหรือเรื่องราวที่ตกลงบนชั้น
หิมवास* หิมเวศ*	หิม<वास* เวศ*	น. ที่อยู่อันหนาว คือ ป่าหิมพานต์
โหมกฐน	โหม<กฐน	น. พิธีพราหมณ์เกี่ยวแก่การบูชาไฟ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อกุศลกรรมบถ	อกุศลกรรม<บถ	น. ทางแห่งความชั่ว, ทางบาป
องคมนตรี	องค<มนตรี	น. ผู้มีตำแหน่งที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์
อธิการบดี	อธิการ<บดี	น. ตำแหน่งสูงสุดของผู้บริหารในมหาวิทยาลัย
อสังกรยาการ	อสัง<กรยาการ	น. การฝึกหัดเพลงดาบ, การฝึกหัดเพลงคัสตรา
อาณาประชาราษฎร์	อาณา<ประชาราษฎร์	น. พลเมืองที่อยู่ในอำนาจปกครอง
อายุรกรรม	อายุร<กรรม	น. การรักษาโรคทางยา
อุบัติเหตุ	อุบัติเหตุ<ภัย	น. ภัยที่เกิดจากอุบัติเหตุ

ฯลฯ

ข้อสังเกต เนื่องจากคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม<คำนาม ไม่มีสนธินั้น มีจำนวนมากที่สุดถึง 1,441 คำ คิดเป็นร้อยละ 48.65 ของคำสมาสทั้งหมดซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมและนำเสนอไว้ในภาคผนวก ฉะนั้น คำที่ไทยยืมมาจากภาษาบาลีสันสกฤตส่วนใหญ่จึงเป็นคำนามหรือไม่ก็ใช้เป็นคำนาม

อนึ่ง ในการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างของคำสมาส พบว่า มีส่วนประกอบส่วนหน้าของคำสมาสบางคำซึ่งใช้คำไวยากรณ์ที่มีวิภัติ¹ (Inflectional suffix) ประกอบอยู่มาเข้าสมาสกัน ไม่ใช่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเสียงหรือที่เรียกว่า สนธิ แต่อย่างใด คำสมาสดังกล่าวนั้น ได้แก่ กามะสุมิจจาจาร (กาม<มิจจาจาร) บุพเพสันนิวาส (บุพพ<สันนิวาส) ปรัศสบท (ปร<สบท) พเนจร* วเนจร* (พน* วน<จร) มนสิการ (มน<การ) รณสะ (รณ<อุสะ) อัตตโนบท (อัต<บท) อัตโนมิติ (อัต<มิติ) ในภาษาบาลีสันสกฤตเรียกคำสมาสที่ส่วนประกอบส่วนหน้าใช้คำไวยากรณ์ที่มีวิภัติ ประกอบอยู่มาเข้าสมาสกันว่า อลุตตสมาส (สมาสที่ไม่ลบวิภัติ) อลุตตสมาสนี้เป็นวิธีการสมาสคำที่ใช้เฉพาะในภาษาบาลีสันสกฤตเท่านั้น ไทยไม่ได้ยืมวิธีการสมาสคำลักษณะนี้มาใช้ ทั้งนี้เนื่องจากไทยยืมคำภาษาบาลีสันสกฤตเฉพาะที่ยังไม่ได้ประกอบวิภัติหรือต้นเค้าศัพท์² (stem) มาใช้เท่านั้น ไม่ได้ยืมวิภัติและวิธีการผันคำมาใช้ด้วย

¹ วิภัติ คือ หน่วยผันคำที่ประกอบท้ายศัพท์ (stem) ให้เป็นบท เพื่อแสดงความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ (case relation) ระหว่างคำในประโยค

² ต้นเค้าศัพท์ (stem) คือ คำที่ยังไม่ได้ประกอบวิภัติหรือหน่วยผันคำ ในภาษาบาลีสันสกฤตมีต้นเค้าศัพท์ 2 ประเภท คือ นามศัพท์ (nominal stem) กริยาศัพท์ (verbal stem) (อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. 2549: 73)

1.1.1.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม<คำนาม มีสนธิ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กถิกาจารย์	กถิก<อาจารย์	น. อาจารย์ผู้กล่าว
กรรมวาจาจารย์	กรรมวาจา<อาจารย์	น. อาจารย์ผู้ให้สำเร็จกรรมวาจา คือ คู่สวด
กายาพยพ	กาย<อพยพ	น. ส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น มือ เท้า
คชาชีพ	คช<อาชีพ	น. คนเลี้ยงช้าง, หมอช้าง, ความขี้ขาง
คุณากร	คุณ<อากร	น. บ่อเกิดแห่งความดี, ที่รวมแห่งความดี
คุณูปการ* คุณูปการ*	คุณ<อุปการ	น. การอุททูลโดยการทำความดี
ชมรวาส	ชมร<อาวาส	น. คนผู้อยู่ครองเรือน
จินตนาการ	จินต<นาการ	น. การสร้างภาพขึ้นในจิตใจ
เจตนารมณ	เจตนา<อารมณ์	น. ความมุ่งหมาย
ฉันทาคติ	ฉันท<อคติ	น. ความลำเอียงเพราะความรักใคร่ชอบใจ
ชินโรส	ชิน<โอรส	น. พระสงฆ์
ชีวันตราย	ชีวัน<อันตราย	น. อันตรายต่อชีวิต, อันตรายถึงตาย
ฐานันดร	ฐาน<อันดร	น. ลำดับในการกำหนดชั้นบุคคล
ดรุณานัติ	ดรุณ<อาณัติ	น. ตำแหน่งหัวหน้านักเรียน
ตณห์กษัย	ตณหา<กษัย	ว. ผู้สืบตณหา เช่น แด่ท้าวผู้ตณห์กษัย
ตुरิยางค์	ตुरิ<อังค์	น. ส่วนของเครื่องดีดสีตีเป่า
โถมนาการ	โถม<อาการ	น. การชมเชย
ทรัพย์ากร	ทรัพย์<อากร	น. สิ่งทั้งปวงอันเป็นทรัพย์
ทิวสุทธรรม	ทิวสุ<อุทธรรม	น. การทำความเห็นให้ตรง คือ เห็นถูกทาง
โทษารมณ ¹	โทษ<อารมณ์	น. พระจันทร์
ธรรมาสน	ธรรม<อาสน	น. ที่สำหรับพระภิกษุสามเณรนั่งแสดงธรรม
ธวัชตรีศวร	ธวัช<ตรี<อิศวร	น. ผู้เป็นใหญ่ในโลก

¹ โทษารมณ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้แยกโครงสร้างเป็น โทษ+อารมณ์ หมายถึง พระจันทร์ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546: 547) แต่ผู้วิจัยเห็นว่าควรแยกเป็น โทษ<อารมณ์ แปลว่า ความรู้สึกหรือสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในยามค่ำมืด ซึ่งหมายถึง พระจันทร์ จัดเป็นคำสมาสที่มีลักษณะความหมายเปลี่ยนแปลงโดยนัย ทั้งนี้เพราะคำว่า โทษ หมายถึง มีด, ค่ำ มีนัยที่จะโยงความคิดไปถึงพระจันทร์ มากกว่าคำว่า โทษ ซึ่งแปลว่า ความไม่ดี, ความชั่ว, ความผิด, ผลแห่งความผิดที่ต้องรับ, ผลร้าย

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ธาดวากร	ธาดุ<อากร	น. บ่อแร่
นคราทร	นคร<อาทร	น. ชื่อกรรมมีหน้าที่ทำความสะอาดให้แก่พระนคร
นโยบาย	นย<อุบาย	น. หลักและวิธีปฏิบัติซึ่งถือเป็นแนวดำเนินการ
นิศาทิ	นิศา<อาทิ	น. เวลาขมูกขมัว
บทามพุช	บท<อัมพุช	น. บัวบาท, เท้า
บุษบาบัณ	บุษบ<อาบัณ	น. ตลาดดอกไม้
ปริณามัคคิ	ปริณาม<อัคคิ	น. ไฟธาตุที่ย่อยอาหาร
ปฤษฎางค์	ปฤษฎ<อังก์	น. อวัยวะเบื้องหลัง, ส่วนหลัง
ปัตตานีกะ* ปัตตานีก*	ปัตติ<อนีกะ* อนีก*	น. พลเดินเท้า, ทหารราบ
ปาณาติบาต	ปาณ<อติบาต	น. การทำลายชีวิตมนุษย์และสัตว์อื่นๆ
ผณินทร* ผณิศวร*	ผณิน<อินทร* อิศวร*	น. พญา คือ นาคราช
พงศาวลี	พงศ<อวาลี	น. แผนลำดับเครือญาติ
พจนารถ	พจน<อรรถ	น. เนื้อความของคำพูด
พัคตรากฤติ	พัคตร<อากฤติ	น. โคมหน้า, รูปร่างแห่งหน้า
พาณาสน์	พาณ<อาสน์	น. คันธนู
พิมพาภรณ์	พิมพ<อาภรณ์	น. เครื่องประดับร่างกาย
โพชฌงค์	โพชฌ<องค์	น. องค์แห่งธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ มี 7 ประการ
ภณฑาคาร	ภณฑ<อาคาร	น. โรงไว้ของ, คลังเก็บของ
ภูเตศวร	ภูต<อิศวร	น. พระศิวะ
เกทอุบาย	เกท<อุบาย	น. อุบายทำให้เขาแตกกัน, เล่ห์เหลี่ยม, กลอุบาย
มโนภินิเวศ	มโน<อภินิเวศ	น. ความยึดใจมั่น, ความมั่นใจ, ความหนักแน่น
มเหศ* มเหศวร*	มहि<อัส* อิศวร*	น. พระอิศวร, พระเจ้าแผ่นดิน
มัคคุเทศก์	มัคค<อุเทศก์	น. ผู้นำทาง, ผู้ชี้ทาง, ผู้บอกทาง, ผู้นำเที่ยว
มัญญะฐิติกากร	มัญญะ<ฐิติกา<อากร	น. ส่วยฝาง
มุขโลกณะ	มุข<โอโลกณะ	ว. เห็นแก่หน้า, เห็นแก่พวก
มุณินทร	มุณ<อินทร	น. จอมนักปราชญ์, พระพุทธเจ้า
โมหาคติ	โมห<อคติ	น. ความลำเอียงเพราะความเขลา
ยุคันต์	ยุค<อันต์	น. ที่สุดแห่งยุค

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ยุทธานธิการ	ยุทธาน<อธิการ	น. หน้าที่แห่งการรบ, หน้าที่แผนกรบ
โยคาวจร	โยค<อวจร	น. ผู้หยั่งลงสู่ความเพียร, ผู้มีความเพียร
รัฐประศาสนโนบาย	รัฐประศาสน<อุบาย	น. วิธีการปกครองบ้านเมือง
ราชาธิปไตย	ราช<อธิปไตย	น. ระบบการปกครองแบบหนึ่งที่มีพระราชาเป็นใหญ่
ราชาวาท	ราช<โอวาท	น. คำสั่งสอนของพระราชา
โลกุตระ	โลก<อุตระ	ว. เหนือโลก, พ้นวิสัยของโลก
โลกามิส	โลก<อามิส	น. เครื่องล่อใจให้ติดอยู่ในโลก
วณานต์	วณ<อันต์	น. ชายป่า
วโนทยาน	วณ<อุทยาน	น. สวนป่า
วสุนธรา* พสุนธรา*	วสุ* พสุ<ธรา	น. แผ่นดิน, พื้นดิน
วิทยาลัย	วิทยา<อาลัย	น. สถานศึกษาในระดับสูง สอนวิชาชีพเฉพาะอย่าง
วิเรนทร์	วิร<อินทร์	น. จอมนักรบ, พระเจ้าแผ่นดิน
ศรวรรณ	ศร<อวารณ	น. เครื่องกำบังลูกศร คือ โล่
ศิโรรัตน์	ศิร<รัตน์	น. เพชรประดับหัว
สัมภเวสี	สัมภว<เอสี	น. ผู้แสวงหาที่เกิด, ผู้ต้องเกิด, สัตว์โลก
สารัตถ* สารัตถะ*	สาร<ัตถ* ัตถะ*	น. เนื้อหาหลัก, ใจความสำคัญ, ความคิดสำคัญ
สุขัมบดี	สุชา<บดี	น. ชื่อพระอินทร์, ผัวของนางสุชาดา
แสนยากร	แสนย<อากร	น. หมู่ทหาร, กองทัพ
หัตถาโรหะ	หัตถ<อาโรหะ	น. ผู้ขับขี่ช้าง, ควบช้าง, ทหารช้าง
หุตอาจารย์	หุต<อาจารย์	น. ผู้รู้ในการบูชา
อนาคามีผล	อนาคามี<ผล	น. ผลที่พระอนาคามีได้บรรลุ
อรรถกถาจารย์	อรรถกถา<อาจารย์	น. อาจารย์ผู้แต่งอรรถกถา
อรุณทัย	อรุณ<อุทัย	น. เวลาตั้งขึ้นแห่งอรุณ, เวลาอาทิตย์ขึ้น, เวลาเช้าตรู่
อธยาตมวิทยา	อธยาตม<น<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยจิต
อานาปานัสสติ	อานาปาน<สติ	น. สติที่กำหนดลมหายใจเข้าและลมหายใจออก
อำมาตยาธิปไตย	อำมาตย<อธิปไตย	น. ระบบการปกครองที่ขุนนางหรือข้าราชการเป็นใหญ่
อุตราสงค์	อุตร<อาสงค์	น. จีวรสำหรับห่ม

ข้อสังเกต ด้วยเหตุที่คำสมาสที่ปรากฏในภาษาไทยนั้น มีทั้งคำสมาสที่ยืมมาจากภาษาบาลีสันสกฤตโดยตรงและคำสมาสที่สร้างใหม่โดยอาศัยวิธีไวยากรณ์ของภาษาบาลีสันสกฤต ดังนั้น คำสมาสที่มีสนธิในภาษาไทยส่วนใหญ่ก็จะคล้ายคลึงกับคำสมาสที่มีสนธิในภาษาบาลีสันสกฤต แต่ในการพิจารณาว่าคำสมาสใดมีสนธิหรือไม่มีสนธินั้นผู้วิจัยเห็นว่า ควรพิจารณาจากรูปศัพท์เดิมที่มีใช้ในภาษานั้นๆ ก่อนที่จะนำศัพท์นั้นมาเข้าสมาสกัน เช่น ในภาษาไทยส่วนใหญ่ยึดถือตามรูปศัพท์ที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เป็นหลัก ฉะนั้น ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงจำแนก คำสมาสที่มีสนธิและไม่มีสนธิตามเกณฑ์การพิจารณาเลือกคำสมาสแบบไทยที่ปรากฏในหน้า 10 ข้อ 6 และในงานวิจัยครั้งนี้พบว่า คำสมาสที่มีสนธินั้นมี 2 ลักษณะ คือ

1. คำสมาสที่มีสระสนธิ เช่น

กริ	สนธิกับ	อินทร์	ได้เป็น	กรินทร์, กรณทร์
คุณ	“	อุปการ	“	คุณูปการ, คุณูปการ
ภูต	“	อิศวร	“	ภูตेश्वร
ราชินี	“	อุปถัมภ์	“	ราชินูปถัมภ์

2. คำสมาสที่มีพยัญชนะสนธิ ส่วนใหญ่เป็นคำสมาสที่มีพยัญชนะสนธิติดมาจากภาษาบาลีสันสกฤต เช่น

กัมม	สนธิกับ	ฐาน	ได้เป็น	กัมมฐาน
ยชุต	“	เวท	“	ยชุตเวท
อิสิ	“	ธรร	“	อิสินธรร
ฤจ	“	เวท	“	ฤจเวท

นอกจากนี้ยังพบว่า คำสมาสบางคำที่มีรูปเหมือนกันโดยอาศัยวิธีสนธิ เมื่อพิจารณาจากความหมายและคำไวยากรณ์ที่เป็นส่วนประกอบ อาจมีลักษณะโครงสร้างต่างกันเป็น 2 แบบ เช่น

คำสมาส	ลักษณะโครงสร้าง	ความหมาย
วณิชากร	1. วณิชา<กร (คำนาม<คำนาม ไม่มีสนธิ) 2. วณิชา<อากร (คำนาม<คำนาม มีสนธิ)	1. น. ผู้ทำการค้าขาย 2. น. พวกพ่อค้า
มหิศวรรย์	1. มหา<ไอศวรรย์ (คำวิเศษณ์<คำนาม มีสนธิ) 2. มหิ<ไอศวรรย์ (คำนาม<คำนาม มีสนธิ)	1. น. อำนาจใหญ่, สมบัติใหญ่ 2. น. ความเป็นใหญ่ในแผ่นดิน

ฯลฯ

1.1.2 คำนาม>คำนาม

1.1.2.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม>คำนาม ไม่มีสนธิ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กรรมพันธุ์	กรรม>พันธุ์	ว. มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ คือ เกี่ยวเนื่องด้วยกรรมตนเอง
กิเลสมาร	กิเลส>มาร	น. กิเลสที่นับว่าเป็นมารอย่างหนึ่ง
จักรปาณิ* จักรปาณี*	จักร>ปาณิ* ปาณี*	น. ผู้มีจักรในมือ คือ พระวิษณุ หรือ พระนารายณ์
จันทร์เพชร	จันทร์>เพชร	น. ผู้มีพระจันทร์เป็นปิ่น คือ พระอิศวร
ชาติธรรม	ชาติ>ธรรม	ว. มีความเกิดเป็นธรรมดา
ธนसार	ธน>सार	น. ทรัพย์สมบัติที่เป็นแก่นสาร, ทรัพย์สมบัติ
นรพยัคฆ์	นร>พยัคฆ์	น. สมิงมึงชาย คือ คนเก่งกาจราวกับเสือ
นรสิงห์* นรสีห์*	นร>สิงห์* สีห์*	น. คนปานสิงห์, นักรบผู้มหาโยธิน
นามไธย	นาม>ไธย	น. ชื่อตั้ง, ทินนาม (เช่น นามบรรดาศักดิ์)
บทภาชน	บท>ภาชน	น. บทไขความ
บริณายกัรตน์	บริณายก>รตน์	น. ขุนพลแก้ว
ปโยชนม์	ปโย>ชนม์	น. ผู้มีน้ำเป็นที่เกิด คือ เมฆ
ปัทมปาณี	ปัทม>ปาณี	น. ผู้มีดอกบัวในมือ คือ พระพรหม พระวิษณุ
พรหมธาดา	พรหม>ธาดา	น. พระพรหมผู้สร้าง
มรณธรรม	มรณ>ธรรม	ว. มีความตายเป็นธรรมดา
สังขกร	สังข>กร	น. ผู้มีสังขอยู่ในมือ คือ พระนารายณ์
หงสรถ	หงส>รถ	น. พระผู้มีหงส์เป็นพาหนะ คือ พระพรหม
อนุศาสน์ปาฏิหาริย์	อนุศาสน์>ปาฏิหาริย์	น. คำสั่งสอนหรือการสอนเป็นอัศจรรย์
อิทธิปาฏิหาริย์	อิทธิ>ปาฏิหาริย์	น. ฤทธิ์เป็นอัศจรรย์

ฯลฯ

ข้อสังเกต ด้วยเหตุที่คำสมาสที่เรียงหน่วยขยายไว้ข้างหลังนั้น แม้ในภาษาบาลีสันสกฤตก็มีเพียง 3 ประเภทดังนี้ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. 2550: 108-109, 124)

1. วิเศษนุตตรบท กัมมธรรยสมาส เช่น คำว่า นรวโร แปลว่า นระผู้ประเสริฐ ฯลฯ
2. อุปมานุตตรบท กัมมธรรยสมาส เช่น คำว่า นรสีห์ แปลว่า นระเพียงดั่งสีห์ ฯลฯ

ใช้เป็นหน่วยหลัก แปรจากหลังไปหน้า เช่น นรินทร์ แปลว่า ผู้เป็นใหญ่ในหมู่คน หรือใช้กับสัตว์ เช่น วานรินทร์ แปลว่า พญาลิง ฯลฯ จัดเข้าในลักษณะโครงสร้างแบบ คำนาม<คำนาม มีสนธิ

ใช้เป็นหน่วยขยาย แปรจากหน้าไปหลัง เช่น สุรินทร์, เทเวศ แปลว่า เทวดาผู้เป็นใหญ่ ฯลฯ จัดเข้าในลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม>คำนาม มีสนธิ

1.2 หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ ซึ่งแบ่งย่อยเป็น

1.2.1 คำวิเศษณ์<คำนาม

1.2.1.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์<คำนาม ไม่มีสนธิ
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กฎุกผล	กฎุก<ผล	น. ผลอันแผ่ตร้อน
กตเวที ¹	กต<เวที	น. ผู้สนองคุณท่าน, ผู้ประกาศคุณท่าน
กรณียกิจ	กรณีย<กิจ	น. กิจที่พึงทำ, หน้าที่อันพึงทำ
กรรบาลิกพัสดุ	กรรบาลิก<พัสดุ	น. ฝ้าอันทอดด้วยฝ้าย คือ ฝ้ายฝ้าย
ภาคิกพัสดุ	ภาคิก<พัสดุ	น. ฝ้าเนื้อละเอียดมาจากแคว้นกาฬี
กิตติมศักดิ์	กิตติม<ศักดิ์	ว. ยกย่องเพื่อเป็นเกียรติยศ

¹ คำว่า กตเวที ตามไวยากรณ์บาลีมีรูปวิเคราะห์ว่า กต ปากฏ กตฺวา วิทิตี ขานาตีติ กตเวที = ผู้อุปการะที่ท่านทำแล้วให้ปรากฏ หรือ กต อุปการ เวเทติ ปกาเสตีติ กตเวที = ผู้ประกาศอุปการคุณที่ท่านทำให้ ลง ณี ปัจจัย และคำว่า กตัญญู มีรูปวิเคราะห์ว่า กต อุปการ ขานาตีติ สเเลนาตีติ กตบุญญ = ผู้อุปการะที่คนอื่นทำแล้วแก้ตนโดยปรกติ หรือ กต ขานาตีติ สเเลนาตีติ กตบุญญ = ผู้มีอันรู้อุปการะที่คนอื่นทำแล้วเป็นปรกติ ลง ฐ ปัจจัย (พระธรรมกิตติวงศ์. 2550: 137) จะเห็นได้ว่า ตามไวยากรณ์บาลีคำทั้ง 2 นั้นเป็นคำนามกิตก์ ไม่ใช่คำสมาส แต่นักไวยากรณ์ไทยบางท่าน เช่น อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (2549: 73) กล่าวว่า กตัญญู (กต<บุญ) เป็นคำสมาส ที่ยืมมาจากคำสมาสของภาษาบาลีซึ่งมีความเห็นแย้งกัน ในข้อนี้ผู้วิจัยเห็นว่า นักไวยากรณ์ไทยอาจจะแยกส่วนประกอบของคำนามกิตก์ดังกล่าวตามแบบคำสมาสชนิดหนึ่งของภาษาสันสกฤตซึ่งเรียกว่า อุปปทสมาส สมาสชนิดนี้ส่วนประกอบส่วนหน้าเป็นคำไวยากรณ์ชนิดใดชนิดหนึ่ง ส่วนประกอบส่วนหลังเป็นนามกฤต เช่น กุมภการ (กุมภ<การ) = ผู้ทำหม้อ (จำลอง สารพัดนึก. 2547: 134) จะเห็นได้ว่า อุปปทสมาสของภาษาสันสกฤตมีลักษณะคล้ายกับคำนามกิตก์ของภาษาบาลี เพียงแต่อุปปทสมาสของภาษาสันสกฤตแยกส่วนประกอบส่วนหลังซึ่งเป็นคำนามกฤตออกจากส่วนประกอบส่วนหน้าซึ่งเป็นคำนาม (ส่วนหน้าอาจจะเป็นคำไวยากรณ์ชนิดอื่นก็ได้) ไม่ได้ตั้งรูปวิเคราะห์รวมส่วนหน้าและส่วนหลังเข้าด้วยกันอย่างคำนามกิตก์ของภาษาบาลี อย่างไรก็ตาม เมื่อนักไวยากรณ์ไทยได้แยกส่วนประกอบของคำนามกิตก์ของภาษาบาลีตามแบบอุปปทสมาสของภาษาสันสกฤต และจัดให้ กตเวทีและกตัญญูเป็นคำสมาส ฉะนั้น ในงานวิจัยนี้จึงถือว่า กตเวที กตัญญู และคำนามกิตก์ในภาษาบาลีจำนวนหนึ่ง เช่น มัตตัญญู รัตตัญญู และโลกวิทู เป็นต้น เป็นคำสมาสในภาษาไทยด้วย

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
คัมภีร์	คัม<ภีร์	น. อาหารที่เตรียมถวายภิกษุก่อนที่ท่านจะเดินทาง
ครุภัณฑ์	ครุ<ภัณฑ์	น. ของที่ใช้ทนทาน เช่น ตู้ โต๊ะ เก้าอี้
คัมภีร์ภาพ	คัมภีร์<ภาพ	น. ความลึกซึ้ง
คฤหบดี	คฤ<หบดี	น. ความลับที่ควรปิดบัง
จตุรพักตร์* จตุรพักตร์*	จตุร* จตุร*<พักตร์	ว. ผู้มี 4 หน้า คือ พระพรหม
จตุรพิธพร	จตุร<พิธ<พร	น. พร 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ
บุญธรรม* บุญธรรม*	บุญ* บุญ*<ธรรม	น. ธรรมที่ควรรู้
ดุสิต	ดุ<สิต	น. ภาวะที่เสมอกัน
ตรีโกณ	ตรี<โกณ	น. รูปสามเหลี่ยม
ตรีจักร* ไตรจักร*	ตรี* ไตร*<จักร	น. ผ้า 3 ผืนของภิกษุ
ตรีปิฎก* ไตรปิฎก*	ตรี* ไตร*<ปิฎก	น. ปิฎก 3 ปิฎก, พระพุทธพจน์ 3 หมวด
ตรีรัตน์* ไตรรัตน์*	ตรี* ไตร*<รัตน์	น. แก้ว 3 ประการ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
ตรีโลกนาถ	ตรี<โลกนาถ	น. พระพุทธเจ้า, พระอินทร์, พระศิวะ
ไตรรงค์	ไตร<รงค์	น. 3 สี, เรียกธงชาติไทยซึ่งมี 3 สี 5 แถบ
ถาวรวัตถุ	ถาวร<วัตถุ	น. สิ่งก่อสร้างเพื่อให้มั่นคงยั่งยืน เช่น โบสถ์ วิหาร
อุปารหบุคคล	อุปาร<หบุคคล	น. บุคคลที่ควรนำกระดูกบรรจุสถูปไว้เพื่อบูชา
ทศกัณฐ์	ทศ<กัณฐ์	น. ผู้มีสิบคอ คือ ท้าวราพณ์ในเรื่องรามเกียรติ์
ทศพล	ทศ<พล	น. ผู้มีกำลัง 10 เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า
ทัศนียภาพ	ทัศนีย<ภาพ	น. ภาพที่น่าดู
เทวภาวะ	เทว<ภาวะ	น. ความเป็น 2, ความเป็นคู่
เทียรฆราตร	เทียร<ฆ<ราตร	น. ราตรียาว, กาลนาน ว. มีราตรียาว, มีกาลนาน
ไทยทาน	ไทย<ทาน	น. ของสำหรับทำทาน
ไทยธรรม	ไทย<ธรรม	น. ของทำบุญต่างๆ, ของถวายพระ
ธีรราช	ธีร<ราช	น. กษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์
ธูวดารา	ธูว<ดารา	น. ดาวเหนือ
ธูวภาค	ธูว<ภาค	น. เส้นแวงอันไม่เปลี่ยนที่แห่งดาวซึ่งประจำที่อยู่
ธูวมณฑล	ธูว<มณฑล	น. แถบขั้วโลก
นวพฐ	นว<พฐ	น. ลูกสะไภ้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นววิธ	นว<วิธ	ว. 9 ประการ, 9 อย่าง
นานาประการ	นานา<ประการ	ว. มีหลายอย่าง
นานาสังวาส	นานา<สังวาส	น. การอยู่ร่วมต่างกัน
นาวิกโยธิน	นาวิก<โยธิน	น. ทหารเรือฝ่ายบก
นิตยทาน	นิตย<ทาน	น. การให้ทานทุกวัน
นิตยภัต	นิตย<ภัต	น. อาหารที่ถวายภิกษุสามเณรเป็นนิตย
นิตยสาร	นิตย<สาร	น. หนังสือพิมพ์ที่ออกเป็นรายคาบ
นิลปัทม์	นิล<ปัทม์	น. บัวเขียว
นิลรัตน์	นิล<รัตน์	น. แก้วสีขาบ, นิล
บรมครู	บรม<ครู	น. คำใช้เรียกเฉพาะพระพุทธรูปเจ้าโดยเฉพาะ
บรรพบุรุษ	บรรพ<บุรุษ	น. ผู้เป็นต้นวงศ์ตระกูลซึ่งมีผู้สืบสายโลหิตมา
บรรพสตรี	บรรพ<สตรี	น. หญิงผู้เป็นต้นวงศ์
บัณฑิตกัมพล	บัณฑิต<กัมพล	น. ผ้าขนสัตว์สีเหลือง
บัณฑิตโรค	บัณฑิต<โรค	น. โรคผอมเหลือง, โรคเพ้อดี
บาปเคราะห์	บาป<เคราะห์	ว. เคราะห์ร้าย น. ดาวพระเคราะห์ที่ให้โทษ
บาปมิตร	บาป<มิตร	น. มิตรชั่ว
บุคลิกทาน	บุคลิก<ทาน	น. ทานที่ทายกให้จำเพาะตัวคน
บุคลิกภาพ	บุคลิก<ภาพ	น. สภาพนิสัยจำเพาะคน
บุคลิกลักษณะ	บุคลิก<ลักษณะ	น. ลักษณะจำเพาะตัวของแต่ละคน
บุพกรรม	บุพ<กรรม	น. กรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อน
บุพการี	บุพ<การี	น. ผู้ที่ทำอุปการะมาก่อน
บุพชาติ	บุพ<ชาติ	น. ชาติก่อน
บุพนิมิต	บุพ<นิมิต	น. ลางที่บอกเหตุขึ้นก่อน
บุพเปตพลี	บุพ<เปตพลี	น. บุญที่อุทิศแก่ญาติผู้ตายไปก่อน
เบญจบรรพต	เบญจ<บรรพต	น. เขา 5 ยอด คือ เขามหาลัย
เบญจวรรณ	เบญจ<วรรณ	น. 5 สี, 5 ชนิด น. นกแก้วขนาดโตมีหลายสี
โบราณคดี	โบราณ<คดี	น. วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับโบราณวัตถุและโบราณสถาน
ปฐมทัศน์	ปฐม<ทัศน์	น. การแสดงครั้งแรก

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ปฐมวัย	ปฐม<วัย	น. วัยต้น
ปรปักษ์	ปร<ปักษ์	น. ฝ่ายตรงข้าม, ข้าศึก, ศัตรู
ประคนธรรม	ประคน<ธรรม	น. ธรรมของเก่า
ปริตทวีป	ปริต<ทวีป	น. ทวีปน้อย
ปัจจนตคาม	ปัจจนต<คาม	น. บ้านปลายเขตแดน
ปัจเจกบุคคล	ปัจเจก<บุคคล	น. บุคคลแต่ละคน
ปัจฉิมชน	ปัจฉิม<ชน	น. ชนที่เกิดภายหลัง
ปัจฉิมวัย	ปัจฉิม<วัย	น. วัยตอนปลาย, วัยชรา
ปัญจมีดีถี	ปัญจมี<ดีถี	น. วัน 5 ค่ำ
ปาหุไณยบุคคล	ปาหุไณย<บุคคล	น. คนผู้ควรได้รับของต้อนรับแขก
มรุตวาจา* มรุตวาท*	มรุต<วาจา* วาท*	น. คำหยาบ
ผาติกรรม	ผาติ<กรรม	น. การทำให้เจริญ
พหูพจน์* พหูพจน์*	พหู* พหู<พจน์	น. คำที่กล่าวถึงสิ่งมากกว่าหนึ่ง
พหูภาคี	พหู<ภาคี	น. หลายฝ่าย
โพธิปักขิยธรรม	โพธิปักขิย<ธรรม	น. ธรรมเป็นไปในฝ่ายแห่งความตรัสรู้
ภณฑุกรรม	ภณฑุ<กรรม	น. การปลงศพ, การทำให้สิ้น
ภีรुชาติ	ภีรु<ชาติ	ว. ชี้อลาด
มรุตพจน์	มรุต<พจน์	น. ถ้อยคำไพเราะ, ผู้มีถ้อยคำไพเราะ
มนทกานติ	มนท<กานติ	น. ผู้มีรัศมีอ่อน คือ ดวงเดือน
มหันตโทษ	มหันต<โทษ	น. โทษหนัก
มหาชน	มหา<ชน	น. คนจำนวนมาก, คนส่วนใหญ่, ชนจำนวนมาก
มหาบัณฑิต	มหา<บัณฑิต	น. ปริญญาโท, ผู้ได้รับปริญญาโท
มัชฌิมประเทศ	มัชฌิม<ประเทศ	น. ประเทศอินเดีย, ตามแบบหมายถึงดินแดนตอนกลาง
มัชฌิมวัย	มัชฌิม<วัย	น. วัยกลางคน
มัธยมศึกษา	มัธยม<ศึกษา	น. การศึกษาระหว่างประถมศึกษากับอุดมศึกษา
มิชฌาทิฐิ	มิชฌา<ทิฐิ	น. ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม
มิชฌาวาจา	มิชฌา<วาจา	น. การเจรจาถ้อยคำผิด คือ ประพฤติวิจจริต
मितภาณี	मित<ภาณี	น. คนพูดพ้อประมาณ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มุสาวาท	มุสา<วาท	น. การพูดเท็จ, การพูดปด, คำเท็จ
ยุคลบาท	ยุคล<บาท	น. เท้าทั้งคู่
เยภุยนัย	เยภุ<นัย	น. วิธีที่ควรส่วนมากใช้
เยาวราช	เยาว<ราช	น. ราชโอรสที่ยังเยาว์พระชนม์
โยนิโสมนสิการ	โยนิ<โสมนสิการ	น. การพิจารณาโดยแยบคาย ก. เข้าใจ
รมณีสถาน	รมณีย<สถาน	น. สถานที่ให้ความรื่นรมย์, สถานที่ให้ความบันเทิงใจ
ลขุโภชน์	ลขุ<โภชน์	น. เครื่องว่าง, อาหารว่าง
ลหุโทษ	ลหุ<โทษ	น. โทษเบา, โทษไม่ร้ายแรง
โลกียวัตร	โลกีย<วัตร	น. ความเป็นไปของสามัญชน
วัคคุวัท	วัคคุ<วัท	ว. ผู้กล่าวไพเราะ
วิกิลจริต	วิกิล<จริต	ว. มีความประพฤติหรือกริยาผิดปรกติเพราะสติวิปลาส
วิศวกกร	วิศว<กร	น. ผู้ประกอบงานวิศวกรรม
วิสัณฺณูแพทย์	วิสัณฺณู<แพทย์	น. แพทย์ผู้เชี่ยวชาญการให้ยาชาและยาสลบ
วิสามานยนาม	วิสามาน<นาม	น. คำนามที่เป็นชื่อเฉพาะ
วีรชน	วีร<ชน	น. ผู้ที่ได้รับยกย่องว่ามีความกล้าหาญ
วีรบุรุษ	วีร<บุรุษ	น. ชายที่ได้รับยกย่องว่ามีความกล้าหาญ
วีรสตรี	วีร<สตรี	น. หญิงที่ได้รับยกย่องว่ามีความกล้าหาญ
ศานตรส	ศานต<รส	น. รสของคำประพันธ์ที่แสดงถึงความสงบจิต
ศุกรวรรณ	ศุกร<วรรณ	ว. มีสีสด, มีสีสว่าง
ศุนยภาพ	ศุนย<ภาพ	น. ความไม่มีอะไร, ความว่างเปล่า
สกลโลก	สกล<โลก	น. โลกทั้งสิ้น, ทั้งโลก, ทั่วโลก
สมมติเทพ	สมมติ<เทพ	น. เทวดาโดยสมมติ หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน
สมรรถภาพ	สมรรถ<ภาพ	น. ความสามารถ
สมานฉันท์	สมาน<ฉันท์	น. ความพอใจร่วมกัน, ความเห็นพ้องกัน
สัตบุรุษ	สัต<บุรุษ	น. คนที่เป็นสัมมาทิฐิ, คนดีน่านับถือ มีคุณธรรม
สัตมวาร	สัตม<วาร	น. วันที่ครบ 7, วันทำบุญครบ 7 วันของคนตาย
สัตมหาสถาน	สัต<มหาสถาน	น. สถานที่ 7 แห่งที่พระพุทธเจ้าเสวยวิมุตติสุขหลังตรัสรู้
สัปตศก	สัปต<ศก	น. ปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 7

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สัมปรายิกภพ	สัมปรายิก<ภพ	น. ภพหน้า
สัมมาทิสฺสุ	สัมมา<ทิสฺสุ	น. ความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม
สัมมาวาจา	สัมมา<วาจา	น. การเจรจาชอบ คือ ประพฤติวจีสุจริต
สาทิสลักษณ์	สาทิส<ลักษณ์	น. ภาพเขียนที่เหมือนคนจริง
สาธารณสมบัติ	สาธารณ<สมบัติ	น. ทรัพย์สินส่วนรวมของประชาชน
สาธุชน	สาธุ<ชน	น. คนดี, คนที่มีคุณงามความดี
สามนตราช	สามนต<ราช	น. พระราชาแห่งแคว้นที่ใกล้เคียง, เจ้าประเทศราช
สาราณียธรรม	สาราณีย<ธรรม	น. ธรรมอันไปเพื่อความระลึกถึงกันและกัน
สีตลหฤทัย	สีตล<หฤทัย	ว. มีใจเยือกเย็น
สุขุมาลชาติ	สุขุมาล<ชาติ	ว. มีกำหนดผู้ดี, มีตระกูลผู้ดี
สุภาพชน	สุภาพ<ชน	น. คนผู้เรียบร้อย, ผู้ที่แต่งกายเรียบร้อย
สุภาพบุรุษ	สุภาพ<บุรุษ	น. ชายที่มีกิริยาวาจาเรียบร้อย รู้กาลเทศะ มีคุณธรรม
สุภาพสตรี	สุภาพ<สตรี	น. หญิงที่มีกิริยาวาจาเรียบร้อย รู้กาลเทศะ มีคุณธรรม
เสรีธรรม	เสรี<ธรรม	น. หลักเสรีภาพ
หรัสวมูรดี	หรัสว<มูรดี	ว. มีร่างเล็ก, เตี้ย
หินชาติ	หิน<ชาติ	ว. มีกำเนิดต่ำ
อกรรมกริยา	อกรรม<กริยา	น. กริยาที่ไม่ต้องมีการรับ
อกัปปิยวัตถุ	อกัปปิย<วัตถุ	น. สิ่งที่ต้องห้ามไม่ให้บริโภคใช้สอย (ใช้แก่ภิกษุ)
อดีตกาล* อดีตสมัย*	อดีต<กาล* สมัย*	น. เวลาที่ล่วงแล้ว
อนัญคติ	อนัญ<คติ	น. หนทางเดียว, ความจำเป็น
อนาคตกาล	อนาคต<กาล	น. กาลภายหน้า, กาลที่ยังมาไม่ถึง
อนารยชน	อนารย<ชน	น. คนที่ยังไม่เจริญ, คนป่าเถื่อน
อภัพบุคคล	อภัพ<บุคคล	น. คนไม่สมควร
อสังกรรม	อสัง<กรรม	น. ความไม่รู้สีกตัว, ความสิ้นสติ, ความตาย
อสีติมหาสาวก	อสีติ<มหาสาวก	น. สาวกใหญ่ 80 องค์ ของพระพุทธเจ้า
อัครชายา	อัคร<ชายา	น. ตำแหน่งเหสีรอง
อัจริยบุคคล	อัจริย<บุคคล	น. บุคคลผู้มีปัญญาความสามารถเยี่ยมยอดมาแต่เกิด
อันตรการณ	อันตร<การณ	น. เหตุขัดข้อง, อุปสรรค, ความติดขัด

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อันติม<ัจ	อันติม<ัจ	น. ความจริงขั้นสุดท้าย, ความจริงขั้นสูงสุด
อารย<ชน	อารย<ชน	น. ชนที่มีอารยธรรม
อิฐ<ผล	อิฐ<ผล	น. ผลเป็นที่พอใจ
อิสร<ภาพ	อิสร<ภาพ	น. ความเป็นใหญ่, ความเป็นไทแก้ตัว
อุค<ณิมิต	อุค<ณิมิต	น. นิमितหรืออารมณ์ที่เจเนใจ
อุณ<หภูมิ	อุณ<หภูมิ	น. ระดับความสูงต่ำของความร้อน
อุต<ตภาพ	อุต<ตภาพ	ก. นอนหงาย
อุ<เทสิกเจดีย์	อุ<เทสิก<เจดีย์	น. เจดีย์ที่สร้างอุทิศพระพุทธรเจ้า ได้แก่ พระพุทธรเจ้า
อุ<ษณกาล	อุ<ษณ<กาล	น. ฤดูร้อน
เอก<ฉนั	เอก<ฉนั	ว. มีความเห็นเป็นอย่างเดียวกันหมด
เอก<ชน	เอก<ชน	น. บุคคลคนหนึ่งๆ ว. ส่วนบุคคล, ไม่ใช่ของรัฐ
เอก<ราช	เอก<ราช	ว. เป็นอิสระแก่ตน, ไม่ขึ้นแก่ใคร

1.2.1.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์<คำนาม มีสนธิ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กุ<ศโลบาย	กุ<ศ<อุบาย	น. อุบายอันแยบคาย
ชี<รณคคิ* ชี<รณคคิ*	ชี<รณ* ชี<รณ<*อ<คคิ	น. ไฟธาตุที่ทำอาหารให้ย่อย
ไ<ตรยางค์	ไ<ตร<ย<อ<งศ์	น. 3 ส่วน, ใช้เป็นชื่ออักษร 3 หมู่
ท<ิฆัมพร	ท<ิฆ<ม<พร	น. ฟ้าที่ทอดยาว, ท้องฟ้า
ท<ิฏฐานุ<คติ	ท<ิฏ<ฐ<อ<นุ<คติ	น. แบบอย่าง, ความดำเนินตามสิ่งที่ปรากฏ
ท<ิฆายุ	ท<ิฆ<ม<อายุ	ว. อายุยืน
น<า<น<คร<ส	น<า<น<า<อ<คร<ส	น. รสเลิศต่างๆ
น<า<น<ป<การ	น<า<น<า<ป<การ	น. มีประการต่างๆ, มีหลายอย่าง
บ<า<ท<มูล<ิ<การ	บ<า<ท<มูล<ิ<การ	น. หมู่คนที่อยู่แทบบาทมูล คือ ข้าราชการในพระองค์
ป<ร<มา<จารย์	ป<ร<ม<อ<าจารย์	น. อาจารย์ผู้เป็นเอกหรือยอดเยี่ยมทางวิชาใดวิชาหนึ่ง
ป<ร<ิ<ยานุ<ช	ป<ร<ิ<ย<อ<นุ<ช	น. น้องที่รัก

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ปิโยรส	ปิย<โอรส	น. ลูกที่รัก
พฤตมาจารย์	พฤต<อาจารย์	น. อาจารย์ผู้เฒ่า, พรหมณ์ผู้เฒ่า
ภุกตอาหาร	ภุกต<อาหาร	น. อาหารที่กินแล้ว, ผู้กินอาหารแล้ว
มนทาทรร	มนท<อาทร	ว. ไม่เอาใจใส่, ทอดธุระ
มหรรม* มหัทธม*	มหา<อรรหม* อัคหม*	ว. มีค่ามาก
มหัทธนะ	มหา<ธนะ	น. ผู้มีทรัพย์มาก, คนมั่งมี ว. มีทรัพย์มาก
มหาภิเนษกรมณ	มหา<อภิเนษกรมณ	น. การเสด็จออกบรรพชาของพระพุทธเจ้า
มิจฉาชีพ	มิจฉา<อาชีพ	น. การหาเลี้ยงชีวิตในทางผิด, อาชีพที่ผิดกฎหมาย
วรารคณา	วร<อังกณ	น. หญิงผู้ประเสริฐ
ศุลกการ* สูงการ*	ศุลก* สูงก*<อากร	น. อาการที่เรียกเก็บจากสินค้าเข้าและสินค้าออก
สทมมะหะ	สทม<อหะ	น. วันที่ครบ 100
สรวพการ	สรว<อากร	น. อาการที่เก็บจากสิ่งที่เป็นเองหรือมีบ่อเกิดเป็นรายได้
สัปดาห์* สัปดาห์*	สัปดาห์<อา	น. รอบ 7 วัน เริ่มตั้งแต่วันอาทิตย์ถึงวันเสาร์
สัมมาชีพ	สัมมา<อาชีพ	น. อาชีพที่สุจริต, อาชีพที่ชอบธรรม
สาธารณูปการ	สาธารณ<อุปการ	น. ความช่วยเหลือเกื้อกูลทั่วไป
สิตางค์	สิต<อังก	น. พระจันทร์
สีตลก* สีตลก*	สีต* สีตล<อุทก	น. น้ำเย็น
สุญญากาศ	สุญญ<อากาศ	น. ที่ที่ไม่มีอากาศ ว. ที่ที่ไม่มีอากาศ
หรัสวรงค์	หรัส<อังก	น. คนเตี้ย ว. มีร่างเตี้ย
อทินนาทาน	อทิน<อาทาน	น. การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้แก่ตน
อปรัณชาติ	อป<อรัณชาติ	น. อาหารอื่น คือ ถั่ว งา และผักต่างๆ
อัฐรังค์	อัฐ<อังก	น. องค์ 8, 8 ส่วน, 8 ชั้น
อัฐยาณ* อัฐยาณ*	อัฐ<อาณ* อาณ*	น. อาณ 8 อย่าง
อุณหาการ	อุณ<อากร	น. อาการร้อน, อาการเร่าร้อน
อุตมัตถ	อุต<อรรถ	น. ผลหรือประโยชน์อันยอดเยี่ยม
อุตมางค์	อุต<อังก	น. ส่วนสูงสุดของร่างกาย คือ หัว
เอการิปไตย	เอ<อริปไตย	น. ระบบการปกครองโดยคนคนเดียว

ข้อสังเกต คำสมาสที่ยืมมาจากภาษาบาลีสันสกฤต โดยเฉพาะคำสมาสที่มีสนธิ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเสียงหรือรูปคำ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงโดยธรรมชาติของภาษาหรือโดยความตั้งใจของผู้ใช้ภาษาก็ตาม บางครั้งอาจทำให้การแยกพยางค์หรือส่วนประกอบของคำสมาสผิดไป เช่น คำสมาสว่า ไตรยางศ์ ยืมมาจากคำสมาสในภาษาสันสกฤตว่า ตูรยัค (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546: 484) แยกส่วนประกอบเป็น ตูริ<อศ จัดเข้าในลักษณะโครงสร้างแบบ คำวิเศษณ์<คำนาม มีสนธิ แปลว่า ส่วน 3 แต่อาจจะเนื่องจากคำสมาสว่า ตูรยัค นั้นเป็นคำ 3 พยางค์ แต่ละพยางค์มีสระเสียงสั้น 3 เสียง คนไทยออกเสียงไม่สะดวก ดังนั้น ปราชญ์ภาษาไทยจึงได้เปลี่ยนแปลงรูปคำใหม่ โดยเปลี่ยนเสียงสระ อะ ที่พยางค์ว่า ตูร เป็นสระ โอ ได้รูปเป็น ไตร และยัดเสียงสระ อะ ที่พยางค์ว่า ยัม เป็นสระ อา ได้รูปเป็น ยาง ส่วนพยางค์สุดท้ายคือ ศ ใส่ทัณฑฆาตกำกับเพื่อไม่ให้ออกเสียง ปราชญ์เป็นรูปเขียนในปัจจุบันว่า ไตรยางศ์ แต่ไม่ควรแยกเป็น ไตร<ยางศ์ เพราะเมื่อแยกแล้ว พยางค์ว่า ไตร อาจมีความหมายว่า สาม ได้ แต่ ยางศ์ นั้นเป็นพยางค์ที่ไม่มีความหมายทั้งในภาษาไทยและในภาษาบาลีสันสกฤต

นอกจากนี้ คำสมาสที่มีสนธิบางคำ อาจมีได้ทั้งสระสนธิและพยัญชนะสนธิในคราวเดียวกัน เช่น คำสมาสว่า มหัทธนะ แยกส่วนประกอบเป็น มหา<ธนะ ลบสระ อา ที่คำว่า มหา ได้รูปเป็น มหา ตามหลักการสนธิสระ เรียกว่า ลบสระหน้า จากนั้นซ้อนพยัญชนะ ท เข้าข้างหลัง มหา ได้รูปเป็น มหัท ตามหลักการสนธิพยัญชนะ เรียกว่า พยัญชนะสังโยค จากนั้นก็ประกอบ มหัท กับ ธนะ เข้าด้วยกัน ปราชญ์เป็นรูปคำสมาสว่า มหัทธนะ แปลว่า ผู้มีทรัพย์มาก เป็นต้น

1.2.2 คำนาม>คำวิเศษณ์

1.2.2.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม>คำวิเศษณ์ ไม่มีสนธิ

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กวรรณยุค	กวรรณ>ยุค	น. หูทั้ง 2 ข้าง
คุณพิเศษ* คุณวิเศษ*	คุณ>พิเศษ, วิเศษ	น. ความดีที่แปลกจากสามัญ
ฉันทวิลาส	ฉันท>วิลาส	น. ชื่อเพลงทำนองหนึ่ง
ทินศุณย์	ทิน>ศุณย์	น. วันร้าย, วันที่ว่างเปล่า
นรเศรษฐี	นร>เศรษฐี	น. คนประเสริฐ, พระราชา
นเรนทรสูร	นเรนทร>สูร	น. พระราชา
บทภาษนีย	บท>ภาษนีย	น. บทที่ตั้งไว้เพื่อไขความ, บทที่ต้องอธิบาย

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ภาสวร	ภาส>วร	ว. สว่าง, มีแสงพราว
มธุร>ตรัย	มธุร>ตรัย	น. ของอรร้อย 3 อย่าง คือ น้ำตาล น้ำผึ้ง เนย
สติ>วิปลาส	สติ>วิปลาส	ว. มีสติพ้นเพือนคล้ายคนบ้า
สรณ>ตรัย	สรณ>ตรัย	น. ที่พึ่งทั้ง 3 คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
อัคนิ>รุทร	อัคนิ>รุทร	น. ไฟร้ายกาจ, ไฟที่น่ากลัวยิ่งนัก

ฯลฯ

ข้อสังเกต โดยทั่วไป หลักการเรียงคำแบบที่นิยมในภาษาบาลีสันสกฤต มักเรียงหน่วยหลักไว้ข้างหลัง เรียงหน่วยขยายไว้ข้างหน้า (หน่วยขยาย<หน่วยหลัก) ซึ่งตรงกันข้ามกับการเรียงคำในภาษาไทย แต่เนื่องจากคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบ คำนาม>คำวิเศษณ์ นั้น เรียงหน่วยหลักไว้ข้างหน้า เรียงหน่วยขยายไว้ข้างหลัง ซึ่งถือว่าเป็นแบบที่ไม่นิยมในภาษาบาลีสันสกฤต ดังนั้น คำสมาสที่เรียงหน่วยหลักไว้ข้างหน้า เรียงหน่วยขยายไว้ข้างหลัง ทั้งที่ปรากฏในภาษาไทยและในภาษาบาลีสันสกฤต จึงปรากฏน้อยคำ

อนึ่ง คำสมาสบางคำที่มีรูปเหมือนกัน เมื่อพิจารณาการนิยามความหมายตามที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 อาจมีลักษณะโครงสร้างต่างกันเป็น 2 แบบ เช่น

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กาม>วิตถาร	1. กาม>วิตถาร	1. น. การประกอบกามกิจที่ผิดปรกติวิสัย
	2. กาม<วิตถาร	2. น. ผิดปรกติทางเพศเช่นนั้น, การทรมานตนหรือผู้อื่นก่อนหรือในระหว่างร่วมเพศ
ศีล+ธรรม	1. ศีล+ธรรม	1. ศีลและธรรม, ความประพฤติที่ดีที่ชอบ
	2. ศีล<ธรรม	2. ธรรมในระดับศีล

ฯลฯ

จะเห็นได้ว่า เมื่อการนิยามความหมายต่างกันออกไป ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสก็เปลี่ยนไปด้วย กล่าวคือ คำสมาสว่า กาม>วิตถาร ความหมายที่ 1 มีลักษณะโครงสร้างแบบ คำนาม>คำวิเศษณ์ ส่วนความหมายที่ 2 มีลักษณะโครงสร้างแบบ คำนาม<คำวิเศษณ์ ในขณะที่ คำสมาสว่า ศีล+ธรรม ความหมายที่ 1 มีลักษณะโครงสร้างแบบ คำนาม+คำนาม ส่วนความหมายที่ 2 มีลักษณะโครงสร้างแบบ คำนาม<คำนาม

1.2.2.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม>คำวิเศษณ์ มีสนธิ พบว่ามีจำนวน 6 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ทศนานุตริยะะ	ทศน>อนุนตริยะะ	น. สิ่งทีเห็นอันประเสริฐ, การเห็นอันประเสริฐ
บดีศร	บดี>อิศร	น. นายผู้เป็นใหญ่
พลาดิศัย	พล>อดิศัย	ว. มีกำลังยิ่ง
ภูวนัตตริย* ชคัตตริย*	ภูวน* ชค*>ตริย	น. โลกสาม
มรณันติก	มรณ>อันติก	ว. มีความตายเป็นที่สุด, มีความตายอยู่ใกล้
หโยดม	หย>อุดม	น. ม้าอย่างดี

ข้อสังเกต ในการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสทุกลักษณะ (คำนาม>คำนาม, คำนาม>คำวิเศษณ์, คำวิเศษณ์>คำวิเศษณ์, คำวิเศษณ์>คำนาม) ที่มีโครงสร้างทางไวยากรณ์แบบหน่วยหลัก>หน่วยขยาย จะสังเกตได้ว่า ในตำแหน่งของหน่วยขยายที่อยู่ข้างหลังหน่วยหลักนั้นมิใช่เฉพาะกับคำนามและคำวิเศษณ์เท่านั้น จะใช้คำกริยาไม่ได้ ในขณะเดียวกันคำนามหรือคำวิเศษณ์ซึ่งปรากฏในตำแหน่งของหน่วยขยายที่อยู่ข้างหลังก็ต้องแสดงความสัมพันธ์ทางความหมาย (semantic relation) กับหน่วยหลักที่อยู่ข้างหน้าในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(1) แสดงคุณลักษณะ (quality) เช่น หโยดม = ม้าอย่างดี, คุณวิเศษ = ความดีที่แปลกกว่าสามัญ

(2) แสดงสภาวะ (state) เช่น ชราธรรม = มีชราเป็นธรรมดา, มรณธรรม = มีความตายเป็นธรรมดา

(3) แสดงความเปรียบ (analogue) เช่น นรสิงห์ = คนปานสิงห์, นรพยัคฆ์ = คนเก่งกาจราวกับเสือ

(4) แสดงปริมาณ (quantity) เช่น ชคัตตริย = โลกทั้ง 3, สรณตริย = ที่พึ่งทั้ง 3

ฉะนั้น หากคำนามหรือคำวิเศษณ์ซึ่งอยู่ในตำแหน่งหน่วยขยายที่อยู่ข้างหลังหน่วยหลักนั้นมีความสัมพันธ์ทางความหมายนอกเหนือไปจาก 4 ลักษณะดังกล่าวมานี้ เช่น แสดงความเป็นเจ้าของ (proprietor) แสดงแหล่งที่มา (source) แสดงสถานที่ (location) แสดงจุดประสงค์ (purpose) หรือแสดงผู้รับสิ่งของหรือรับประโยชน์ (recept) เป็นต้น คำนามหรือคำวิเศษณ์นั้นๆ ก็ไม่ควรนำมาใช้ในการสร้างคำสมาสที่มีโครงสร้างทางไวยากรณ์แบบหน่วยหลัก>หน่วยขยาย ในภาษาไทย

1.3 หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำกริยา ซึ่งแบ่งย่อยเป็น

1.3.1 คำกริยา¹<คำนาม

1.3.1.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำกริยา<คำนาม ไม่มีสนธิ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
จินตภาพ	จินต<ภาพ	น. ภาพที่เกิดจากความนึกคิดหรือที่คิดว่าควรเป็นเช่นนั้น
ฉันทฤกษ์	ฉันท<ฤกษ์	น. ฤกษ์ตัดจุก
ชาติสระ	ชาติ<สระ	น. สระธรรมชาติ
บริโศกเจดีย์	บริโศก<เจดีย์	น. เจดีย์ที่บรรจุเครื่องบริวารของพระพุทธเจ้า
ปรากฏการณ์	ปรากฏ<การณ์	น. การสำแดงออกมาให้เห็น
ปริวรรตกรรม	ปริวรรต<กรรม	น. การหมุนเวียน
ผลิตกรรม	ผลิต<กรรม	น. การทำให้เป็นผล
ผลิตภัณฑ์	ผลิต<ภัณฑ์	น. สิ่งที่ทำขึ้น
พรรณนาโวหาร	พรรณนา<โวหาร	น. สำนวนเขียนที่กล่าวเป็นเรื่องราวอย่างละเอียด
พัฒนาการ	พัฒนา<การ	น. การทำความเจริญ, การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น
โศกทรัพย์	โศก<ทรัพย์	น. ทรัพย์สิ่งของที่ใช้อุปโภคบริโภค
โศกภัณฑ์	โศก<ภัณฑ์	น. เครื่องอุปโภคบริโภค
วิจารณ์ญาณ	วิจารณ์<ญาณ	น. ปัญญาที่สามารถรู้หรือให้เห็นผลที่ถูกต้องได้
วิภาษวาท	วิภาษ<วาท	น. ผู้จำแนกธรรมแต่ละหัวข้อตามเหตุผลแห่งธรรมนั้น
สัญจรโรค	สัญจร<โรค	น. กามโรค ว. เรียกหญิงโสเภณีว่า หญิงสัญจรโรค
สัมพันธภาพ	สัมพันธ<ภาพ	น. ความผูกพัน, ความเกี่ยวข้อง
อโศกกรรม	อโศก<กรรม	น. กรรมที่เลิกให้ผล, การไม่เอาโทษแก่กัน
อัสมิมานะ	อัสมิ<มานะ	น. มานะว่าเป็นเรา, การถือเอาถือเรา
อุจเฉททิว	อุจเฉท<ทิว	น. ความเห็นว่าตายแล้วสูญ
อุปสมบทกรรม	อุปสมบท<กรรม	น. การบวชเป็นภิกษุ

ฯลฯ

¹ คำกริยา ในงานวิจัยนี้หมายถึง คำบาลีสันสกฤตที่ยืมมาใช้ในภาษาไทย และพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กำหนดให้เป็นคำกริยา ไม่ได้หมายถึงอาการนาม และไม่ได้หมายถึงกริยาอาขยาตที่ใช้ในภาษาบาลีสันสกฤต

ข้อสังเกต คำสมาสคือ อโหสิกรรมและอัสนิมานะ นับได้ว่าเป็นคำสมาสที่ยืมมาจากภาษาบาลีสันสกฤตโดยตรง สังเกตได้จากหน่วยขยาย คือ อโหสิและอัสนิ ทั้ง 2 ล้วนเป็นคำกริยาหลักที่ติดมาจากภาษาบาลีสันสกฤต คำกริยาหลักในภาษาบาลีสันสกฤต เรียกว่า กริยาอาขยาต คำกริยาอาขยาตนั้นไม่นิยมใช้สร้างคำสมาสในภาษาบาลีสันสกฤต แม้ในภาษาไทยก็ไม่นิยมเช่นกัน

1.3.1.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำกริยา<คำนาม มีสนธิ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
โหมษณาการ	โหมษณา<อาการ	น. การป่าวร้องให้ทราบ, การแจ้งความให้ทราบ
ชิตินทรีย์	ชิต<อินทรีย์	น. ผู้มีอินทรีย์อันชนะแล้ว, ผู้สำรวจอินทรีย์
ภูตงค์	ภูต<องค์	น. องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส
ประสันนาการ	ประสันน<อาการ	น. อาการเลื่อมใส
ประสัຍหาการ	ประสัຍห<อาการ	น. การข่มเหง
ประสัຍหาอาหาร	ประสัຍห<อาหาร	น. การโจรกรรมด้วยใช้อำนาจกดขี่หรือกรรโชกให้กลัว

ฯลฯ

ข้อสังเกต มีคำประสมจำนวนหนึ่งซึ่งเกิดจากการนำคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตที่เป็นคำนามและคำกริยามาประกอบกัน เช่น ภาคปฏิบัติ ศาลอุทธรณ์ คตินิยม ฯลฯ คำเหล่านี้มีลักษณะคล้ายกับคำสมาสมาก แต่ไม่ใช่คำสมาส ทั้งนี้ให้สังเกตหน่วยขยายที่เป็นคำกริยา กล่าวคือ คำสมาสต้องเรียงหน่วยขยายที่เป็นคำกริยาไว้ข้างหน้าหน่วยหลักที่เป็นคำนามเท่านั้น จะเรียงไว้ข้างหลังหน่วยหลักที่เป็นคำนามไม่ได้ และเวลาแปลความหมายก็ต้องแปลหน่วยหลักที่เป็นคำนามก่อน แปลหน่วยขยายที่เป็นคำกริยาทีหลัง เช่น ชิตินทรีย์ แปลว่า ผู้มีอินทรีย์อันชนะแล้ว (ยกเว้น คำสมาสที่มีหน่วยหลักเป็นคำกริยา จึงจะสามารถแปลหน่วยหลักที่เป็นคำกริยาก่อนได้ เช่น คำว่า สวรรคต (น. สวรรค<ก. คต) แปลว่า ไปสู่สวรรค ฯลฯ) แต่คำว่า ภาคปฏิบัติ (น. ภาค>ก. ปฏิบัติ) แปลว่า ภาคลงมือทำ, ศาลอุทธรณ์ (น. ศาล>ก. อุทธรณ์) แปลว่า ศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีที่มีการอุทธรณ์, คตินิยม (น. คติ>ก. นิยม) แปลว่า แบบอย่างที่เชื่อ ฯลฯ ล้วนแต่เรียงหน่วยหลักที่เป็นคำนามไว้ข้างหน้า และเรียงหน่วยขยายที่เป็นคำกริยาไว้ข้างหลัง ซึ่งผิดไปจากหลักการเรียงหน่วยขยายที่เป็นคำกริยาดังกล่าวมา ดังนั้น คำที่มีลักษณะดังกล่าวมาจึงไม่ใช่คำสมาส แต่จัดเป็นคำประสมที่นำเอาคำยืมบาลีสันสกฤตมาประกอบกัน

1.3.2 คำนาม>คำกริยา

1.3.2.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม>คำกริยา ไม่มีสนธิ พบว่ามีจำนวน 4 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
บิณฑบาต	บิณฑ>บาต	น. อาหาร, ก้อนข้าวที่ตกลง
องคชาต	องค>ชาต	น. อวัยวะสืบพันธุ์ของชาย
อสนีบาต	อสนี>บาต	น. ฟาผ่า
อุกกาบาต	อุกกา>บาต	น. ฝนฟ้า, ดาวตก

1.3.2.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม>คำกริยา มีสนธิ พบว่ามีจำนวน 2 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ธรรมาธิษฐาน	ธรรม>อธิษฐาน	ว. มีธรรมเป็นที่ตั้ง
บุคลาธิษฐาน	บุคคล>อธิษฐาน	ว. มีบุคคลเป็นที่ตั้ง

ข้อสังเกต คำสมาส คือ บิณฑบาต อสนีบาต อุกกาบาต องคชาต ธรรมาธิษฐาน และ บุคลาธิษฐาน ทั้ง 6 คำนั้น หากยึดถือตามชนิดของคำไวยากรณ์เดิมในภาษาบาลีสันสกฤต คำสมาส คือ บิณฑบาต อสนีบาตและอุกกาบาต จะต้องมีลักษณะโครงสร้างแบบ คำนาม<คำนาม ทั้งนี้ เพราะคำว่า บาต ซึ่งแผลงมาจาก ปาต นั้นในภาษาบาลีใช้เป็นคำนาม (พระอุตรคณานิการ; และ จาลอง สารพัดนึก. 2548: 352) อีกทั้งในเวลาแปลความหมายก็แปลจากหลังไปหน้า คือ บิณฑบาต แปลว่า การตกลงของก้อนข้าว, อสนีบาต แปลว่า การตกแห่งสายฟ้า, อุกกาบาต แปลว่า การตกแห่งคบเพลิง (ประยูรฯ หลงสมบุญ. 2519: 63, 94, 408) ขณะที่คำสมาส คือ องคชาต นั้นจะต้องมีลักษณะโครงสร้างแบบ คำนาม>คำวิเศษณ์ เพราะคำว่า ชาต ในภาษาบาลีสันสกฤตใช้เป็นคำวิเศษณ์ (ประยูรฯ หลงสมบุญ. 2519: 237); (หลวงบวรบรรณรักษ์. 2507: 441) ส่วนคำสมาส คือ ธรรมาธิษฐานและบุคลาธิษฐาน ก็จะต้องมีลักษณะโครงสร้างแบบ คำนาม>คำนาม ทั้งนี้เพราะคำว่า อธิษฐาน ในภาษาสันสกฤตใช้เป็นคำนาม (หลวงบวรบรรณรักษ์. 2507: 39) แต่เนื่องจากคำว่า บาต ชาต และอธิษฐาน ดังกล่าวนั้น พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กำหนดให้เป็น คำกริยา อีกทั้งในเวลานิยามความหมายก็นิยามจากหน้าไปหลัง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจัดคำสมาส

ทั้ง 6 คำนั้นเข้าในลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม>คำกริยา ซึ่งจะขัดกับข้อสังเกตในหน้า 45 ที่ได้กล่าวไว้ว่า คำสมาสที่มีหน่วยหลักเป็นคำนาม มีหน่วยขยายเป็นคำกริยานั้นจะเรียงหน่วยขยายที่เป็นคำกริยาไว้ข้างหลังหน่วยหลักที่เป็นคำนามไม่ได้ แต่ถ้ายึดถือตามชนิดของคำไวยากรณ์เดิมในภาษาบาลีสันสกฤต คำสมาสทั้ง 6 คำนั้น ก็จะมีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม<คำนามคำนาม>คำวิเศษณ์ และคำนาม>คำนาม ซึ่งลักษณะโครงสร้างของคำสมาสทั้ง 3 แบบนี้ ไม่ขัดกับข้อสังเกตในหน้า 45

อนึ่ง ด้วยเหตุที่ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบ คำนาม>คำกริยา ดังกล่าวมานั้นขัดกับข้อสังเกตในหน้า 45 ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่า ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบคำนาม>คำกริยาทั้งที่มีสนธิและไม่มีสนธิ อาจจะไม่มีทั้งในภาษาไทยและในภาษาบาลีสันสกฤต แต่สาเหตุที่ในการวิจัยครั้งนี้ปรากฏลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม>คำกริยา ก็เพราะผู้วิจัยยึดถือตามชนิดของคำไวยากรณ์ที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้กำหนดไว้ ขณะเดียวกันลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม>คำกริยา ก็ยังช่วยให้เห็นลักษณะโครงสร้างที่ไม่ควรถูกยึดเป็นแบบในการสร้างคำสมาสอีกด้วย

1.4 หน่วยหลักเป็นคำนามทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย

1.4.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม+คำนาม ไม่มีสนธิ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กัยวีกัย	กัย+วีกัย	น. การซื้อและการขาย
กาลเทศะ	กาล+เทศะ	น. เวลาและสถานที่, ความควรไม่ควร
กิจการ	กิจ+การ	น. การงานที่ประกอบ, ธุระ
คุณธรรม	คุณ+ธรรม	น. สภาพคุณงามความดี
จณมหาจณ	จณ+มหาจณ	น. ของที่แหลกละเอียดมาก
ญาณทัสนะ	ญาณ+ทัสนะ	น. ความรู้และความเห็น
ฐานกรณ์	ฐาน+กรณ์	น. ที่ตั้งและเครื่องทำให้เกิดเสียงในการพูด
บานโภชน์	บาน+โภชน์	น. ของดื่มของกิน
เปรมปรีดี	เปรม+ปรีดี	ว. อิ่มอกอิ่มใจ, ปลาบปลื้มใจ
พัสดุภัณฑ์	พัสดุ+ภัณฑ์	น. สิ่งของที่บรรจุหีบห่อสำหรับส่งจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง
มิตรสหาย	มิตร+สหาย	น. เพื่อนฝูง
ยานพาหนะ	ยาน+พาหนะ	น. ยานต่างๆ มีรถและเรือเป็นต้น
รูปพรรณ	รูป+พรรณ	น. รูปร่างและสี, ลักษณะ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
รูปภาพ	รูป+ภาพ	น. รูปที่วาดหรือเขียนขึ้น
ฤดูกาล	ฤดู+กาล	น. เวลา, คราว
ศิลปวิทยา	ศิลป+วิทยา	น. ศิลปะและวิชาการ
ศิวโมกซ์	ศิว+โมกซ์	น. พระนิพพาน
สังสารวัฏ	สังสาร+วัฏ	น. การเวียนว่ายตายเกิด
สัจธรรม	สัจ+ธรรม	น. ความจริงแท้
หิริโอตตปปะ	หิริ+โอตตปปะ	น. ความละอายบาปและความเกรงกลัวบาป
เหตุการณฺ์	เหตุ+การณฺ์	น. เรื่องที่เกิดขึ้น
เหตุผล	เหตุ+ผล	น. เหตุและผล, เหตุ
อาณัติสัญญาณ	อาณัติ+สัญญาณ	น. เครื่องหมายที่กำหนดรู้กันโดยอาศัยรูปหรือเสียง
อิทธิฤทธิ์	อิทธิ+ฤทธิ์	น. อำนาจศักดิ์สิทธิ์, อำนาจ

ฯลฯ

1.4.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม+คำนาม มีสนธิ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กิจจานุกิจ	กิจจ+อนุกิจ	น. การงานน้อยใหญ่ หมายถึงการงานทั่วไป
คณัมพร* คัคณัมพร*	คณน* คัคณ*+อัมพร	น. ฟ้า
ชลัมพุ	ชล+อัมพุ	น. น้ำ, ลำน้ำ, ทะเล
เณรานุเณระ	เณร+อนุเณระ	น. พระเณรผู้ใหญ่ผู้น้อย
ทิสานุทิส	ทิส+อนุทิส	น. ทิสน้อยทิสใหญ่
โทษานุโทษ	โทษ+อนุโทษ	น. ความผิดมากและน้อย
ธรรมาธรรม	ธรรม+อธรรม	น. ธรรมและอธรรม, ความถูกและความผิด
นามาภิไธย	นาม+อภิไธย	น. ชื่อ
ผลาผล	ผล+อผล	น. ลูกไม้ใหญ่น้อย
พลานามัย	พล+อนามัย	น. ภาวะของร่างกายที่แข็งแรงและไม่เป็นโรค
ภยันตราย	ภัย+อันตราย	น. ภัยและอันตราย
ภักษาหาร	ภักษ+อาหาร	น. เหลือ, อาหาร, อาหารที่กินประจำ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
โกโคศวรรรย์	โกค+ไอศวรรรย์	น. ทรัพย์สมบัติ
ราพณาสูร	ราพณ+อสูร	น. ยักษ์ ว. สูญเรียบ, สูญเสียจนหมดเกลี้ยง
คัสตราวุธ	คัสตร+อาวุธ	น. อาวุธต่างๆ, ของมีคมเป็นเครื่องฟันแทง
ศิษยานุศิษย์	ศิษย+อนุศิษย์	น. ศิษย์น้อยใหญ่
โคกาลัย	โคก+อาลัย	น. ความเศร้าหมองใจและความห่วงใย
เสนาสนะ	เสน+อาสนะ	น. ที่นอนและที่นั่ง, ที่อยู่
เสวกามาตย์	เสวก+อมาตย์	น. เสวกและอำมาตย์
ไสยาสน์	ไสยา+อาสน์	ก. นอน น. ชื่อพระพุทธรูปปางหนึ่ง
องคพายพ	องค+อพยพ	น. ส่วนน้อยและส่วนใหญ่แห่งร่างกาย
อานาปาน	อาน+อปาน	น. ลมหายใจเข้าออก

ฯลฯ

ข้อสังเกต คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบ คำนาม+คำนาม ทั้งที่มีสนธิและไม่มีสนธิดังกล่าวนั้น บางคำก็มีลักษณะตรงกับทวินทวสมาสในภาษาบาลีสันสกฤต เช่น คำว่า กาลเทศะ สติสัมปชัญญะ ภยันตราย เป็นต้น คำทวินทวสมาสนั้น ในเวลาแปลความจะแปลจากหน้าไปหลังและมักมีคำเชื่อมว่า “และ” อยู่ตรงกลาง เช่น กาลเทศะ แปลว่า เวลาและสถานที่ เป็นต้น แต่บางคำก็มีลักษณะคล้ายกับคำซ้อนในภาษาไทย เช่น คำว่า กุมภกัณฑ์ยักษ อธิธิฤทธิ์ เหตุการณ์ เป็นต้น ต่างกันเพียงคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบ คำนาม+คำนาม นั้น ใช้เฉพาะคำยืมภาษาบาลีสันสกฤตที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันมาประกอบกัน อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (2549: 77) เรียกคำสมาสที่มีลักษณะดังกล่าวว่า คำสมาสซ้อน (synonymous samāsa) คำสมาสซ้อนนี้น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากวิธีการซ้อนคำในภาษาไทย เพราะวิธีการสมาสคำโดยนำคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันมาประกอบกันนั้นไม่มีปรากฏในภาษาบาลีสันสกฤต

2. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยา

ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยานั้น จะมีคำกริยาปรากฏเป็นหน่วยหลัก 1 หน่วย โดยมีคำไวยากรณ์ชนิดใดชนิดหนึ่งปรากฏเป็นหน่วยขยายอีก 1 หน่วย ในการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยานั้น พบลักษณะโครงสร้างย่อย 3 แบบดังนี้

2.1 หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำนาม

2.1.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม<คำกริยา ไม่มีสนธิ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กายบริหาร	กาย<บริหาร	น. การบริหารร่างกาย, การออกกำลังกาย
กุลสัมพันธ์	กุล<สัมพันธ์	ว. เกี่ยวเนื่องกันทางตระกูล
เทศากันต์	เทศา<กันต์	ก. ตัดจุก, โจนจุก
โคจร	โค<จร	น. การเที่ยวไปของดวงอาทิตย์, เดินไปตามวิถี, เที่ยว
โคบาล	โค<บาล	น. คนเลี้ยงโค
จันทรคราส	จันทร<คราส	น. การกลืนดวงจันทร์ ตามความเข้าใจของคนโบราณ
ชลประทาน	ชล<ประทาน	น. การท่อน้ำและระบายน้ำเพื่อการเพาะปลูกเป็นต้น
ชีพจร	ชีพ<จร	น. อาการที่เส้นเลือดเต้นอยู่ตามร่างกายเช่นที่ข้อมือ
ทวารบาล	ทวาร<บาล	น. ผู้เฝ้าประตู, นายประตู
เทพนิรมิต	เทพ<นิรมิต	น. ธรรมดา, ธรรมชาติ
ธรรมบาล	ธรรม<บาล	น. ผู้รักษารธรรม, ผู้ป้องกันพระศาสนา
ธรรมยุต	ธรรม<ยุต	น. ชื่อพระสงฆ์ในภิกษุสงฆ์
ภูตคตสมาทาน	ภูตค<สมาทาน	น. การถือภูตคต
นชลิจิต	นช<ลิจิต	น. เครื่องหมายวงเล็บ รูปดังนี้ ()
นภจร	นภ<จร	น. ผู้ไปในฟ้า
นิติสมมติ	นิติ<สมมติ	น. ความที่สมมุติขึ้นในกฎหมาย
นิติสัมพันธ์	นิติ<สัมพันธ์	น. ความเกี่ยวพันตามกฎหมาย
บทจร	บท<จร	ก. เดินไป
ประชาพิจารณา	ประชา<พิจารณา	น. การฟังความคิดเห็นของประชาชนส่วนใหญ่
ปักษคณนา	ปักษ<คณนา	น. วิธีคำนวณดีตามปักษ
ปาณิมุกต์	ปาณ<มุกต์	น. ศัสตราที่พุ่งด้วยมือ เช่น หอก หลาว
ปาปมุต	ปาป<มุต	ว. ไม่มีใครถือโทษ
พนจร* พเนจร*	พน* พเน<จร	น. ชาวป่า, พรานป่า, ผู้เที่ยวป่า
พยุหยาตรา	พยุ<หยาตรา	น. กระบวนทัพ, การเดินทัพ ก. ไปเป็นกระบวนทัพใหญ่
मारชิต	मार<ชิต	น. ผู้ชนะมาร คือ พระพุทธเจ้า

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วโหนต	วโ<หนต	ว. ผู้ไปในที่ลับ, ผู้อยู่ในที่สงัด
รัฐบาล	รัฐ<บาล	น. องค์กรปกครองประเทศ
ลัยคต	ลัย<คต	ว. ถึงความแตกดับ, อันตรธานไป
วัตรปฏิบัติ	วัตร<ปฏิบัติ	น. การปฏิบัติตามหน้าที่หรือตามศีล
วิสคณนา	วิส<คณนา	น. การนับปี
วายุบุตรยาตรา	วายุบุตร<ยาตรา	น. ชื่อเพลงไทยทำนองหนึ่ง
วายุภักษ์	วายุ<ภักษ์	น. ชื่อนกในวรรณคดี แปลว่า นกกินลม
วิเทศสัมพันธ์	วิเทศ<สัมพันธ์	น. ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ
ศากภักษ์	ศาก<ภักษ์	น. คนที่กินแต่ผัก (ไม่กินเนื้อ)
สถาปัตยเรขา	สถาปัตย<เรขา	น. แบบร่างหรือต้นแบบการออกแบบก่อสร้าง
สมุจเฉทปหาน	สมุจเฉท<ปหาน	น. การละกิเลสได้ขาดอย่างพระอรหันต์
สันติบาล	สันติ<บาล	น. ผู้รักษาความสงบ
สัมพัจฉรฉินท์	สัมพัจฉร<ฉินท์	น. พิธีสิ้นปี, ตรุษ
สุรคต	สุร<คต	น. ตาย (ใช้แก่พระเจ้าแผ่นดินบางประเทศ)
สุริยคราส	สุริย<คราส	น. การกลืนดวงอาทิตย์ ตามความเข้าใจของคนโบราณ
องครักษ์	องค<รักษ์	น. ผู้ทำหน้าที่ให้ความคุ้มครองป้องกัน
อรรธคราส	อรรธ<คราส	น. การมีจันทร์คราสและสุริยคราสครึ่งดวง
อัทธคต	อัทธ<คต	น. ผู้ที่ได้ผ่านทางไกลหรืออยู่มานาน, คนแก่
อามิสบูชา	อามิส<บูชา	น. การบูชาด้วยสิ่งของ
อินทริยโคจร	อินทริย<โคจร	ว. อยู่ในเขตความรู้สึก, ซึ่งรู้สึกได้

ฯลฯ

2.1.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม<คำกริยา มีสนธิ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กริยานุเคราะห์	กริยา<อนุเคราะห์	น. กริยาที่ใช้ช่วยกริยาอื่น เช่น คง, จะ, ถูก, น่า
กริยาภิรมย์	กริยา<อภิรมย์	ว. นำรื่นรมย์ยิ่งในกริยา
กุมารวตาร	กุมาร<อวตาร	น. อวตารเป็นเต่า เป็นอวตารปางที่ 2 ของพระนารายณ์

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ฉันทานุมัติ	ฉันท<อนุมัติ	น. ความเห็นชอบตามด้วยความพอใจ
ชลาศัย	ชล<าศัย	น. บ่อ, สระ, ทะเล, ปลา
ทิวคต	ทิว<คต	ก. ไปสู่สวรรค์, ตาย
ประชาภิบาล	ประชา<อภิบาล	น. ผู้ปกครองพลเมือง, การปกครองพลเมือง
ปัตตานุมทนา	ปัตติ<อนุมทนา	น. การอนุโมทนาส่วนบุญที่ผู้อื่นให้
มโนนุกูล	มโน<อนุกูล	ว. ซึ่งเกื้อกูลใจ, ชูใจ
มูรธาภิเษก	มูรธา<อภิเษก	น. น้ำรดพระเศียรในงานราชาภิเษกหรือพระราชพิธีอื่นๆ
ราชาภิเษก	ราช<อภิเษก	น. พระราชพิธีในการสถาปนาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์
ราชูปโภค	ราช<อุปโภค	น. เครื่องใช้สอยของพระราชา
โลกานุวัตร	โลก<อนุวัตร	น. ความประพฤติตามโลก
สวรวคต	สวรวค<คต	ก. ไปสู่สวรรค์, ตาย
สัตยาธิษฐาน	สัตย<อธิษฐาน	น. การตั้งความจริงใจเป็นหลักอ้างอิง
โสดาบัน	โส<ดาบัน	น. ผู้แรกถึงกระแสรธรรม (พระนิพพาน)
อรรถาธิบาย	อรรถ<อธิบาย	ก. ขยายความ, อธิบายความ น. การอธิบายความ

ฯลฯ

ข้อสังเกต คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบ คำนาม<คำกริยา ทั้งที่มีสนธิและไม่มีสนธิ เมื่อแยกส่วนประกอบแล้วสังเกตเฉพาะหน่วยหลักคือคำกริยา พบว่า คำกริยาบางคำเมื่อเข้าสมาสแล้ว กลับนิยามความหมายและใช้เป็นคำนาม เช่น คำว่า สัมพันธ์ ในคำสมาสว่า วิเทศสัมพันธ์ ซึ่งแปลว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และคำว่า อนุมติ ในคำสมาสว่า ฉันทานุมติ ซึ่งแปลว่า ความเห็นชอบตามความพอใจ ล้วนแต่นิยามความหมายและใช้เป็นคำนาม ทั้งที่เมื่อปรากฏเดี่ยวๆ ต่างใช้เป็นคำกริยา กล่าวคือ สัมพันธ์ มีความหมายว่า ผูกพัน, เกี่ยวข้อง ส่วนคำว่า อนุมติ มีความหมายว่า ให้อำนาจกระทำการตามระเบียบที่กำหนดไว้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากคำกริยาดังกล่าวนั้นในภาษาบาลีสันสกฤตเดิมใช้เป็นคำนาม แต่เมื่อไทยยืมมาใช้ได้กำหนดให้เป็นคำกริยา ส่วนคำกริยา (เฉพาะที่ปรากฏในลักษณะโครงสร้างแบบ คำนาม<คำกริยา) ที่ยืมมาจากคำกริยาเดิมในภาษาบาลีสันสกฤต ซึ่งเรียกว่า กิริยากิตก์ (กิริยากฤต) นั้น มี 7 คำ ได้แก่ อาบัน กันต์ คต ชาติ ชิต นิรมิต ยุต (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ. 2537: 119, 263, 311, 314, 415, 637); (พระอรรถกถาจารย์; และ จำลอง สารพัดนึก. 2548: 83, 141, 181, 217, 219, 294, 401)

2.2 หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์

2.2.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์<คำกริยา ไม่มีสนธิ พบว่ามีจำนวน 14 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
จตุรคุณ	จตุร<คุณ	ว. 4 เท้า
ตรีคุณ	ตรี<คุณ	น. 3 เท้า
ตรีชาต	ตรี<ชาต	น. วัตถุ 3 คือ ดอกจันทน์ กะวาน อบเชย
นวชาต	นว<ชาต	ว. ใหม่
ปัจเจกสมาทาน	ปัจเจก<สมาทาน	น. การสมาทานศีลที่ละสิกขาบท
ปัจฉิมลิขิต	ปัจฉิม<ลิขิต	น. เขียนภายหลังคือเขียนเพิ่มเติมลงท้ายเมื่อเซ็นชื่อแล้ว
พหุคุณ	พหุ<คุณ	ว. หลายเท้า, หลายทบ
พหุสูต	พหุ<สูต	น. ผู้มีความรู้เพราะได้สดับตรับฟังหรือศึกษามาก
สถาปนิยพยากรณ์	สถาปนิย<พยากรณ์	น. การจำแนกหรือพยากรณ์ปัญหาธรรมโดยอาการหนึ่ง
สรรพคราส	สรรพ<คราส	น. สุริยุปราคาหมดดวง
สหจร	สห<จร	น. ผู้ร่วมทาง, เพื่อน, สหาย
สหชาต	สห<ชาต	น. ผู้เกิดร่วมปีนักษัตรในรอบเดียวกัน
สหพันธ์	สห<พันธ์	น. สหภาพหรือสมาคมที่ติดต่อดำเนินกิจการร่วมกัน
อเนกประสงค์	อเนก<ประสงค์	ว. ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง, ต้องการหลายอย่าง

2.2.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์<คำกริยา มีสนธิ พบว่ามีจำนวน 3 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ทวิคุณ	ทวิ<คุณ	น. 2 เท้า
ปรมาภิเษก	ปรม<อภิเษก	น. อภิเษกอย่างยิ่ง คือ การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
สาธารณูปโภค	สาธารณ<อุปโภค	น. บริการสาธารณะในสิ่งอุปโภคที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น การไฟฟ้า การประปา การเดินรถประจำทาง โทรศัพท์ ที่จัดทำขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

2.3 หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำกริยา

2.3.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำกริยา<คำกริยา ไม่มีสนธิ พบว่ามีจำนวน 5 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
การิตการก	การิต<การก	น. ผู้ถูกใช้ให้ทำ
การิตวาก	การิต<วาก	ก. กริยาที่บอกว่าประธานเป็นการิตการกหรือผู้รับใช้
ปฏิบัติบูชา	ปฏิบัติ<บูชา	น. การบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอน
วิภทพยากรณ์	วิภท<พยากรณ์	น. การพยากรณ์หรืออธิบายโดยจำแนกกรรมแต่ละหัวข้อ
อัสตคต	อัสต<คต	ว. ทางทิศตะวันตก

2.3.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำกริยา<คำกริยา มีสนธิ พบว่ามีจำนวน 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ปราบดาภิเษก	ปราบต<อภิเษก	ว. มีอภิเษกอันถึงแล้ว

ข้อสังเกต เนื่องจากคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยายนั้น (คำกริยา+คำกริยา ทั้งที่มีสนธิและไม่มีสนธิ) ไม่ปรากฏในงานวิจัยครั้งนี้ ดังนั้น จึงสันนิษฐานได้ว่า ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยายนั้น อาจจะไม่ปรากฏในภาษาบาลีสันสกฤตเช่นกัน

อนึ่ง ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาและมีหน่วยขยายนั้น หน่วยขยายไม่ว่าจะเป็นคำไวยากรณ์ชนิดใดก็ตาม ต้องเรียงไว้ข้างหน้าหน่วยหลักที่เป็นคำกริยาเท่านั้น จะเรียงไว้ข้างหลังไม่ได้

3. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์

ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์นั้น จะมีคำวิเศษณ์ปรากฏเป็นหน่วยหลัก 1 หน่วย โดยมีคำไวยากรณ์ชนิดใดชนิดหนึ่งปรากฏเป็นหน่วยขยายอีก 1 หน่วย หรือ อาจจะมีหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยายก็ได้ ในการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์นั้น พบลักษณะโครงสร้างย่อย 3 แบบดังนี้

3.1 หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำนาม ซึ่งแบ่งย่อยเป็น

3.1.1 คำนาม<คำวิเศษณ์

3.1.1.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม<คำวิเศษณ์ ไม่มีสนธิ

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กรีฑารมย์	กรีฑา<รมย์	ว. เป็นที่ยินดีในกรีฑา
กามสมังคี	กาม<สมังคี	ว. พร้อมด้วยกามคุณ
โทษตรัย	โทษ<ตรัย	น. ประชุม 3 แห่งโทษ คือ ดี ลม เสมหะ
ธรรมนิตย	ธรรม<นิตย	น. ผู้เที่ยงธรรม
นทีรย์	นที<รย์	น. กระแสน้ำ
มธุมิศร	มธุ<มิศร	ว. เจือน้ำหวาน
มโนรมย์	มโน<รมย์	ว. เป็นที่ชบสใจ, งาม
มโนหระ	มโน<หระ	ว. เป็นที่จับใจ, น่ารักใคร่, สวย, งาม
มิคสัญญี	มิค<สัญญี	น. ชื่อยุคหนึ่งที่มีแต่การรบราฆ่าฟันเบียนเบียนกัน
ยาปนมัต	ยาปน<มัต	น. สักว่ายังชีวิตให้เป็นไป, พอเลี้ยงชีพ, พอเยียวยาชีวิต
วรรณยุกต์	วรรณ<ยุกต์	น. ระดับเสียงสูงต่ำของคำในภาษาไทย มี 5 เสียง
ศศิวิมล	ศศิ<วิมล	ว. บริสุทธิ์เพียงดั่งจันทร์
สมณสารูป	สมณ<สารูป	ว. ที่สมควรแก่พระ (ใช้แก่ภิกษุมารยาทเป็นต้น)
หฤทัยปรีดิ์	หฤทัย<ปรีดิ์	ว. น่ารัก, ชื่นใจ
หุตโกวิท	หุต<โกวิท	น. ผู้ฉลาดในการบูชา
อัศวโกศล	อัศว<โกศล	ว. ผู้มีความชำนาญในเรื่องม้า

ฯลฯ

3.1.1.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม<คำวิเศษณ์ มีสนธิ พบว่า

มีจำนวน 10 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กฤตยาเกียรติ	กฤติ<อาเกียรติ	ว. พร้อมด้วยเกียรติยศ
ฐานานุรูป	ฐาน<อนุรูป	ว. สมควรแก่ฐานะ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ธรรมสามีสร	ธรรมสามี<อิสร	น. ผู้เป็นใหญ่ด้วยความเป็นเจ้าของธรรม, พระพุทธเจ้า
ธรรมาภิมุข	ธรรม<อภิมุข	ว. หันหน้าเฉพาะธรรม, มุ่งแต่ยุติธรรม
นโรดม	นร<อุดม	น. พระราชา
โมหันธ์	โมห<อันธ	น. ความมืดมนด้วยความหลง
โศกาตุร	โศก<อาตุร	ก. เดือดร้อนด้วยความโศก, ร้องไห้สะอึกสะอื้น
สัทธาธิกะ	สัทธา<อธิกะ	น. ผู้ยิ่งใหญ่ด้วยศรัทธา
สิโรดม* สิโรตม์*	สิร<อุดม* อุตม*	น. เบื้องสูงสุดของหัว, หัว
อุตตราภิมุข	อุตร<อภิมุข	ก. บ่ายหน้าไปทางทิศเหนือ

ข้อสังเกต ในการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสทั้ง 3 แบบ ได้แก่ แบบหน่วยหลักเป็นคำนาม แบบหน่วยหลักเป็นคำกริยา และแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นพบว่า ในตำแหน่งของหน่วยขยายนั้นนิยมใช้คำนามมากที่สุด

3.1.2 คำวิเศษณ์>คำนาม

3.1.2.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์>คำนาม ไม่มีสนธิ

พบว่า มีจำนวน 3 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ชราธรรม	ชรา>ธรรม	ว. มีชราเป็นธรรมดา
สวิญญานกทรัพย์	สวิญญานก>ทรัพย์	น. สิ่งที่มีวิญญานหรือชีวิตซึ่งนับเป็นทรัพย์
อวิญญานกทรัพย์	อวิญญานก>ทรัพย์	น. สิ่งที่ไม่วิญญานหรือชีวิตซึ่งนับเป็นทรัพย์

3.1.2.2 (คำวิเศษณ์>คำนาม มีสนธิ) ไม่พบตัวอย่างคำสมาสในงานวิจัยครั้งนี้

ข้อสังเกต คำสมาส คือ ชราธรรม นั้น ถ้าพิจารณาตามชนิดของคำไวยากรณ์เดิมในภาษาบาลีสันสกฤต ก็จะต้องมีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม>คำนาม ไม่มีสนธิ ทั้งนี้เพราะคำว่า ชรา ในภาษาบาลีสันสกฤตใช้เป็นคำนาม แปลว่า ความแก่, ความคร่ำคร่า, ความเสื่อมโทรม (หลวงบวรบรรณรักษ์. 2507: 434); (พระอุตรคณาธิการ; และ จำลอง สารพัดนึก. 2548: 216)

อนึ่ง ด้วยเหตุที่คำสมาสคือ สวิญญานกทรพย์และอวิญญานกทรพย์นั้น เมื่อสังเกตความหมายตามที่ปรากฏพจนานุกรม บาลี-ไทย ของประยูร หงษ์สมบูรณ์ (2519: 62) พบว่า ได้นิยามความหมายจากหลังไปหน้า กล่าวคือ สวิญญานกทรพย์ มีความหมายว่า ทรพย์สินที่มีวิญญาน ส่วน อวิญญานกทรพย์ ผู้วิจัยเห็นว่า ควรแปลความหมายว่า ทรพย์สินที่ไม่มีวิญญาน ซึ่งคำสมาสทั้ง 2 ดังกล่าว ควรจัดเข้าในลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบคำวิเศษณ์<คำนาม ไม่มีสนธิ อีกทั้งในงานวิจัยครั้งนี้ ก็ไม่ปรากฏข้อมูลคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์<คำนาม มีสนธิ ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่า ลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์<คำนามนั้นอาจจะมีปรากฏในภาษาบาลีสันสกฤต นอกจากนี้นี้ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสดังกล่าวก็ไม่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างในการสร้างคำสมาสในภาษาไทยอีกด้วย แต่เนื่องจากคำว่า ขรา พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กำหนดให้เป็นคำวิเศษณ์ ในขณะที่คำสมาสคือ สวิญญานกทรพย์ และ อวิญญานกทรพย์ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้นิยามความหมายจากหน้าไปหลังดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงปรากฏลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบคำวิเศษณ์<คำนาม ไม่มีสนธิ

3.2 หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ ซึ่งแบ่งย่อยเป็น

3.2.1 คำวิเศษณ์<คำวิเศษณ์

3.2.1.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์<คำวิเศษณ์ ไม่มีสนธิ

พบว่า มีจำนวน 11 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ฉกามาพจร	ฉ<กามาพจร	น. สวรรค์ 6 ชั้น
ตริภูก	ตริ<ภูก	น. ของเผ่าตริอัน 3 ชนิด คือ พริกไทย ดีปลี ขิงแห้ง
ไตรโลกย์	ไตร<โลกย์	น. ประชุมโลก 3
เทววาจิกะ	เทว<วาจิก	ว. ที่ทำด้วยกล่าว 2 หน, ที่กล่าววาจา 2 หน
ปัญจวัคคีย์	ปัญจ<วัคคีย์	น. พวก 5 คน ที่ได้เป็นพระอรหันต์ก่อนพวกอื่น
เปศลมัธย์	เปศล<มัธย์	ว. มีเขวอ้อน
มหาอุจ	มหา<อุจ	น. ดาวพระเคราะห์ที่ทรงคุณสูงเด่น
รุจิเรข	รุจิ<เรข	ว. มีลายงาม, มีลายสุกใส
วิจิตรรจนา	วิจิตร<รจนา	ว. งามอย่างประณีตละเอียดซับซ้อน
วิจิตรพิสดาร	วิจิตร<พิสดาร	ว. ลักษณะที่ประติษฐ์หรือตกแต่งจนบางที่เกินงาม
สหธรรมิก	สห<ธรรมิก	น. ผู้มีการประพฤติธรรมร่วมกัน

3.2.1.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์<คำวิเศษณ์ มีสนธิ

พบว่า มีจำนวน 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มหัศจรรย์	มหา<อัศจรรย์	ว. แปลกประหลาดมาก, น่าพิศวงมาก

ข้อสังเกต คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์<คำวิเศษณ์ ทั้งที่มีสนธิและไม่มีสนธิดังกล่าว แม้จะมีทั้งหน่วยหลักและหน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ แต่เมื่อประกอบกันเป็นคำสมาสแล้ว หน่วยหลักและความหมายที่ได้จากหน่วยหลักไม่ได้ใช้เป็นคำวิเศษณ์เสมอไป ใช้เป็นคำนามก็มี เช่น คำว่า กฏุก เป็นคำวิเศษณ์ในภาษาไทย แปลว่า เฝ็ด, เฝ็ดร้อน (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546: 5) แต่ความหมายที่ได้จากหน่วยหลักของคำว่า ตรีกฏุก นั้น กฏุก ใช้เป็นคำนาม แปลว่า ของเฝ็ดร้อน อีกทั้งคำว่า กฏุก ในภาษาบาลีสันสกฤตก็เป็นได้ทั้งคำนามและคำวิเศษณ์ แปลว่า ความเฝ็ดร้อน, รสเฝ็ด, ของเฝ็ด, เฝ็ด, หยาบคาย, ดุร้าย (ประยูรฯ หลงสมบุญ. 2519: 127); (พระอุดมคณาธิการ; และ จำลอง สารพัดนึก. 2548: 135) จากที่กล่าวมาจึงสันนิษฐานได้ว่า คำยืมภาษาบาลีสันสกฤตที่ไทยนำมาใช้เป็นคำวิเศษณ์ บางคำในภาษาบาลีสันสกฤตอาจเป็นได้ทั้งคำนามและคำวิเศษณ์

3.2.2 คำวิเศษณ์>คำวิเศษณ์

3.2.2.1 (คำวิเศษณ์>คำวิเศษณ์ไม่มีสนธิ) ไม่พบตัวอย่างคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างดังกล่าวในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 แต่เมื่อสังเกตจากคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์>คำวิเศษณ์ มีสนธิ เราอาจสร้างคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์>คำวิเศษณ์ไม่มีสนธิ ได้ เช่น (วรอุตม, วรวิเศษ) เป็นต้น

3.2.2.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์>คำวิเศษณ์ มีสนธิ

พบว่า มีจำนวน 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วรอุตม* วโรตม*	วร>อุตม* อุตม*	ว. ประเสริฐสูงสุด

3.3 หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย

3.3.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์+คำวิเศษณ์ ไม่มีสนธิ พบว่ามีจำนวน 6 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ตรัยตริงศ์	ตรัย+ตริงศ์	น. สามสิบสาม, ดาวตริงส์, สวรรค์ชั้นที่ 2
ทิพยมานุษ	ทิพย+มานุษ	น. ครึ่งเทพครึ่งมนุษย์
เบญจเพส	เบญจ+เพส	ว. ยี่สิบห้า
สมดุล	สม+ดุล	ว. เสมอกัน, เท่ากัน
อเนกอนันต์	อเนก+อนันต์	ว. มากมาย, มากหลาย
อันธพาล	อันธ+พาล	น. คนเกะกะระราน

3.3.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์+คำวิเศษณ์ มีสนธิ พบว่ามีจำนวน 2 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นานาเนก	นานา+อเนก	ว. ต่างๆ กันมากมาย
มโหฬาร* มหาฬาร*	มหา+อุฬาร* โหฬาร*	ว. ยิ่งใหญ่, กว้างใหญ่

ข้อสังเกต ในการวิจัยครั้งนี้ ไม่พบลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำกริยา (คำกริยา<คำวิเศษณ์, คำวิเศษณ์>คำกริยา) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในตำแหน่งของหน่วยขยายนั้นไม่นิยมใช้คำกริยา หรือถ้าจะพิจารณาจากหน้าที่ของคำวิเศษณ์ก็จะพบว่า คำวิเศษณ์นั้นที่มีหน้าแต่งหรือขยายคำนาม คำกริยา หรือคำวิเศษณ์ด้วยกัน แต่จะไม่มีคำกริยาที่ทำหน้าที่ขยายคำวิเศษณ์ ฉะนั้น จึงพอสันนิษฐานได้ว่า ข้อจำกัดทางหน้าที่ของคำวิเศษณ์ดังกล่าวมาอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คำสมาสที่มีหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์นั้น ไม่มีหน่วยขยายที่เป็นคำกริยา

4. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำนามและคำกริยา

ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำนามและคำกริยานั้น จะมีคำนามปรากฏเป็นหน่วยหลัก 1 หน่วยและมีคำกริยาปรากฏเป็นหน่วยหลักอีก 1 หน่วย หรือมีคำกริยาปรากฏเป็นหน่วยหลัก 1 หน่วยและมีคำนามปรากฏเป็นหน่วยหลักอีก 1 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย ในการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสนั้น พบคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำนามและคำกริยาดังนี้

4.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม+คำกริยา มีสนธิ พบว่า มีจำนวน 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
โรคอาพาธ	โรค+อาพาธ	น. ความเจ็บไข้

4.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำนาม+คำกริยา ไม่มีสนธิ พบว่า มีจำนวน 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ภูษณพาส	ภูษณ+พาส	น. เครื่องแต่งตัวและเสื้อผ้า

4.3 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำกริยา+คำนาม มีสนธิ พบว่า มีจำนวน 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
จรวาจร	จรว+อาจร	น. การที่ยอดยานพาหนะ คน หรือสัตว์พาหนะเคลื่อนไปมาตามทาง, เรียกผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการนั้น, การใช้ทางของผู้ขี่ คนเดินเท้า หรือคนที่จูง ชี่ หรือไล่ต้อนสัตว์

5. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์

ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์นั้น จะมีคำกริยาปรากฏเป็นหน่วยหลัก 1 หน่วย และมีคำวิเศษณ์ปรากฏเป็นหน่วยหลักอีก 1 หน่วย ไม่มีหน่วยขยายในการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสนั้น พบคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์ดังนี้

5.1 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำกริยา+คำวิเศษณ์ มีสนธิ พบว่า มีจำนวน 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
จลาจล	จล+อจล	น. ความปั่นป่วนวุ่นวายไม่มีระเบียบ

5.2 คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบคำวิเศษณ์+คำกริยา ไม่มีสนธิ พบว่า มีจำนวน 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อเนจอนาถ	อเนจ+อนาถ	ก. สลดใจเป็นอย่างยิ่ง

6. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์และคำนาม

ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์และคำนามนั้น จะมีคำวิเศษณ์ปรากฏเป็นหน่วยหลัก 1 หน่วย และมีคำนามปรากฏเป็นหน่วยขยายอีก 1 หน่วย ไม่มีหน่วยขยายในการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสนั้น พบคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์และคำนาม (คำวิเศษณ์+คำนาม มีสนธิ) เพียง 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อุบัติวันตราย	อุบัติ+วันตราย	น. สิ่งอุบัติและอันตราย

7. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำสรรพนาม

ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำสรรพนามนั้น จะมีคำสรรพนามปรากฏเป็นหน่วยหลัก 1 หน่วย และมีคำวิเศษณ์ปรากฏเป็นหน่วยขยายอีก 1 หน่วย ในการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสนั้น พบคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำสรรพนามหน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ (คำวิเศษณ์ < คำสรรพนาม ไม่มีสนธิ) เพียง 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วรตณู	วร<ตณู	น. หญิงงาม

ข้อสังเกต คำสมาส คือ วรตณู เมื่อแยกโครงสร้างออก พิจารณาเฉพาะคำว่า ตณู ซึ่งแผลงมาจาก ตณู พบว่า เป็นได้ทั้งคำนามและคำสรรพนาม (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546: 394, 423) ในขณะที่ ตณู ในภาษาบาลีสันสกฤตก็เป็นได้ทั้งคำนามและคำวิเศษณ์ มีความหมายว่า องค์, ร่าง, สตรี, เล็ก, จี๋, อ่อนโยน, บอบบาง เป็นต้น (หลวงบวรบรรณรักษ์. 2507: 475) เฉพาะที่เป็นคำนามซึ่งมีความหมายว่า สตรี นั้นสอดคล้องกับความหมายของคำว่า วรตณู (หญิงงาม) ซึ่งเป็นความหมายที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้นิยามไว้ ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า คำว่า ตณู ที่ปรากฏในคำสมาส คือ วรตณู นั้นยังคงใช้เป็นคำนามและได้นิยามความหมายตามความหมายเดิมในภาษาสันสกฤต แต่เมื่อปรากฏเพียงลำพังกลับใช้เป็นคำสรรพนามและมีความหมายแคบเข้า เหลือเพียงความหมายว่าฉัน, ข้าพเจ้า เท่านั้น

บทที่ 4

ลักษณะความหมายของคำสมาส

คำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ไม่ว่าจะเป็นคำสมาสที่ยืมมาจากภาษาบาลีสันสกฤตโดยตรงหรือเป็นคำสมาสที่ไทยสร้างขึ้นใหม่โดยใช้คำยืมภาษาบาลีสันสกฤตมาประกอบกันตามวิธีไวยากรณ์ของภาษาบาลีสันสกฤต เมื่อได้เปรียบเทียบความหมายของคำสมาสตามที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กับความหมายเดิมของแต่ละรูปศัพท์พบว่า คำสมาสมีความหมาย 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ความหมายคงเดิม
2. ความหมายเปลี่ยนแปลง

1. ความหมายคงเดิม

ความหมายคงเดิม หมายถึง ความหมายที่ตรงตามความหมายเดิมของคำไวยากรณ์ที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ทุกคำที่นำมาสมาสกัน ตัวอย่างคำสมาสที่มีความหมายคงเดิม ดังต่อไปนี้

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
กฏุกผล	ผลอันเผ็ดร้อน	กฏุก = เผ็ดร้อน ผล = ลูกไม้, สิ่งที่เกิดจากการกระทำ
กถิกอาจารย์	อาจารย์ผู้กล่าว	กถิก = ผู้กล่าว อาจารย์ = ผู้สั่งสอนวิชาความรู้, บุคคลผู้มีความรู้ในทางใดทางหนึ่ง
กมณฑลโลก	น้ำในหม้อ	กมณฑล = หม้อน้ำ อุทก = น้ำ
กวรรณยุค	หูกทั้ง 2 ข้าง	กวรรณ = หู ยุค = คู่, ทั้งสอง
กัยวิกัย	การซื้อและการขาย	กัย = การซื้อ วิกัย = การขาย
กายบริหาร	การบริหารร่างกาย, การออกกำลังกาย	กาย = ตัว, ร่างกาย บริหาร = ออกกำลังกาย, จัดการ

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
กิมิวิทยา	วิชาว่าด้วยหนอน	กิมิ = หนอน วิทยา = ความรู้, วิชา
กีกุวิทยา	วิชาว่าด้วยแมลง	กีกุ = แมลง วิทยา = ความรู้, วิชา
กุลบดี	หัวหน้าตระกูล	กุล = ตระกูล, สกุล บดี = นาย, เจ้า, หัวหน้า, เจ้าของ
คคนัมพร	ฟ้า	คคน = ฟ้า อัมพร = ฟ้า, อากาศ
คชศาสตร์	วิชาว่าด้วยช้าง	คช = ช้าง, ช้างพลาย ศาสตร์ = ระบบวิชาความรู้
คชาภรณ์	เครื่องประดับช้าง	คช = ช้าง, ช้างพลาย าภรณ์ = เครื่องประดับ
คชินทร์* คเชนทร์*	พญาช้าง	คช = ช้าง, ช้างพลาย อินทร์ = ผู้เป็นใหญ่
คติธรรม	ธรรมที่เป็นแบบอย่าง	คติ = แบบอย่าง, วิธี, แนวทาง ธรรม = คุณความดี, คำสั่งสอนและหลักประเพณีปฏิบัติในศาสนา, กฎ, กฎเกณฑ์, กฎหมาย, ความถูกต้อง, ความจริง, สิ่งทั้งหลาย, สิ่งของ
คัมภีรภาพ	ความลึกซึ้ง	คัมภีร = ลึกซึ้ง, หนังสือตำราที่สำคัญทางศาสนาหรือโหราศาสตร์เป็นต้น ภาพ = ความ, ความมี, ความเป็น
โฆษณาการ	การป่าวร้องให้ทราบ, การประกาศแจ้งความให้ทราบ	โฆษณา = เผยแพร่ข้อความออกไป ยังสาธารณชน, ป่าวประกาศ, ป่าวร้อง อาการ = ความเป็นไป, สภาพ, กิริยาอาการ, ทำนอง

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
จตุรพิธ	มี 4 อย่าง	จตุร = สี่ พิธ = อย่าง, ชนิด
จริยธรรม	ธรรมที่เป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติ	จริย = กิริยาที่ควรประพฤติ ธรรม = คุณความดี, สิ่งทั้งหลาย
นทานศาลา	ศาลาเป็นที่ทำทาน 6 แห่ง	น = หก ทานศาลา = ศาลาเป็นที่ทำทาน
ฉันทาคติ	ความลำเอียงเพราะความรักใคร่ชอบใจ	ฉันท = ความรักใคร่, ความชอบใจ อคติ = ความลำเอียง
นุปศาสตร์	วิชาว่าด้วยการสงคราม	นุป = การสงคราม, การสัมผัสกัน ศาสตร์ = ระบบวิชาความรู้
ชลมารค	ทางน้ำ	ชล = น้ำ มารค = ทาง
ชราภาพ	ความแก่ด้วยอายุ, ความชำรุดทรุดโทรม	ชรา = แก่ด้วยอายุ, ชำรุดทรุดโทรม ภาพ = ความ, ความมี, ความเป็น
ชีวันตราย	อันตรายต่อชีวิต	ชีวัน = ชีพ, ชีวิต, ความเป็นอยู่ อันตราย = เหตุที่อาจทำให้ถึงแก่ความตายหรือพินาศ
ชีวิตกษัย*	การสิ้นชีวิต	ชีวิต* ชีพิต* = ชีวิต, ความเป็นอยู่
ชีพิตกษัย*		กษัย = การสิ้นไป, การหมดไป, การเสื่อมไป, การน้อยไป
ญาติเภท	การแตกระหว่างญาติ	ญาติ = คนในวงศ์วานที่ยังนับรู้กัน เภท = การแบ่ง, การแตกแยก, การทำลาย, ความแตกต่าง
ญะยธรรม*	ธรรมที่ควรรู้	ญะย* ไญย* = ควรรู้
ไญยธรรม*		ธรรม = คุณความดี, ความจริง, หลักประพฤติปฏิบัติในศาสนา, คำสั่งสอนในศาสนา, กฎ, กฎเกณฑ์, กฎหมาย, ความถูกต้อง

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
ฐานานุรูป	สมควรแก่ฐานะ	ฐาน = ตำแหน่งหน้าที่, ลำดับชั้น อนุรูป = สมควร, เหมาะ, พอเพียง
ดุลยภาพ	ความเท่ากัน, ความเสมอกัน	ดุลย = เท่ากัน, เสมอกัน ภาพ = ความ, ความมี, ความเป็น
เดโชพล	กำลังแห่งอำนาจ	เดโช = อำนาจ, ความร้อน, ไฟ พล = กำลัง, ทหาร
ตรีคุณ	3 เท่า	ตรี = สาม คุณ = เท่า, เพิ่มจำนวนเท่าตัว
ตันติภาษา	ภาษาที่มีแบบแผน	ตันติ = แบบแผน, เชือก, เส้นด้าย ภาษา = ถ้อยคำที่ใช้พูดหรือเขียนเพื่อ สื่อความของกลุ่มชนหรือของเฉพาะ วงการ, เสียง ตัวหนังสือหรือท่าทาง ที่สื่อความได้
ทศมาส	10 เดือน	ทศ = สิบ มาส = เดือน
ทักษิณาทาน	การให้ของทำบุญทำทาน	ทักษิณา = ของทำบุญ, ทานอุทิศเพื่อ ผลอันเจริญ ทาน = การให้
ทารุณกรรม	การกระทำอย่างโหดร้าย	ทารุณ = ดุร้าย, โหดร้าย, ร้ายกาจ กรรม = การกระทำ, การ, การงาน, กิจ
ทิมายุ	อายุยืน	ทิม = ยาว, นาน, ยั่งยืน อายุ = เวลาที่มีชีวิตอยู่, เวลาชั่วชีวิต
ธโนปจัย	การสั่งสมทรัพย์	ธน = ทรัพย์สิน, สิ่งของที่มีค่า อุปจัย = การสั่งสม, การพอกพูน
ธรรมเกษตร	แดนธรรม	ธรรม = คุณความดี, คำสั่งสอนและ หลักปฏิบัติในศาสนา, กฎ, กฎเกณฑ์, กฎหมาย, ความถูกต้อง เกษตร = แดน, ที่ดิน, ทุ่งนา, ไร่

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
ธรรมธาดา	ผู้ทรงธรรม	ธรรม = คุณความดี, คำสั่งสอนและหลักปฏิบัติในศาสนา, กฎ, กฎเกณฑ์, กฎหมาย, ความถูกต้อง ธาดา = ผู้ทรงไว้, ผู้สร้าง
ธัญญาหาร	อาหารคือข้าว	ธัญญ = ข้าวเปลือก, ข้าว อาหาร = ของกิน, เครื่องค้ำจุนชีวิต
ธีรราช	กษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์	ธีร =ฉลาด, มีปัญญา, ปราชญ์ ราช = พระเจ้าแผ่นดิน, กษัตริย์
นภดล	พื้นฟ้า	นภ = ฟ้า, หาว, อากาศ ดล = พื้น, ชื้น
นฤตยสถาน	ที่สำหรับการระบำ	นฤตย = การระบำ, การเต้นรำ สถาน = ที่, ที่ตั้ง
นาคทนต์	งาช้าง	นาค = ช้าง ทนต์ = งา, ฟัน
นามาภิไธย	ชื่อ	นาม = ชื่อ อภิไธย = ชื่อ
นิติศาสตร์*	วิชากฎหมาย	นิติ* นิติ* = กฎหมาย, กฎปฏิบัติ
นิติศาสตร์*		ศาสตร์ = ระเบียบวิชาความรู้
นิรุติปฏิสัมพันธ์	ปัญญาอันแตกฉานในนิรุติ	นิรุติ = คำพูด, ภาษา ปฏิสัมพันธ์ = ปัญญาอันแตกฉาน
บดีศร	นายผู้เป็นใหญ่	บดี = นาย, เจ้า, เจ้าของ, ผู้ปกครอง, ผู้บังคับบัญชา อิศร = เป็นใหญ่
บทบงส์* บทรัช*	ละอองเท้า	บท* บาท* = เท้า, ตีน
บาทบงส์* บาทรัช*		บงส์* รัช* รัช* = ธุลี, ฝุ่น, ผง, ละออง
บาทรัช*		
บาปมิตร	มิตรชั่ว	บาป = ชั่ว, เลว, ทวาม, ร้าย มิตร = เพื่อนรักใคร่คุ้นเคย

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
ปฐมวัย	วัยต้น	ปฐม = ประถม, ลำดับแรก, ชั้นที่ 1 วัย = เขตอายุ, ระยะเวลาของอายุ
ประสันนาการ*	อาการเลื่อมใส	ประสันน* ปลันน* = เลื่อมใส
ปลันนาการ*		อาการ = กิริยาท่าทาง, การกระทำ
บริตทวิป	ทวีปน้อย	บริต = น้อย ทวีป = เปลือกโลกส่วนที่เป็นพื้นดิน ซึ่งมีขนาดใหญ่โตกว้างขวาง
ปักษกษัย	การสิ้นปักษ	ปักษ = กิ่งของเดือนจันทรคติ กษัย = การสิ้นไป, การหมดไป
ปัตติทาน	การให้ส่วนบุญ	ปัตติ = ส่วนบุญ ทาน = การให้, สิ่งที่ให้
ปีตุฆาต	การฆ่าพ่อ	ปีตุ = พ่อ ฆาต = การฆ่า, การทำลาย
ผรุสวาทา*	คำหยาบ	ผรุส = หยาบ, หยาบคาย
ผรุสวาท*		วาทา* วาท* = คำ, คำพูด, ถ้อยคำ
ผลาหาร	อาหารคือลูกไม้	ผล = ลูกไม้ อาหาร = ของกิน, เครื่องคำจุนชีวิต, เครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต
พจนารถ	เนื้อความของคำพูด	พจน = คำพูด, ถ้อยคำ อรรถ = เนื้อความ
พนาศรัย	ผู้อยู่ในป่า	พน = ป่า, ดง, พง อาศรัย = ผู้อยู่, ผู้ปกครอง, ผู้อาศัย
พรหมบริษัท	ชุมนุมพระพรหม	พรหม = ชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลก ตามศาสนาพราหมณ์, เทพในพรหมโลก บริษัท = หมู่, คณะ, พวก, ชุมนุม
พรหมินทร์*	พระพรหมผู้เป็นใหญ่	พรหม = ชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลก ตามศาสนาพราหมณ์, เทพในพรหมโลก
พรหมเณทร์*		อินทร์* อิศวร* = ผู้เป็นใหญ่
พรหมเมศวร*		

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
พฤษศาสตร์	วิชาว่าด้วยต้นไม้	พฤษ = ต้นไม้ ศาสตร์ = ระบบวิชาความรู้
ภัยอันตราย	ภัยและอันตราย	ภัย = ความกลัว, ของที่น่ากลัว อันตราย = เหตุที่อาจทำให้ถึงแก่ ความตายหรือพินาศ
ภิญโญภาพ*	ความยิ่ง, ความยิ่งขึ้นไป	ภิญโญ* ภियो* = ยิ่ง, ยิ่งขึ้นไป
ภियोภาพ*		ภาพ = ความ, ความมี, ความเป็น
มนสิการ	การกำหนดไว้ในใจ	มนสิ = ใจ การ = การกระทำ, สิ่งหรือเรื่องที่ทำ
มนุษย์ชาติ	จำพวกคน, หมู่มนุษย์	มนุษย์ = สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล, สัตว์ที่มีจิตใจสูง, คน ชาติ = ชนิด, จำพวก, หมู่
มัจฉาชาติ	พวกปลา	มัจฉา = ปลา ชาติ = พวก, หมู่, จำพวก, ชนิด
มัจฉาวีติ	การงดเว้นของมีนเมา	มัจ = น้ำเมา, ของเมา วีติ = การงดเว้น
มาตุฆาต	การฆ่าแม่	มาตุ = แม่ ฆาต = การฆ่า
มิจฉาจริยา*	การประพฤติผิด	มิจฉา = ผิด
มิจฉาจาร*		จริยา* อจาร* = ความประพฤติ
मितภาณี	คนพูดพอประมาณ	मित = พอประมาณ, น้อย ภาณี = ผู้กล่าว, ผู้บอก, ผู้พูด
มิตรภาพ	ความเป็นเพื่อน	มิตร = เพื่อนรักใคร่คุ้นเคยกัน ภาพ = ความ, ความมี, ความเป็น
ยุคันต์	ที่สุดแห่งยุค	ยุค = กำหนดเวลาของโลก, คราว, สมัย อันต์ = ที่สุด, ปลายทาง, ที่จบ
โยพนมัท	ความมัวเมาในความเป็นคนหนุ่มสาว	โยพน = ความเป็นหนุ่มสาว มัท = ความเมา

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
รัชทายาท	ผู้สืบราชสมบัติ	รัช = ราชสมบัติ ทายาท = ผู้สืบสันดาน, ผู้สืบสกุล
รัฐประศาสน์	การปกครองบ้านเมือง	รัฐ = แคว้น, บ้านเมือง, ประเทศ ประศาสน์ = การปกครอง
รัตกัมพล	ผ้าสีนแดง	รัต = มีสีแดง กัมพล = ผ่าทอด้วยขนสัตว์, ผ้าสีน
ราชาธิราช	พระราชาผู้เป็นใหญ่กว่าพระราชาอื่นๆ	ราช = พระเจ้าแผ่นดิน, พระราชา อธิราช = พระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่
รุกขมูล	โคนต้นไม้	รุกข = ต้นไม้ มูล = โคน, ราก
ฤดูกาล	เวลา, คราว	ฤดู = เวลาที่เหมาะสม, คราว, สมัย กาล = เวลา, คราว, ครั้ง, หน
ลक्षุจิต	มีใจเบา	ลक्षุ = เบา, เร็ว จิต = ใจ, สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิดและนึก
โลกานุวัตร	ความประพฤติตามโลก	โลก = แผ่นดิน, หมู่มนุษย์, ดาวเคราะห์ดวงหนึ่ง มีขนาดใหญ่ เป็นอันดับ 5 ในระบบสุริยะเป็นที่อยู่ ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย อนุวัตร = ทำตาม, ประพฤติตาม, ปฏิบัติตาม
วัคคุวัท	ผู้กล่าวไพเราะ	วัคคุ = ไพเราะ, เสนาะ, งาม วัท = ผู้กล่าว, ผู้พูด
วัตถาภรณ์*	เครื่องประดับคือผ้า	วัตถ = ผ้า
วัตถาลังการ*		อาภรณ์* อลังการ* = เครื่องประดับ
วัยวุฒิ	ความเป็นผู้ใหญ่โดยอายุ	วัย = เขตอายุ, ระยะเวลาของอายุ วุฒิ = ความเป็นผู้ใหญ่
วัสคณนา	การนับปี	วัส = ปี, ฝน, ฤดูฝน คณนา = นับ

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
วาทภัย	ภัยอันตรายที่เกิดจากพายุ	วาท = ลม, ลมแรง, พายุ ภัย = สิ่งที่น่ากลัว, อันตราย
วาริพินทุ*	หยาดน้ำ	วาริ* อุท* = น้ำ
อุทพินทุ*		พินทุ* พินทุ* = หยาด, จุด, จุดที่ใส่ไว้ ได้อักษร, รูปวงเล็กๆ, ลายแต้มสี ที่หน้าผากระหว่างคิ้ว
ศรายุธ	อาวุธคือศร	ศร = ชื่ออาวุธชนิดหนึ่ง, ลูกศร, ปืน อายุธ = อาวุธ, เครื่องมือที่ใช้ทำร้าย ทำลาย ป้องกัน ต่อสู้หรือฆ่า
ศศิวิมล	บริสุทธ์เพียงจันทร์	ศศิ = ดวงจันทร์ วิมล = ปราศจากมลทิน, ไม่มีตำหนิ, ใส, สะอาด, บริสุทธ์, กระจ่าง, งาม
ศักรินทร์*	พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่	ศักร = พระอินทร์
ศักรินทร์*		อินทร์ = ผู้เป็นใหญ่
ศัสตรการ	คนทำอาวุธ	ศัสตร = ศัสตรา, อาวุธต่างๆ การ = ผู้ทำ
ศาสนศาสตร์	วิชาว่าด้วยศาสนาต่างๆ	ศาสน = ศาสนา, ลัทธิความเชื่อถือ ของมนุษย์อันมีหลัก, คำสอน, ข้อบังคับ ศาสตร์ = ระบบวิชาความรู้
ศุนยภาพ	ความว่างเปล่า, ความไม่มีอะไร	ศุนย = ว่างเปล่า, ไม่มีอะไรเลย ภาพ = ความ, ความมี, ความเป็น
สมจารี	ผู้ประพฤติสม่ำเสมอ	สม = เสมอ, เท่ากัน, เสมอกัน จารี = ผู้ประพฤติ
สัมมาสติ	ความระลึกชอบ	สัมมา = ชอบ, ดี สติ = ความระลึกได้, ความรู้สึกรู้ตัว
เสลบรรพต	ภูเขาหิน	เสล = หิน บรรพต = ภูเขา

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
เสวกามาตย์	เสวกและอำมาตย์	เสวก = ข้าราชการในราชสำนัก อมาตย์ = ข้าเฝ้า, ที่ปรึกษา
หงสโปดก	ลูกหงส์	หงส = นกในนิยาย ถือว่าเป็นนก ในตระกูลสูง มีเสียงไพเราะ เป็นพาหนะของพระพรหม โปดก = ลูกน้อย, ลูกสัตว์
หิตพจน์*	คำที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล	หิต = ความเกื้อกูล, ประโยชน์
หิตวจนะ*		พจน์* วจนะ* = คำพูด, ถ้อยคำ
หุตโกวิท	ผู้ฉลาดในการบูชา	หุต = การบูชา, การบูชาไฟ โกวิท = ฉลาด, ชำนิชำนาญ
อติเรกลาม*	ลามพิเศษ	อติเรก* อติเรก* = พิเศษ
อติเรกลาม*		ลาม = สิ่งที่มีมักจะได้อมาโดยไม่ คาดคิด, ของที่ได้, การได้, กำไร
อดีตกาล*	เวลาที่ล่วงแล้ว	อดีต = ล่วงแล้ว
อดีตสมัย*		กาล* สมัย* = เวลา, คราว, ครั้ง, หน
อนารยชน	คนที่ยังไม่เจริญ, คนป่าเถื่อน	อนารย = ไม่ใช่อารยะ, ยังไม่เจริญ, ป่าเถื่อน ชน = คน
อภัพบุคคล	คนไม่สมควร	อภัพ = ไม่สมควร, เป็นไปไม่ได้ บุคคล = คน, กลุ่มคน
อรัญวาส	การอยู่ในป่า	อรัญ = ป่า วาส = การอยู่, ที่อยู่
อสิธรา	คมดาบ	อสิ = ดาบ, มีด, กระบี่ ธรา = คม, ขอบ, ขาย, สายน้ำ
อาจารย์วัตร	กิจที่ควรประพฤติต่ออาจารย์	อาจารย์ = อาจารย์, ผู้สั่งสอนวิชา วัตร = กิจที่พึงกระทำ, หน้าที่, ธรรมเนียม, ความประพฤติ, การปฏิบัติ, การจำศีล

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
อิฐผล	ผลเป็นที่พอใจ	อิฐ = เป็นที่พอใจ, น่าปรารถนา, ต้องใจ, น่ารัก ผล = สิ่งที่เกิดจากการกระทำ, ประโยชน์ที่ได้รับ
อุโบสถกรรม	การทำอุโบสถ	อุโบสถ = การแสดงพระปาติโมกข์ ของพระสงฆ์ทุกๆ กึ่งเดือน, การรักษาศีล 8 ของคฤหัสถ์ กรรม = การ, การกระทำ, กิจ
อุปสมบทกรรม	การบวชเป็นภิกษุ	อุปสมบท = บวชเป็นภิกษุ กรรม = การ, การกระทำ, กิจ

ฯลฯ

2. ความหมายเปลี่ยนแปลง

ความหมายเปลี่ยนแปลง หมายถึง ความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปจากความหมายเดิมของคำไวยากรณ์ที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ที่นำมาสมาสกัน ความหมายเปลี่ยนแปลงนั้น จำแนกได้ 3 ลักษณะดังนี้

2.1 ความหมายเปลี่ยนแปลงบางส่วน

2.1.1 ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหน้า หมายถึง ความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปจากความหมายเดิมของคำไวยากรณ์ที่เป็นส่วนประกอบส่วนหน้า จำแนกได้ 2 ลักษณะดังนี้

2.1.1.1 ส่วนหน้ามีความหมายใหม่ หมายถึง ความหมายของคำไวยากรณ์ที่เป็นส่วนประกอบส่วนหน้าเปลี่ยนไปเป็นความหมายอื่น ไม่ปรากฏความหมายเดิม แต่ส่วนประกอบส่วนหลังยังมีความหมายคงเดิม ตัวอย่างคำสมาสที่ส่วนหน้ามีความหมายใหม่ ดังต่อไปนี้

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
กามเทพ	เทพเจ้าแห่งความรัก	กาม = ความใคร่ทางเมถุน, ความใคร่ เทพ = เทวดา

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
กาฬโรค	โรคระบาดอย่างร้ายแรงชนิดหนึ่ง มักมี อาการบวมขึ้นที่รักแร้เป็นต้น (ชื่อเฉพาะ)	กาฬ= ดำ, รอยดำ โรค = ภาวะที่ร่างกายทำงานได้ไม่ เป็นปกติเนื่องจากเชื้อโรคเป็นต้น, ความเจ็บป่วย, ความป่วยไข้
จีปัสทโท	กระแอม, เสี่ยงจาม	จีป = สิ่งที่ใช้ขัดไป, เลื้อยคลুম, แห, อวน, สุ่ม สัทโท = เสี่ยง
คชนาม	ชื่อที่ขึ้นต้นด้วยอักษร ย ร ล ว, นามราหู	คช = ช้าง, ช้างพลาย นาม = ชื่อ
ครุภัณฑ์	ของที่ใช้ขนทาน	ครุ = ครู, นัก, สำคัญ, ควรเคารพ, มีค่าสูง ภัณฑ์ = สิ่งของ, เครื่องใช้
คันธกุฎี	กุฎีที่ประทับของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พระคันธกุฎี (ชื่อเฉพาะ)	คันธ = หอม, กลิ่นหอม กุฎี = เรือนหรือตึกสำหรับพระภิกษุ และสามเณรอยู่, กระโจมที่อยู่ของ นักบวช เช่น พระภิกษุ
ชัยเกรี	กลองชนิดหนึ่ง (ชื่อเฉพาะ)	ชัย = การชนะ, ความชนะ เกรี = กลอง
ชาติบุษย์	บัวชนิดหนึ่ง (ชื่อเฉพาะ)	ชาติ = เกิด บุษย์ = บัว, แก้วสีขาว
ดุษฎีบัณฑิต	ผู้สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาเอก	ดุษฎี = ความยินดี, ความชื่นชม บัณฑิต = ผู้มีปัญญา, นักปราชญ์, ผู้สำเร็จการศึกษาขั้นปริญญา
ทัศนศาสตร์	วิชาฟิสิกส์แขนงที่ว่าด้วยเรื่องราวของแสง	ทัศน = ความเห็น, การแสดง ศาสตร์ = ระบบวิชาความรู้
ทานกัณฑ์	กัณฑ์ที่ 3 ในมหาชาติ (ชื่อเฉพาะ)	ทาน = การให้, สิ่งที่ให้ กัณฑ์ = ตอนหนึ่งๆ ของคำเทศน์ ที่เป็นเรื่องยาว

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
ธรรมการ	กิจการทางศาสนา	ธรรม = คุณความดี, คำสั่งสอน ในศาสนา, หลักประพฤติปฏิบัติ ในศาสนา, กฎ, กฎเกณฑ์, กฎหมาย, ความยุติธรรม การ = งาน, สิ่งหรือเรื่องที่ทำ, การกระทำ, ธุระ, หน้าที่
ธรรมารมณ์	อารมณ์ที่ใจรู้, อารมณ์ที่เกิดทางใจ	ธรรม = คุณความดี, คำสั่งสอน ในศาสนา, หลักประพฤติปฏิบัติ ในศาสนา, กฎ, กฎเกณฑ์, กฎหมาย, ความยุติธรรม อารมณ์ = ความรู้สึกทางใจ, เครื่องยึดถือเป็นจริงเป็นจัง
ธูวดารา	ดาวเหนือ	ธูว = มั่น, เทียง, คงที่, แน่นนอน ดารา = ดาว, ดวงดาว
นวกรรม*	การก่อสร้าง	นว = ใหม่
นวการ*		กรรม* การ* กิจ* = งาน, การงาน, การกระทำ
นวกิจ*		
เนमितกนาม	ชื่อที่เกิดขึ้นตามเหตุคือลักษณะและคุณสมบัติ	เนमितก = หมอดูทายลักษณะหรือ โชคลาง นาม = ชื่อ
บาทบริจาริกา	หญิงที่มีหน้าที่รับใช้ปฏิบัติพระเจ้าแผ่นดิน	บาท = ดิน บริจาริกา = หญิงรับใช้
ประवालปัทม์	ดอกบัวแดง	ประवाल = หน่อหรือแขนงต้นไม้ ที่แตกออก ปัทม์ = ดอกบัว, บัว
ประवालวรรณ	สีแดง	ประवाल = หน่อหรือแขนงต้นไม้ ที่แตกออก วรรณ = สี, ผิวก, หนังสื

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
ปัตตานีกะ*	กองทัพเหล่าราบ, กองทัพทหารเดินเท้า	ปัตติ = ส่วนบุญ
ปัตตานีก*		อนีกะ* อนีก* = กองทัพในสมัยโบราณ
พรหมบุตร	ลูกพรหมณ์	พรหม = ชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลก ตามศาสนาพราหมณ์, เทพในพรหมโลก บุตร = ลูก, ลูกชาย
พรหมฤๅษี	ฤๅษีที่เป็นพรหมณ์โดยกำเนิด	พรหม = ชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลก ตามศาสนาพราหมณ์, เทพในพรหมโลก ฤๅษี = ฤๅษี, นักบวชพวกหนึ่ง
พิทยาพล	กำลังกายสิทธิ์	พิทยา = ความรู้ พล = กำลัง, ทหาร, สามัญ, ธรรมดาๆ, พื้นๆ
ภัทรกุมภ	หม้อบรรจุน้ำศักดิ์สิทธิ์	ภัทร = ดี, เจริญ, ประเสริฐ, งาม กุมภ = หม้อ
ภาวศุทธิ	ความบริสุทธิ์แห่งใจ	ภาว = ความ, ความมี, ความเป็น ศุทธิ = ความบริสุทธิ์, ความหมดจด
มงคลหัตถิ	ข้างตระกูลหนึ่ง กายสินิลอันช้น มีกิริยา ท่าทางเดินงดงาม (ชื่อเฉพาะ)	มงคล = เหตุที่นำมาซึ่งความเจริญ, สิ่งซึ่งถือว่าจะนำสิริและความเจริญมาสู่ และป้องกันสิ่งเลวร้ายมากล้ากลาย หัตถิ = ข้าง
โยคจักษุ	ตาทิพย์	โยค = การประกอบ, การใช้, การร่วม, ความเพียร, วิธีบำเพ็ญสมาธิตามลัทธิ ของอาจารย์ปัทมขลิ จักษุ = ดวงตา
รถปุงคพ*	หัวหน้านักรบ	รถ = ยานที่มีล้อสำหรับเคลื่อนไป
รถปุงควะ*		ปุงคพ* ปุงควะ* = หัวหน้า, ผู้เลิศ, ผู้ประเสริฐ, โคผู้
ราชวัติ	รั้วที่ทำเป็นแผงปักเป็นระยะๆ มีฉัตรปัก หัวท้ายแผง	ราช = พระราชา, พระเจ้าแผ่นดิน วัติ = รั้ว

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
ลัญโภชน์	อาหารว่าง, เครื่องว่าง	ลัญ = เบา, เร็ว โภชน์ = อาหาร, การกิน
วามนาวตาร	อวตารปางที่ 5 ของพระนารายณ์	วามน = คนเดียว, คนค่อม อวตาร = แบ่งภาคมาเกิดในโลก
วิสุงคามสีมา	เขตที่พระราชทานแก่สงฆ์เพื่อใช้เป็นที่สร้างพระอุโบสถ	วิสุงคาม = ที่แยกออกจากหมู่บ้าน สีมา = เขต, แดน
วิหารธรรม	ธรรมประจำใจ	วิหาร = การพักผ่อน, วัด ธรรม = คุณความดี, คำสั่งสอน ในศาสนา, หลักประเพณีปฏิบัติ ในศาสนา, กฎ, กฎเกณฑ์, กฎหมาย, ความจริง, สิ่งทั้งหลาย, ความยุติธรรม, ความถูกต้อง
เวชกรรม	การรักษาโรค	เวช = แพทย์, หมอรักษาโรค กรรม = การ, การกระทำ, การงาน, กิจ
ศัลยแพทย์	แพทย์ทางการผ่าตัด	ศัลย = ลูกศร, ของมีปลายแหลม อื่นๆ แพทย์ = หมอรักษาโรค
ศานติโหม	การบูชาไฟเพื่อกำจัดเสนียดจัญไร	ศานติ = ความสงบ, ความระงับ โหม = การบูชาไฟ, การเซ่นทั้งปวง
เศรษฐกิจ	งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่าย จ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่างๆ ของชุมชน	เศรษฐกิจ = ดีเลิศ, ดีที่สุด, ยอดเยี่ยม, ประเสริฐสุด กิจ = งาน, ธุระ
เศรษฐกิจศาสตร์	วิชาว่าด้วยการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่างๆ	เศรษฐกิจ = ดีเลิศ, ดีที่สุด, ยอดเยี่ยม, ประเสริฐสุด ศาสตร์ = ระบบวิชาความรู้
สโมสรสันนิบาต	งานชุมนุมใหญ่อย่างเป็นทางการ	สโมสร = ที่สำหรับประชุมคบหากัน สันนิบาต = การประชุม, งานชุมนุม

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
สังกมทรัพย์	ทรัพย์สินซึ่งโดยปรกติอาจใช้ของอื่นอันเป็นประเภทและชนิดเดียวกันมีปริมาณเท่ากันแทนกันได้	สังกม = การก้าวไป, การดำเนินไป ทรัพย์ = เงินตรา, สมบัติพัสถาน, สิ่งที่มีค่า
สารบรรณ	หนังสือที่เป็นหลักฐาน	สาร = แก่น, เนื้อแท้, ข้อความ, ถ้อยคำ, เรื่องราว บรรณ = หนังสือ, ใบไม้
สิงห์บัญชร*	หน้าต่าที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกรับ	สิงห์* สิงห์* = สัตว์ในนิยาย ถือว่ามี
สีห์บัญชร*	แขกเมืองเป็นต้น	ความดุร้ายและมีกำลังมาก บัญชร = หน้าต่า
สุนทรพจน์	คำพูดที่ประธานหรือบุคคลสำคัญเป็นต้นกล่าวในพิธีการหรือโอกาสสำคัญต่างๆ	สุนทร = ดี, งาม, ไพเราะ พจน์ = คำพูด, ถ้อยคำ
โหราศาสตร์	วิชาว่าด้วยการพยากรณ์โดยอาศัยการโคจรของดวงดาวเป็นหลัก	โหรา = ผู้พยากรณ์โดยอาศัย การโคจรของดวงดาวเป็นหลัก, ผู้ให้ฤกษ์และพยากรณ์โชคชะตาราศี ศาสตร์ = ระบบวิชาความรู้
อรรถประโยชน์	ประโยชน์ที่ต้องการ	อรรถ = เนื้อความ, ข้อความทั่วไป, คำที่ยังไม่ได้แปลความหมาย ประโยชน์ = ผลที่ได้ตามต้องการ, สิ่งที่เป็นผลดีหรือเป็นคุณ
อลังการศาสตร์	วิชาว่าด้วยการประพันธ์ที่จะทำให้เกิดอรรถรสและความประทับใจ อำนวยประโยชน์ในการศึกษาวรรณคดีมาก	อลังการ = เครื่องประดับ, การประดับ, การตกแต่ง ศาสตร์ = ระบบวิชาความรู้
อหิวาตกโรค	โรคระบาดชนิดหนึ่งมีอาการลงราก (ชื่อเฉพาะ)	อหิวาตก = ที่เกิดจากลมมีพิษดัง พิษงู โรค = ภาวะที่ร่างกายทำงานได้ ไม่เป็นปรกติเนื่องจากเชื้อโรคเป็นต้น
อัครชายา	พระชาयरองของพระเจ้าแผ่นดิน	อัคร = เลิศ, ยอด ชายา = เมีย

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
อาชีพศึกษา	การศึกษาที่มุ่งไปในทางช่างฝีมือ	อาชีพ = การเลี้ยงชีวิต, งานที่ทำเป็นประจำเพื่อเลี้ยงชีพ, การทำมาหากิน ศึกษา = การเล่าเรียน ฝึกฝนอบรม
อายุรแพทย์*	หมอรักษาโรคทางยา	อายุร = อายุ, เวลาที่ดำรงชีวิตอยู่
อายุรเวช*		แพทย์* เวช* = หมอรักษาโรค

ฯลฯ

2.1.1.2 ส่วนหน้ามีความหมายสูญ¹ หมายถึง ความหมายของคำไวยากรณ์ที่เป็นส่วนประกอบส่วนหน้าไม่ปรากฏความหมาย แต่ส่วนประกอบส่วนหลังยังมีความหมายคงเดิม ตัวอย่างคำสมาสที่ส่วนหน้ามีความหมายสูญ ดังต่อไปนี้

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
กนิษฐภคินี	น้องหญิง	กนิษฐ = น้อยที่สุด ภคินี = น้องหญิง, พี่หญิง
กนิษฐภาดา	น้องชาย	กนิษฐ = น้อยที่สุด ภาดา = น้องชาย, พี่ชาย
คิลานเภสัช	ยารักษาโรค	คิลาน = คนเจ็บ, คนป่วย เภสัช = ยาแก้โรค
คุณวุฒิ	ความรู้ความสามารถ, ระดับการศึกษา	คุณ = ความเกื้อกูล, ความดี วุฒิ = ภูมิรู้, ระดับความรู้
ทิมัมพร	ท้องฟ้า	ทิม = ยาว ัมพร = ท้องฟ้า, ฟ้า

¹ คำสมาสที่ส่วนหน้ามีความหมายสูญนั้นมีลักษณะตรงข้ามกับลักษณะของคำสมาสประการหนึ่งซึ่งกำชัย ทองหล่อ (2547: 307-308) ได้กล่าวไว้ว่า คำสมาสบางคำความหมายอยู่ที่คำหน้าคำเดียว เช่น กายประเทศ = กาย คำหลังของคำสมาสนี้ไม่ต้องแปลความหมายอยู่ที่คำหน้าเท่านั้น ลักษณะความหมายของคำสมาสที่กำชัย ทองหล่อได้กล่าวไว้ว่า ในงานวิจัยนี้เรียกว่า คำสมาสที่ส่วนหลังมีความหมายสูญ เป็นลักษณะที่ส่วนประกอบส่วนหลังของคำสมาสไม่ปรากฏความหมาย ดูรายละเอียดในข้อ 2.1.2.2

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
บรมธาตุ* มหาธาตุ*	กระดูกพระพุทธเจ้า, พระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า	บรม = อย่างยิ่ง, ที่สุด มหา = ใหญ่, ยิ่งใหญ่, มาก, หลาย ธาตุ = กระดูกของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์, พระธาตุ, พระสารีริกธาตุ
บรมวงศานุวงศ์	ญาติ, เครือญาติ, วงศ์วาน	บรม = อย่างยิ่ง, ที่สุด วงศานุวงศ์ = ญาติ, วงศ์วาน
บรรพตธาตุ	แร่	บรรพต = ภูเขา ธาตุ = สารเนื้อเดียวล้วนเกิดขึ้นเอง ตามธรรมชาติ, แร่
ปรมาภิไธย	ชื่อ	ปรม = อย่างยิ่ง อภิไธย = ชื่อ
ภูเตศวร	พระศิวะ	ภูต = ผี อิศวร = พระศิวะ, ผู้เป็นใหญ่
มหินท์* มเหันทร์* วัชรินทร์*	พระอินทร์	มหา = ใหญ่, ยิ่งใหญ่, มาก, หลาย วัชร = สายฟ้า, เพชร, อาวุธพระอินทร์ อินท์* อินทร์* = พระอินทร์, ชื่อเทวราชผู้เป็นใหญ่ในสรวงศ์ ชั้นดาวดึงส์และชั้นจาตุมหาราช, ผู้เป็นใหญ่
รัตมณี	ทับทิม	รัต = มีสีแดง มณี = แก้วหินมีค่าสีแดง, ทับทิม
วสุนธรา*	แผ่นดิน, พื้นดิน	วสุ* พสุ* = ทรัพย์, สมบัติ
พสุนธรา*		ธรา = แผ่นดิน, พื้นดินของโลก
วาลกัมพล	ผ้าห่มทำด้วยขนสัตว์	วาล = หาง, ขนหางสัตว์, ขนสัตว์ กัมพล = ผ้าทอดด้วยขนสัตว์

2.1.2 ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหลัง หมายถึง ความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปจาก ความหมายเดิมของคำไวยากรณ์ที่เป็นส่วนประกอบส่วนหลัง จำแนกได้ 2 ลักษณะดังนี้

2.1.2.1 ส่วนหลังมีความหมายใหม่ หมายถึง ความหมายของคำไวยากรณ์ที่เป็น ส่วนประกอบส่วนหลังเปลี่ยนไปเป็นความหมายอื่น ไม่ปรากฏความหมายเดิม แต่ส่วนประกอบ ส่วนหน้ายังมีความหมายคงเดิม ตัวอย่างคำสมาสที่ส่วนหลังมีความหมายใหม่ ดังต่อไปนี้

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
กรสุทธิ	การชำระมือให้สะอาด	กร = มือ สุทธิ = แท้ๆ, ล้วนๆ
กัตรทัณฑ์	ไม่ทำคนแก่	กัตร = คนแก่, คนชรา ทัณฑ์ = โทษที่เนื่องด้วยความผิด, โทษทางวินัยสถานหนึ่งที่ใช้แก่ ข้าราชการบางจำพวก
กามกรีธา	ชั้นเชิงในทางกาม	กาม = ความใคร่ทางเมถุน, ความใคร่ กรีธา = กีฬาประเภทหนึ่ง แบ่งออกเป็น ประเภทคู่และประเภทลาน, การเล่นสนุก, การประลองยุทธ์
คฤหาฐาน*	อวัยวะที่ลับ	คฤห = ลับ, ซ่อนเร้น
คฤหประเทศ*		ฐาน = ที่ตั้ง, สถานที่, หลักฐาน ประเทศ = แคว้นแคว้น, บ้านเมือง
โครส	นมวัว	โค = วัว รส = สิ่งที่ได้ด้วยลิ้น, ความไพเราะ
จุฑารัตน์	เครื่องประดับจุก	จุฑา = จุก, ที่สูงสุดของศีรษะ รัตน์ = แก้วที่ถือว่ามั่งคั่ง, ของประเสริฐสุด, ของยอดเยี่ยม
ดุลงาค	ภาวะที่เสมอกัน	ดุลง = เสมอกัน, เท่ากัน, ทัดเทียมกัน ภาค = ส่วน, บั้น, ตอน, ฝ่าย, คราว, ส่วนของประเทศที่แบ่งเป็นส่วนย่อย เพื่อสะดวกในด้านการปกครอง การศึกษา และการทหาร เป็นต้น

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
ทานศีล	มีการให้เป็นปกติ	ทาน = การให้, สิ่งที่ให้ ศีล = ข้อปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ที่หนดการปฏิบัติกายและวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, ความประพฤติที่ดี
ทินศุณย์	วันร้าย, วันที่ไม่ดี	ทิน = วัน ศุณย์ = ว่างเปล่า, หายสิ้นไป, จุดกลาง, ใจกลาง, แหล่งรวม
เทพบุตร	เทวดาผู้ชาย	เทพ = เทวดา บุตร = ลูก, ลูกชาย
ธรรมนาถ	ผู้รักษากฎหมาย	ธรรม = กฎหมาย, กฎ, กฎเกณฑ์, ความถูกต้อง, ความยุติธรรม นาถ = ที่พึ่ง, ผู้เป็นที่พึ่ง
บทภาชน์	บทไขความ, บทขยายความ	บท = ข้อความเรื่องหนึ่งๆ ตอนหนึ่งๆ, คำที่ตัวละครพูด, คราว, ตอน ภาชน์ = เครื่องใช้สำหรับใส่สิ่งของ
บทมัลย์	เท้าผู้มีบุญ	บท = เท้า, รอยเท้า มัลย์ = ดอกไม้, ดอกไม้ที่ร้อยเป็นพวง
บรรณพิภพ*	วงการหนังสือ	บรรณ = หนังสือ พิภพ = ที่อยู่ของนาคนในชั้นบาดาล,
บรรณโลก*		ทรัพย์สมบัติ, โลก โลก = แผ่นดิน, หมู่มนุษย์, ดาวเคราะห์ดวงหนึ่ง มีขนาดใหญ่เป็น อันดับ 5 ในระบบสุริยะ เป็นที่อยู่อาศัย ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย, ส่วนหนึ่งแห่งสกลจักรวาล
บรรณาคม	ห้องหนังสือ	บรรณ = หนังสือ อาคม = การมา, การมาถึง

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
บรรพตชาล	เทือกเขา, แนวเขา, ทิวเขา	บรรพต = ภูเขา ชาล = ตาข่าย, ร่องแห
บรรพเภท	ความปวดร้าวในข้อ	บรรพ = ข้อ, ปล้อง, เล่ม, หมวด, ภาค, ตอน, ขึ้นบันได, ระยะเวลาที่กำหนด เภท = การแบ่ง, การแตก, การทำลาย, ความแตกต่าง, ความแปลก, ชนิด, อย่าง, ชนิด, ส่วน, ภาค
บุญฤทธิ์	ความสำเร็จด้วยบุญ	บุญ = ความดี, คุณงามความดี, การทำดีตามหลักคำสอนในศาสนา ฤทธิ์ = แรงอำนาจ, อำนาจศักดิ์สิทธิ์
บุญญาธิการ	บุญที่ได้กระทำไว้มากยิ่ง	บุญ = ความดี, คุณงามความดี อธิการ = พระที่ดำรงตำแหน่งด้าน การปกครอง เช่น เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสซึ่งไม่มีสมณศักดิ์อย่างอื่น, ตำแหน่งสูงสุดของผู้บริหารในวิทยาลัย
บุษบาคม	ฤดูดอกไม้	บุษบ = ดอกไม้ อาคม = การมา, การมาถึง
ปาณิมูล	ข้อมือ	ปาณิ = มือ, ฝ่ามือ มูล = โคน, ราก, รากเหง้า, ต้น, แคว, เค้ามูล, ทั้งหมด, มวล, ทั้งสิ้น, อุจจาระสัตว์, ขี้หรือเศษของสิ่งต่างๆ
ภวันดร	ภพอื่น, ภพภายหน้า	ภว = ความเกิด, ภพ, โลก, แผ่นดิน อันดร = ระหว่าง, ภายใน
มรณันติก	มีความตายเป็นที่สุด	มรณ = ความตาย, การตาย อันติก = ที่ใกล้, บริเวณ, เกือบ, แทบ
โมรกลาป	แพนหางนกยูง	โมร = นกยูง กลาป = หมวด, ฟ้อน, กำ, มัด, หมวด, ฝูงใหญ่

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
ยมทัศน์	ไม้อาณาสีทึบของพระยม	ยม = พระยม, เทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ ประจำโลกของคนตาย ทัศน์ = โทษที่เนื่องด้วยความผิด, โทษทางวินัยสถานหนึ่งที่ใช้แก่ ข้าราชการบางจำพวก
ยันตรกรรม	วิชาเครื่องกล	ยันตร = เครื่องกลไก, เครื่องจักร ที่ให้กำเนิดพลังงานหรือทำให้วัตถุ เคลื่อนที่ กรรม = การ, งาน, กิจ, การกระทำ, การกระทำที่ส่งผลร้ายมายังปัจจุบัน หรือซึ่งจะส่งผลร้ายต่อไปในอนาคต
ยุทธานธิการ	หน้าที่แห่งการรบ, หน้าที่แผนกการรบ	ยุทธานา = การรบพุ่ง, สงคราม อธิการ = พระที่ดำรงตำแหน่งด้าน การปกครอง เช่น เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ซึ่งไม่มีสมณศักดิ์อย่างอื่น
โยคาวจร	ผู้ยังลงสู่ความเพียร, ผู้มีความเพียร	โยค = ความเพียร, การใช้, การร่วม, การประกอบ, กิเลส, วิธีบำเพ็ญสมาธิ ตามลัทธิของอาจารย์ปัทมฐลี อวจร = แดน, บริเวณ, เขต, วิสัย
ราชโยค	ดวงชาตาเวลาเกิดของคนที่จะได้เป็น พระเจ้าแผ่นดิน	ราช = พระราชา, พระเจ้าแผ่นดิน โยค = ความเพียร, การใช้, การร่วม, การประกอบ, กิเลส, วิธีบำเพ็ญสมาธิ ตามลัทธิของอาจารย์ปัทมฐลี
โรคศิลปะ	การปฏิบัติเพื่อรักษาโรค	โรค = ภาวะที่ร่างกายทำงานได้ ไม่เป็นปกติเนื่องจากเชื้อโรคเป็นต้น, ความเจ็บป่วย, ความป่วยไข้ ศิลปะ = ฝีมือ, ฝีมือทางการช่าง, การทำให้วิจิตรพิสดาร

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
โลกสถิติ	ความเป็นอยู่ของโลก	โลก = แผ่นดิน, หมู่มนุษย์, ดาวเคราะห์ดวงหนึ่งมีขนาดใหญ่เป็น อันดับ 5 ในระบบสุริยะเป็นที่อยู่อาศัย ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย, ส่วนหนึ่งแห่งสกลจักรวาล สถิติ = หลักฐานที่รวบรวมเอาไว้เป็น ตัวเลขสำหรับเปรียบเทียบหรืออ้างอิง
วจีเภท	การเปล่งถ้อยคำ	วจี = คำพูด, ถ้อยคำ เภท = การแบ่ง, การแตกแยก, การทำลาย, ความแตกต่าง, ความแปลก, ส่วน, ภาค, ชนิด
ศิโรรัตน์	เพชรประดับหัว	ศิริ = หัว, ยอด รัตน์ = แก้วที่ถือว่ามั่งคั่ง, ของยอดเยี่ยม, ของประเสริฐสุด, คน สัตว์ หรือสิ่งของที่ถือว่าวิเศษและมี ค่ามาก
สังขารโลก	ขุมนุมแห่งสังขารทั้งปวง	สังขาร = ร่างกาย, ตัวตน, สิ่งที่ประกอบและปรุงแต่งขึ้นเป็น ร่างกายและจิตใจร่วมกัน โลก = แผ่นดิน, หมู่มนุษย์, ดาวเคราะห์ดวงหนึ่งมีขนาดใหญ่เป็น อันดับ 5 ในระบบสุริยะเป็นที่อยู่อาศัย ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย, ส่วนหนึ่งแห่งสกลจักรวาล
สังฆมณฑล	วงการพระสงฆ์	สังฆ = สงฆ์, ภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป มณฑล = วง, บริเวณ, เขตปกครอง ที่แบ่งออกเป็นส่วนใหญ่ๆ, พระแท่น ที่วางด้ายสายสิญจน์

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
สุรภาพ	อำนาจแห่งเทวดา	สุร = เทวดา, ผู้กล้าหาญ, นักรบ, พระอาทิตย์ ภาพ = ความ, ความมี, ความเป็น, รูปที่ปรากฏเห็นหรือนึกเห็น, สิ่งที่วาด ขึ้นเป็นรูปหรือสิ่งที่ถ่ายแบบไว้
สุริยการ	แสงพระอาทิตย์	สุริย = พระอาทิตย์, ดวงตะวัน การ = การกระทำ, กิจ, งาน, ผู้ทำ
อมตบถ	ทางพระนิพพาน	อมต = พระนิพพาน, ไม่ตาย บถ = ข้อความเรื่องหนึ่งๆ ตอนหนึ่งๆ, คำที่ตัวละครพูด, คราว, ตอน, เท้า, รอยเท้า
อัคนิคณะ	เปลวไฟ	อัคนิ = ไฟ, ชื่อเทพแห่งไฟ คณะ = หมู่, พวก, กลุ่มคนผู้ร่วมกัน เพื่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง, หน่วยงาน ในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันที่เทียบเท่า ซึ่งรวมภาควิชาต่างๆ ที่จัดการเรียน การสอนวิชาในสายเดียวกัน, กลุ่มคำที่ จัดให้มีลักษณะเป็นไปตามแบบรูปของ ร้อยกรองแต่ละประเภท ประกอบด้วย บท บาท วรรคและคำ ตามจำนวน ที่กำหนด, หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการแต่ง ฉันทวรรณพฤติ มี 8 คณะ คณะแต่ละ คณะมี 3 คำ หรือ 3 พยางค์ โดยถือครู และ ลหุ เป็นหลัก
อุทบาตร	หม้อน้ำ	อุท = น้ำ บาตร = ภาชนะชนิดหนึ่งสำหรับภิกษุ สามเณรใช้รับอาหารบิณฑบาต

2.1.2.2 ส่วนหลังมีความหมายสูญ¹ หมายถึง ความหมายของคำไวยากรณ์ที่เป็นส่วนประกอบส่วนหลังไม่ปรากฏความหมาย แต่ส่วนประกอบส่วนหน้ายังมีความหมายคงเดิม ตัวอย่างคำสมาสที่ส่วนหลังมีความหมายสูญ ดังต่อไปนี้

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
กฐินัตถการกรรม	การกรานกฐิน	กฐินัตถการ = การกรานกฐิน กรรม = การ, การกระทำ, กิจ, งาน
กษัตราธิราช	พระเจ้าแผ่นดิน	กษัตรา = พระเจ้าแผ่นดิน อิทธิราช = พระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่
กษีรामพุ	น้ำนม	กษีร = น้ำนม อัมพุ = น้ำ
กุฎาธาร	ยอด	กุฎ = ยอด อาธาร = เครื่องค้ำจุน, ฐานรองรับ
เกศธาตุ	ผม	เกศ = ผม ธาตุ = สิ่งที่ยึดถือเป็นส่วนสำคัญที่คุ้มกันเป็นร่างของสิ่งทั้งหลาย, พระธาตุ, พระบรมสารีริกธาตุ, สารเนื้อเดียวล้วนซึ่งประกอบด้วยบรรดาอะตอมที่มีโปรตอนจำนวนเดียวกันในนิวเคลียส, รากศัพท์ของคำบาลีสันสกฤตเป็นต้น
คคนางค์*	ฟ้า	คคน = ฟ้า
คคนานต์*		องค์ = ส่วนย่อยที่เป็นองค์ประกอบ, อวัยวะ, ตัว, ส่วนของร่างกาย อันต์ = เขต, แดน, ปลายทาง, ที่สุด
คกงคัลย	น้ำ, แม่น้ำ, น่านน้ำ	คกงค = น้ำ, แม่น้ำ อาลย = ที่อยู่, ที่พัก, สถานที่

¹ในงานวิจัยนี้ คำสมาสที่ส่วนหลังมีความหมายสูญตรงกับลักษณะของคำสมาสที่กำชัย ทองหล่อ (2547: 307-308) เรียกว่า คำสมาสที่มีความหมายอยู่ที่คำหน้าคำเดียว คำหลังของคำสมาสนี้ไม่ต้องแปลและมีชื่อเรียกว่า คำสกรรต แต่ผู้วิจัยเห็นว่า บางคำก็ไม่ใช่คำสกรรต เช่น กษัตราธิราช คำว่า อิทธิราช ไม่ใช่คำสกรรต เพียงแต่มีความหมายสูญ คือไม่ปรากฏความหมาย

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
คมนาการ	การไป, การถึง	คมนา = การไป, การถึง อาการ = ความเป็นไป, กริยาทำทาง
ฆาตกรรม	การฆ่าคน	ฆาต = การฆ่า, การทำลาย กรรม = การกระทำ, งาน, กิจ
ฆานประสาท	ประสาทที่รับรู้กลิ่น	ฆาน = ประสาทที่รับรู้กลิ่น, จมูก ประสาท = ส่วนของร่างกายมีลักษณะ คล้ายเส้นใย มีหน้าที่นำคำสั่งและ ความรู้สึกไปสู่หรือออกจากสมองหรือ อวัยวะส่วนอื่นของร่างกาย
เจตนารมณ์	ความมุ่งหมาย	เจตนา = ความมุ่งหมาย, ความตั้งใจ, ความตั้งใจ อารมณ์ = ความรู้สึก, เครื่องยึดถือ
ชาเยนทร์*	เมีย	ชายา = เมีย
ชาเยศ*		อินทร์* อิศ* = ผู้เป็นใหญ่
ชีวิตินทรีย์	ชีวิต	ชีวิต = ความเป็นอยู่ อินทรีย์ = ร่างกายและจิตใจ, สติปัญญา, สิ่งมีชีวิต
ฉาปนกิจ	การเผาศพ	ฉาปน = การเผาศพ, การปลงศพ กิจ = การ, งาน, ธุระ
ศุริยางค์*	เครื่องดีดสีตีเป่า	ศุริย* ศุริย* = เครื่องดีดสีตีเป่า
ศุริยางค์*		องค์ = ส่วนของร่างกาย, อวัยวะ, ตัว, ส่วนย่อยที่เป็นส่วนประกอบ
โถมนาการ	การชมเชย	โถมน = การชมเชย อาการ = กริยาทำทาง, สภาพ, ความเป็นอยู่, ความเป็นไป
ทวิชงค์	พราหมณ์	ทวิช = พราหมณ์, นก องค์ = ส่วนย่อยที่เป็นองค์ประกอบ, ร่างกาย, ตัว, ส่วนของร่างกาย

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
นรกานต์	นรก	นรก = แดนหรือภูมิที่เชื่อกันว่าผู้ทำบาปจะต้องไปเกิดและถูกลงโทษ, แดนที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน อันต์ = ปลายทาง, ที่สุด, ที่จบ, เขต, แดน, ความตาย, ความเสื่อมสิ้น
นเรนทรสุร	พระราชา	นเรนทร = พระราชา สุร = กล้าหาญ, เข้มแข็ง, ผู้กล้าหาญ, นักรบ, พระอาทิตย์
นวชาต	ใหม่	นว = ใหม่ ชาต = เกิด
นามกร	ชื่อ, นาม	นาม = ชื่อ กร = ผู้กระทำ, ช่าง, มือ, แสง
นิทราภรณ์	การหลับ	นิทรา = การหลับ, การนอนหลับ อาภรณ์ = สิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจโดยผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ, เครื่องยึดถือเป็นจริงเป็นจัง, ความรู้สึก, ความรู้สึกทางใจที่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งเร้า, มีอภยาศัย, มีปรกตินิสัย
บัณฑุณาค	ช้างเผือก	บัณฑุ = ช้างเผือก นาค = ช้าง, งูใหญ่มีหงอน เป็นสัตว์ในนิยาย, ไม้กากะทิง, ผู้ประเสริฐ, ผู้ไม่ทำบาป
บาปกรรม	บาป	บาป = การกระทำผิดหลักคำสอนหรือข้อห้ามในศาสนา, ความชั่ว, ความมัวหมอง กรรม = การ, การกระทำ, งาน, กิจ, การกระทำที่ส่งผลร้ายมาจนถึงปัจจุบันหรือซึ่งจะส่งผลร้ายต่อไปในอนาคต

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
ปาณกชาติ	หนอน	ปาณก = หนอน, สัตว์มีชีวิต ชาติ = กำเนิด, ชนิด, จำพวก, หมู่, ชั้น
พนาเวช*	ป่า	พน = ป่า
วนาลัย*		อาเวช = ทาง อาลัย = ที่อยู่, ที่พัก, ความห่วงใย
พาณิขยกรรม*	การค้า	พาณิขย = การค้าขาย
พาณิขยการ*		กรรม* การ* = การกระทำ, งาน, กิจ
พยาลมฤค*	สัตว์ร้าย	พยาล* พาฬ* วาฬ* = สัตว์ร้าย,
พาฬมฤค*		สัตว์ที่กินเนื้อสัตว์, สิงโต, เสือ
วาฬมิก*		มฤค* มิก* = สัตว์ป่า
ภุมณฑล	คิ้ว	ภุม = คิ้ว มณฑล = วง, ดวง, บริเวณ
ภีรูกชาติ	ขี้ขลาด, มักกลัว, ไม่กล้า	ภีรูก = กลัว, ขี้ขลาด, มักกลัว, ไม่กล้า ชาติ = การเกิด, กำเนิด, ชนิด, หมู่
ภูธรเศ*	พระเจ้าแผ่นดิน	ภูธร* นฤป* ภูป* ภูบดี* = พระราชา,
ภูธรเศวร*		พระเจ้าแผ่นดิน
ภูเบศ* นฤเบศ*		อิศ* อิศวร* อินทร์* = ผู้เป็นใหญ่
ภูเบนทร์*		
ภูเบศวร*		
ภูบดีนทร์*		
มนทิวาลัย*	เรือนหลวง	มนทิว = เรือนหลวง
มณฑิวาลัย*		อาลัย = ที่อยู่, ที่พัก, สถานที่
มรณกรรม	ความตาย	มรณ = ความตาย, การตาย กรรม = การ, การกระทำ
มหกรรม	การฉลอง, การบูชา	มห = การฉลอง, การบูชา, มหุสพ กรรม = การกระทำ, การ, งาน
มักขิกาชาติ	แมลงวัน	มักขิกา = แมลงวัน ชาติ = การเกิด, กำเนิด, ชนิด, หมู่

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
มัชฌันติกสมัย	เวลาเที่ยงวัน	มัชฌันติก = เวลาเที่ยงวัน สมัย = เวลา, คราว, ครั้ง, หน
เมฆินทร์	เมฆ	เมฆ = ไอน้ำที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน ลอยอยู่ในอากาศ อินทร์ = ผู้เป็นใหญ่
ยัญกรรม	การเซ่นสรวงบูชาของพราหมณ์	ยัญ = การเซ่นสรวง, การบูชา กรรม = การ, งาน, กิจ, การกระทำ
โลกธาตุ	แผ่นดิน	โลก = แผ่นดิน, หมู่มนุษย์, ดาวเคราะห์ดวงหนึ่ง เป็นที่อาศัย ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย, ส่วนหนึ่งแห่งสกลจักรวาล ธาตุ = สิ่งที่ยึดว่าเป็นส่วนสำคัญที่คูก กันเป็นร่างของสิ่งทั้งหลาย, กระดูก ของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์
โลมชาติ	ชน	โลม = ชน ชาติ = จำพวก, หมู่, ชนิด, การเกิด, กำเนิด, เหล่ากอ, เทือกเถา, เผ่าพันธุ์
วันทนาการ	การไหว้	วันทน = การไหว้, การเคารพ อาการ = กิริยาท่าทาง, สภาพ, ความเป็นอยู่, ความเป็นไป
วัสสานฤดู	ฤดูฝน	วัสสาน = ฤดูฝน ฤดู = คราว, สมัย
วิริยภาพ	ความเพียร, ความบากบั่น, ความกล้า	วิริย = ความเพียร, ความบากบั่น ภาพ = ความ, ความมี, ความเป็น
สวัสดิภาพ	ความปลอดภัย	สวัสดิ = ความปลอดภัย, ความดี, ความงาม, ความรุ่งเรือง ภาพ = ความ, ความมี, ความเป็น

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
สัทินทรีย์	ความมีใจเชื่อ, ความเลื่อมใส	สัทธา = ความเชื่อ, ความเลื่อมใส อินทรีย์ = สติปัญญา, สิ่งมีชีวิต
สารทฤดู	ฤดูใบไม้ร่วง	สารท = ฤดูใบไม้ร่วง ฤดู = คราว, สมัย, ส่วนของปี
หริรักษ	พระนารายณ์	หริ = พระนารายณ์, สีขมิ้น, สีเหลืองอมแดง รักษ = ระวัง, ดูแล, รักษา
อปลายนธรรม	การแสดงความเคารพ, การนับถือ, การอ่อนน้อม, การถ่อมตน	อปลายน = การแสดงความเคารพ, การอ่อนน้อม, การนบนอบ ธรรม = คุณความดี, คำสั่งสอน ในศาสนา, หลักประพฤติปฏิบัติ ในศาสนา, กฎ, กฎเกณฑ์, ความจริง
อภินันทนาการ	ความยินดียิ่ง	อภินันทน = ความยินดียิ่ง อาการ = กิริยาท่าทาง, สภาพ
อรรธภาค	ครึ่งหนึ่ง	อรรธ = ครึ่งหนึ่ง, ซีก, ส่วนหนึ่ง ภาค = ส่วน, ฝ่าย, ตอน, คราว
อเสกขบุคคล*	ผู้ที่ไม่ต้องศึกษาอีก หมายถึง พระอรหันต์	อเสกข* อเสข* = ผู้ที่ไม่ต้องศึกษาอีก หมายถึง พระอรหันต์
อเสขบุคคล*		บุคคล = คน, กลุ่มคน
อัตวินิบาตกรรม	การฆ่าตัวตาย	อัตวินิบาต = การฆ่าตัวตาย กรรม = การ, การกระทำ, การงาน
อัสนุชล	น้ำตา	อัสนุ = น้ำตา ชล = น้ำ
อุณาโลม	ขนระหว่างคิ้ว	อุณา = ขนระหว่างคิ้ว โลม = ขน
อุตตานภาพ	นอนหงาย	อุตตาน = หงาย, นอนหงาย ภาพ = ความ, ความมี, ความเป็น

2.2 ความหมายเปลี่ยนแปลงโดยนัย หมายถึง ความหมายที่นำความคิดให้เชื่อมโยงไปยังสิ่งใดสิ่งหนึ่งในเชิงเปรียบเทียบหรือเชิงอธิบาย ตัวอย่างคำสมาสที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงโดยนัยดังต่อไปนี้

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
กมลอาสน์	ผู้มีบัวเป็นที่นั่ง คือ พระพรหม	กมล = บัว อาสน์ = ที่นั่ง
กรรตุวาท	กริยาที่บอกว่าประธานเป็นกรรตุการกคือ ผู้ทำหรือผู้ใช้ให้ทำ, กริยาของประโยคที่แสดงว่าประธานทำหน้าที่เป็นกรรตุการก คือเป็นผู้ทำหรือผู้ใช้ให้ทำ เช่น ครูเขียนหนังสือ (ประธานเป็นผู้ทำ) ครูให้นักเรียนเขียนหนังสือ (ประธานเป็นผู้ใช้ให้ทำ)	กรรตุ = ผู้ทำ วาท = กริยาของประโยคที่แสดงว่าประธานทำหน้าที่เป็นผู้ทำ ผู้ใช้ ผู้ถูกทำ หรือผู้ถูกใช้ แบ่งเป็น 3 ชนิด คือ กรรตุวาท กรรมาวาท และ การิตวาท, ผู้บอก, ผู้กล่าว, ผู้พูด
กรรมกร	คนงาน, ลูกจ้างที่ใช้แรงงาน	กรรม = การกระทำ, การงาน, กิจ กร = ผู้ทำ
กรรมการ	บุคคลที่ได้รับเลือกหรือได้รับแต่งตั้งเข้าเป็น คณะร่วมกันทำงานหรือกระทำกิจกรรม บางอย่างซึ่งได้รับมอบหมาย, ผู้รับใช้ ที่ตั้งแห่งการงาน หมายถึง อุบายทางใจ	กรรม = การกระทำ, การงาน, กิจ การ = ผู้กระทำ
กรรมฐาน*		กรรม* ักัมม* = การทำ, การงาน
ักัมมฐาน*		ฐาน = ที่ตั้ง, ที่รองรับ
กรรมอาชีพ	คำเรียกชนชั้นกรรมกรหรือลูกจ้างผู้หาเลี้ยงชีพด้วยค่าจ้างแรงงาน	กรรม = การ, งาน, การกระทำ อาชีพ = การทำมาหาเลี้ยงชีวิต, การทำมาหากิน, งานที่ทำประจำ เพื่อเลี้ยงชีพ
กษีณาสพ*	พระเจ้าผู้สิ้นอาสวะ, พระอรหันต์	กษีณ* ษีณ* = สิ้นไปแล้ว
ชีณาสพ*		อาสพ* อาศรพ* = กิเลสที่นอนเนื่อง อยู่ในสันดาน, อาสวะ
กากคติ	ภาพยัชนิดหนึ่ง มีดำเนินกลอนอย่างกาที่บินไป (ชื่อเฉพาะ)	กาก = นกกา คติ = การไป, ความเป็นไป, แบบอย่าง, วิธี, แนวทาง

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
กาลสมุตถาน	กองโรคที่เกิดขึ้นหรือเหตุเกิดแห่งโรค เพราะธาตุไม่เป็นไปตามเวลาปกติ	กาล = เวลา, คราว, ครั้ง, หน สมุตถาน = ที่ตั้ง, ที่เกิด, เหตุ
กาฬพฤกษ์	ต้นไม้ชนิดหนึ่งลำต้นสีดำ ใบอ่อนสีแดง ดอกเล็ก ฝักใหญ่ ผิวขรุขระ (ชื่อเฉพาะ)	กาฬ = ดำ พฤกษ์ = ต้นไม้
เกษตรกรรม	การใช้ที่ดินเพาะปลูกพืชต่างๆ รวมทั้ง การเลี้ยงสัตว์ การประมงและการป่าไม้	เกษตร = ที่ดิน, ไร่, นา, สวน, พุ่ กรรม = การ, การงาน, กิจ, การกระทำ
ชีปนาวุธ	อาวุธซึ่งถูกส่งออกไปจากผิวพิภพเพื่อใช้ ประหัตประหารในการสงคราม โดยมี การบังคับวิธีในตัวเอง เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย การบังคับวิธีนี้บังคับเฉพาะตอนขึ้นเท่านั้น มีหลายชนิด เช่น ชีปนาวุธข้ามทวีป ชีปนาวุธนำวิถี	ชีปน = การส่งไป, การชัดไป อาวุธ = เครื่องมือที่ใช้ในการทำร้าย ทำลาย ป้องกัน ต่อสู้ หรือฆ่า
คชสีห์	สัตว์ในนิกายมีรูปร่างเหมือนราชสีห์ แต่มีวง เหมือนช้าง	คช = ช้าง, ช้างพลาย สีห์ = ราชสีห์, สิงห์
คณาธิปไตย	ระบอบการปกครองแบบหนึ่งซึ่งปกครอง โดยคณะบุคคลจำนวนน้อย	คณะ = หมู่, พวก อธิปไตย = อำนาจสูงสุดของรัฐที่จะ ใช้บังคับบัญชาภายในอาณาเขต ของตน, ความเป็นใหญ่ยิ่ง
คณานุกรม	ลำดับตำแหน่งยศพระสงฆ์ตามทำเนียบ ของเจ้าคณะใหญ่และรองเจ้าคณะใหญ่ ฝ่ายพระสงฆ์จีนิกายและญวนิกาย	คณะ = หมู่, พวก อนุกรม = ลำดับ, ระเบียบ, ชั้น
จตุบาท	สัตว์ 4 เท้า	จตุ = สี่ บาท = เท้า, รอยเท้า
จตุรพักตร*	ผู้มี 4 หน้า คือ พระพรหม	จตุร* จตุร* = สี่
จักรพัทตร*		พัทตร = หน้า
จตุรราช*	ผู้มี 4 แขน คือ พระนารายณ์	จตุร* จตุร* = สี่
จักรราช*		ราช = แขน

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
จตุรภูมิ	ภูมิ 4 คือ 1. กามาวจรภูมิ ภูมิของผู้ท่องเที่ยวในกามภพ 2. รูปาวจรภูมิ ภูมิของผู้ท่องเที่ยวในรูปภพ 3. อรูปาวจรภูมิ ภูมิของผู้ท่องเที่ยวในอรูปภพ 4. โลกุตระภูมิ ภูมิอันพ้นจากโลก	จตุร = สี่ ภูมิ = แผ่นดิน, ที่ดิน, พื้น, ชั้น, พื้นเพ, ความรู้
จลนศาสตร์	สาขาหนึ่งของพลศาสตร์ว่าด้วยการเคลื่อนที่ของเทหวัตถุที่เป็นของแข็ง โดยไม่คำนึงถึงแรงที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนที่นั้น	จลน = การไหว, การสั่น, การเคลื่อนที่, การเคลื่อนไหว ศาสตร์ = ระบบวิชาความรู้
จักรปาณิ*	ผู้มีจักรในมือ คือพระวิษณุหรือพระนารายณ์	จักร = อาวุธในนินายา รูปเป็นวงกลม และมีแฉกๆ โดยรอบ
จักรปาณิ*		ปาณิ* ปาณิ* = มือ
จักขุสัมผัส	อาการที่ตา รูปและจักขุวิญญาณประจวบกัน	จักขุ = ตา สัมผัส = การแตะต้อง, การถูกต้องที่เกิดความรู้สึก, การกระทบกัน
จันทรเศขร	ผู้มีพระจันทร์เป็นปิ่น คือ พระอิศวร	จันทร = พระจันทร์, ดวงเดือน เศขร = ปิ่น, ยอด, ปลาย, จอม
จันทรปราคา	ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อดวงอาทิตย์ โลก และดวงจันทร์มาอยู่ในแนวเดียวกัน ทำให้เงาโลกตกบนดวงจันทร์บางส่วนหรือทั้งหมด	จันทร = ดวงจันทร์, ดวงเดือน อุปราคา = การทำให้มลทิน, การทำให้ดำ
ฉัตรมงคล	พระราชพิธีฉลองพระเศวตฉัตร ทำในวันซึ่งตรงกับวันบรมราชาภิเษก	ฉัตร = เครื่องสูงชนิดหนึ่ง คล้ายร่มที่ซ้อนกันขึ้นไปเป็นชั้นๆ ชั้นบนมีขนาดเล็กกว่าชั้นล่าง ลดหลั่นกันไปด้วยลำดับสำหรับแขวน ปัก ตั้ง หรือเชิญเข้ากระบวนแห่เป็นเกียรติยศ มงคล = เหตุที่นำมาซึ่งความเจริญ, สิ่งซึ่งถือว่าเป็นสิริและความเจริญมาสู่และป้องกันไม่ให้สิ่งเลวร้ายมากล้ากลาย

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
ชลประทาน	การท่อน้ำและการระบายน้ำเพื่อประโยชน์ แก่การเพาะปลูกเป็นต้น	ชล = น้ำ ประทาน = ให้
ชลสถาน	บ่อ, สระ	ชล = น้ำ สถาน = ที่, ที่ตั้ง, แหล่ง
ชาติพันธุ์	กลุ่มที่มีพันธะเกี่ยวข้องกัน และที่แสดง เอกลักษณ์ออกมาโดยการผูกพันลักษณะการ ของเชื้อชาติและสัญชาติเข้าด้วยกัน	ชาติ = กำเนิด, เหล่าก่อ, เชื้อสาย พันธุ์ = พวกฟอง, หมู่ญาติ, เชื้อสาย, วงศ์วาน
ตจสาร	ต้นไม้มีผิวเปลือกแข็งเช่นต้นไม้, ต้นไม้มีเปลือกเป็นแก่น	ตจ = เปลือกไม้, หนัง สาร = แก่น, เนื้อแท้
ตรีผลา	ผลไม้ 3 อย่างใช้ในตำรายาไทย หมายถึง สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม	ตรี = สาม ผลา = ลูกไม้, ผลไม้
ตรีบท	ที่ซึ่งทางทั้ง 3 มาจดกัน, ทางสามแพร่ง	ตรี = สาม บท = ทาง
ตาลปัตร	พัดใบตาล มีก้านยาว สำหรับพระใช้ ในพิธีกรรม เช่น ในเวลาให้ศีล ต่อมาอนุโลม เรียกพัดที่ทำด้วยผ้าหรือไหมที่มีลักษณะ คล้ายคลึงเช่นนั้น ว่า ตาลปัตร	ตาล = ชื่อปาล์มชนิดหนึ่งใบใหญ่ ดอกแยกเพศ อยู่ต่างต้น ต้นเพศผู้ ออกดอกเป็นวงคล้ายมะพร้าว ต้นเพศเมียออกดอกเป็นช่อเดี่ยวๆ ผลใหญ่กลมโตเป็นทะลาย ปัตร = ใบ, ใบไม้
ทวิบท	สถานที่ที่ทางทั้ง 2 ตัดผ่านกัน, สี่แยก	ทวิ = สอง บท = ทาง
ทวิบท* ทวิบาท*	สัตว์สองเท้า	ทวิ = สอง บท* บาท* = เท้า
ทัศนนิคม	สถานที่ที่ฝึกอบรมบุคคลที่ถูกลงโทษ หรือ นักโทษเด็ดขาดในชั้นต่อจากเรือนจำ	ทัศน = โทษที่เนื่องด้วยความผิด นิคม = ถิ่นฐานหรือชุมชนที่เกิดขึ้น จากการตั้งหลักแหล่ง, หมู่บ้านขนาดใหญ่หรือตำบล ที่ประชาชนเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
ทัณฑสถาน	เรือนจำพิเศษประเภทหนึ่ง ซึ่งใช้เป็นที่ควบคุมกักขังผู้ต้องขังเฉพาะแต่ละประเภท ให้เหมาะสมกับประเภทผู้ต้องขังนั้นๆ เช่น ทัณฑสถานวัยหนุ่ม เป็นสถานที่ควบคุมกักขังและฝึกอาชีพแก่ผู้ต้องขังที่อยู่ในวัยหนุ่ม	ทัณฑ = โทษที่เนื่องด้วยความผิด สถาน = ที่, ที่ตั้ง, แหล่ง
ทิมนิกาย	คัมภีร์นิกายแรกแห่งพระสูตรตันตปิฎก แปลว่า หมวดยาว รวบรวมพระสูตรขนาดยาวไว้ใน หมวดนี้ (ชื่อเฉพาะ)	ทิม = ยาว, นาน, ยั่งยืน นิกาย = หมวด, หมู่, พวก, คัมภีร์พระสูตรตันตปิฎกที่แยกออกเป็น 5 หมวดใหญ่
เทวสถาน	ที่ประดิษฐานเทวรูป, สถานที่ซึ่งถือว่าเป็นที่ประทับหรือสิงสถิตของเทพเจ้าหรือเทวดา	เทว = เทวดา สถาน = ที่, ที่ตั้ง, แหล่ง
โทษากร*	พระจันทร์	โทษา = คำ, มีด
นิศากร*		นิศา* ราชนี* ราชนี* = กลางคืน
ราชนีกร*		กร = แสง, ผู้กระทำ
ราชนีกร*		
นพปฎล	มีเพดาน 9 ชั้น หมายถึง เสด็จฉัตร	นพ = เก้า ปฎล = หลังคา, เพดาน, ชั้น
นิศาชล	น้ำค้าง	นิศา = กลางคืน ชล = น้ำ
เนตรนารี	เด็กหญิงที่ได้รับการฝึกหัดให้เป็นผู้นำในทางความประพฤติ	เนตร = ผู้นำทาง นารี = ผู้หญิง, นาง
บทบุรณ	คำที่ทำให้บทประพันธ์ครบพยางค์ตามฉันทลักษณ์ไม่ผู้มีความหมาย เช่น แต่งอเนกนุประการ คำ “นุ” เป็นบทบุรณ	บท = ข้อความเรื่องหนึ่งๆ หรือตอนหนึ่งๆ, กำหนดคำประพันธ์ที่ลงความตอนหนึ่งๆ, คำประพันธ์ที่เขียนขึ้นสำหรับเล่นละคร มีทั้งบทร้องและบทเจรจา, คราว, ตอน บุรณ = เต็ม, ทำให้เต็ม, ทำให้ครบ

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
เบญจบรรพต	เขา 5 ยอด คือ เขาหิมาลัย	เบญจ = ห้า บรรพต = ภูเขา
ประชาทัณฑ์	การที่ฝูงชนลุ่มรวมทำร้าย เป็นการลงโทษบุคคลที่ตนเข้าใจหรือนี้กว่ามีความผิดโดยไม่ดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม	ประชา = หมู่คน, ปวงชน, พลเมือง ทัณฑ์ = โทษที่เนื่องด้วยความผิด
ประธานาธิบดี	ประมุขของประเทศที่ปกครองโดยระบอบสาธารณรัฐ	ประธาน = หัวหน้าหรือผู้เป็นใหญ่ อธิบดี = ผู้เป็นใหญ่, หัวหน้า
ปริท୍ୟัคคิ	ไฟธาตุที่ทำให้กระดูกกระส่าย	ปริท୍ୟห = ที่เราร้อน, ที่ร้อนรน ัคคิ = ไฟ
ปัจฉิมลิขิต	เขียนภายหลัง คือหนังสือที่เขียนเพิ่มเติมลงท้าย เมื่อเซ็นชื่อแล้ว ใช้อักษรย่อว่า ป.ล.	ปัจฉิม = ภายหลัง, ที่หลัง, ที่หลังสุด ลิขิต = เขียน, กำหนด
ปาปมุต	ไม่มีใครถือโทษ	ปาป = ความชั่ว, ความมัวหมอง มุต = ซึ่งพ้นแล้ว, รู้แล้ว, น้ำปัสสาวะ
ผลึกศิรี	เขาแก้วผลึก คือ เขาไกรลาส	ผลึก = ผลึก, แก้วผลึก, แก้วสีใสขาว ศิรี = ภูเขา
พจนานุกรม	หนังสือที่วาดด้วยถ้อยคำในภาษาเรียงตามลำดับตัวอักษร โดยทั่วไปจะบอกความหมายและที่มาของคำเป็นต้นด้วย	พจน = คำพูด, ถ้อยคำ อนุกรม = ลำดับ, ชั้น
พรหมเรชา*	อำนาจที่กำหนดความเป็นไปของชีวิต	พรหม = ชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลก
พรหมลิขิต*	ถือกันว่า พระพรหมเขียนไว้ที่หน้าผากของเด็กซึ่งเกิดได้ 6 วัน	ตามศาสนาพราหมณ์, เทพในพรหมโลก เรชา* ลีขิต* = เขียน
พาณิชยศิลป์	ศิลปกรรมประเภทหนึ่งซึ่งสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในด้านธุรกิจการค้าโดยเฉพาะ	พาณิชย = การค้าขาย ศิลป์ = การช่างฝีมือ, ฝีมือ
พิชิตมาร	พระผู้ชนะมาร คือ พระพุทธเจ้า	พิชิต = ชนะ,ปราบให้แพ้ มาร = ผู้ฆ่า, ผู้ทำลาย
ภวปาระ	ฝั่งแห่งภพ คือ นิพพาน	ภว = ภพ, โลก, แผ่นดิน, ความเกิด ปาระ = ฝั่ง, ฝั่งตรงข้าม

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
เภสัชวิทยา	วิทยาศาสตร์แขนงที่ว่าด้วยฤทธิ์ของยาหรือของสารที่มีต่อสิ่งมีชีวิต	เภสัช = ยาแก้โรค วิทยา = ความรู้, วิชา
โภชนาการ	วิทยาศาสตร์ประยุกต์ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างอาหารกับกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิต	โภชน = อาหาร, การกินข้าว อาการ = กิริยาท่าทาง, การกระทำ, สภาพ, ความเป็นเองตามธรรมดาหรือตามธรรมชาติ
มยุรอาสน์	พระผู้มีนิกยุงเป็นที่นอนอาสนะ หมายถึง พระขันตุมาร หรือพระสกันตุมาร เพราะพระขันตุมารทรงมีนิกยุงเป็นพาหนะ	มยุร = นกยุง อาสน์ = ที่นั่ง
มหาวงศ์	หนังสือพงศาวดารลังกา แต่งเป็นภาษาบาลีโดยพระมหานาม เพื่อเรียบเรียงตำนานพระพุทธศาสนาและเหตุการณ์บ้านเมืองของลังกาที่ปีตั้งแต่สมัยแรกเริ่มจนถึงรัชสมัยพระเจ้าคชพาหุ (ชื่อเฉพาะ)	มหา = ใหญ่, ยิ่งใหญ่ วงศ์ = เชื้อสาย, เหล่ากอ, ตระกูล
มหาวิทยาลัย	สถาบันอุดมศึกษาที่มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาด้านวิชาการและวิชาชีพชั้นสูงหลายสาขาวิชาหรือหลายกลุ่มสาขาวิชาเพื่อให้ประกาศนียบัตร อนุปริญญา ปริญญา และประกาศนียบัตรบัณฑิต แก่ผู้สำเร็จการศึกษา รวมทั้งดำเนินการวิจัยและให้บริการทางวิชาการแก่สังคม และทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรมของชาติ	มหา = ใหญ่, ยิ่งใหญ่, มาก, หลาย วิทยาลัย = สถานศึกษาหาความรู้ในระดับสูงสอนวิชาชีพเฉพาะอย่าง
ยมบาล	เจ้าพนักงานผู้รักษาเมืองนรกมีหน้าที่ลงโทษทรมานคนที่ตกลนรกตามคำสั่งของพญายม	ยม = เทพเจ้าประจำโลกคนตาย บาล = เลี้ยง, รักษา, ปกครอง
ยuthหัตถิ	การต่อสู้กันด้วยอาวุธบนหลังช้าง เป็นวิธีการรบอย่างกษัตริย์ในสมัยโบราณ เช่น พระนเรศวรทรงทำยuthหัตถิกับพระมหาอุปราชา, การชนช้าง	ยuth = สงคราม, การรบพุ่งกัน หัตถิ = ช้าง

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
รัฐประหาร	การใช้กำลังยึดอำนาจและเปลี่ยนแปลงคณะบุคคลผู้ใช้อำนาจในการปกครองประเทศหรือคณะรัฐบาลโดยฉับพลัน	รัฐ = แคว้น, บ้านเมือง, ประเทศ ประหาร = การผลาญ, การล้าง, การทำให้หมดสิ้นไป
ราชาฤกษ์	ฤกษ์กำเนิดถือว่าเป็นมงคลสูง ให้เกียรติยศชื่อเสียงและผลดีทางการงานแก่ผู้เกิดหรือประกอบกิจการในฤกษ์นี้ ทั้งจะทำให้ผู้เกิดหรือประกอบกิจการงานในฤกษ์นี้เป็นที่นิยมชมชอบรักใคร่โปรดปราน ของขุนนาง เจ้าพระยา พระมหากษัตริย์	ราชา = พระมหากษัตริย์ ฤกษ์ = คราวหรือเวลาที่กำหนด หรือคาดว่าจะให้ผล
โลกเชษฐ	ผู้เป็นใหญ่ในโลก คือ พระพุทธเจ้า	โลก = แผ่นดิน, หมู่มนุษย์, ส่วนหนึ่งแห่งสกลจักรวาล เชษฐ = ผู้เป็นใหญ่, ผู้เจริญที่สุด
วจีวิภาค	ตำราไวยากรณ์ตอนที่ว่าด้วยคำและหน้าที่ของคำ (ชื่อเฉพาะ)	วจี = คำพูด, ถ้อยคำ, วาจา วิภาค = ส่วน, ตอน, การแบ่ง, การจำแนก
วชิรวุธ	ผู้มีวชิระเป็นอาวุธ คือ พระอินทร์	วชิร = สายฟ้า, เพชร อาวุธ = เครื่องมือที่ใช้ในการทำร้าย ทำลาย ป้องกัน ต่อสู้หรือฆ่า
วัจมรรค*	ทวารหนัก	วัจ* เวจ* = อูจาจาระ, ชี
เวจมรรค*		มรรค = ทาง, ช่อง
วันทยหัตถ์	ท่าเคารพด้วยมือของทหาร ตำรวจ เป็นต้น, มือที่ควรยกขึ้นทำความเคารพนบนอบ	วันทย = ควรไหว้, ควรนอบนบ หัตถ์ = มือ
เวฬุการ*	ช่างจักสาน	เวฬุ = ไม้ไผ่
นพการ*		นพ = ไม้ไผ่, ไม้รวก, ไม้้อ การ = ผู้กระทำ
ศศธร	ผู้ทรงไว้ซึ่งรูปกระต่าย คือ ดวงจันทร์	ศศ = กระต่าย ธร = ผู้ทรงไว้, ผู้รักษาไว้, การยึดไว้, การถือไว้, การทรงไว้, การมีไว้

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
ศิลปหัตถกรรม	ศิลปวัตถุที่เป็นผลงานประเภทศิลปะประยุกต์ มีจุดประสงค์และความต้องการในด้านประโยชน์ใช้สอย	ศิลป = ฝีมือ, ฝีมือทางการช่าง, การทำให้วิจิตรพิสดาร หัตถกรรม = งานช่างที่ทำด้วยมือ โดยถือประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก
ศิวลึงค์	รูปนิมิตแทนองค์พระศิวะหรือพระอิศวร ทำเป็นรูปอวัยวะเพศชาย ถือว่าเป็นวัตถุบูชาอันศักดิ์สิทธิ์ของพวกไศวะ	ศิว = พระศิวะ, พระอิศวร ลึงค์ = อวัยวะเพศชาย, อวัยวะเพศ
ศุลกากรักษ์	เจ้าหน้าที่รักษาศุลกากร	ศุลก = เนื่องด้วยการเก็บอากร จากสินค้าขาเข้าและขาออก อารักษ์ = การป้องกัน, การดูแล, การรักษา, เทวดาผู้พิทักษ์รักษา
เศวตัมพร*	นิกายในศาสนาเซนหรือเดี่ยงเถียนิกรนถ์ซึ่ง	เศวต = สีขาว
เศวตามพร*	ประพุดิตนเป็นผู้นั่งหม่มผ้าขาว (ชื่อเฉพาะ)	อัมพร = เครื่องนั่งหม่ม, ฟ้า, ท้องฟ้า
โสกศัลย์	เป็นทุกข์เดือนร้อนดังถูกศรแทง	โสก = ความทุกข์, ความเศร้า, ความเดือนร้อนใจ ศัลย์ = ลูกศรหรือของปลายแหลม
สมมติเทพ	เทวดาโดยสมมติ คือ พระเจ้าแผ่นดิน	สมมติ = ที่ยอมรับตกลงกันเอง โดยปริยายไม่คำนึงถึงสภาพแท้จริง เทพ = เทวดา
สมุทฺรโจร	โจรสลัด	สมุทฺร = ทะเลลึก โจร = ผู้ร้ายที่ลักขโมยหรือ ปล้นสะดมทรัพย์สินผู้อื่นเป็นต้น
สมุทฺรศาสตร์	วิทยาศาสตร์สาขาที่ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะสมบัติทางเคมีและฟิสิกส์ของน้ำทะเล ชีววิทยาทะเล และปรากฏการณ์ต่างๆ ของทะเลและมหาสมุทร	สมุทฺร = ทะเลลึก ศาสตร์ = ระบบวิชาความรู้
สหสังสี่	พันธสง หมายถึง พระอาทิตย์	สห = หนึ่งพัน รังสี = แสง, แสงสว่าง

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
สังกรประโยค	ประโยคใหญ่ที่มีประโยคเล็กตั้งแต่ 2 ประโยคขึ้นไปมารวมกันโดยมีประโยคหลักที่มีใจความสำคัญเพียงประโยคเดียว ส่วนประโยคเล็กนั้นทำหน้าที่แต่งหรือประกอบประโยคหลัก	สังกร = ความปะปน, ความคาบเกี่ยว ประโยค = คำพูดหรือข้อความที่ได้ความบริบูรณ์ตอนหนึ่งๆ
สิงหนาท*	พระราชดำรัสอันเป็นที่น่าเกรงขามของคน	สิงห* สีน* = ราชสีห์, สัตว์ใน
สีหนาท*	ทั้งปวง เหมือนเสียงร้องของราชสีห์	นิยาย ถือว่ามีความดุร้ายและ มีกำลังมาก นาท = เสียงบันลือ, เสียงร้อง
สุขศาลา	สถานบริการสาธารณสุขที่ไม่มีแพทย์ประจำให้บริการสาธารณสุขทุกสาขา และส่งเสริมป้องกันด้านอนามัยแก่ประชาชน ในระดับตำบลและหมู่บ้าน	สุข = ความสบายกายสบายใจ ศาลา = อาคารทรงไทย พลอยโถง ไม่กั้นฝา ใช้เป็นที่พักหรือเพื่อประโยชน์การงาน อย่างใดอย่างหนึ่ง, โดยปริยาย หมายถึง อาคารหรือสถานที่ บางแห่ง
สุวรรณภูมิ	ดินแดนแหลมทองเชื่อกันว่ามีอาณาบริเวณครอบคลุมพม่า ไทย ลาว เขมร เวียดนาม มาเลเซีย และสิงคโปร์	สุวรรณ = ทอง ภูมิ = แผ่นดิน, ที่ดิน
หริวงค์	วงศ์หรือเชื้อพระนารายณ์ คือ พระราม	หริ = พระนารายณ์ วงค์ = เชื้อสาย, เหล่ากอ, ตระกูล
หิมवास*	ที่อยู่อันหนาว คือ ป่าหิมพานต์	หิม = ละอองน้ำในอากาศที่แปรสภาพเป็นของแข็งเพราะอุณหภูมิต่ำ ลักษณะฟูเป็นปุยลอยลงมา
หิมเวศ*		จากอากาศ, ความหนาว, ความเยือกเย็น, ฤดูหนาว वास* เวศ* = ที่อยู่, ที่พัก, การอยู่
โหมกฤษฏ์	พิธีพราหมณ์เกี่ยวกับการบูชาไฟ	โหม = การบูชา, การเซ่นสรวง กฤษฏ์ = ไฟ, หลุมไฟ, หม้อไฟ

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
อนุรักษ์นิยม	อุดมคติทางการเมือง การเศรษฐกิจเป็นต้นที่มีแนวโน้มไปในทางต้านทานการเปลี่ยนแปลงโดยยึดถือสนับสุนนระเบียบที่ต้งมั่นอยู่แล้ว	อนุรักษ์ = รักษาให้คงเดิม นิยม = ลัทธิ, คติความเชื่อถือ, ความคิดเห็น, หลักการ, การกำหนด
อักษรวิบัติ	การเขียน อ่านหรือการออกเสียงไม่ถูกต้องตามอักขรวิธี	อักษร = ตัวหนังสือ วิบัติ = ความคลาดเคลื่อน, ความผิด
อัญรูป	ธาตุเดียวกันแต่มีคุณสมบัติและรูปแบบต่างกันเมื่อนำไปทำปฏิกิริยากับธาตุอื่นธาตุเดียวกันจะให้ผลเป็นสารประกอบอันเดียวกัน เช่น ธาตุคาร์บอน มีอัญรูปคือเพชร กับ แกรไฟต์ เมื่อนำอัญรูปทั้ง 2 นี้ไปเผาด้วยความร้อนสูงกับธาตุออกซิเจนจะได้แก๊สคาร์บอนไดออกไซด์เช่นเดียวกัน	อัญ = อื่น, ต่างไป, แปลกไป รูป = ร่าง, เคাঁโครง, แบบ
อายุวัฒนะ	เรียกว่ากินแล้วมีอายุยืนยาวอายุวัฒนะ	อายุ = เวลาที่ดำรงชีวิตอยู่, เวลาชั่วชีวิต, ช่วงเวลานับตั้งแต่เกิดหรือมีมาจนถึงเวลาที่กล่าวถึง วัฒนะ = ความเจริญ, ความมากขึ้น, ความงอกงาม
อินทรวีเชียร	ฉันท 11 แบบหนึ่ง หมายความว่าฉันทที่มีลีลาอันรุ่งเรืองดงามดุจสายฟ้าซึ่งเป็นอาวุธของพระอินทร์ วรรคหน้ามี 5 คำ วรรคหลังมี 6 คำ รวม 2 วรรค เป็น 1 บาท นับ 2 บาทเป็น 1 บท คำที่ 3 ของวรรคหน้ากับคำที่ 1 ที่ 2 และที่ 4 ของวรรคหลังเป็นลหุ นอกนั้นเป็นครุ คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 รับสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 (ชื่อเฉพาะ)	อินทร = ชื่อเทวราชผู้เป็นใหญ่ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และชั้นจาตุ- มหาราช, ผู้เป็นใหญ่ วีเชียร = สายฟ้า, เพชร, วชิระ

2.3 ความหมายย่ำยที่ หมายถึง ความหมายของที่เปลี่ยนไปจากความหมายเดิม
ของคำไวยากรณ์ที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ทุกคำที่นำมาสมาสกัน
ตัวอย่างคำสมาสที่มีความหมายย่ำยที่ ดังต่อไปนี้

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
กรรตุสัญญา	นามที่เป็นคำร้องเรียกชื่อลอยๆ เช่น แล้วยกแล้ว วาจาอันสุนทร ดูก่อนกุมภกรรณยักษ์	กรรตุ = ผู้ทำ สัญญา = ข้อตกลงกัน, ความมั่น, ความจำ
กัลยาณมิตร	เพลงไทยทำนองหนึ่ง (ชื่อเฉพาะ)	กัลยาณ = งาม, ดี มิตร = เพื่อนรักใคร่คุ้นเคย
กายภาพ	เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีชีวิต, เกี่ยวกับสสารและ พลังงาน, เกี่ยวกับลักษณะตามธรรมชาติ ของโลก	กาย = ตัว, ร่าง, หมู่, พวก ภาพ = ความ, ความมี, ความเป็น, รูปที่ปรากฏเห็นหรือนึกเห็น, สิ่งที่วาดขึ้นเป็นรูปหรือถ่ายแบบไว้
กาลจักร	พิธีกรรมในลัทธิตันตระ มีข้อปฏิบัติเบื้องต้น 5 อย่าง คือ ดื่มน้ำเมา กินเนื้อสัตว์ พร่ามนตร์ แสดงท่าอ้วยวน และเสพเมถุน (ชื่อเฉพาะ)	กาล = เวลา, คราว, ครั้ง, หน จักร = อาวุธในนิยาย รูปวงกลม และมีแกนๆ โดยรอบ, สิ่งที่มี ลักษณะเป็นวงกลมอย่างล้อรถ, บรรจบรอบแห่งปีหรือแห่งฤดู
กาฬปักษี	โรคชนิดหนึ่ง เป็นเมื่อมารดาออกไปแล้วได้ 5 เดือน ยังอยู่ในเขตเรือนไฟมีอาการร้องไห้แล้ว หอบ หรือร้องไห้เมื่อหลับ สะดุ้งผวา ตื่นตกใจ (ชื่อเฉพาะ)	กาฬ = รอยดำหรือแดงที่ผุดตาม ร่างกายคนเมื่อตายแล้ว, ดำ ปักษี = สัตว์มีปีก คือ นก
เกตุมาลา	พระวัศมีซึ่งแปลงอยู่เหนือพระเศียรของ พระพุทธเจ้า	เกตุ = ธง มालา = ดอกไม้, หมวก, สร้อยคอ, สร้อยคอ, สาย, แถว
โคมุตร	เครื่องหมายสุดเรื่องในหนังสือรุ่นเก่า มีรูปดังนี้ ๐๐๐ (ชื่อเฉพาะ)	โค = วัว มุตร = น้ำปัสสาวะ, น้ำเบา, เยี่ยม
จุลพน	กัณฑ์ที่ 6 ของมหาชาติ (ชื่อเฉพาะ)	จุล = เล็ก, น้อย พน = ป่า, พง, ดง

คำสมาส	ความหมายตาม พจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
ฉันทวิลาส	เพลงทำนองหนึ่ง (ชื่อเฉพาะ)	ฉันท = ชื่อคำประพันธ์ประเภทหนึ่งที่วางคำครุ ลหุ เป็นแบบต่างๆ, ความพอใจ, ความรักใคร่, ความชอบ ใจ, ความยินดี วิลาส = งามมีเสน่ห์, งามอย่างสดใส
ชังฆวิหาร	การเดินทางไปมา	ชังฆ = ชงฆ์, แข้ง วิหาร = วัด, การพักผ่อน
ชาตรูป	ทอง	ชาต = เกิด รูป = ร่าง, เคাঁโครง, ร่างกาย, แบบ, สิ่งที่รับรู้ได้ด้วยตา
ชಾಯานุชีฟ	ผิวประจําของหญิงงามเมือง	ชายา = เมีย อนุชีฟ = คนใช้, ผู้ติดตามคอยช่วยเหลือตาม
ชีพจร	อาการที่เส้นเลือดเต้นอยู่ตาม ร่างกาย เช่น ที่ข้อมือ	ชีว = ชีพ, ชีวิต, ความเป็นอยู่ จร = ไป, เทียวไป, ประพาศ
ไชยเภท	เด็กที่มีอายุตั้งแต่เดือนที่ 1 ไป	ไชย = ดีกว่า, เจริญกว่า เภท = การแบ่ง, การแตกแยก, การทำลาย, ส่วน, ภาค, ชนิด, อย่าง, ความแปลก, ความแตกต่าง
ตณุมัธยา*	ฉันท์ชนิดหนึ่ง (ชื่อเฉพาะ)	ตณู = ตัว, ตน
ตณุมัธยา*		มัธยา* มัธยา* = กลาง, พอดี, ปานกลาง, ระหว่างกลาง
ตริยมก	กลบทชนิดหนึ่ง (ชื่อเฉพาะ)	ตริ = สาม, ชั้นที่ 3 ยมก = คู่, แผลด, 2 ชั้น
เทพทัณฑ์	ไม่มีปลายพันผ้าสำหรับชุบน้ำมันจุไฟ ในพระราชพิธีกตติเกยา (พิธี ตามเพลิง)	เทพ = เทวดา ทัณฑ์ = โทษที่เนื่องด้วยความผิด, โทษทางวินัยสถาน หนึ่งที่ใช้แก่ข้าราชการบางจำพวก เช่น ทหารตำรวจ

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
โทษารมณ	พระจันทร์	โทษ = ความไม่ดี, ความชั่ว, ความผิด, ผลแห่งความผิดที่ต้องรับ ารมณ = สิ่งที่ยึดห่วงจิตใจโดย ผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ, ความรู้สึก, ความรู้สึกทางใจ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งเร้า, สิ่งที่ยึดถือเป็นจริงเป็นจัง, อหยาศัย, ปรกตินิสัย
ธัญมาส	มาตราดวง เท่ากับ 7 อุกา	ธัญ = ข้าวเปลือก, มั่งมี, ดี, เลิศ มาส = เดือน, พระจันทร์
นันทปักชี	โรคเด็กอย่างหนึ่ง (ชื่อเฉพาะ)	นันท = ความสนุก, ความยินดี ปักชี = สัตว์มีปีก คือ นก
บุษปราค*	พลอยสีเหลือง, บุษราคัม, ทับทิม	บุษป* บุษบ* = ดอกไม้
บุษบราค*		ราค = ความกำหนด, ความยินดี
ปฐมดุสิต	เพลงไทยทำนองหนึ่ง (ชื่อเฉพาะ)	ปฐม = ประถม, ลำดับแรก, ลำดับแรก, ชั้นที่ 1 ดุสิต = ชื่อสวรรค์ชั้นที่ 4 แห่งสวรรค์ 6 ชั้น
ปาณสาร	กำลังว่องไวหรือประเปรียว	ปาณ = ลมหายใจ, สัตว์มีชีวิต, ชีวิต สาร = แก่น, เนื้อแท้, ข้อความ, ถ้อยคำ, เรื่องราว, หนังสือ
พรวโษบล	ลูกเห็บ	พรวษ = ฝน, ปี่ อุบล = บัวสาย
พรหมชาติ	ตำราหมอดู (ชื่อเฉพาะ)	พรหม = ชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลก ตามศาสนาพราหมณ์, เทพในพราหมโลก ชาติ = การเกิด, กำเนิด, ชนิด, หมู่, เหล่ากอ, ตระกูล

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
พฤศจิกายน	เดือนที่ 11 ตามสุริยคติ ซึ่งเริ่มด้วยเดือนมกราคม มี 30 วัน (ชื่อเฉพาะ), เดือนที่ 8 ตามสุริยคติ ซึ่งเริ่มต้นด้วยเดือนเมษายน	พฤศจิกายน = กลุ่มดาวรูปแมงป่อง เรียกว่า ราศีพฤศจิกายน, แมงป่อง
พลสังห์	พนักบันไดอิฐ	อายน = การมาถึง พล = กำลัง, ทหาร, สามัญ, พื้นๆ, ธรรมดาๆ สังห์ = สัตว์ในนินยาบ มีความดุร้าย และมีกำลังมาก, ราชสีห์
เพชรสังฆาต	ไม้เถาชนิดหนึ่ง เถาสีเหลือง ดอกเล็ก สีแดง ใช้ทำยาได้ (ชื่อเฉพาะ)	เพชร = แก้วที่แข็งที่สุดแวววาวมาก สังฆาต = การทำลาย, การฆ่า
มูลจิต	ยาแก้ชางชนิดหนึ่ง (ชื่อเฉพาะ)	มูล = โคน, ราก, แค้น, ต้น, เดิม จิต = ใจ, สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิดและนึก
ยุคนธร* ยุคันธร*	ภูเขาชั้นที่ 1 ซึ่งเป็นชั้นในที่สุดในหมู่เขา สัตว์บริเวณที่ล้อมเป็นวงกลมรอบเขา พระสุเมรุ (ชื่อเฉพาะ)	ยุค = แยก, คู่, ทั้งสอง, คราว, สมัย ธร = ผู้รักษาไว้, ผู้ทรงไว้, การยึดไว้
รัตนสิงหาสน์	ที่ตรงพระบัญชาหรือมุขเด็จพระเจ้าออก	รัตน = แก้วที่ถือว่ามีค่า สิงหาสน์ = ราชอาสน์หรือที่ประทับ ทำเป็นแท่น หรือเตียงงมูกสิงห์
ราชมาณพ	ต้นไม้ชนิดหนึ่งใช้ทำยา (ชื่อเฉพาะ)	ราช = พระเจ้าแผ่นดิน มาณพ = ชายหนุ่ม, ชายรุ่น
วรรณยุกต์*	ระดับเสียงสูงต่ำของคำในภาษาไทย	วรรณ = สี่, ผี, ชนชั้น, หนังสือ
วรรณยุกต์*	มี 5 เสียง คือ เสียงสามัญ เสียงเอก เสียงโท เสียงตรี เสียงจัตวา มีรูปเครื่องหมายบอก ระดับของเสียงอยู่เบื้องบนอักษร 4 รูป คือ ' (ไม้เอก) ˆ (ไม้โท) ˘ (ไม้ตรี) * (ไม้จัตวา)	ยุกต์* ยุต* = ชอบ, ถูกต้อง, ประกอบ
ศตภิชช*	ดาวฤกษ์ที่ 24 มี 4 ดวง เห็นเป็นรูปทิมทอง	ศต = ร้อย (100)
สทภิชช*	หรือมังกร	ภิชช* ภิชชะ* = หมอ, แพทย์
สรรพสามิต	อาการที่เก็บจากสิ่งประดิษฐ์และผลิตภัณฑ์ภายในประเทศ เรียกว่า อาการสรรพสามิต	สรรพ = ทุกสิ่ง, ทั้งปวง, ทั้งหมด สามิต = ความเป็นเจ้าของ

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ความหมายเดิมตามรูปศัพท์
สุพรรณราช	กระโถนใหญ่	สุพรรณ = ทองคำ ราช = พระเจ้าแผ่นดิน
สุพรรณศรี	กระโถนเล็ก	สุพรรณ = ทองคำ ศรี = มิ่ง, สิริมงคล, ความรุ่งเรือง, ความสว่างสดใส, ความงาม, ความเจริญ
สิทธิชัย	ผู้มีความรู้ลงในเวทมนตร์, ใช้เรียกหัวหน้าพราหมณ์พฤติบาท	สิทธิ = อำนาจอันชอบธรรม, อำนาจที่จะกระทำการใดๆ ได้ อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรอง จากกฎหมาย ชัย = การชนะ, ความชนะ
อเนกคุณ	ต้นไม้ชนิดหนึ่งใช้ทำยาได้ (ชื่อเฉพาะ)	อเนก = มาก, หลาย คุณ = ความดีที่มีประจำในสิ่งนั้นๆ, ความเกื้อกูล
เอกภพ	ระบบซึ่งเป็นผลรวมของกาแล็กซีทั้งหมด, จำนวนประชากรทั้งหมดที่นำมาพิจารณา หรือหาตัวอย่าง	เอก = หนึ่ง, ชั้นที่ 1, ดิเลศ, สำคัญ ภพ = โลก, แผ่นดิน, วัฏสงสาร

ฯลฯ

ข้อสังเกต คำสมาสบางคำอาจมีความหมายได้หลายลักษณะ เช่น ความหมายคงเดิมกับความหมายเปลี่ยนแปลงโดยนัย ความหมายคงเดิมกับความหมายย้ายที่ ความหมายเปลี่ยนแปลงบางส่วนกับความหมายย้ายที่ หรือความหมายคงเดิมกับความหมายเปลี่ยนแปลงโดยนัยและความหมายย้ายที่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ลักษณะความหมาย
1. กฤดาณฺฐลี	1. มีกระพุ่มมืออันทำแล้ว	1. ความหมายคงเดิม
2. กฤดาณฺฐลี	2. ยกมือไหว้	2. ความหมายเปลี่ยนแปลงโดยนัย

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ลักษณะความหมาย
1. กายกรรม 2. กายกรรม 3. กายกรรม	1. การทำทางกาย 2. การตัดตนเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง 3. การเล่นห้อยโหนโยนตัวเป็นต้น	1. ความหมายคงเดิม 2. ความหมายเปลี่ยนแปลงโดยนัย 3. ความหมายเปลี่ยนแปลงโดยนัย
1. คิลานปัจจัย 2. คิลานปัจจัย 3. คิลานปัจจัย	1. ปัจจัยสำหรับคนไข้ 2. วัตถุเป็นเครื่องอาศัยของผู้เจ็บไข้ 3. ยารักษาโรค	1. ความหมายคงเดิม 2. ความหมายคงเดิม 3. ความหมายเปลี่ยนแปลงโดยนัย
1. กัลยาณมิตร 2. กัลยาณมิตร	1. มิตรดี 2. ชื่อเพลงไทยทำนองหนึ่ง	1. ความหมายคงเดิม 2. ความหมายย้ายที่
1. กาลเทศะ 2. กาลเทศะ	1. เวลาและสถานที่ 2. ความควรไม่ควร	1. ความหมายคงเดิม 2. ความหมายย้ายที่
1. โตมรร 2. โตมรร	1. ผู้ถือหอก 2. ไฟ	1. ความหมายคงเดิม 2. ความหมายย้ายที่
1. นาคราช 2. นาคราช 3. นาคราช	1. พญานาค 2. ชื่อเพลงไทยทำนองหนึ่ง 3. ชื่อเฟิ่นหลายชนิด ลำต้นสีน้ำตาล แกมดำเป็นเกล็ดคล้ายเกล็ดงู	1. ความหมายคงเดิม 2. ความหมายย้ายที่ 3. ความหมายย้ายที่
1. พรหมบุตร 2. พรหมบุตร	1. ลูกพรหมณ์ 2. พรหมณ์	1. ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหน้า (ส่วนหน้ามีความหมายใหม่) 2. ความหมายย้ายที่
1. พรหมบท 2. พรหมบท	1. ที่อยู่ของพระพรหม 2. ตำแหน่งพรหมณ์	1. ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหลัง (ส่วนหลังมีความหมายใหม่) 2. ความหมายย้ายที่
1. ธรรมสถิติ 2. ธรรมสถิติ 3. ธรรมสถิติ	1. ความตั้งอยู่โดยธรรมดา 2. ความตั้งอยู่แห่งกฎ 3. ความตั้งอยู่แห่งยุติธรรม	1. ความหมายย้ายที่ 2. ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหลัง (ส่วนหลังมีความหมายใหม่) 3. ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหลัง (ส่วนหลังมีความหมายใหม่)

คำสมาส	ความหมายตามพจนานุกรม	ลักษณะความหมาย
1. มหาษร	1. ยาแรงชนิดหนึ่ง	1. ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหน้า (ส่วนหน้ามีความหมายใหม่)
2. มหาษร	2. การแก้ไขอย่างชะงัด	2. ความหมายย้ายที่
3. มหาษร	3. ชื่อพรรณไม้ที่มีกลิ่นฉุน เช่น ขิง กระเทียม	3. ความหมายย้ายที่
1. โคจร	1. การเที่ยวไปของดวงอาทิตย์	1. ความหมายคงเดิม
2. โคจร	2. อารมณ์	2. ความหมายย้ายที่
3. โคจร	3. เดินไปตามวิถี	3. ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหน้า (ส่วนหน้ามีความหมายใหม่)
4. โคจร	4. เที่ยว	4. ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหน้า (ส่วนหน้ามีความหมายสูญ)
1. พุฒาจารย์	1. อาจารย์ผู้เฒ่า	1. ความหมายคงเดิม
2. พุฒาจารย์	2. พรหมณ์ผู้เฒ่า	2. ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหลัง (ส่วนหลังมีความหมายใหม่)

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้าง และลักษณะความหมายของคำสมาสที่ปรากฏ
ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะโครงสร้างและลักษณะ

ความหมายของคำสมาส

1.2 รวบรวมคำสมาสที่ระบุไว้ในขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าจากพจนานุกรม

ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 จำแนกลักษณะโครงสร้างของคำสมาส โดยพิจารณาจากคำไวยากรณ์ที่สามารถ
ปรากฏเป็นหน่วยหลักได้

2.2 จำแนกลักษณะความหมายของคำสมาส โดยเปรียบเทียบความหมายของคำสมาส
ตามที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กับความหมายเดิมของแต่ละรูปศัพท์

3. สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการวิเคราะห์คำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542
พบว่าคำสมาสมีลักษณะโครงสร้างและลักษณะความหมายดังนี้

1. คำสมาสมีลักษณะโครงสร้าง 7 แบบ ได้แก่

1.1 ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม มีลักษณะโครงสร้างย่อย 4 แบบ
ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม (คำนาม<คำนาม เช่น ครูศึกษา จันทาคติ,
คำนาม>คำนาม เช่น นรสิงห์ วิชาชีพ) หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์
(คำวิเศษณ์<คำนาม เช่น คัมภีร์ภาพ ปริยานุช, คำนาม>คำวิเศษณ์ เช่น นรเศรษฐี หโยดม)

หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำกริยา (คำกริยา<คำนาม เช่น จินตภาพ โฆษณาการ, คำนาม>คำกริยา เช่น บิณฑบาต บุคลาธิษฐาน) และหน่วยหลักเป็นคำนามทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย (คำนาม+คำนาม เช่น กาลเทศะ โทษานุโทษ)

1.2 ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยา มีลักษณะโครงสร้างย่อย 3 แบบ ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำนาม (คำนาม<คำกริยา เช่น กายบริหาร ราชภิเษก) หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ (คำวิเศษณ์<คำกริยา เช่น อเนกประสงค์ ทวีคูณ) และหน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำกริยา (คำกริยา<คำกริยา เช่น ปฏิบัติบูชา ปราบดาภิเษก)

1.3 ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ มีลักษณะโครงสร้างย่อย 3 แบบ ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำนาม (คำนาม<คำวิเศษณ์ เช่น วรรณยุกต์ โศกาดูร, คำวิเศษณ์>คำนาม เช่น ชราธรรม สวิญญานกทรัพย์) หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ (คำวิเศษณ์<คำวิเศษณ์ เช่น ตรีกฎ มหัทธรรย์, คำวิเศษณ์>คำวิเศษณ์ ได้แก่ วจโรดม) และหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย (คำวิเศษณ์+คำวิเศษณ์ เช่น อันธพาล นานาเนก)

1.4 ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำนามและคำกริยา ไม่มีหน่วยขยาย (คำนาม+คำกริยา ได้แก่ โรคพาธ ภูษณพาส, คำกริยา+คำนาม ได้แก่ จราจร)

1.5 ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์ ไม่มีหน่วยขยาย (คำกริยา+คำวิเศษณ์ ได้แก่ จลาจล, คำวิเศษณ์+คำกริยา ได้แก่ อเนจอนาถ)

1.6 ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์และคำนาม ไม่มีหน่วยขยาย (คำวิเศษณ์+คำนาม ได้แก่ อุบัติวันตราย)

1.7 ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำสรรพนาม หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ (คำวิเศษณ์<คำสรรพนาม ได้แก่ วรรณ)

2. คำสมาสมีความหมาย 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ความหมายคงเดิม เช่น จริยธรรม ไฉยธรรม ที่ชาญ พจนารถ
2. ความหมายเปลี่ยนแปลง

2.1 ความหมายเปลี่ยนแปลงบางส่วน

2.1.1 ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหน้า (ส่วนหน้ามีความหมายใหม่ เช่น กามเทพ **ดุษ**ปฏิบัตินิต, ส่วนหน้ามีความหมายสูญ เช่น **กนิษ**ฐภาค **บรรพ**ตธาตุ)

2.1.2 ความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหลัง (ส่วนหลังมีความหมายใหม่ เช่น **โคร**ส **บรรณ**าคม, ส่วนหลังมีความหมายสูญ เช่น กษัตรา**ธิ**ราช **โล**ม**ชา**ติ)

2.2 ความหมายเปลี่ยนแปลงโดยนัย เช่น กมลาสน์ จตุรพักตร์ สุวรรณภูมิ อัญรูป

2.3 ความหมายย่ำยที่ เช่น โคมูตร มูลจิต สิทธิชัย เอกภพ

อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า

จากการวิเคราะห์คำสมาสพบว่า คำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 จำแนกตามลักษณะโครงสร้างมีจำนวน 2,962 คำ นอกจากนี้ยังพบว่า คำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม โดยเฉพาะแบบคำนาม<คำนาม ทั้งที่มีสนธิและไม่มีสนธิ มีจำนวนมากที่สุดถึง 1,804 คำ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม (คำนาม<คำนาม มีสนธิ, คำนาม<คำนาม ไม่มีสนธิ) เป็นแบบที่ควรยึดถือมากที่สุดในการสร้างคำสมาสขึ้นใหม่ในภาษาไทย

ส่วนจำนวนคำสมาสและร้อยละของคำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 จำแนกตามลักษณะโครงสร้างแสดงเป็นตารางได้ดังนี้ (N = 2,962)

ลักษณะโครงสร้าง	จำนวนคำสมาส	ร้อยละ
1. หน่วยหลักเป็นคำนาม	2,759	93.15
1.1 หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม	1,880	63.47
1.1.1 คำนาม<คำนาม	1,804	60.90
1.1.2 คำนาม>คำนาม	76	2.56
1.2 หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์	748	25.25
1.2.1 คำวิเศษณ์<คำนาม	718	24.24
1.2.2 คำนาม>คำวิเศษณ์	30	1.01
1.3 หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำกริยา	56	1.89
1.3.1 คำกริยา<คำนาม	50	1.69
1.3.2 คำนาม>คำกริยา	6	0.20
1.4 หน่วยหลักเป็นคำนามทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย	75	2.53
2. หน่วยหลักเป็นคำกริยา (หน่วยขยาย<หน่วยหลัก)	136	4.59
2.1 หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำนาม	113	3.81
2.2 หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์	17	0.57
2.3 หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำกริยา	6	0.20

ลักษณะโครงสร้าง	จำนวนคำสมาส	ร้อยละ
3. หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์	60	2.02
3.1 หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำนาม	39	1.32
3.1.1 คำนาม<คำวิเศษณ์	36	1.21
3.1.2 คำวิเศษณ์>คำนาม	3	0.10
3.2 หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์	13	0.43
3.2.1 คำวิเศษณ์<คำวิเศษณ์	12	0.40
3.2.2 คำวิเศษณ์>คำวิเศษณ์	1	0.03
3.3 หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย	8	0.27
4. หน่วยหลักเป็นคำนามและคำกริยา ไม่มีหน่วยขยาย	3	0.10
5. หน่วยหลักเป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์ ไม่มีหน่วยขยาย	2	0.07
6. หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์และคำนาม ไม่มีหน่วยขยาย	1	0.03
7. หน่วยหลักเป็นคำสรรพนาม (คำวิเศษณ์<คำสรรพนาม)	1	0.03
รวม	2,962	100.00

ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสทั้ง 7 แบบดังกล่าวมานั้น ในตำแหน่งของหน่วยหลักปรากฏเป็นคำนามมากที่สุด รองลงมาคือคำกริยา รองลงมาอีกคือคำวิเศษณ์ และที่ปรากฏน้อยที่สุดคือคำสรรพนาม ขณะที่ในตำแหน่งของหน่วยขยายปรากฏเป็นคำนามมากที่สุด รองลงมาคือคำวิเศษณ์ และที่ปรากฏน้อยที่สุดคือคำกริยา

นอกจากนี้ยังพบว่า ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสทั้ง 7 แบบดังกล่าวมานั้น หากพิจารณาตามชนิดของคำไวยากรณ์เดิมในภาษาบาลีสันสกฤต¹ ก็จะเหลือลักษณะโครงสร้างเพียง 3 แบบ ได้แก่

1. ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม มีลักษณะโครงสร้างย่อย 4 แบบ ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม (คำนาม<คำนาม, คำนาม>คำนาม) หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ (คำวิเศษณ์<คำนาม, คำนาม>คำวิเศษณ์) หน่วยหลักเป็นคำนาม

¹ ชนิดของคำไวยากรณ์เดิมในภาษาบาลีสันสกฤตดังกล่าวนี้ยึดถือตามที่ปรากฏในปทานุกรมบาลี-ไทย อังกฤษ สันสกฤตของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (2537) และในพจนานุกรมบาลี-ไทย ของพระอุตรคณาภิการ; และ จำลองสารพัตินึก (2548)

หน่วยขยายเป็นคำกริยา (คำกริยา < คำนาม) และหน่วยหลักเป็นคำนามทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย (คำนาม + คำนาม)

2. ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยา มีลักษณะโครงสร้างย่อย 1 แบบ ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำนาม (คำนาม < คำกริยา)

3. ลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ มีลักษณะโครงสร้างย่อย 2 แบบ ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำนาม (คำนาม < คำวิเศษณ์) หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ ทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย (คำวิเศษณ์ + คำวิเศษณ์)

อนึ่งโดยเหตุที่สมาสในภาษาบาลีนั้นมี 6 อย่าง คือ กัมมธรรยสมาส ทิคุสมาส ตัปฺปฐิสมาส ทวันทวสมาส อัပ္พยัภาวสมาส และพหุพพิทสมาส (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. 2550: 107) ในขณะที่สมาสในภาษาสันสกฤตมี 4 อย่าง คือ ทวันทวสมาส ตัตปุรุษสมาส พหุพพิทสมาส และอัပ္พยัภาวสมาส (จำลอง สารพัดนึก. 2547: 125) ฉะนั้น สมาสในภาษาบาลีสันสกฤตดังกล่าวมานี้¹ แต่ละอย่างจึงมีรายละเอียดลักษณะโครงสร้างดังนี้

1. กัมมธรรยสมาส² มี 6 อย่าง แต่ละอย่างมีลักษณะโครงสร้างดังนี้

1.1 วิเศษนบุพพบท มีลักษณะโครงสร้างย่อยแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ เช่น มหาปุริโส = บุรุษใหญ่ (คำวิเศษณ์ < คำนาม)

1.2 วิเศษนุตตรบท มีลักษณะโครงสร้างย่อยแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ เช่น นรวโร = นระประเสริฐ (คำนาม > คำวิเศษณ์)

1.3 วิเศษโนภยบท มีลักษณะโครงสร้างย่อยแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย เช่น อนนฺตวโร = ทั้งบอดทั้งหนวก (คำวิเศษณ์ + คำวิเศษณ์)

1.4 วิเศษโนปมบท มีลักษณะโครงสร้างย่อยแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นนาม เช่น กากสุโร (อุปมาบุพพบท) = คนกล้าเพียงดังกา (คำนาม < คำนาม), นรสีโห (อุปมานุตตรบท) = นระเพียงดั่งสีหะ (คำนาม > คำนาม)

1.5 สัมภาวนบุพพบท มีลักษณะโครงสร้างย่อยแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม เช่น ขตฺติยมาโน = มานะว่าเราเป็นกษัตริย์ (คำนาม < คำนาม)

¹ เนื่องจากอัပ္พยัภาวสมาสไม่ได้อยู่ในขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงไม่ได้แสดงรายละเอียดลักษณะโครงสร้าง อีกทั้งคำสมาสในภาษาบาลีสันสกฤตก็มีความคล้ายคลึงกันมาก ต่างกันเพียงชื่อเรียกและการแบ่งชนิด ดังนั้นผู้วิจัยจึงแสดงเฉพาะตัวอย่างสมาสในภาษาบาลีเท่านั้น

² ชื่อสมาสในภาษาบาลีพร้อมทั้งตัวอย่างคำสมาสและความหมาย ผู้วิจัยยึดตามหนังสือบาลีไวยากรณ์ สมาส-ตัทธิต ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2550)

1.6 อวธารณบุพพท มีลักษณะโครงสร้างย่อยแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม เช่น พุทธรตน์ = รัตนาคือพระพุทธรเจ้า (คำนาม<คำนาม)

2. ทิคุสมาส มี 2 อย่าง คือ สมหาทิกุและอสมหาทิกุ ทั้ง 2 อย่างมีลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ เช่น ติโลก (สมหาทิกุ) = โลก 3 (คำวิเศษณ์<คำนาม) ปญจพลานิ (อสมหาทิกุ) = กำลัง 5 ทั้งหลาย (คำวิเศษณ์<คำนาม)

3. ตัปปริสสมาส มี 6 อย่าง แต่ละอย่างมีลักษณะโครงสร้างดังนี้

3.1 ทุตียาตัปปริสสะ มีลักษณะโครงสร้างย่อย 2 แบบ ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำนาม เช่น สุขปุตโต = ถึงแล้วซึ่งสุข (คำนาม<คำกริยา) หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำนาม เช่น สพุพรตติโสภณ = งามตลอดราตรีทั้งสิ้น (คำนาม<คำวิเศษณ์)

3.2 ตติยาตัปปริสสะ มีลักษณะโครงสร้างย่อย 2 แบบ ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม เช่น อสุสรโถ = รถเทียมแล้วด้วยม้า (คำนาม<คำนาม) หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำนาม เช่น สลุลวิทุโธ = ถูกแทงแล้วด้วยศร (คำนาม<คำกริยา)

3.3 จตุตถัตตัปปริสสะ มีลักษณะโครงสร้างย่อยแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม เช่น คิลานเภสชฺฐิ = ยาเพื่อคนไข้ (คำนาม<คำนาม)

3.4 ปัญจมีตัปปริสสะ มีลักษณะโครงสร้างย่อย 2 แบบ ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม เช่น ใจรภย = ภัยแต่ใจ (คำนาม<คำนาม) หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำนาม เช่น พนฺธนมุตฺโต = พ้นแล้วจากเครื่องผูก (คำนาม<คำกริยา)

3.5 ฉกฺขีตัปปริสสะ มีลักษณะโครงสร้างย่อยแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม เช่น ราชปุตฺโต = บุตรแห่งพระราชา (คำนาม<คำนาม)

3.6 สัตตมีตัปปริสสะ มีลักษณะโครงสร้างย่อยแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม เช่น วนปฺปฬิ = ดอกไม้ในป่า (คำนาม<คำนาม)

4. ทวันทสมาส มี 2 อย่าง คือ สมหาทวันทวะและอสมหาทวันทวะ ทั้ง 2 อย่างมีลักษณะโครงสร้างย่อยแบบหน่วยหลักเป็นคำนามทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย เช่น สมถวิปัสสนิ (สมหาทวันทวะ) = สมถะและวิปัสสนา (คำนาม+คำนาม) สมณพราหมณา (อสมหาทวันทวะ) = สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย (คำนาม+คำนาม)

5. พหุพพิสสมาส มี 6 อย่าง แต่ละอย่างมีลักษณะโครงสร้างดังนี้

5.1 ทุตียาพหุพพิหิ มีลักษณะโครงสร้างย่อยแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำกริยา เช่น อาคตสมโณ = มีสมณะมาแล้ว (คำกริยา<คำนาม)

5.2 ตติยาพหุพพิหิ มีลักษณะโครงสร้างย่อย 2 แบบ ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำนาม

หน่วยขยายเป็นคำกริยา เช่น กตปุญญ = มีบุญอันทำแล้ว (คำกริยา<คำนาม) หน่วยหลักเป็นคำนาม
หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ เช่น วิสปีโต = มียาพิษอันดื่มแล้ว (คำนาม>คำวิเศษณ์)

5.3 จตุตถัพพพหิ มีลักษณะโครงสร้างย่อยแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยาย
เป็นคำกริยา เช่น กตทณฺชกมฺม = มีทณฺชกรรมอันอาจารย์ทำแล้ว (คำกริยา<คำนาม)

5.4 ปัญจมีพหุพหิ มีลักษณะโครงสร้างย่อยแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยาย
เป็นคำกริยา เช่น วิตฺราโค = มีราคะไปปราศแล้ว (คำกริยา<คำนาม)

5.5 ฉฎฐีพหุพหิ มีลักษณะโครงสร้างย่อย 2 แบบ ได้แก่ หน่วยหลักเป็นคำนาม
หน่วยขยายเป็นคำกริยา เช่น ชีณาสโว = มีอาสวะสิ้นแล้ว (คำกริยา<คำนาม) หน่วยหลักเป็นคำนาม
หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ เช่น หตฺถจฺฉินฺโน = มีมือขาดแล้ว (คำนาม>คำวิเศษณ์)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม
ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 มีมากกว่าลักษณะโครงสร้างของคำสมาสในภาษาบาลีสันสกฤต
ทั้งนี้ก็เพราะคำภาษาบาลีสันสกฤตที่ยืมมาใช้ในภาษาไทยนั้นบางคำไทยกำหนดชนิดของคำไวยากรณ์
ขึ้นใหม่ เช่น พยากรณ์ ในภาษาบาลีสันสกฤตกำหนดให้เป็นคำนาม แต่ไทยยืมมาใช้และกำหนดให้เป็น
คำกริยา เป็นต้น

ในการวิเคราะห์ลักษณะความหมายของคำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับ
ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พบว่า ราชบัณฑิตยสถานใช้วิธีการนิยามความหมายของคำสมาสดังนี้

1. การแปลความหมายตามรูปศัพท์ เป็นที่ทราบแล้วว่า คำสมาสที่ปรากฏในภาษาไทย
ส่วนใหญ่มีโครงสร้างทางไวยากรณ์แบบ หน่วยขยาย<หน่วยหลัก เมื่อแปลความหมายก็ต้องแปลจาก
หน่วยหลักก่อน แล้วจึงแปลหน่วยขยายทีหลัง อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (2549: 92-93) กล่าวว่า
“การแปลความหมายตามรูปศัพท์ของคำสมาส ก็เหมือนกับการแปลย้อนจากคำตำแหน่งหลัง มาหาคำ
ตำแหน่งหน้า” แต่อย่างไรก็ตาม คำสมาสที่มีโครงสร้างทางไวยากรณ์แบบ หน่วยหลัก>หน่วยขยาย
และ หน่วยหลัก+หน่วยหลัก ก็พบได้เช่นกันแต่ไม่มากนัก คำสมาสที่มีโครงสร้างทางไวยากรณ์แบบ
หน่วยหลัก>หน่วยขยาย ต้องแปลความหมายจากหน่วยหลักก่อน แล้วจึงแปลหน่วยขยายทีหลัง คือ
แปลจากคำตำแหน่งหน้า ไปหาคำตำแหน่งหลัง ในขณะที่คำสมาสที่มีโครงสร้างทางไวยากรณ์แบบ
หน่วยหลัก+หน่วยหลัก ก็จะแปลความหมายจากคำตำแหน่งหน้า ไปหาคำตำแหน่งหลังเช่นกันดังนี้

1.1 หน่วยขยาย<หน่วยหลัก แปลจากคำตำแหน่งหลังย้อนมาหาคำตำแหน่งหน้า เช่น

กถิกาจารย์ (กถิก<อาจารย์) = อาจารย์ผู้กล่าว

กฐินทาน (กฐิน<ทาน) = การทอดกฐิน

มธุมิศร (มธุ<มิศร) = เจือน้ำผึ้ง

หงสราช (หงส<ราช) = พญาหงส์

1.2 หน่วยหลัก>หน่วยขยาย และ หน่วยหลัก+หน่วยหลัก แปลจากคำตำแหน่งหน้า
ไปหาคำตำแหน่งหลัง เช่น

ทานศีล (ทาน>ศีล) = มีการให้เป็นปกติ

นรสิงห์ (นร>สิงห์) = คนปานสิงห์

พรหมธาดา (พรหม>ธาดา) = พระพรหมผู้สร้าง

กาลเทศะ (กาล+เทศะ) = เวลาและสถานที่

หิริโอตตปปะ (หิริ+โอตตปปะ) = ความละอายบาปและความเกรงกลัวบาป

2. การอธิบายความหมาย เป็นการขยายความหมายของรูปศัพท์ที่นำมาสมาสกัน พร้อมทั้ง
เพิ่มเติมความหมายเข้าไปเพื่อเชื่อมความให้สมบูรณ์ การอธิบายความหมายส่วนใหญ่จะอธิบายตาม
โครงสร้างทางไวยากรณ์ของคำสมาสเช่นเดียวกับการแปลความหมายตามรูปศัพท์ เช่น

รังสีวิทยา (รังสี<วิทยา) = วิทยาศาสตร์แขนงหนึ่งที่ว่าด้วยรังสีเอกซ์และกัมมันตภาพรังสี
รวมทั้งการใช้รังสีวิเคราะห์และรักษาโรค

วามอาจารย์ (วาม<อาจารย์) = ชื่อลัทธิต้นตระกูลแบบหนึ่ง นับเนื่องในนิกายหนึ่งของศาสนา-
พราหมณ์ยุคหลัง เป็นแบบซ้ายหรือฝ่ายซ้าย มีพิธีกรรมลี้ลับอนาจาร

อเนกรรถประโยชน์ (อเนกรรถ<ประโยชน์) = ประโยชน์ใหญ่ที่มีใจความอย่างน้อย 2 ใจความ
มารวมกัน และใจความนั้นๆ จะต้องมีลักษณะเป็นประโยชน์ โดยมีต้นฐานเป็นบทเชื่อมหรือละต้นฐานไว้
ในฐานะที่เข้าใจ

กรรมพันธุ์ (กรรม>พันธุ์) = ลักษณะ นิสัย ตลอดจนโรคหรือความวิกลจริตบางอย่าง
ที่ลูกหลานสืบมาจากบรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย หรือพ่อแม่

จักรปาณิ (จักร>ปาณิ) = ผู้มีจักรในมือ คือ พระวิษณุหรือพระนารายณ์

ฐานกรณ์ (ฐาน+กรณ์) = ที่ตั้งและเครื่องทำให้เกิดเสียงในการพูด

พลานามัย (พล+อนามัย) = ภาวะของร่างกายที่แข็งแรงและไม่เป็นโรค

จะเห็นได้ว่า การอธิบายความหมายของคำสมาส บางครั้งต้องอาศัยการเชื่อมโยงความ
สรุปความหรือเพิ่มเติมความหมายเข้าไปเพื่อให้ได้ความสมบูรณ์

3. การสมมุติความหมายใหม่ เป็นการนิยามความหมายขึ้นใหม่โดยไม่คำนึงถึงความหมาย
ของรูปศัพท์เดิม เช่น

กัลยาณมิตร (กัลยาณ<มิตร) = ชื่อเพลงไทยทำนองหนึ่ง

โคศัพท (โค<ศัพท์) = วิธีฝึกหัดทหารเลขโบราณ

สุพรรณราช (สุพรรณ<ราช) = กระโถนใหญ่

ฉันทวิลาส (ฉันท>วิลาส) = ชื่อเพลงทำนองหนึ่ง

กุ่มกัณทยักซ์ (กุ่มกัณท+ยักซ์) = ลมกุมารอย่างหนึ่ง มีอาการคล้ายบาดทะยัก ผู้ที่เป็นลมนี้ตาจะชันสูง หน้าเขียว มือกำ เท้าอ หลังแอ่น กัดฟัน

จะสังเกตได้ว่า จากวิธีการนิยามความหมายของคำสมาสทั้ง 3 ดังกล่าวมานี้เป็นผลให้คำสมาสมีลักษณะความหมายดังนี้

1. ความหมายของคำสมาสที่ได้จากการแปลความหมายตามรูปศัพท์ จะมีลักษณะเป็นความหมายคงเดิม
2. ความหมายของคำสมาสที่ได้จากการอธิบายความหมาย จะมีลักษณะเป็นความหมายเปลี่ยนแปลงโดยนัย
3. ความหมายของคำสมาสที่ได้จากการสมมุติความหมายใหม่ จะมีลักษณะเป็นความหมายย้ายที่

นอกจากนี้ยังพบว่า คำสมาสที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงบางส่วน ไม่ว่าจะเป็นคำสมาสที่มีความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหน้าหรือเปลี่ยนแปลงส่วนหลังก็ตาม ส่วนที่เปลี่ยนแปลงนั้นมักจะเปลี่ยนแปลงเพราะราชบัณฑิตยสถานได้นิยามความหมายของคำสมาสดังกล่าวตามความหมายเดิมของรูปศัพท์ที่ใช้ในภาษาบาลีสันสกฤตซึ่งมีหลายความหมาย แต่รูปศัพท์ดังกล่าวพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้นิยามไว้ความหมายเดียว เช่น ราชบาตร = คำสั่งหลวง เห็นได้ชัดเจนว่า บาตร เป็นคำที่มีความหมายเปลี่ยนแปลง เพราะคำว่า บาตร พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้นิยามความหมายไว้ว่า ภาชนะชนิดหนึ่งสำหรับภิกษุสามเณรใช้รับอาหารบิณฑบาต แต่ปรากฏว่า บาตร ในภาษาสันสกฤตมีความหมายว่า ภาชนะทั่วไป, จาน, ถ้วย, ชาม, โถง, ไห, หม้อ, ขวด, ความงาม, ความเหมาะสม, ใบ, แผ่น, คำสั่ง, บัญชา, เชิงกราน, อังโล่ ฯลฯ (หลวงบวรบรรณรักษ์. 2507: 736-737) จะเห็นได้ว่า ราชบัณฑิตยสถาน นิยามความหมายของคำว่า บาตร ซึ่งปรากฏในคำสมาสว่า ราชบาตร โดยยึดถือตามความหมายเดิมที่ใช้ในภาษาสันสกฤต ไม่ได้นิยามความหมายตามความหมายของคำว่า บาตร ที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 และจากการที่ราชบัณฑิตยสถาน ได้นิยามความหมายของคำว่า ราชบาตร ตามความหมายเดิมที่ใช้ในภาษาสันสกฤต จึงเป็นเหตุให้คำสมาสว่า ราชบาตร นั้นมีลักษณะความหมายเปลี่ยนแปลงส่วนหลัง ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า คำสมาสที่มีลักษณะความหมายเปลี่ยนแปลงบางส่วนนั้น สาเหตุก็เนื่องจากราชบัณฑิตยสถาน ได้นิยามความหมายตามความหมายเดิมของรูปศัพท์ที่ใช้ในภาษาบาลีสันสกฤต ไม่ได้นิยามความหมายตามความหมายของรูปศัพท์ที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

ข้อเสนอแนะ

คำสมาสที่ปรากฏในหนังสือหลักภาษาไทย แบบเรียนภาษาไทย ตลอดจนเอกสารอื่นๆ ยังมีอีกเป็นจำนวนมาก น่าจะมีการศึกษาคำสมาสที่ปรากฏในเอกสารดังกล่าวแล้วนำมาเปรียบเทียบกับคำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 อันจะเป็นประโยชน์แก่การรวบรวมข้อมูลคำสมาสและได้เห็นพัฒนาการของคำสมาสในภาษาไทยอย่างชัดเจน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กฤตยวรรณ บัวชู. (2535). คำสร้างใหม่: ศึกษาจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. ปรินทิพนิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร. ถ่ายเอกสาร.
- กาญจนา นาคสกุล. (2550, 3 กรกฎาคม). ภาษาไทยวันนี้. วารสารสกุลไทย. 53(2750): 123.
- กำชัย ทองหล่อ. (2547). หลักภาษาไทย. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- จันทปรีนฤนาท, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. (2537). ปทานุกรมบาลี-ไทย อังกฤษ สันสกฤต. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย.
- จำลอง สารพัดนึก. (2547). ไวยากรณ์สันสกฤต 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย.
- ดิเรกชัย มัทธนะสิน. (2528). หน่วยคำภาษาไทย. กรุงเทพฯ: บุรพาสาส์น.
- ทองพูล บุญยมาลิก. (2522). สันนิและสมาสในคัมภีร์มูลกัจจายน์. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ภาษาตะวันออก). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- บรรจบ พันธุเมธา. (2518). บาลีสันสกฤตในภาษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บวรบรรณรักษ์, หลวง. (2507). สันสกฤต ไทย อังกฤษ อภิธาน. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- ประยุทธ์ หลงสมบุญ. (2519). พจนานุกรมบาลี-ไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ประยูร ทรงศิลป์. (2526). การเปลี่ยนแปลงของภาษา : คำยืมในภาษาไทย. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูธนบุรี.
- ปรียัติธรรมธาดา, พระยา. (2532). พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย.
- ผกาศรี เ็นบุตร. (2526). ทักษะและความรู้ทางภาษา. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.
- พระกัจจายนเถระ. (2535). พระคัมภีร์กัจจายนมูล. แปลโดย พระราชปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). ศัพท์วิเศษ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เพียงเขียง.
- พระปัญญาสาโร. (2540). ศาสนวงศ์ หรือ ประวัติศาสนา. แปลโดย แสง มณีบุตร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระโมคคัลลานเถระ. (2542). คัมภีร์อภิธานวรรณนา. แปลโดย พระมหาสมปอง มุทิโต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.

- พระอัครคังสเถระ. (2545). *ศัพท์นิคคสูตตมาลา : คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์*. แปลโดย
พระมหานิมิต ธรรมสาโร; จำรูญ ธรรมดา. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส.
- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ); และ จำลอง สารพัดนึก. (2548). *พจนานุกรมบาลี-ไทย สำหรับ
นักศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท ธรรมสาร จำกัด.
- พัฒน์ เพ็งผลา. (2548). *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ไพโรจน์ ประมวลรัตน์. (2533). *การวิเคราะห์การสร้างคำในหนังสือเรียนทักษะสัมพันธ์ชั้นมัธยมศึกษา
ตอนต้น*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ:
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. (2550). *บาลีไวยากรณ์ สมาส และ ตัทธิต*.
พิมพ์ครั้งที่ 38. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์. (2526). *ภาษาศาสตร์เชิงประวัติ: วิวัฒนาการภาษาไทยและภาษาอังกฤษ*.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิสันต์ ภูแก้ว. (2545). *ภาษาบาลีสันสกฤตที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- สุทธิณี ขวัญมงคล. (2535). *การศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำบาลี สันสกฤต
จากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 : ศึกษารายการนิวรรณคดี
เรื่อง มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์ ของครูสุภา. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย).*
พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร. ถ่ายเอกสาร.
- สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2517). *บาลีสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (2549). คำสมาส. ใน *บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 2 : คำ การสร้างคำ และ
การยืมคำ*. หน้า 70-99. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐาน
การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- (2539). *ลักษณะคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในมหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทศพร ชูชก และ
กุมาร*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ภาษาตะวันออก). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อนุমানราชธน, พระยา. (2516). *นิรุกติศาสตร์ ภาค 2*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ศูนย์การทหารราบ.

อัญชลี สิงห์น้อย. (2548). *ค่านามประสม: ศาสตร์และศิลป์ในการสร้างคำไทย*. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อารีย์ สหชาติโกสีย์. (2521). *เทียบลักษณะคำบาลีสันสกฤตกับคำไทย สมาสและศัพท์*. กรุงเทพฯ:

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.

อุบทิศศิลปสาร, พระยา. (2546). *หลักภาษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ภาคผนวก

ภาคผนวก

รายการคำสมาสที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

จำนวน 2,962 คำ จำแนกตามลักษณะโครงสร้าง

< หรือ > หมายถึง คำไวยากรณ์ที่อยู่ด้านมุมแหลมเป็นหน่วยขยาย ส่วนคำไวยากรณ์ที่อยู่ด้านแขนของมุมเป็นหน่วยหลัก

+ หมายถึง คำไวยากรณ์ที่ประกอบกันเป็นหน่วยหลักทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย

1. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พบคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำนาม จำนวน 2,759 คำ

1.1 หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำนาม พบคำสมาสจำนวน 1,880 คำ

1.1.1 คำนาม<คำนาม พบคำสมาสจำนวน 1,804 คำ

1.1.1.1 คำนาม<คำนาม ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 1,441 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กกุธ<ภณท์	กกุธ<ภณท์	น. เครื่องหมายความเป็นพระราชอาภิบัติตามที่แสดงไว้ในบรมราชาภิเษก ร. 7 คือ 1. พระมหาพิชัยมงกุฎ 2. พระแสงขรรค์ชัยศรี 3. ธารพระกร 4. วาลวิชนี (พัดกับแส้จามรี) 5. ฉลองพระบาท รวมเรียกว่า เบญจราชากกุธภัณฑ์
กฐิน<ทาน	กฐิน<ทาน	น. การทอดกฐิน
กฐิน<ตถารกรรม	กฐิน<ตถาร<กรรม	น. การกรานกฐิน
กถา<มรรค	กถา<มรรค	น. ลาดเลาแห่งกถา ได้แก่ เรื่องที่แต่งตามอัตโนมติของผู้แต่ง ว่าด้วยธรรมนั้นๆ
กถา<มรรค<เทศนา	กถา<มรรค<เทศนา	น. เทศนาฝ่ายกถา<มรรค
กถา<มุข	กถา<มุข	น. เบื้องต้นของเนื้อเรื่อง
กรรตุ<สัณญา	กรรตุ<สัณญา	น. นามที่เป็นคำร้องเรียกชื่อลอยๆ เช่น แล้วกล่าววจาอันสุนทร ดูก่อนกุมภกรรณยักษ์
กรร<มกร	กรร<มกร	น. คนงาน, ลูกจ้างที่ใช้แรงงาน
กรร<มกรณ	กรร<มกร<ณ	น. อาญา, เครื่องสำหรับลงอาญา ก. ลงโทษ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กรรมการ	กรรม<การ	น. บุคคลที่ได้รับเลือกหรือได้รับแต่งตั้งเข้าเป็น คณะร่วมกันทำงานหรือกระทำกิจกรรมบางอย่าง ซึ่งได้รับมอบหมาย, ผู้รับใช้
กรรมการิณี	กรรม<การิณี	น. กรรมกรซึ่งเป็นเพศหญิง
กรรมชัย	กรรม<ชัย	น. การสิ้นอายุเพราะกรรม
กรรมคติ	กรรม<คติ	น. ทางดำเนินแห่งกรรม
กรรมฐาน	กรรม<ฐาน	น. ที่ตั้งแห่งการงาน หมายถึงอุบายทางใจ มี 2 ประการ คือ สมถกรรมฐาน เป็นอุบายสงบใจ และวิปัสสนากรรมฐาน เป็นอุบายเรื่องปัญญา
กรรมบถ	กรรม<บถ	น. ทางแห่งกรรม มี 2 อย่าง ตามลักษณะ คือ กุศลกรรมบถและอกุศลกรรมบถ
กรรมวาจา	กรรม<วาจา	น. คำประกาศกิจการในท่ามกลางสงฆ์
กรรมวิธี	กรรม<วิธี	น. ลักษณะอาการหรือวิธีการที่ผันแปรหรือ เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์ทำขึ้น อันดำเนินติดต่อกันเรื่อยไปเป็นลำดับ, กระบวนการดำเนินการในประดิษฐ์กรรม
กรรมวิบาก	กรรม<วิบาก	น. ผลของกรรม
กรรมศาลา	กรรม<ศาลา	น. โรงงาน
กรรมสัมปาทิก	กรรม<สัมปาทิก	น. ผู้ยังการงานให้ถึงพร้อม, บุคคลที่ได้รับเลือก หรือแต่งตั้งให้ทำหน้าที่กรรมกรของสมาคม
กรรมสิทธิ์	กรรม<สิทธิ์	น. ความเป็นเจ้าของทรัพย์, สิทธิทั้งปวงที่ผู้เป็น เจ้าของมีอยู่เหนือทรัพย์สิน อันได้แก่ สิทธิใช้สอย จำหน่าย ได้ดอกผลกับทั้งสิทธิติดตามและเอาคืน ซึ่งทรัพย์สินของตน และสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่น สอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมิชอบ ด้วยกฎหมาย
กริยาวิเศษณ์	กริยา<วิเศษณ์	น. คำวิเศษณ์ใช้ประกอบคำกริยาหรือคำวิเศษณ์ ด้วยกันให้มีความแปลกออกไป

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กรีฑากร	กรีฑา<กร	ก. ทำกรีฑา
กรีฑาสถาน	กรีฑา<สถาน	น. สถานที่เล่นกีฬา
กวีนิพนธ์	กวี<นิพนธ์	น. คำประพันธ์ที่กวีแต่ง
กษัตริยชาติ	กษัตริย์<ชาติ	น. ชาติกษัตริย์
กษัยการ	กษัย<การ	น. การที่สิ่งต่างๆ ค่อยๆ พังและแพร่สะพัดหรือ กระจัดกระจายไป เพราะพลังลม พลังน้ำ หรือ ปฏิกิริยาเคมี
กษีรธारा	กษีร<ธारा	น. สายน้ำนม
กษีรรส	กษีร<รส	น. น้านม
กลีกร	กลี<กร	น. ผู้ทำไร่ไถนา
กลีกรรม	กลี<กรรม	น. การทำไร่ไถนา
กัตติกมาส	กัตติก<มาส	น. เดือนอันมีพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์กัตติกา คือ เดือน 12 ตามจันทรคติ ตกราวเดือนพฤศจิกายน
กัทรทัณฑ์	กัทร<ทัณฑ์	น. ไม้เท้าคนแก่
กัมปนาท	กัมป<นาท	น. เสียงสนั่นหวั่นไหว
กัมมันตภาพรังสี	กัมมันตภาพ<รังสี	น. การเสื่อมสลายโดยตัวเองของนิวเคลียส ของอะตอมที่ไม่เสถียรเป็นผลให้ได้อนุภาคแอลฟา อนุภาคบีตา รังสีแกมมาซึ่งเป็นคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า ที่มีช่วงคลื่นสั้นมากและมีพลังงานสูง ทั้งหมดนี้ พุ่งออกมาด้วยความเร็วสูงมาก ในบางกรณี อาจมีพลังงานความร้อนและพลังงานแสง เกิดตามมาด้วย
กัมมันตรังสี	กัมมันต<รังสี	ว. ที่สามารถเกิดกัมมันตภาพรังสีได้
กากคติ	กาก<คติ	น. ชื่อภาพยนตร์หนึ่ง มีดำเนินกลอนอย่างกา ที่บินไป
กากบาท	กาก<บาท	น. ชื่อเครื่องหมายอย่างตีนกา มีรูป + หรือ x, ใช้ + เป็นเครื่องหมายวรรณยุกต์บอกเสียงจัตวา
กามกรีฑา	กาม<กรีฑา	น. ชั้นเชิงในทางกาม

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กามกิจ	กาม<กิจ	น. การร่วมประเวณี
กามคุณ	กาม<คุณ	น. สิ่งที่น่าปรารถนา มี 5 ประการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส, ความปรารถนาในเมถุน
กามฉันท์	กาม<ฉันท์	น. ความพอใจในกามคุณทั้ง 5
กามตัณหา	กาม<ตัณหา	น. ความอยากในกามคุณทั้ง 5
กามเทพ	กาม<เทพ	น. เทพเจ้าแห่งความรัก
กามภพ	กาม<ภพ	น. ที่เกิดของผู้ที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม, โลกเป็นที่อยู่อาศัยของผู้เสพกาม ได้แก่ อบายภูมิ 4 มนุษย์โลก 1 และสวรรค์ 6 ชั้น รวมเป็น 11
กามราค* กามราคะ*	กาม<ราค* ราคะ*	น. ความกำหนัดในกาม
กามโรค	กาม<โรค	น. โรคซึ่งติดต่อกันได้โดยการประกอบกามกิจหรือติดต่อกันโดยใช้สิ่งของร่วมกับคนเป็นกามโรค
กามวิตก	กาม<วิตก	น. ความครุ่นคิดในกาม, ความคิดคำนึงในทางกาม
กามเมสุมิจฉาจาร	กาม<เมสุ<มิจฉาจาร	น. การประพฤติดูผิดในประเวณี
กายกรรม	กาย<กรรม	น. การทำทางกาย, การเล่นห้อยโหนโยนตัวเป็นต้น, การดัดตนเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง
กายทวาร	กาย<ทวาร	น. ทางกาย
กายทุจริต	กาย<ทุจริต	น. ความประพฤติชั่วทางกาย ได้แก่ การฆ่าสัตว์ 1 การลักทรัพย์ 1 การประพฤติดูผิดในกาม 1
กายพันธน์	กาย<พันธน์	น. เครื่องรัดตัว คือ รัดประคด
กายภาพ	กาย<ภาพ	ว. เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีชีวิต, เกี่ยวกับสสารและพลังงาน, เกี่ยวกับลักษณะตามธรรมชาติของโลก
กายวิภาคศาสตร์	กาย<วิภาค<ศาสตร์	น. วิทยาศาสตร์การแพทย์สาขาหนึ่ง ว่าด้วยโครงสร้างของร่างกาย โดยศึกษาเป็นส่วนๆ
กายสิทธิ์	กาย<สิทธิ์	ว. มีฤทธิ์เดชต่างๆ อยู่ในตัว
กายสุจริต	กาย<สุจริต	น. ความประพฤติชอบทางกาย ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ 1 การไม่ลักทรัพย์ 1 การไม่ประพฤติดูผิดในกาม 1

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กาลกิริยา	กาล<กิริยา	น. ความตาย
กาลโยค	กาล<โยค	น. การกำหนดวัน ยาม ฤกษ์ ราศี ดีถิ ของแต่ละปี เป็นธงชัย อธิบดี อุบาทว์ โลกาวินาศ
กาลสมุตถาน	กาล<สมุตถาน	น. กองโรคที่เกิดขึ้นเพราะธาตุไม่เป็นไป ตามเวลาปรกติ
กาลจักร	กาล<จักร	น. ชื่อพิธีกรรมในลัทธิตันตระ ซึ่งมีข้อปฏิบัติ เบื้องต้น 5 อย่าง คือ ดื่มน้ำเมา กินเนื้อสัตว์ พรำมนตร์ แสดงท่ายั่วยวน และเสพเมถุน ซึ่งปฏิบัติ ในเวลากลางคืนหรือที่มีด
กาสาวพัสดร์	กาสาว<พัสดร์	น. ฝ่ายอ้อมแฝด คือ ฝ่ายเหลืองพระ
กิจกรรม	กิจ<กรรม	น. การที่ผู้เรียนปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อการเรียนรู้
กิตติกรรมประกาศ	กิตติกรรม<ประกาศ	น. ข้อความที่กล่าวถึงผลงานของบุคคลและแสดง ความขอบคุณบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือที่ให้ ความช่วยเหลือต่างๆ มักเขียนไว้ตอนต้น ของวิทยานิพนธ์
กิตติคุณ* เกียรติคุณ*	กิตติ* เกียรติ*<คุณ	น. คุณที่เลื่องลือ
กิตติศัพท์	กิตติ<ศัพท์	น. เสียงเล่าลือ, เสียงสรรเสริญ, เสียงยกย่อง
กมิชาติ	กมิ<ชาติ	น. หนอน, หมูหนอน
กมิวิทยา	กมิ<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยหนอน
กฏวิทยา	กฏ<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยแมลง
กุมภการ	กุมภ<การ	น. ช่างหม้อ
กุลhusk	กุล<husk	น. ผู้ประทุษร้ายต่อตระกูล หมายถึงภิกษุที่ประจบ ตระกูลต่างๆ ด้วยอาการที่ผิดวินัย
กุลธิดา	กุล<ธิดา	น. ลูกหญิงผู้มีตระกูล
กุลบดี	กุล<บดี	น. หัวหน้าตระกูล
กุลบุตร	กุล<บุตร	น. ลูกชายผู้มีตระกูล
กุลสตรี	กุล<สตรี	น. หญิงผู้มีตระกูลและมีความประพฤติดี

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กุศลกรรมบถ	กุศลกรรม<บถ	น. ธรรมหมวดหนึ่งมี 10 อย่าง คือ กายสุจริต 3 วจีสุจริต 4 มโนสุจริต 3
เกตุมาลา	เกตุ<มาลา	น. รัศมีซึ่งเปล่งอยู่เหนือพระเศียรของพระพุทธเจ้า
เกศธาดุ	เกศ<ธาดุ	น. ผม
เกษตรกร	เกษตร<กร	น. ผู้ทำเกษตรกรรม
เกษตรกรรม	เกษตร<กรรม	น. การใช้ที่ดินเพาะปลูกพืชต่างๆ รวมทั้ง การเลี้ยงสัตว์ การประมงและการป่าไม้
เกษตรศาสตร์	เกษตร<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยเกษตรกรรม
เกษียรสมุทร	เกษียร<สมุทร	น. ทะเลน่านม
เกียรติประวัติ	เกียรติ<ประวัติ	น. ประวัติที่ได้รับความสรรเสริญ, ประวัติที่เลื่องลือ
โกญจนาท	โกญจ<นาท	น. การบันลือเสียงเหมือนนกกระเรียน, ความกึกก้อง
ขันฑสีมา	ขันฑ<สีมา	น. เขตแดน, เขตแดนส่วนหนึ่งๆ
ขัตติยมานะ	ขัตติย<มานะ	น. การถือตัวว่าเป็นกษัตริย์หรือเชื้อสายกษัตริย์
ชิปส์โท	ชิป<ส์โท	ก. กระแอม
คชกรรม	คช<กรรม	น. กิจการในทางปฏิบัติอันเกี่ยวกับช้าง, ประเภทตำราว่าด้วยทางปฏิบัติอันเกี่ยวกับช้าง
คชนาม	คช<นาม	น. นามราหู, อักษรชื่อที่ขึ้นต้นด้วย ย ร ล ว
คชลักษณ์	คช<ลักษณ์	น. รูปพรรณสัณฐานของช้างต่างๆ ซึ่งดีและชั่ว, ประเภทตำราแสดงรูปพรรณสัณฐานของช้างต่างๆ ซึ่งดีหรือชั่ว ถ้าได้ไว้จะให้คุณและโทษแก่เจ้าของ
คชศาสตร์	คช<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยช้าง มี 2 ประเภท คือ คชลักษณ์ และ คชกรรม
คชสีห์	คช<สีห์	น. สัตว์ในนิยาย มีรูปเหมือนราชสีห์ แต่มีวงเหมือนช้าง
คณบดี	คณ<บดี	น. หัวหน้าคณะในมหาวิทยาลัยหรือในสถาบันที่เทียบเท่า
คณิตศาสตร์	คณิต<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการคำนวณ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
คติธรรม	คติ<ธรรม	น. ธรรมที่เป็นแบบอย่าง
คติพจน์	คติ<พจน์	น. ถ้อยคำที่เป็นแบบอย่าง
คนธรรพวิวาท	คนธรรพ<วิวาท	น. การโต้เถียงเป็นผิวเผินเองโดยไม่แต่งงาน
คนธรรพศาสตร์*	คนธรรพ* คันธรรพ*	น. วิชาดนตรีและขับร้อง
คันธรรพเวท*	<ศาสตร์* เวท*	
ครรรภาธาตุ	ครรรภ<ธาตุ	น. ส่วนของพระสถูปหรือพระปรางค์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุไว้ภายใน
ครรรภาตุมณฑล	ครรรภาตุ<มณฑล	น. ภาวะอันแท้จริงของพระพุทธเจ้าซึ่งอยู่ในสรวาสตว แต่ยังไม่ได้สำแดงให้ปรากฏ
ครรรภมณฑล	ครรรภ<มณฑล	น. ห้องประดิษฐานพระพุทธรูปหรือรูปพระโพธิสัตว์
ครรรภมล	ครรรภ<มล	น. รก
ครุवार* ครุवार*	ครุ* ครุ*<वार	น. วันพฤหัสบดี ถือเป็นวันครู
ครุศาสตร์	ครุ<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการสร้างพื้นฐานและความรู้ของการเป็นครู ประกอบด้วยวิชาการศึกษาเป็นต้น
คฤหบดี* คหบดี*	คฤห* คห*<บดี	น. ชายที่เป็นเจ้าบ้าน, ผู้มีอันจะกินซึ่งเป็นเจ้าบ้าน
คฤหปัตนี*	คฤห* คห*<ปัตนี*	น. หญิงที่เป็นเจ้าบ้าน, ภรรยาของคฤหบดี
คหปตานี*	ปตานี*	
คหกรรมศาสตร์	คหกรรม<ศาสตร์	น. วิชาที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ โดยมุ่งพัฒนาครอบครัวด้วยการจัดการทรัพยากรบุคคล วัสดุ และสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาอาชีพและเสริมสร้างคุณภาพชีวิต ความมั่นคงของสถาบันครอบครัว และสังคม
คัณฑมาลา	คัณฑ<มาลา	น. ชื่อพืชชนิดหนึ่ง ที่ขึ้นเป็นแถวอยู่ตามคอ
คัณฑสูตร	คัณฑ<สูตร	น. ชื่อพืชชนิดหนึ่ง มักเป็นที่บริเวณขอบทวารหนัก
คันถุระ	คันถ<ธุระ	น. การเรียนคัมภีร์ปริยัติ
คันถกฏี	คันถ<กฏี	น. ชื่อกฏีที่ประทับของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พระคันถกฏี

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
คันธารราชูว์	คันธาร<ราชูว์	น. ชื่อแคว้นโบราณ อยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย, ชื่อพระพุทธรูปปางหนึ่งสำหรับตั้งในพิธีขอฝนและแรกนาเป็นต้น
คัพภาสาลี	คัพภ<สาลี	น. ข้าวที่กำลังท้องยังไม่แตกเป็นรวง
คามโกชก	คาม<โกชก	น. นายบ้าน, นายตำบล, ผู้ใหญ่บ้าน, กำนัน
คามวาสี	คาม<วาสี	น. ผู้อยู่ในหมู่บ้าน, ใช้สำหรับเรียกพระสงฆ์ฝ่ายคันถธุระ
คายนคณะ	คายน<คณะ	น. หมู่คนผู้ขับร้อง, พวกขับร้อง, ลูกคู่
คิลานปัจฉัย	คิลาน<ปัจฉัย	น. ปัจฉัยสำหรับคนไข้, วัตถุเป็นเครื่องอาศัยของผู้เจ็บไข้, ยารักษาโรค
คิลานเภสัช	คิลาน<เภสัช	น. ยารักษาโรค
คุณธรรม	คุณ<ธรรม	น. สภาพคุณงามความดี
คุณนาม	คุณ<นาม	น. ชื่อที่ตั้งขึ้นโดยถือเอาความดีเป็นหลัก
คุณบท	คุณ<บท	น. กลบทโบราณชนิดหนึ่ง
คุณภาพ	คุณ<ภาพ	น. ลักษณะที่ดีเด่นของบุคคลหรือสิ่งของ
คุณวุฒิ	คุณ<วุฒิ	น. ความรู้ความสามารถของบุคคล, ระดับการศึกษา
คุณศัพท์	คุณ<ศัพท์	น. คำคุณหรือวิเศษณ์
คุณสมบัติ	คุณ<สมบัติ	น. คุณลักษณะประจำตัวของบุคคล, คุณงามความดี, (ความถึงพร้อมด้วยคุณความดี)
ครูกรรม	ครู<กรรม	น. กิจหรือหน้าที่แห่งครู
ครูศึกษา	ครู<ศึกษา	น. การเล่าเรียนวิชาครู
เคหสถาน	เคห<สถาน	น. บ้านเรือน, ที่ซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัย เช่น เรือน โรง เรือหรือแพ ซึ่งคนอยู่อาศัย และหมายความรวมถึงบริเวณของที่ซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยนั้นด้วย จะมีรั้วล้อมหรือไม่ก็ตาม
โคบุตร	โค<บุตร	น. ชื่อช้างหมู่ 1 ในอัฐราช ตระกูลวิษณุพงศ์ มีสีผิวเหลือง หางเหมือนหางโค งาอ่อน เกลาเรียง มีเสียงเหมือนเสียงโคป่า

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
โคมุตร	โค<มุตร	น. เครื่องหมายสุดเรื่องในหนังสือรุ่นเก่า รูปดังนี้ ๐๘, ชื่อหนึ่งของดาวฤกษ์มี 5 ดวง
โครส	โค<รส	น. นมวัว
โคโรค	โค<โรค	น. ปวดเป็นก้อนอยู่ในหนังโค ใช้เป็นเครื่องยา
โคศัพท	โค<ศัพท	น. วิธีฝึกหัดทหารเลขโบราณ
โควิถิ	โค<วิถิ	น. ชื่อทางสำหรับโคจรของพระอาทิตย์
โคตรภูญาณ	โคตรภู<ญาณ	น. ปัญญาที่อยู่ในลำดับอริยมรรค
ฆาตกร	ฆาต<กร	น. ผู้ที่ฆ่าคน
ฆาตกรรม	ฆาต<กรรม	น. การฆ่าคน
ฆานประสาท	ฆาน<ประสาท	น. ประสาทที่รับรู้กลิ่น
จรรวมการ	จรรวม<การ	น. ช่างหนัง
จรรวมภัณฑ์	จรรวม<ภัณฑ์	น. ท่อนหนัง, แผ่นหนัง
จรรยาบรรณ	จรรยา<บรรณ	น. ประมวลความประพฤติที่ผู้ประกอบอาชีพ การทำงานแต่ละอย่างกำหนดขึ้น เพื่อรักษาและ ส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงและฐานะของสมาชิก อาจเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้
จริยธรรม	จริย<ธรรม	น. ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, กฎศีลธรรม, ศีลธรรม
จริยวัตร* จริยาวัตร*	จริย* จริยา*<วัตร	น. หน้าที่ที่พึงประพฤติปฏิบัติ, ความประพฤติ ท่วงทีวาจา และกิริยามารยาท
จริยศาสตร์	จริย<ศาสตร์	น. ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยการแสวงหาความดี สูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหากฎเกณฑ์ ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไร ถูกไม่ถูก ดีไม่ดี ควรไม่ควร และพิจารณาปัญหา เรื่องสถานภาพของค่าทางศีลธรรม
จริยศึกษา	จริย<ศึกษา	น. การศึกษาเกี่ยวกับความเจริญของงาม ในทางความประพฤติและการปฏิบัติตน เพื่อให้อยู่ในแนวทางของศีลธรรมและวัฒนธรรม

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
จริยาปิฎก	จริยา<ปิฎก	น. ชื่อคัมภีร์ที่ว่าด้วยการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าในชาติที่ล่วงแล้ว รวมอยู่ในขุททกนิายแห่งสุตตันตปิฎก
จลนพลศาสตร์	จลนพล<ศาสตร์	น. สาขาหนึ่งของพลศาสตร์ ว่าด้วยการเคลื่อนที่ของเทหวัตถุที่เป็นของแข็งและแรงที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนที่นั้นด้วย
จลนศาสตร์	จลน<ศาสตร์	น. สาขาหนึ่งของพลศาสตร์ ว่าด้วยการเคลื่อนที่ของเทหวัตถุที่เป็นของแข็ง โดยไม่คำนึงถึงแรงที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนที่นั้น
จักขุทวาร	จักขุ<ทวาร	น. ช่องตา
จักขุประสาท	จักขุ<ประสาท	น. ส่วนสำคัญของตา ทำให้แลเห็น
จักขุวิญญาณ	จักขุ<วิญญาณ	น. ความรู้อันอาศัยทางตาเกิดขึ้น
จักขุสัมผัส	จักขุ<สัมผัส	น. อาการที่ตากับรูปและจักขุวิญญาณประจวบกัน
จักรยาน	จักร<ยาน	น. รถถีบ, ยานพาหนะประเภทที่มีล้อ 2 ล้อ ล้อหนึ่งอยู่ข้างหน้า และอีกล้อหนึ่งอยู่ข้างหลัง มีโครงเหล็กเชื่อมล้อหน้ากับล้อหลัง มีคันบังคับด้วยมือติดตั้งอยู่บนล้อหน้า ขับเคลื่อนด้วยกำลังคนผู้ซึ่งใช้เท้าถีบบันไดรถให้วิ่ง เรียกว่า จักรยานสองล้อ ถ้ามี 3 ล้อ เรียกว่า จักรยานสามล้อ
จักรราศี	จักร<ราศี	น. อาณาเขตที่ดาวเคราะห์โคจรรอบดวงอาทิตย์, อาณาเขตโดยรอบดวงอาทิตย์ที่ดาวเคราะห์เดิน, วิธีโคจรประจำของดวงอาทิตย์ซึ่งดูเหมือนวนไปรอบท้องฟ้าได้ 360 องศาใน 1 ปี, วงโคจรของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์และดาวเคราะห์ที่สมมุติขึ้นทางโหราศาสตร์ ประกอบด้วย 12 ราศี
จักรพรรดิ	จักร<พรรดิ	รัฐหรือสหภาพของรัฐต่างๆ ที่มีจักรพรรดิเป็นประมุข, อาณาเขตหรืออาณาจักรที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตย การปกครองอันเดียวกัน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
จักรวรรดินิยม	จักรวรรดิ<นิยม	น. ลัทธิขยายอาณาเขตและอำนาจปกครองของรัฐ
จักรวาท	จักร<วาท	น. ลมบ้าหมู (ลมหมุน)
จันทรกลา	จันทร<กลา	น. เสี้ยวที่ 16 ของดวงจันทร์, โดยอนุโลมหมายถึง งามเหมือนแสงจันทร์อ่อนๆ นวลตา
จันทรคติ	จันทร<คติ	น. วิธีนับวันและเดือนโดยถืออาการเดิน ของดวงจันทร์เป็นหลัก
จันทรพิมพ์*	จันทร<พิมพ์, มณฑล	น. รูปที่แลดูแบนแห่งดวงจันทร์, ดวงเดือน
จันทรมณฑล*		
จันทรวงส์	จันทร<วงส์	น. วงส์แห่งกษัตริย์เนื่องมาจากพระจันทร์
จันทรवार* จันทวาร*	จันทร* จันท* โสม*<	น. วันจันทร์
โสมवार*	वार	
จิตนิยม	จิต<นิยม	น. ลัทธิที่เชื่อว่าจิตเท่านั้นเป็นความจริงขั้นสูงสุด วัตถุทั้งหลายเป็นเพียงสิ่งที่จิตคิดขึ้น
จิตแพทย์	จิต<แพทย์	น. แพทย์ผู้รักษาโรคทางจิต ซึ่งมีอาการแสดง ความรู้สึก ความคิด อารมณ์ หรือพฤติกรรม ที่ผิดปกติ
จิตภาพ	จิต<ภาพ	น. ลักษณะทั่วไปของจิตที่แสดงให้เห็นเด่นชัด, วิสัยสามารถของจิต
จิตวิทยา	จิต<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยจิต, วิทยาศาสตร์แขนงหนึ่ง ว่าด้วย ปรากฏการณ์ พฤติกรรมและกระบวนการของจิต
จิตวิสัย	จิต<วิสัย	ว. ที่มีอยู่ในจิต, ที่เกี่ยวกับจิต, ที่จิตคิดขึ้นเอง โดยไม่อาศัยวัตถุภายนอก, เรียกการสอบแบบที่ให้ ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นว่า การสอบแบบจิตวิสัย
จิตเวชศาสตร์	จิตเวช<ศาสตร์	น. วิชาแพทย์แขนงหนึ่งเกี่ยวกับการศึกษา การตรวจรักษาและป้องกันโรคของจิตใจ
จิตตภาวนา	จิตต<ภาวนา	น. การอบรมจิต
จิตตวิสุทธิ	จิตต<วิสุทธิ	น. ความหมดจดของจิต คือหมดจดจากกิเลส
จิตรกร	จิตร<กร	น. ช่างวาดเขียน, ช่างวาดภาพ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
จิตรกรรม	จิตร<กรรม	น. ศิลปะประเภทหนึ่งในทัศนศิลป์เกี่ยวกับการเขียนภาพวาดภาพ, รูปภาพที่เขียนหรือวาดขึ้น
จิตรเลขา	จิตร<เลขา	น. รูปภาพลายเส้น
จิตรลดาวัน	จิตรลด<วัน	น. ชื่อสวนของพระอินทร์ 1 ใน 4 แห่ง ได้แก่ นันทวัน ปารุสก์วัน จิตรลดาวัน และมิสก์วัน
จินตามณี	จินดา<มณี	น. แก้วอันให้ผลแก่เจ้าของตามใจนึก, แก้วสารพัดนึก, ชื่อตำราแบบเรียนหนังสือไทยโบราณ เช่น จินตามณีฉบับพระโหราธิบดีแต่งในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จินตามณีฉบับไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ในรัชกาลสมเด็จพระบรมโกศ จินตามณีฉบับกรมหลวงวงษาธิราชสนิท แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์
จิรัฐติกาล	จิรัฐติ<กาล	น. เวลาที่ตั้งอยู่นาน, เวลาที่ยืน
จีวรกรรม	จีวร<กรรม	น. การเตรียมจีวรเพื่อเดินทาง เช่น ชัก สู้ ย่อม
จีวรการสมัย	จีวรการ<สมัย	น. คราวที่พระทำจีวร คือตัดเย็บอยู่
จีวรกาลสมัย	จีวรกาล<สมัย	น. คราวที่เป็นฤดูถวายจีวร
จีวรทานสมัย	จีวรทาน<สมัย	น. สมัยถวายจีวรในจีวรกาล
จีวรภาชก	จีวร<ภาชก	น. ผู้แจกจีวร คือภิกษุที่สงฆ์สมมติให้เป็นเจ้าหน้าที่แจกจีวรที่สงฆ์ได้มาให้แก่ภิกษุ
จุทามณี* จุฬามณี*	จุทา* จุฬา*<มณี	น. ปิ่น, มวยผมของพระพุทธเจ้า, ชื่อพระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระเกศธาตุของพระพุทธเจ้าอยู่ที่ดาวดึงส์ เรียกว่า จุทามณีเจดีย์
จุฑารัตน์	จุฑา<รัตน์	น. เครื่องประดับจุก
จุตูปปาตญาณ	จุตูปปาต<ญาณ	น. ความรู้ในจุติและเกิดของสัตว์ทั้งหลาย
จุนทการ* รมการ*	จุนท, รม<การ	น. ช่างกลึง
จุฬาลักษณ์	จุฬา<ลักษณ์	ว. มีลักษณะเลศ, โคมงาม
จุฬาราชมนตรี	จุฬา<ราชมนตรี	น. ตำแหน่งสูงสุดทางด้านการบริหารกิจการมุสลิมในประเทศไทยเป็นที่ปรึกษาทางราชการเกี่ยวกับกิจการมุสลิมทั้งปวง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
เจตีย์ฐาน*	เจตีย์<ฐาน* สถาน*	น. สถานที่เคารพ เช่นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมา
เจตีย์สถาน*		พระพุทธรูปบาท พระพุทธรูปฉายาและพระบรมสารีริกธาตุ
เจตคติ	เจต<คติ	น. ทำที่หรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
โจรกรรม	โจร<กรรม	น. การลัก, การขโมย, การปล้น
ฉัตรมงคล	ฉัตร<มงคล	น. พระราชพิธีฉลองพระเศวตฉัตร ทำในวันซึ่งตรงกับวันบรมราชาภิเษก
ฉันทลักษณะ	ฉันท<ลักษณะ	น. ลักษณะแบบแผนคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง, ชื่อตำราไวยากรณ์ตอนที่ว่าด้วยลักษณะคำประพันธ์
ฉันทศาสตร์	ฉันท<ศาสตร์	น. ตำราว่าด้วยการแต่งฉันททั้งที่เป็นมาตราพฤติและวรรณพฤติ เป็นศิลปศาสตร์อย่างหนึ่งในศิลปศาสตร์ 18 ประการ
ฉาตภัย	ฉาต<ภัย	น. ภัยที่เกิดจากความแห้งแล้ง, ภัยที่เกิดจากข้าวยากหมากแพง
ฉายาลักษณะ	ฉายา<ลักษณะ	น. รูปถ่าย
อุปศาสตร์	อุป<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการสงคราม
ชฎาธาร	ชฎา<ธาร	น. ผู้ทรงไว้ซึ่งชฎา
ชนกกรรม	ชนก<กรรม	น. กรรมอันทำให้เกิดหรือกรรมอันเป็นต้นเค้า
ชนบท	ชน<บท	น. บ้านนอก, เขตแดนที่พ้นจากเมืองหลวงออกไป
ชนมพรรษา	ชนม<พรรษา	น. อายุ, ขวบปีที่เกิดมา
ชปโยค	ชป<โยค	น. มนต์กระซิบ
ชมพูทวีป	ชมพู<ทวีป	น. ดินแดนที่เป็นประเทศอินเดีย ปากีสถาน เนปาล และบังกลาเทศในปัจจุบัน, ทวีปใหญ่อยู่ทางทิศใต้ของเขาวพระสุเมรุ เป็นทวีป 1 ใน 4 ทวีป ได้แก่ อุดรภูทวีป นพวิเทหทวีป ชมพูทวีป และอมรโคยานทวีป
ชลชาติ	ชล<ชาติ	น. น้ำ, สัตว์น้ำ
ชลธาร* ชลธารก*	ชล* อุทก*<ธาร*	น. ลำน้ำ, ลำคลอง, ร่องน้ำ, ห้วย, ทะเลสาบ, สายน้ำ, ท่อน้ำ
อุทกธาร* อุทกธารา*	ธารา*, ธารก	

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ชลมารค	ชล<มารค	น. ทางน้ำ
ชลสถาน	ชล<สถาน	น. บ่อ, สระ
ชังมวิหาร	ชัง<มวิหาร	น. การเดินไปมา
ชัยบาน	ชัย<บาน	น. เครื่องตีในการมีชัย
ชัยภูมิ	ชัย<ภูมิ	น. ท่าเลที่เหมาะสม
ชัยเกรี	ชัย<เกรี	น. ชื่อกลองชนิดหนึ่ง
ชัยพฤกษ์	ชัย<พฤกษ์	น. ชื่อไม้ต้นชนิดหนึ่ง ดอกสีชมพูเข้ม เมื่อออกดอก ไม่ทิ้งใบ ฝักเกลี้ยงใช้ทำยาได้, ชื่อลายชนิดหนึ่ง
ชาติธรรม	ชาติ<ธรรม	น. หน้าที่ของตระกูล
ชาตินิยม	ชาติ<นิยม	น. ลัทธิที่ถือชาติเป็นใหญ่, ความรักชาติ
ชาติพันธุ์	ชาติ<พันธุ์	น. กลุ่มที่มีพันธะเกี่ยวข้องกันและที่แสดงเอกลักษณ์ ออกมา โดยการผูกพันลักษณะการของเชื้อชาติและ สัญชาติเข้าด้วยกัน
ชาติภูมิ	ชาติ<ภูมิ	น. ถิ่นที่เกิด
ชาติมาลา	ชาติ<มาลา	น. สาขาแห่งชาติ, โครงสร้างตระกูล, แผนเครือญาติ
ชาติรส	ชาติ<รส	น. รสโดยกำเนิด เช่น รสหวานแห่งน้ำตาล
ชานุมณฑล	ชานู<มณฑล	น. สะบ้าเข่า
ชาลกรรม	ชาล<กรรม	น. การจับปลา
ชินบุตร	ชิน<บุตร	น. พระสงฆ์
ชีวประวัติ	ชีว<ประวัติ	น. ประวัติชีวิตบุคคล
ชีวภาพ	ชีว<ภาพ	ว. เกี่ยวกับสิ่งที่ไม่มีชีวิตและสิ่งที่สืบเนื่องมาจาก สิ่งมีชีวิต
ชีวโลก	ชีว<โลก	น. โลกของสัตว์เป็น, เหล่าสัตว์, มนุษยชาติ
ชีววิทยา	ชีว<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยสิ่งมีชีวิต
ชีวาร*	ชีว* พฤษปติ*<วาร	น. วันพฤษปดี
พฤษปติวาร*		
ชีวิตกษัย* ชีพิตกษัย*	ชีวิต*ชีพิต*<กษัย	น. การสิ้นชีวิต ก. ตาย

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
โชติรส	โชติ<รส	น. แก้ววิเศษชนิดหนึ่งมีรัศมีรุ่งเรือง
ฉาปนกิจ	ฉาปน<กิจ	น. การเผาศพ
ฉาปนสถาน	ฉาปน<สถาน	น. ที่เผาศพ
ญาณวิทยา	ญาณ<วิทยา	น. ปรัชญาสาขาหนึ่ง ว่าด้วยกำเนิดลักษณะและความถูกต้องแห่งความรู้ ตลอดจนวิธีหาความรู้
ญาณศาสตร์	ญาณ<ศาสตร์	น. ตำราพยากรณ์
ญาติภาพ	ญาติ<ภาพ	น. การแตกระหว่างญาติ
ดนตรีกรรม	ดนตรี<กรรม	น. งานเกี่ยวกับเพลงที่แต่งขึ้นเพื่อบรรเลงหรือขับร้อง ไม่ว่าจะเป็นทำนองและคำร้องหรือมีทำนองอย่างเดียว และหมายรวมถึงโน้ตเพลงหรือแผนภูมิเพลงที่ได้แยก เรียบเรียงเสียงประสานแล้ว
ดลภาค	ดล<ภาค	น. พื้นราบ
ดามพวรรณ	ดามพ<วรรณ	ว. มีสีเหมือนทองแดง
ดาราบท	ดารา<บท	น. ท้องฟ้า
ดาราศาสตร์	ดารา<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยดาว
ดุริยางคศาสตร์	ดุริยางค<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการบรรเลงเครื่องดุริยางค์
ดุริยางคศิลป์	ดุริยางค<ศิลป์	น. ศิลปะของการบรรเลงเครื่องดุริยางค์
ดุษฎีนิพนธ์	ดุษฎี<นิพนธ์	น. วิทยานิพนธ์ชั้นปริญญาเอก
ดุษฎีบัณฑิต	ดุษฎี<บัณฑิต	น. ปริญญาเอก, ผู้ได้รับปริญญาเอก
ดุษฎีมาลา	ดุษฎี<มาลา	น. ชื่อเหรียญที่พระราชทานเฉพาะแก่ผู้ได้ใช้ศิลปวิทยาให้เป็นคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองถึงขนาด ทั้งอาจได้รับพระราชทานเงินพิเศษประจำเดือนไปตลอดชีวิต เดิมกำหนดให้มีเพิ่มพระราชทาน ประกอบกับเหรียญรวม 5 ชนิด คือ เพิ่มราชการในพระองค์ เพิ่มราชการแผ่นดิน เพิ่มศิลปวิทยา เพิ่มความกรุณา และเพิ่มกล้าหาญ ต่อมาคงเหลือแต่เหรียญดุษฎีมาลา เพิ่มศิลปวิทยาเพียงอย่างเดียว

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ดุชนิภาพ	ดุชนิ<ภาพ	น. อาการนิ่งซึ่งแสดงถึงการยอมรับ
เดโชชัย	เดโช<ชัย	น. ความชนะด้วยอำนาจ
เดโชพล	เดโช<พล	น. กำลังแห่งอำนาจ
ตจปัญจกรรมฐาน	ตจปัญจ<กรรมฐาน	น. กรรมฐานอันบัณฑิตกำหนดอาการมีหนึ่ง เป็นที่ 5 เป็นอารมณ์ คือ กรรมฐานที่ท่านสอน ให้พิจารณาส่วนต่างๆ ของร่างกายตั้งแต่ผม ขน เล็บ ฟัน ไปถึงหนังเป็น 5 อย่าง
ตโมนุท	ตโม<นุท	น. พระอาทิตย์, พระจันทร์, ผู้ขจัดความมืด
ตโมไฟรี	ตโม<ไฟรี	น. ไฟ, ศัตรูของความมืด
ตโมหร	ตโม<หร	น. พระจันทร์, ผู้คลายความมืด
ตรรกวิทยา*	ตรรก<วิทยา* ศาสตร์*	น. ปรัชญาสาขาหนึ่ง ว่าด้วยการคิดหาเหตุผล
ตรรกศาสตร์*		ว่าสมเหตุสมผลหรือไม่
ตริงคนที	ตริง<นที	น. ชื่อกาพย์ชนิดหนึ่ง
ตริโกณมิติ	ตริโกณ<มิติ	น. คณิตศาสตร์แขนงหนึ่งที่ว่าด้วยฟังก์ชัน ของตัวแปรจริง ซึ่งแทนขนาดของมุมใดๆ, คณิตศาสตร์แขนงหนึ่งที่ว่าด้วยการใช้ฟังก์ชัน ของมุมเป็นรากฐานในการศึกษาสมบัติ ของรูปสามเหลี่ยม หรือรูปอื่นใดที่ทอนลงมา เป็นรูปสามเหลี่ยมได้
ตริเพชรทัณที	ตริเพชร<ทัณที	น. ชื่อโคลงชนิดหนึ่ง
ตริภพนาถ	ตริภพ<นาถ	น. ที่พึงแห่งภพ 3, พระพุทธเจ้า, พระอินทร์
ตฤณชาติ* ตินชาติ*	ตฤณ* ติน*<ชาติ	น. หญ้า, พืชจำพวกหญ้า, หญ้าต่างๆ
ตัตวศาสตร์	ตัตว<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยความจริง
ตันติภาษา	ตันติ<ภาษา	น. ภาษาที่มีแบบแผน
ตามพหัตถี	ตามพ<หัตถี	น. ชื่อช้างตระกูล 1 ใน 10 ตระกูล กายสีทองแดง
ตาลปัตร	ตาล<ปัตร	น. พัดใบตาล มีด้ามยาว สำหรับพระใช้ในพิธีกรรม เช่น ในเวลาให้ศีล ต่อมาอนุโลมใช้เรียกพัดที่ทำ ด้วยผ้าหรือไหมซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงเช่นนั้นด้วย

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ตุลาการ	ตุลา<การ	น. ผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษา อรรถคดี
เตโชธาตุ	เตโช<ธาตุ	น. ธาตุไฟ
โตมรรธ	โตมร<ธ	น. ผู้ถือหอก, ไฟ
ถันทิลส่าย	ถันทิล<ส่าย	ว. นอนเหนือแผ่นดิน
เถยจิต	เถย<จิต	น. จิตประกอบด้วยความเป็นขโมย, จิตคิดขโมย
เถยเจตนา	เถย<เจตนา	น. เจตนาในทางเป็นขโมย, ความตั้งใจจะขโมย
เถยสังวาส	เถย<สังวาส	น. ลักเพศ
เถรภูมิ	เถร<ภูมิ	น. ชั้นหรือชั้นแห่งพระเถระ, ทางคณะสงฆ์จัดภิกษุ เป็น 3 ชั้น ชั้นต้น คือ นวกภูมิ มีพรรษาต่ำกว่า 5 ชั้นกลาง คือ มัชฌิมภูมิ มีพรรษาตั้งแต่ 5 ถึง 9 และชั้นสุด คือ เถรภูมิ มีพรรษาตั้งแต่ 10 ขึ้นไป
เถรวาท	เถร<วาท	น. ลัทธิที่ถือตามคติซึ่งพระเถระพุทธสาวกได้ทำ สังคายนาไว้
ทนต์กาษฐ์	ทนต์<กาษฐ์	น. ไม้สีฟัน คือ ท่อนไม้เล็กๆ สำหรับถูฟันให้สะอาด ทำจากต้นไม้อ่างๆ เช่น ไม้คนทา
ทรัพย์สิทธิ	ทรัพย์<สิทธิ	น. สิทธิเหนือทรัพย์ที่จะก่อตั้งขึ้นได้ด้วยอาศัย อำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย
ทฤษฎีบท	ทฤษฎี<บท	น. ข้อความที่พิสูจน์แล้วว่าเป็นจริง และใช้ ในการอ้างอิงเพื่อพิสูจน์ข้อความอื่นได้
ทวารายุค	ทวาร<ยุค	น. ชื่อยุคที่ 3 ของจตุรยุคตามคติของพราหมณ์ ในยุคนี้อัธรรมาและอายุของมนุษย์ลดลงเหลือเพียง 2 ใน 4 ส่วน เมื่อเทียบกับในสมัยกฤตายุค
ทวารบถ	ทวาร<บถ	น. ทางเข้าออก
ทวิชาติ	ทวิ<ชาติ	น. ผู้เกิด 2 ครั้ง, นก, หมูนก, พราหมณ์
ทักษิณาบถ	ทักษิณ<บถ	น. เมืองแถบใต้, ประเทศฝ่ายทิศใต้
ทักษิณาทาน	ทักษิณ<ทาน	น. การให้ของทำบุญทำทาน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ทัศนกรรม	ทัศน<กรรม	น. การลงโทษ, โทษที่ลงแก่สามเณรผู้ประพฤติผิด, ทัศนสถานหนึ่งตามกฎหมายว่าด้วยวินัยทหาร และกฎหมายว่าด้วยวินัยตำรวจคือให้ทำงานโยธา งานสุขาภิบาล หรืองานอื่นของราชการ เพิ่มจากหน้าที่ประจำซึ่งตนจะต้องปฏิบัติอยู่แล้ว หรือปรับให้อยู่เวรยามนอกจากหน้าที่ประจำ
ทัศนฆาต	ทัศน<ฆาต	น. ชื่อเครื่องหมายสำหรับฆ่าอักษรที่ไม่ต้องการออกเสียง มีรูปดังนี้ ๕
ทัศนนิคม	ทัศน<นิคม	น. สถานที่ควบคุมและฝึกอบรมนักโทษเด็ดขาดในชั้นต่อจากเรือนจำ
ทัศนวิทยา	ทัศน<วิทยา	น. วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับวิธีลงโทษผู้กระทำผิดทางอาญา
ทัศนสถาน	ทัศน<สถาน	น. เรือนจำพิเศษประเภทหนึ่ง ซึ่งใช้เป็นที่ควบคุมกักขังผู้ต้องขังเฉพาะแต่ละประเภทให้เหมาะสมกับประเภทผู้ต้องขังนั้นๆ เช่น ทัศนสถานวัยหนุ่ม เป็นสถานที่ควบคุมกักขังและฝึกอาชีพแก่ผู้ต้องขังที่อยู่ในวัยหนุ่ม
ทัศนพิภพ	ทัศน<พิภพ	น. โคลงโบราณชนิดหนึ่ง
ทันตแพทย์	ทันต<แพทย์	น. แพทย์ผู้มีหน้าที่ตรวจรักษาโรคทางฟัน เหงือก ขากรรไกร และโรคในช่องปาก
ทัศนคติ	ทัศน<คติ	น. แนวความคิดเห็น
ทัศนวิสัย	ทัศน<วิสัย	น. ระยะทางไกลที่สุดซึ่งสามารถมองเห็นวัตถุด้วยตาเปล่า และบอกได้ว่าวัตถุนั้นเป็นอะไร
ทัศนศาสตร์	ทัศน<ศาสตร์	น. วิชาฟิสิกส์แขนงหนึ่ง ว่าด้วยเรื่องราวของแสง
ทัศนศิลป์	ทัศน<ศิลป์	น. ศิลปกรรมประเภทหนึ่ง ซึ่งแสดงออกด้วยลักษณะที่เป็นรูปภาพหรือรูปทรง รับรู้ได้ด้วยการเห็นและสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง เช่น ภาพจิตรกรรม ภาพพิมพ์ งานประติมากรรม

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ทัศนศึกษา	ทัศน<ศึกษา	ก. ท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความรู้ น. การเรียนรู้ด้วยการดูการเห็น, การศึกษานอกสถานที่
ทานกัณฑ์	ทาน<กัณฑ์	น. ชื่อกัณฑ์ที่ 3 ในมหาชาติ
ทานบดี	ทาน<บดี	น. เจ้าของทาน
ทานบารมี	ทาน<บารมี	น. จรรยาอย่างเลิศ คือ ทาน
ทาสทาน	ทาส<ทาน	น. ทานอย่างเลว คือ อากาที่โยนให้หรือให้โดยไม่เต็มใจ
ทาสปัญญา	ทาส<ปัญญา	น. ความคิดต่ำ ว. ใจเขลาเบาปัญญา, มีสติปัญญาน้อย
ทินกร* ทิพากร*	ทิน* ทิพา* ทิวา*<กร	น. พระอาทิตย์
ทิวากร*		
ทิพยจักขุญาณ	ทิพยจักขุ<ญาณ	น. ความรู้ในจิตและเกิดของสัตว์ทั้งหลาย
ทิวกาล* ทิวากาล*	ทิว* ทิวา*, สุริย<กาล	น. เวลากลางวัน
สุริยกาล*		
ทิวสภาค	ทิวส<ภาค	น. ส่วนของวัน
ทุกนิบาต	ทุก<นิบาต	น. ชื่อคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาที่กำหนดด้วยธรรมหรือกถาที่แบ่งหมวดอย่างละ 2
ทุกขนิโรธ	ทุกข<นิโรธ	น. ความดับทุกข์, เป็นชื่อของอริยสัจข้อที่ 3
ทุกขลาม	ทุกข<ลาม	น. ลามที่ได้มาด้วยความทุกข์ยาก, การที่ต้องรับทุกข์เสียก่อนจึงมีลาม, ลามที่ได้มาแล้วมีทุกข์ติดตามมาด้วย
ทุกขเวทนา	ทุกข<เวทนา	น. ความรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ, ความรู้สึกเจ็บปวดทรมาน
ทุกขสมุทัย	ทุกข<สมุทัย	น. เหตุให้เกิดทุกข์, เป็นชื่อของอริยสัจข้อที่ 2
ทุกขกษัย	ทุกข<กษัย	น. ความหมดทุกข์, พระนิพพาน
ทุกรกิริยา	ทุกร<กิริยา	น. การกระทำกิจที่ทำได้โดยยาก ได้แก่ การทำความเพียรเพื่อบรรลุลหรรณวิเศษ, ชื่อพระพุทธรูปปางนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้ง 2 ประสานพระอุระ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ทุพภิกขันดรกับ	ทุพภิกขันดร<กับ	น. ระยะเวลาที่กำหนดไว้ว่า เป็นตอนที่ขาดแคลนอาหาร
ทุมราชา	ทุม<ราชา	น. พญาไม้, ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งใช้ทำยาได้
เทพกุสุม	เทพ<กุสุม	น. กานพลู
เทพนารี	เทพ<นารี	น. นางกษัตริย์, เจ้าหญิง
เทพบดี* สุรบดี*	เทพ* สุร* อมร*<บดี	น. เจ้าแห่งเทวดา, จอมเทวดา, พระอินทร์
อมรบดี*		
เทพบริษัท	เทพ<บริษัท	น. พวกเทวดา
เทพทัณฑ์	เทพ<ทัณฑ์	น. ไม้มีปลายพันผ้าสำหรับชุบน้ำมันจุดไฟในพระราชพิธีกัตติเกยา
เทพประติมา* เทวรูป*	เทพ* เทว*<ประติมา*	น. รูปเทพเจ้าหรือเทวดาที่เคารพนับถือ
รูป*		
เทวทัณฑ์	เทว<ทัณฑ์	น. อาชญาเทวดา, เทวดาลงโทษ, ฟাঁผ่า
เทวทูต	เทว<ทูต	น. ชื่อคติแห่งธรรมดา 3 ประการ คือ ขรา พยาธิ มรณะ
เทวธรรม	เทว<ธรรม	น. ธรรมสำหรับเทวดา, ธรรมสำหรับทำบุคคลให้เป็นเทวดา คือ หิริ และ โอตตัปปะ
เทวนิยม* เทพนิยม*	เทว* เทพ*<นิยม	น. ลัทธิที่เชื่อว่ามีพระเจ้าผู้ทรงอำนาจยิ่งใหญ่พระองค์เดียว พระเจ้านั้นทรงมีอำนาจครอบครองโลก และสามารถดลบันดาลความเป็นไปในโลก
เทวโลก	เทว<โลก	น. ภูมิเป็นที่สถิตของเทวดา
เทววิทยา	เทว<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยพระเจ้าและความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับโลก
เทวสถาน	เทว<สถาน	น. สถานที่ซึ่งถือว่าเป็นที่ประทับหรือสถิตของเทพเจ้าหรือเทวดา, ที่ประดิษฐานเทวรูป

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
เทศกาล	เทศ<กาล	น. คราวสมัยที่กำหนดไว้เป็นประเพณีเพื่อทำบุญ และการรื่นเริงในท้องถิ่น เช่น ตรุษ สงกรานต์ เข้าพรรษา สารท, คราว
เทศบัญญัติ	เทศ<บัญญัติ	น. บทกฎหมายที่เทศบาลตราขึ้นเพื่อใช้บังคับ ภายในเขตเทศบาลนั้น
เทศมนตรี	เทศ<มนตรี	น. ตำแหน่งผู้บริหารงานเทศบาล ซึ่งเป็น ส่วนประกอบของคณะเทศมนตรี
เทศนาโวหาร	เทศนา<โวหาร	น. ลำนวนเขียนที่เป็นไปในลักษณะการเทศนา ของพระ
เทหวัตถุ	เทห<วัตถุ	น. ก้อนหรือชิ้นหรือส่วนหนึ่งของสสารอาจเป็น ของแข็ง ของเหลว หรือแก๊ส ก็ได้
โทษกรรม	โทษ<กรรม	น. โทษ, อาชญา
โทษากร* นิศากร*	โทษา* นิศา* ราชนี*	น. พระจันทร์, (แสงสว่างในเวลาค่ำมืด, ผู้ทำหน้าที่ ในเวลาค่ำมืด)
ราชนีกร* ราชนีกร*	ราชนี*<กร	
ธนาณี	ธน<ธานี	น. สถานที่เก็บพัสดุมีค่า, คลัง, ที่เก็บสินค้า
ธนบดี	ธน<บดี	น. เจ้าของทรัพย์, เศรษฐีผู้มีทรัพย์เป็นทุน, นายทุน, เจ้าแห่งทรัพย์ คือ พระอินทร์
ธนบัตร	ธน<บัตร	น. บัตรที่ออกใช้เป็นเงินตรา ซึ่งใช้ชำระหนี้ได้ ตามกฎหมายโดยไม่จำกัดจำนวน
ธนสมบัติ	ธน<สมบัติ	น. การถึงพร้อมแห่งทรัพย์, ทรัพย์สมบัติ
ธนูमारค	ธนู<मारค	น. ทางโค้งเหมือนธนู
ธนูวิทยา* ธนูเวท*	ธนู<วิทยา* เวท*	น. วิชายิงธนูและการใช้อาวุธอื่นๆ
ธนูศิลป์	ธนู<ศิลป์	น. ฝีมือยิงธนู, การฝึกหัดยิงธนู
ธรณีมนทล	ธรณี<มนทล	น. ลูกโลก
ธรณีวิทยา	ธรณี<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยความรู้เกี่ยวกับประวัติ โครงสร้าง และสภาพของโลก
ธรรมกถา	ธรรม<กถา	น. การกล่าวธรรม, ถ้อยคำที่เป็นธรรม

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ธรรมกถึก	ธรรม<กถึก	น. เรียกพระที่เป็นนักเทศน์ผู้แสดงธรรมว่า พระธรรมกถึก
ธรรมกาม	ธรรม<กาม	น. ผู้ใคร่ธรรม, ผู้นิยมในยุดิธรรม
ธรรมกาย	ธรรม<กาย	น. กายคือธรรม ได้แก่ พระมหากรุณาธิคุณ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ, พระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า ตามคติมหายานเชื่อว่า ได้แก่ พระวิญาณบริสุทธิของพระพุทธเจ้า
ธรรมการ	ธรรม<การ	น. กิจการทางศาสนา
ธรรมการย์	ธรรม<การย์	น. กิจอันเป็นธรรม, การกุศล, หน้าที่อันสมควร
ธรรมเกษตร	ธรรม<เกษตร	น. แदनธรรม, คนมีใจกรุณา
ธรรมขันธ	ธรรม<ขันธ	น. หมวดธรรม, กองธรรม, ข้อธรรม
ธรรมคุณ	ธรรม<คุณ	น. ชื่อบทแสดงคุณของพระธรรม มีบาลีขึ้นต้นว่า สุวากขาโต ลงท้ายว่า ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ
ธรรมจรรณะ*	ธรรม<จรรณะ* จรรยา*	น. การประพฤติถูกธรรม
ธรรมจรรยา*	จริยา*	
ธรรมจริยา*		
ธรรมจักร	ธรรม<จักร	น. ชื่อปฐมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง แก่เบญจวัคคีย์ เรียกเต็มว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร, แदनธรรม, เครื่องหมายทางพระพุทธศาสนา เป็นรูปวงล้อมี 8 ซี่ข้าง 12 ซี่ข้าง
ธรรมจักขุ	ธรรม<จักขุ	น. ดวงตาคือปัญญาที่รู้เห็นธรรม
ธรรมจาคะ	ธรรม<จาคะ	น. การละธรรม, การละเมียดศาสนา, การทิ้งศาสนา
ธรรมจारी	ธรรม<จारी	น. ผู้ประพฤติธรรม
ธรรมจินดา	ธรรม<จินดา	น. การพิจารณาธรรม
ธรรมเจดีย์	ธรรม<เจดีย์	น. เจดีย์ที่บรรจุพระธรรมที่มักจารลงบนใบลาน, คัมภีร์ที่จารึกพระธรรม เช่น พระไตรปิฎก
ธรรมชาติ	ธรรม<ชาติ	น. สิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ตามธรรมดาของสิ่งนั้นๆ, ภาพภูมิประเทศ ว. ที่เป็นไปเองโดยมิได้ปรุงแต่ง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ธรรมฐิติ	ธรรม<ฐิติ	น. การตั้งอยู่แห่งสิ่งที่เป็นเอง
ธรรมทรรศนะ	ธรรม<ทรรศนะ	น. ความเห็นชัดเจนในธรรม
ธรรมธาดา	ธรรม<ธาดา	น. ผู้ทรงธรรม
ธรรมธาดุ	ธรรม<ธาดุ	น. ธรรมารมณ
ธรรมนิยม	ธรรม<นิยม	น. ความประพฤติที่มีธรรมเป็นที่ตั้ง
ธรรมนิยาม	ธรรม<นิยาม	น. ความแน่นอนแห่งธรรมดา คือ พระไตรลักษณ์
ธรรมนิเวศ	ธรรม<นิเวศ	น. การเข้าประพฤติธรรม, การเข้าศาสนา
ธรรมบท	ธรรม<บท	น. ข้อแห่งธรรม, ชื่อคาถาบาลีคัมภีร์หนึ่งในขุททกนิกาย
ธรรมปิฐ	ธรรม<ปิฐ	น. ธรรมาสน์, ที่สำหรับพระภิกษุสามเณรนั่งแสดงธรรม
ธรรมปฏิสัมภทา	ธรรม<ปฏิสัมภทา	น. ปฏิสัมภทา 1 ใน 4 อย่าง คือ 1. อรรถปฏิสัมภทา 2. ธรรมปฏิสัมภทา 3. นิรุติปฏิสัมภทา 4. ปฏิภาณปฏิสัมภทา หมายถึง ปัญญาอันแตกฉานในธรรม คือ ความเข้าใจสวหาสาเหตุในหนหลัง, ความเข้าใจ ถือเอาใจความแห่งอธิบายนั้น ตั้งเป็นกระทู้หรือ หัวข้อขึ้นได้
ธรรมยุท	ธรรม<ยุท	น. การรบกันในทางธรรม คือ รบกันในทางแข่งขัน สร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถ้าใครสร้างได้เร็วก่อนก็จะชนะ
ธรรมรัตน์	ธรรม<รัตน์	น. แก้วคือธรรม
ธรรมราชา	ธรรม<ราชา	น. พระราชาแห่งธรรม คือ พระพุทธเจ้า, พระราชาผู้ทรงธรรม, พญายม
ธรรมวัตร	ธรรม<วัตร	น. ลักษณะเทศน์ทำนองธรรมดาอย่างหนึ่งที่แสดง อยู่ทั่วไป ไม่ใช่ทำนองแบบเทศน์มหาชาติ
ธรรมศาสตร์	ธรรม<ศาสตร์	น. ความรู้เกี่ยวกับวิชากฎหมายโดยทั่วไป, คัมภีร์กฎหมายเก่าของอินเดีย, คัมภีร์อันเป็น ต้นกำเนิดแห่งกฎหมาย

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ธรรมสถิติ	ธรรม<สถิติ	น. ความตั้งอยู่โดยธรรมตา, ความตั้งอยู่แห่งกฎ, ความตั้งอยู่แห่งยุติธรรม
ธรรมสภา	ธรรม<สภา	น. ที่ประชุมฟังธรรม
ธรรมสรีระ	ธรรม<สรีระ	น. ร่างหรือที่บรรจุธรรม, เจตียัคคัสสัทธ
ธรรมสังคีติ	ธรรม<สังคีติ	น. การสังคายนาธรรม, การร้อยกรองธรรม
ธรรมสักัจฉา	ธรรม<สักัจฉา	น. การสนทนาธรรม
ธรรมสามี	ธรรม<สามี	น. ผู้เป็นเจ้าของธรรม, พระพุทธเจ้า
ธรรมสาร	ธรรม<สาร	น. สารแห่งธรรม, แก่นธรรม
ธราดล* พสุธาดล*	ธรา* พสุธา* ภู* ภูว*	น. พื้นแผ่นดิน
ภูดล* ภูวดล*	มहि* เมทนี* <ดล	
มหิดล* เมทนีดล*		
ธราธร* ธราธาร*	ธรา<ธร* ธาร*	น. ผู้ทรงโลกไว้ คือ พระวิษณุ หรือ พระนารายณ์
ธัญโกศ	ธัญ<โกศ	น. ขางข้าว, ยุงข้าว
ธัญเขต	ธัญ<เขต	น. นา
ธัญชาติ	ธัญ<ชาติ	น. คำรวมเรียกข้าวต่างๆ เช่น ข้าวเปลือก ข้าวสาลี
ธัญดัจ	ธัญ<ดัจ	น. เปลือกข้าว, แกลบ
ธัญพีช	ธัญ<พีช	น. พืชข้าวกล้า, พืชล้มลุกหลายชนิดหลายสกุล เช่น ข้าว ข้าวสาลี ข้าวโพด ให้เมล็ดเป็นอาหารหลัก
ธัญมาส	ธัญ<มาส	น. มาตราตวง เท่ากับ 7 อุภา
ธันยาวาท	ธันยา<วาท	น. การทำพิธีบูชาขอบคุณเทพผู้ให้ความสมบูรณ์พูนผล
ธาตุโขภ	ธาตุ<โขภ	น. ความกำเริบของธาตุ ได้แก่ธาตุทั้ง 4 ในร่างกาย ไม่ปกติ มีอาหารเสียเป็นต้น
ธาตุครวก	ธาตุ<ครวก	น. ส่วนสำคัญของพระสถูปหรือพระปรางค์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุไว้ภายใน
ธาตุเจดีย์* ธาตุสถูป*	ธาตุ<เจดีย์* สถูป*	น. เจดีย์บรรจุพระธาตุ
ธารยักษ	ธาร<ยักษ	น. ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง
ธาราเคหะ	ธารา<เคหะ	น. ห้องอาบน้ำที่มีฝักบัว
ธารายนต์	ธารา<ยนต์	น. น้ำพุ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กุดงควัตร	กุดงค<วัตร	น. กิจอันภิกษุผู้ถือกุดงคควรทำ
กุ่มซาล	กุ่ม<ซาล	น. ควันพุ่มขึ้น
กฐการ	กฐ<การ	น. การจัดกิจกรรมโดยส่วนรวมของแต่ละฝ่าย ซึ่งมิใช่งานราชการ
กฐกิจ	กฐ<กิจ	น. การงานประจำเกี่ยวกับอาชีพค้าขาย หรือกิจการ อย่างอื่นที่สำคัญและไม่ใช่งานราชการ, การประกอบ กิจการในทางเกษตรกรรม อุตสาหกรรม หัตถกรรม พาณิชย์กรรม การบริหาร หรือกิจการอย่างอื่น เป็นการค้า
กฐบาตร	กฐ<บาตร	น. ภาชนะสำหรับเผาเครื่องหอมบูชา
นขทาร์ณ	นข<ทาร์ณ	น. เหยี่ยว
นขเลขา	นข<เลขา	น. การขีดด้วยเล็บ, การทาเล็บ
นครรัฐ	นคร<รัฐ	น. เมืองที่ปกครองตนเองเป็นอิสระ
นครวาสี	นคร<วาสี	น. ชาวนคร
นครโสเภณี*	นคร<โสเภณี* โสภณี*	น. หญิงที่หาเลี้ยงชีพด้วยการค้าประเวณี, โสเภณี,
นครโสภณี*		หญิงโสเภณี, หญิงงามเมือง
นภดล	นภ<ดล	น. พื้นฟ้า
นภมณฑล	นภ<มณฑล	น. ท้องฟ้า
นภวิถี	นภ<วิถี	น. ทางฟ้า คือ วิถีโคจรแห่งตะวัน
นภศูล	นภ<ศูล	น. เครื่องประดับยอดปรางค์ ทำเป็นรูปหอก มีกึ่ง เป็นรูปดาบแตกสาขาออกไป 4 ทิศ
นภสินธุ์	นภ<สินธุ์	น. แม่น้ำคงคา, แม่น้ำในฟ้า คือ ทางช้างเผือก ในตำราดาว
นมัสการ	นมัส<การ	น. การแสดงความอ่อนน้อมด้วยการกราบไหว้, คำที่ใช้ขึ้นต้นและลงท้ายจดหมายที่มีไปถึง พระภิกษุสามเณร
นรชาติ	นร<ชาติ	น. คน, หมู่คน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นรเทพ* นรนาถ*	นร* มนุษย์* < เทพ, นาถ,	น. พระราชา, กษัตริย์
นรนายก* นรบดี*	นายก, บดี, ราช	
นรราช* นรบดี*		
มนุษย์เทพ*		
นรีเวชวิทยา	นรีเวช < วิทยา	น. วิชาว่าด้วยโรคเกี่ยวกับระบบการสืบพันธุ์ของสตรี
นฤปนีติ	นฤป < นีติ	น. พระราชาธิบาย
นฤปเวศม์	นฤป < เวศม์	น. ราชสำนัก, ศาล
นฤตยศาลา	นฤตย < ศาลา	น. ห้องเต้นรำ
นฤตยศาสตร์	นฤตย < ศาสตร์	น. วิทยาหรือศิลปะแห่งการระบำ
นฤตยสถาน	นฤตย < สถาน	น. ที่สำหรับการระบำ
นวัคคัตตฤศาสน์	นวัคค < ตตฤศาสน์	น. คำสอนของพระศาสดา คือ พระพุทธเจ้า มีองค์ 9 คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทลละ
นวกภูมิ	นวก < ภูมิ	น. ชั้นหรือชั้นแห่งผู้ใหม่, ในคณะสงฆ์หมายถึง ภิกษุที่มีพรรษาต่ำกว่า 5
นักชัตฤกษ์	นักชัต < ฤกษ์	น. ฤกษ์ที่ขึ้นกับการโคจรของดวงจันทร์ว่าผ่าน ดาวนักษัตรหมู่ใดหมู่หนึ่งใน 27 หมู่ รวมถึงฤกษ์ ที่ขึ้นกับการโคจรของดวงดาวในสุริยจักรวาล ว่าผ่านดาวนักษัตรหมู่ใดหมู่หนึ่งใน 27 หมู่
นักษัตรจักร	นักษัตร < จักร	น. แผนที่หมู่ดาวที่ไม่เคลื่อนฐาน
นักษัตรเนมิ	นักษัตร < เนมิ	น. ดาวเหนือ
นักษัตรบดี	นักษัตร < บดี	น. ดาวพระพุธ
นักษัตรบถ	นักษัตร < บถ	น. ฟากฟ้า
นักษัตรปาฐก	นักษัตร < ปาฐก	น. นักดาราศาสตร์
นักษัตรมณฑล	นักษัตร < มณฑล	น. ดาวหมู่หนึ่งๆ เช่น ดาวจระเข้ ดาวลูกไก่
นักษัตรมาลา	นักษัตร < มาลา	น. จักรราศีที่ดาวเวียน
นักษัตรโยค	นักษัตร < โยค	น. การประจวบแห่งพระจันทร์กับดาว

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นักษัตริวิทยา	นักษัตริ<วิทยา	น. วิชาดาว, โหราศาสตร์
นันทปักชี	นันท<ปักชี	น. ชื่อโรคเด็กอย่างหนึ่ง
นันททายี	นันท<ทายี	น. ชื่อโคลงโบราณอย่างหนึ่ง
นันทวัน	นันท<วัน	น. ชื่อสวนของพระอินทร์ 1 ใน 4 แห่ง ได้แก่ นันทวัน ปารุสวัน จิตรลดาวัน และมิสวัน
นาคบาท	นาค<บาท	น. บ่วงที่เป็นงู เป็นชื่อศรของอินทรีชนิดที่แผลงไป เป็นงู
นาคราช	นาค<ราช	น. พญานา, ชื่อเพลงไทยทำนองหนึ่ง, ชื่อเพ็นหลายชนิด ลำต้นสีน้ำตาลแซมดำ เป็นเกล็ดคล้ายเกล็ดงู ใช้ทำยาได้
นาคลดา	นาค<ลดา	น. เถาวัลย์งู, เถาพญู
นาควิถี	นาค<วิถี	น. ทางที่พระจันทร์เดินไปในระหว่างดาวสวาทิ ภรณ์ และภฤติกา
นาคสังวัจจระ*	นาค* ผณินทร*<	น. ปีมะโรง, ปีงูใหญ่
ผณินทรสมพัตสร*	สังวัจจระ* สมพัตสร*	
นาคทนต์	นาค<ทนต์	น. งาช้าง
นาฏกรรม	นาฏ<กรรม	น. การละครหรือการฟ้อนรำ, งานเกี่ยวกับการรำ การเต้น การทำท่า หรือการแสดงที่ประกอบขึ้น เป็นเรื่องราว และหมายความรวมถึงการแสดง โดยวิธีใดด้วย
นาฏดนตรี	นาฏ<ดนตรี	น. ลิเก
นาฏศิลป์	นาฏ<ศิลป์	น. ศิลปะแห่งการละครหรือการฟ้อนรำ
นามกร	นาม<กร	น. นาม, ชื่อ
นามธรรม	นาม<ธรรม	น. สิ่งที่ไม่มีรูป คือ รู้ไม่ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย รู้ได้เฉพาะทางใจเท่านั้น
นามบัตร	นาม<บัตร	น. แผ่นกระดาษค่อนข้างแข็งและเล็กเป็นต้น ที่พิมพ์บอกชื่อตัว นามสกุล หรือที่อยู่ทำงานไว้ เพื่อแนะนำตัวเป็นต้น

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นามสงเคราะห์	นาม<สงเคราะห์	น. หนังสือที่รวบรวมคำพูดไว้, อภิธาน, สมุดรายชื่อพร้อมทั้งที่อยู่หรือที่ทำงานของบุคคล
นารีบุร	นารี<บุร	น. เกสรเพศเมีย
นารีผล	นารี<ผล	น. ต้นมักกะลิผล
นิคกรรม	นิค<กรรม	น. ชื่อกรรมที่สงฆ์ทำแก่ผู้ภิกษุที่ควรปราบเพื่อให้เช็ดหลาบ
นิติกร	นิติ<กร	น. ชื่อตำแหน่งผู้มีหน้าที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับกฎหมาย
นิติกรณ์	นิติ<กรณ์	น. การรับรองของเจ้าพนักงานว่าเป็นตราสารที่ถูกต้องตามกฎหมาย
นิติกรรม	นิติ<กรรม	น. การใดๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ
นิติการ	นิติ<การ	น. สายงานที่มีหน้าที่ปฏิบัติงานทางกฎหมาย
นิติการณ์* นิติเหตุ*	นิติ<การณ์* เหตุ*	น. เหตุการณ์หรือการเป็นไปซึ่งมีผลตามกฎหมาย
นิติธรรม* นิติธรรม*	นิติ* นิติ*<ธรรม	น. หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย, วินัยบัญญัติ
นิตินัย	นิติ<นัย	น. ความหมายตามกฎหมาย
นิติบัญญัติ	นิติ<บัญญัติ	น. การบัญญัติกฎหมาย
นิติบุคคล	นิติ<บุคคล	น. กลุ่มบุคคล องค์กร หรือทรัพย์สินที่จัดสรรไว้เป็นกองทุนเพื่อดำเนินกิจการอันใดอันหนึ่งซึ่งกฎหมายบัญญัติให้เป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่มีใช้บุคคลธรรมดา นิติบุคคลจะมีขึ้นได้ก็แต่ด้วยอาศัยอำนาจแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือกฎหมายอื่นภายในขอบเขตแห่งอำนาจหน้าที่ หรือวัตถุประสงค์ที่ได้บัญญัติหรือกำหนดไว้ในกฎหมาย ข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้ง ฯลฯ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นิติภาวะ	นิติ<ภาวะ	น. ความเป็นผู้มีความสามารถที่จะใช้สิทธิ ตามกฎหมายได้ด้วยตนเอง
นิติวิทยาศาสตร์	นิติวิทยา<ศาสตร์	น. วิชาที่ว่าด้วยการนำหลักวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆ มาประยุกต์เพื่อแก้ปัญหาทางกฎหมาย และ การพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดีความ
นิติเวชศาสตร์	นิติเวช<ศาสตร์	น. วิชาที่ว่าด้วยการใช้หลักทางการแพทย์ ช่วยแก้ปัญหาทางกฎหมาย และการพิสูจน์ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดีความ
นิติศาสตร์*	นิติ* นิติ*<ศาสตร์	น. วิชากฎหมาย
นิติศาสตร์*		
นิทรรศการ	นิทรรศ<การ	น. การแสดงผลงาน สินค้า ผลิตภัณฑ์ หรือกิจกรรม ให้คนทั่วไปชม
นิทานวนะ	นิทาน<วนะ	น. คำแถลงเรื่องเดิม, ข้อความเบื้องต้น
นิเทศศาสตร์	นิเทศ<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการสื่อสารมวลชนและ การประชาสัมพันธ์
นิพพิทาญาณ	นิพพิทา<ญาณ	น. ความรู้ที่ทำให้เบื่อหน่ายในกองทุกข์
นิรมาณกาย	นิรมาณ<กาย	น. กายที่ประกอบไปด้วยชั้น 5 ของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีอันเปลี่ยนแปลงไปเหมือนสิ่งประกอบ ด้วยชั้น 5 อื่นๆ ตามคติมหายานเชื่อว่า เป็นรูป ปรากฏของพระวิญญูญาณบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้า คือ ธรรมกาย
นิรุกติศาสตร์	นิรุกติ<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยที่มาและความหมายของคำ
นิรุตติปฏิสัมพันธ์	นิรุตติ<ปฏิสัมพันธ์	น. ปฏิสัมพันธ์ 1 ใน 4 อย่าง หมายถึง ปัญญา อันแตกฉานในนิรุตติ คือความเข้าใจในภาษา รู้จัก ใช้ถ้อยคำพูดอธิบายให้คนเข้าใจ ตลอดจนรู้ภาษา ต่างๆ อาจชักนำคนให้เชื่อถือหรือนิยมตามคำพูด
นิโรธสมบัติ	นิโรธ<สมบัติ	น. การเข้าสู่นิโรธ เป็นวิธีพักผ่อนของพระอรหันต์

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นิเวศวิทยา	นิเวศ<วิทยา	น. วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับถิ่นที่อยู่และสิ่งแวดล้อม, การศึกษาเกี่ยวกับการดัดแปลงวัฒนธรรมของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม
นิศากาล	นิศา<กาล	น. เวลาמיד
นิศาชล	นิศา<ชล	น. น้ำค้าง
นิศานาถ* นิศาบดี*	นิศา<นาถ, บดี, มณี,	น. พระจันทร์
นิศามณี* นิศารัตน์*	รัตน์	
นิสีทนต์	นิสีท<นต์	น. ผ้าปูสำหรับนั่ง (มักใช้แก่พระสงฆ์)
เนตรนารี	เนตร<นารี	น. เด็กหญิงที่ได้รับการฝึกให้เป็นผู้นำในทางความประพฤติ, สมาชิกแห่งองค์การที่มีวัตถุประสงค์ในการฝึกหัดอบรมบ่มนิสัยเด็กหญิงให้เป็นพลเมืองดีตามจารีตประเพณี มีอุดมคติและความรับผิดชอบตัวเองและต่อผู้อื่นเป็นต้น
เนติบัณฑิต	เนติ<บัณฑิต	น. ผู้ได้รับประกาศนียบัตรทางวิชากฎหมายของโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม, ผู้สอบได้ตามหลักสูตรของสำนักศึกษาอบรมกฎหมายของเนติบัณฑิตยสภา
เนมิตกนาม	เนมิตก<นาม	น. ชื่อที่เกิดขึ้นตามเหตุ คือลักษณะและคุณสมบัติ เช่น พระสุคติ แปลว่า ผู้ดำเนินดีแล้ว
บงกชกร	บงกชกร	น. มือมีรูปร่างดกบัวตูม, กระพุ่มมือ, มือ
บดีธรรม	บดี<ธรรม	น. หน้าที่ของผ้า
บดีพรต* บดีวรรดา*	บดี<พรต* วรรดา*	น. การประพฤติซื่อสัตย์ต่อผ้า คือ หญิงมอบตัวแก่ผ้านั้น
บทบงกช* บาทบงกช*	บท*บาท*<บงกช	น. บัวบาท, บัวรองเท้า, เท้า, หมายความว่า พระบาทพระพุทธเจ้าหรือพระเจ้าแผ่นดิน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
บทบงส์* บาทบงส์*	บท* บาท*<บงส์* รัช*	น. ละอองเท้า
บทรัช* บาทรัช*	รัช*	
บาทรัช*		
บทวลัญช์* บาทมูทรา*	บท* บาท*<วลัญช์*	น. รอยเท้า
	มูทรา*	
บทวาร	บท<วาร	น. ชั่วก้าวเท้า, ระยะก้าวเท้า
บทศรี	บท<ศรี	น. เท้า
บทหาร	บท<ทาร	น. เมียเขา
บททารกรรม	บทหาร<กรรม	น. การประทุษร้ายในเมียเขา
บรรณกฐี* บรรณศาลา*	บรรณ<กฐี* ศาลา*	น. กระโจมอันมุงบังด้วยใบไม้, ที่สำนักของฤๅษีหรือผู้นำเพื่ยพรตเป็นต้น ถือกันว่ามุงบังด้วยใบไม้, โรงที่มุงและบังด้วยใบไม้
บรรณพิภพ*	บรรณ<พิภพ* โลก*	น. วงการหนังสือ
บรรณโลก*		
บรรณารักษศาสตร์	บรรณารักษ<ศาสตร์	น. วิชาที่ว่าด้วยการบริหารห้องสมุด
บรรพภาค	บรรพ<ภาค	น. ข้อมือ
บรรพเภท	บรรพ<เภท	น. ความปวดร้าวในข้อ
บรรพมูล	บรรพ<มูล	น. วันขึ้น 1 ค่ำและวันกลางเดือนทางจันทรคติ
บรรพตกิลา	บรรพต<กิลา	น. แผ่นดิน
บรรพตชาล*	บรรพต<ชาล, มาลา	น. เทือกเขา, แนวเขา, ทิวเขา
บรรพตมาลา*		
บรรพตธาตุ	บรรพต<ธาตุ	น. แร่
บรรพตราช	บรรพต<ราช	น. พญาเขา
บรรพตวาสี	บรรพต<วาสี	น. ชาวเขา
บรรพตศิขร	บรรพต<ศิขร	น. ยอดเขา
บริขารโจล	บริขาร<โจล	น. ท่อนผ้าสำหรับใช้สอยเล็กน้อย
บริเขตกาล	บริเขต<กาล	น. เวลาที่มีกำหนดลง
บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์	บัณฑุกัมพล<ศิลาอาสน์	น. แท่นหินมีสีดุกผ้ากัมพลเหลือง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
บัณฑูนาค	บัณฑู<นาค	น. ช้างเผือก
บาทนิเกต	บาท<นิเกต	น. ที่รองเท้า, ม้ารองเท้า
บาทปริจาริกา	บาท<ปริจาริกา	น. หญิงที่มีหน้าที่รับใช้ปฏิบัติพระเจ้าแผ่นดิน
บาทภักฏ	บาท<ภักฏ	น. ทหารเดินเท้า, ทหารราบ
บาทมูล	บาท<มูล	น. ที่ไถลเท้า, แทบฝ่าเท้า
บาทวิถี	บาท<วิถี	น. ทางเท้า
บานบาตร	บาน<บาตร	น. ภาชนะใส่น้ำ, ถ้วย
บานมงคล	บาน<มงคล	น. ชุมชุมดี
บาปกรรม	บาป<กรรม	น. บาป
บุคคลสิทธิ	บุคคล<สิทธิ	น. สิทธิเหนือบุคคล เช่น สิทธิของเจ้าหนี้ เหนือลูกหนี้
บุญเขต	บุญ<เขต	น. เนื่อนาบุญ
บุญนิธิ	บุญ<นิธิ	น. ชุมทรัพย์คือบุญ
บุญราศี	บุญ<ราศี	น. กองบุญ
บุญฤทธิ์	บุญ<ฤทธิ์	น. ความสำเร็จด้วยบุญ
บุตรธรรม	บุตร<ธรรม	น. หน้าที่ของลูก
บุปผชาติ	บุปผ<ชาติ	น. ดอกไม้, พวงดอกไม้
บุพพันธสมัย	บุพพันธ<สมัย	น. เวลาเบื้องต้นแห่งวัน, เวลาเช้า
บุพวิเทหทวีป	บุพวิเทห<ทวีป	น. ทวีปใหญ่อยู่ทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ เป็นทวีป 1 ใน 4 ทวีป
บุรุษโทษ	บุรุษ<โทษ	น. ลักษณะชั่วของคน
บุรุษธรรม	บุรุษ<ธรรม	น. คติสำหรับตัว
บุรุษเพศ	บุรุษ<เพศ	น. เพศชาย
บุษบวรราช	บุษบ<วรราช	น. ฝนดอกไม้
บุษบรค* บุษปราค*	บุษป* บุษบ* <รค	น. บุษย์น้ำทอง, บุษราคัม, พลอยสีเหลือง, ทับทิม
บุษยมาส	บุษย<มาส	น. เดือนอันมีพระจันทร์เพ็ญเสวยนักษัตรบุษยะ คือ เดือนยี่ตกในราวเดือนมกราคม
บุษยสนาน	บุษย<สนาน	น. พินิจอาบน้ำเมื่อพระจันทร์กำลังผ่านหมู่ดาวบุษยะ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
เบญจคีรีนคร	เบญจคีรี<นคร	น. ชื่อหนึ่งของเมืองราชคฤห์ มีภูเขา 5 ลูกล้อมรอบ คือ 1. ภูเขาปัทมทระ 2. ภูเขาศิขณภู 3. ภูเขาเวภาระ 4. ภูเขาสิขิลิ 5. ภูเขาเวปุลละ
ปฏิปจฉาวาที	ปฏิปจฉา<วาที	น. ผู้จำแนกธรรมหรือพยากรณ์ปัญหาธรรมด้วยวิธีย้อนถาม
ปฏิภาณกวี	ปฏิภาณ<กวี	น. กวีผู้มีความสามารถในการใช้ปฏิภาณแต่งกลอนสด
ปฏิภาณปฏิสัมภทา	ปฏิภาณ<ปฏิสัมภทา	น. ปฏิสัมภทา 1 ใน 4 อย่าง หมายถึง ปัญญาอันแตกฉานในปฏิภาณ คือ ความเข้าใจทำให้สามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ในเมื่อเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉิน หรือกล่าวได้ตอบโต้ทันที่
ปฏิภาณโวหาร	ปฏิภาณ<โวหาร	น. การกล่าวเหมาะด้วยเหตุผลในทันที
ปฐพีวิทยา	ปฐพี<วิทยา	น. วิทยาศาสตร์แขนงหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องดิน
ปติวัตร	ปติ<วัตร	น. ความประพฤติต่อผัว, ความจงรักภักดี
ปปัญจกรรม	ปปัญจ<กรรม	น. ธรรมที่ทำให้เนิ่นช้า คือ ตัณหา มานะ ทิฐิ
ปโยธ* ปโยธรา*	ปโย* วาธิ<*ธร, ธรา	น. ผู้ทรงไว้ซึ่งน้ำ คือ เมฆ, ผู้ทรงไว้ซึ่งน้ำนม คือ ถัน
วาริธ*		
ปโยนิธิ	ปโย<นิธิ	น. ที่รับน้ำ คือ ทะเล
ปโยราติ	ปโย<ราติ	น. กองน้ำ คือ ทะเล
ประชากรศาสตร์	ประชากร<ศาสตร์	น. การศึกษาทางสถิติเกี่ยวกับประชากรในแง่อัตราการเกิด การตาย การย้ายถิ่นและการกระจาย เป็นต้น รวมทั้งผลกระทบที่มีต่อสภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจ
ประชาทัศน์	ประชา<ทัศน์	น. การที่ฝูงชนกลุ่มหนึ่งทำร้าย เป็นการลงโทษบุคคลที่ตนเข้าใจหรือนี้ว่ามีความผิด โดยไม่ดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม
ประชานาถ	ประชา<นาถ	น. พระพรหม
ประชาบดี	ประชา<บดี	น. เจ้าแห่งสรรพสัตว์

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ประชามติ	ประชา<มติ	น. มติของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ ที่แสดงออกในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือที่ใดที่หนึ่ง, มติของประชาชนที่รัฐให้สิทธิออกเสียงลงคะแนน รับรองร่างกฎหมายสำคัญที่ได้ผ่านสภานิติบัญญัติ หรือให้ตัดสินในปัญหาสำคัญในการบริหารประเทศ
ประชาสงเคราะห์	ประชา<สงเคราะห์	น. การช่วยเหลือในด้านสวัสดิการ เช่น การบรรเทาทุกข์ผู้ประสบสาธารณภัยที่รัฐ ให้แก่ประชาชนที่ตกทุกข์ได้ยาก
ประติมากร	ประติมา<กร	น. ช่างปั้น, ช่างแกะสลัก
ประติมากรรม	ประติมา<กรรม	น. ศิลปะสาขาหนึ่งในจำพวกวิจิตรศิลป์ที่เกี่ยวกับการ การแกะสลักไม้ หินอ่อน โลหะ เป็นต้น ให้เป็นรูป หรือลวดลายต่างๆ
ประภากร* ภากร*	ประภา* ภาส*<กร	น. ผู้ทำแสงสว่าง คือ พระอาทิตย์
ภาสกร* อภากร*		
ประภามณฑล	ประภา<มณฑล	น. รัศมีที่พวยพุ่งขึ้นจากศีรษะของผู้ศักดิ์สิทธิ์และ พระพุทธรูป
ประลัยวาท	ประลัย<วาท	น. ชื่อศรที่แผลงให้เกิดลม
ประวัตการณ	ประวัต<การณ	น. เหตุการณ์ที่มีค่าควรบันทึกหรือจดจำ
ประวัตกาล	ประวัต<กาล	น. สมัยที่มีบันทึกเหตุการณ์
ประวัตศาสตร์	ประวัต<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยเหตุการณ์ที่เป็นมา หรือเรื่องราว ของประเทศชาติเป็นต้นตามที่บันทึกไว้เป็นหลักฐาน
ประवालปัทม์	ประवाल<ปัทม์	น. ดอกบัวแดง
ประवालผล	ประवाल<ผล	น. ไม้จันทน์แดง
ประवालวรรณ	ประवाल<วรรณ	ว. สีแดง
ประสาทการ	ประสาท<การ	น. การเลื่อมใส
ประสาทรูป	ประสาท<รูป	น. เส้นประสาท
ประสิทธิผล	ประสิทธิ<ผล	น. ผลสำเร็จ, ผลที่เกิดขึ้น
ประสิทธิภาพ	ประสิทธิ<ภาพ	น. ความสามารถที่ทำให้เกิดผลในการทำงาน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ปรัตถจริยา	ปรัตถ<จริยา	น. ความประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
ปริกรรมนิमित	ปริกรรม<นิमित	น. อารมณ์ปริกรรม คือ สิ่งที่ใช้เพ่งหรือนึกเป็น อารมณ์ในเวลาปริกรรม
ปริกัลปมาลา	ปริกัลป<มาลา	น. ระเบียบกริยาในไวยากรณ์ที่บอก ความคาดหมาย ความกำหนด
ปริญญาบัตร	ปริญญา<บัตร	น. บัตรที่แสดงวิทยฐานะของผู้สำเร็จการศึกษา ว่ามีศักดิ์และสิทธิ์ระดับปริญญา
ปริยัติธรรม	ปริยัติ<ธรรม	น. ธรรมที่จะต้องเล่าเรียน ได้แก่ พระไตรปิฎก
ปฤจฉาคุณศัพท์	ปฤจฉา<คุณศัพท์	น. คำคุณศัพท์ที่เป็นคำถาม เช่น คำ “อะไร” เป็นต้น
ปฤจฉาสรรพนาม	ปฤจฉา<สรรพนาม	น. คำแทนชื่อที่เป็นคำถาม เช่น คำ “ใคร” เป็นต้น
ปักขพิฟาร	ปักข<พิฟาร	น. บ้าง, นกเค้าแมว
ปักษกษัย	ปักษ<กษัย	น. การสิ้นปักษ
ปักษคม* ปักษวาหน*	ปักษ<คม* วาหน*	น. นก
ปักษธร	ปักษ<ธร	น. นก, พระจันทร์
ปักษเภท	ปักษ<เภท	น. ความแตกต่างระหว่างฝ่าย 2 ฝ่ายที่ได้เถียงกัน
บังสุกุล* บังสุกุล*	บังสุ* บังสุ* บงสุ* <กุล	น. เรียกผ้าที่ภิกษุชักจากศพ หรือที่ทอดไว้หน้าศพ หรือที่ทอดบนด้ายสายสิญจน์หรือผ้าภูษาโยงที่ต่อ จากศพด้วยการปลงกรรมฐานว่า ผ้าบังสุกุล, ฝั่งแห่งฝุ่น, กองฝุ่น, คลุกฝุ่น
ปัจจุสกาล*	ปัจจุส<กาล	น. เวลาเข้ามิด
ปัจโจสกาล*		
ปัจโจปการกิจ	ปัจโจปการ<กิจ	น. การที่บุคคลทำตอบแทนอุปการะของผู้อื่น
ปัญญาชน	ปัญญา<ชน	น. คนที่มีความรู้หรือความฉลาดอันเกิดแต่การเรียนรู้ มามาก
ปัญญาวิมุตติ	ปัญญา<วิมุตติ	น. ความหลุดพ้นด้วยปัญญา เป็นโลกุตตรธรรม ประการหนึ่ง
ปัตติทาน	ปัตติ<ทาน	น. การให้ส่วนบุญ
ปัทมราค* ปัทมราช*	ปัทม<ราค, ราช	น. พลอยสีแดง, ทับทิม

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ปาฐกถา	ปาฐ<กถา	ก. บรรยายเรื่องราวในที่ชุมนุมชนเป็นต้น น. ถ้อยคำหรือเรื่องราวที่บรรยายในที่ชุมนุมชนเป็นต้น
ปาณทัศน์	ปาณ<ทัศน์	น. โทษถึงชีวิต
ปาณนาศ*	ปาณ<นาศ* วินาศ*	น. ความตาย
ปาณวินาศ*		
ปาณสาร	ปาณ<สาร	น. กำลังว่องไวหรือประเปรียว
ปาณกชาติ	ปาณ<กชาติ	น. หนอน
ปาณิเคราะห์	ปาณ<เคราะห์	น. การจับเจ้าสาวด้วยมือ คือ การแต่งงาน
ปาณิดล	ปาณ<ดล	น. ฝ่ามือ
ปาณิธรรม	ปาณ<ธรรม	น. พิธีแต่งงาน
ปาณิมูล	ปาณ<มูล	น. ซ้อมมือ
ปารุสกวัน	ปารุสก<วัน	น. ชื่อสวนของพระอินทร์ 1 ใน 4 แห่ง
ปิงคหัตถ์	ปิงค<หัตถ์	น. ชื่อช้างตระกูล 1 ใน 10 ตระกูล ภายหลังทองอ่อนดั่งสีดาแมว
ปิตุฆาต	ปิตุ<ฆาต	น. การฆ่าพ่อ
ปิตุภูมิ	ปิตุ<ภูมิ	น. บ้านเกิด, เมืองเกิด
ปิศาจบดี* ภูตบดี*	ปิศาจ* ภูต*<บดี	น. นายผีหรือเจ้าแห่งผี หมายถึง พระศิวะ, เจ้าแห่งสรรพสัตว์
เปตพลี	เปต<พลี	น. เครื่องเซ่นสรวงที่กระทำให้แก่ผู้ตายไปแล้ว
เปตวิสัย* เปตวิสัย*	เปต* เปต*<วิสัย*	น. ภูมิหรือกำเนิดแห่งเปรต
เปรตวิสัย*	วิสัย*	
เปศ์สการิน*	เปศ์<สการิน* การี*	น. ต่อแต่น, หญิงผู้ปกกลายเสื้อผ้า
เปศ์สการี*		
เปสการ	เปส<การ	น. ช่างผูก, ช่างทอ
เปสุญวาท	เปสุญ<วาท	น. คำส่อเสียด
โปกขรพรรษ*	โปกขร<พรรษ	น. ฝนตุน้ำตกลงในบิบบัว, ฝนชนิดนี้กล่าวไว้ว่าใครอยากจะทำให้เปียก ก็เปียก ถ้าไม่อยากให้เปียกก็ไม่เปียกเหมือนน้ำตกลงบนบิบบัว
โปกขรพรรษ*		

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ปฐุปทมาส	ปฐุปท<มาส	น. เดือนอันประกอบด้วยวันเพ็ญรวมกันษัตร- ปฐุปทา คือเดือนภัทรบท ได้แก่ เดือน 10 หรือ เดือนกันยายน
ปัสวานิกมูล	ปัสวานิก<มูล	น. ค่าเลี้ยงดู, ค่าข้าวป้อน
ไพบรณียนิเทศ	ไพบรณีย<นิเทศ	น. สมุดกฎข้อบังคับ คำสั่ง หรือประกาศ ว่าด้วยการไพบรณียทั่วไป
ไพบรณียบรรณ	ไพบรณีย<บรรณ	น. แผ่นกระดาษที่ฉีกสำหรับใช้เขียนจดหมาย ส่งทางไพบรณีย
ไพบรณียบัตร	ไพบรณีย<บัตร	น. แผ่นกระดาษที่ใช้ส่งข่าวสารโดยไม่ต้องบรรจุซอง ซึ่งองค์การที่มีหน้าที่จัดส่งเป็นผู้จัดทำขึ้น
ไพบรณียภัณฑ์	ไพบรณีย<ภัณฑ์	น. ข่าวสารหรือสิ่งของที่ส่งทางไพบรณียมีขนาดเล็ก และมีน้ำหนักน้อยกว่าพัสดุไพบรณีย, จดหมาย ไพบรณียบัตร ไพบรณียบัตรตอบรับหนังสือกิตติคดี ตัวอย่างหรือแบบสินค้า ของตีพิมพ์ทุกชนิด หนังสือพิมพ์ลงทะเบียน ห่อจดหมาย ห่อพัสดุ ธนาณัติ เช็คไพบรณียหรือวัตถุอย่างอื่นที่นำมาใช้ ในการสื่อสารไพบรณีย
ไพบรณียวัตถุ	ไพบรณีย<วัตถุ	น. พักดูไพบรณีย
ผรณापीति	ผรณ<पीति	น. पीतिที่เกิดขึ้นทำให้รู้สึกซาบซ่านไปทั่วร่างกาย
ผลคुनीबुरमास	ผลคुनी<बुरमास	น. วันเพ็ญในนักษัตรฤดูตรผลคुनी
ผลिकशिरी	ผลिक<शिरी	น. เขาแก้วผลิก คือ เขาไกรลาส
ผลिकशिला	ผลिक<शिला	น. หินผลิก
ผคकुณमास	ผคकुณ<मास	น. เดือนอันมีพระจันทร์เสวยนักษัตรผลคुณี คือ เดือน 4 ตกในราวเดือนมีนาคม
แผนธรรम	แผน<ธรรम	ว. มีปรกติเหมือนฟองน้ำ คือ เป็นอยู่ชั่วคราว, ไม่ถาวร
โผฏฐัพพธรรม	โผฏฐัพ<ธรรม	น. สิ่งที่อยู่สัปปายะกาย, สิ่งสัมผัสได้ด้วยกาย
พงศกร	พงศ<กร	น. ผู้ตั้งวงศ์, บรรพบุรุษ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
พงศธร	พงศ<ธร	น. ผู้ดำรงวงศ์สกุล, ผู้สืบสกุล
พนัชนธ์* พนาสนธ์*	พน* วน* พนา* วนา*	น. ทิวไม้, แนวป่า, รวป่า, รวไพร, ป่าดง, ป่าสูง
พนาสนธ์* วนสนธ์*	<ชนธ์, สนธ์* สัณธ์*	
วนสนธ์* วนาสนธ์*		
พนชีวี	พน<ชีวี	น. ชาวป่า
พนาธรา	พน<ธรา	น. แกวต้นไม้
พนาวาลี	พน<วาลี	น. ผู้อยู่ป่า, ฤๅษี ว. ซึ่งอยู่ในป่า
พนัสบดี* วนัสบดี*	พนัส* วนัส* วน<บดี*	น. เจ้าป่า, ฝิเจ้าป่า, พญาไม้, ไม้ใหญ่
วนปติ*	ปติ*	
พยามฤค* พามฤค*	พยาม* พาม* วาม*	น. สัตว์ร้าย, สัตว์ที่กินสัตว์อื่นเป็นอาหาร
วามฤค*	<มฤค* มฤค*	
พรวชประเวศ	พรวช<ประเวศ	น. การเข้าสู่ปีใหม่, เถลิงศก
พรวชฤค* พรวชากาล*	พรวช* พรวชา* วัสสาน*	น. ฤดูฝน, หน้าฝน
วัสสานฤค*	<ฤค* กาล*	
พรวชวุฒิ	พรวช<วุฒิ	น. การเจริญแห่งปี, วันเกิด
พรวชกาย	พรวช<กาย	น. พระกาย (คือ รูปกาย นามกาย) ประเสริฐ, พระนามของพระพุทธเจ้า
พรวชโคละ	พรวช<โคละ	น. จักรวาล
พรวชจักร	พรวช<จักร	น. คำสอนของพระพุทธเจ้า, จักรวาล
พรวชจริณี	พรวช<จริณี	น. หญิงที่ยังบริสุทธิ์
พรวชจรี	พรวช<จรี	น. ผู้ศึกษาปรมาตม์, นักเรียนพระเวท, ผู้ถือพรต บางอย่าง, ในพระพุทธศาสนา หมายถึงผู้ตั้งอยู่ใน ธรรมมีเว้นจากเมถุนเป็นต้น, หญิงที่ยังบริสุทธิ์
พรวชชาติ	พรวช<ชาติ	น. ชื่อตำราหมอดู
พรวชทนต์	พรวช<ทนต์	น. ตามศาสนาพราหมณ์หมายความว่า ไม้พระพรหม ชื่อคัสตรกายสิทธิ์ชนิดหนึ่ง, การสาปแห่งพราหมณ์, โทษอย่างสูง คือห้าม ไม่ให้ใครๆ พุดด้วยในหมู่สงฆ์ด้วยกัน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
พรหมบถ	พรหม<บถ	น. ทางไปสู่พระพรหม, ทางไปสู่ความดีสูงสุด
พรหมบท	พรหม<บท	น. ที่อยู่ของพระพรหม, ตำแหน่งพราหมณ์
พรหมบริษัท	พรหม<บริษัท	น. ชุมนุมพระพรหม, ชุมนุมพราหมณ์
พรหมบุตร	พรหม<บุตร	น. พราหมณ์, ลูกพราหมณ์
พรหมพัคตร์	พรหม<พัคตร์	น. ยอดเครื่องสูงหรือยอดสิ่งก่อสร้างที่เป็นหน้าพรหม 4 ด้าน
พรหมพันธุ์	พรหม<พันธุ์	น. วงศ์พรหม คือ พราหมณ์โดยตระกูล คือ พราหมณ์แล้ว
พรหมฤติ	พรหม<ฤติ	น. เวลาสนธยา, เวลาขมุกขมัว, โพล้เพล้
พรหมโลก	พรหม<โลก	น. โลกของพระพรหม, ภูมิเป็นที่สถิตของพระพรหม
พรหมฤษี	พรหม<ฤษี	น. ฤษีที่เป็นพราหมณ์โดยกำเนิด
พรหมวิหาร	พรหม<วิหาร	น. ธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่ มี 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
พรหมศร	พรหม<ศร	น. ชื่อกาบกระหนกชนิดหนึ่งที่ประกอบกับโคนเสา เช่น เสาบุษบก มีลักษณะคล้ายอินทรรณูละคร เรียกว่า กาบพรหมศร
พรหมสูตร	พรหม<สูตร	น. ด้ายที่สวมสะพายแล่ง เป็นเครื่องหมายของพราหมณ์, สายธูราของพราหมณ์
พฤกษชาติ* รุกขชาติ*	พฤกษ* รุกข*<ชาติ	น. ต้นไม้, จำพวกต้นไม้
พฤกษทล	พฤกษ<ทล	น. ใบไม้
พฤกษเทวดา*	พฤกษ* รุกข*<เทวดา	น. เทวดาที่สิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้
รุกขเทวดา*		
พฤกษราช	พฤกษ<ราช	น. ต้นปาริชาติ
พฤกษศาสตร์	พฤกษ<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยต้นไม้
พฤคิบาศ	พฤคิ<บาศ	น. ชื่อพราหมณ์พวกหนึ่ง มีหน้าที่ทำพิธีเกี่ยวกับช้างและปัดเสนียดจัญไร

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
พฤติกรรม	พฤติ<กรรม	น. การกระทำหรืออาการที่แสดงออกมาทางกล้ามเนื้อ ความคิด และความรู้สึกเพื่อตอบสนองสิ่งเร้า
พฤติการณ	พฤติ<การณ	น. เหตุการณ์ที่เป็นมาหรือที่จะเป็นไป, ความเป็นไปในเวลากระทำการ
พฤตินัย	พฤติ<นัย	น. ความหมายตามข้อเท็จจริง
พฤษส์ปดีจักร	พฤษส์ปดี<จักร	น. ระยะเวลา 60 ปี คือเวลาที่ดาวพฤษส์ปดี เติรอบดวงอาทิตย์ 5 รอบ
พลงาย* พลงันร	พลง<าย* ันร	น. กองทัพ
พลงการ	พลง<การ	น. การกระทำโดยใช้กำลังหรืออำนาจเป็นต้น อย่างไม่ยอมฟังเสียงใคร, อำเภोज
พลงเทพ	พลง<เทพ	น. ชื่อตำแหน่งจตุสดมภ์ตำแหน่งหนึ่ง คือ เสนาบดีฝ่ายเกษตร
พลงศึกษา	พลง<ศึกษา	น. การศึกษาที่จะนำไปสู่ความเจริญงอกงามและ พัฒนาการทางร่างกาย
พลงศาสตร์	พลง<ศาสตร์	น. วิชากลศาสตร์แขนงหนึ่งซึ่งว่าด้วยการเคลื่อนที่ของเทหวัตถุที่เป็นของแข็ง
พลงสิงห์	พลง<สิงห์	น. พนักบันไดอิฐ
พลงกรรม	พลง<กรรม	น. การบูชา, พิธีบูชา
พลงมุข	พลง<มุข	น. ลิข, (หน้ายื่น)
พลงนิกร	พลง<นิกร	น. คนที่อยู่ในประเทศไม่ว่าจะเป็นพลเมืองของประเทศนั้นหรือคนต่างด้าวที่มาอาศัยอยู่ก็ตาม
พลงกรณ	พลง<กรณ	น. เหตุแวดล้อมที่เป็นข้อผูกมัด
พลงบัตร	พลง<บัตร	น. เอกสารหลักทรัพย์ชนิดหนึ่งที่ออกโดยรัฐบาลหรือนิติบุคคล แสดงการเป็นหนี้ระยะยาวที่กู้จากบุคคลทั่วไป
พลงมิตร	พลง<มิตร	น. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐที่ช่วยเหลือกัน ตามสนธิสัญญาที่ทำไว้เพื่อร่วมรบหรือเพื่อการป้องกันร่วมกัน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
พันธุกรรม	พันธุ<กรรม	น. ลักษณะ นิสัย ตลอดจนโรคหรือความวิกลจริตบางอย่างที่ลูกหลานสืบมาจากบรรพบุรุษ ปู่ย่าตายาย หรือพ่อแม่
พาณโยชน์	พาณ<โยชน์	น. แล่งธนู
พาณวาร	พาณ<วาร	น. เกราะ
พาณิชยกรรม*	พาณิชย<กรรม* การ*	น. การค้า
พาณิชยการ*		
พาณิชยศาสตร์	พาณิชย<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการค้า
พาณิชยศิลป์	พาณิชย<ศิลป์	น. ศิลปกรรมประเภทหนึ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในด้านธุรกิจการค้าโดยเฉพาะ
พาหุยุทธ์	พาหุ<ยุทธ์	น. การต่อสู้ด้วยแขน, การชกมวย, การปล้ำ
พิณพาทย์	พิณ<พาทย์	น. เครื่องประโคมมีพิณเป็นหลัก, วงดนตรีไทย
พิทยาธร* วิทยาธร*	พิทยา* วิทยา* วิชา*	น. อมนุษย์พวกหนึ่งมีฐานะต่ำกว่าเทวดา เชื่อว่ามีวิชากายสิทธิ์สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้
วิชาธร*	<ธร	อยู่ในภูเขานิมาลัย มีหน้าที่ปฏิบัติพระศิวะ
พิทยาพล	พิทยา<พล	น. กำลังกายสิทธิ์
พิธีกร	พิธี<กร	น. ผู้ดำเนินการในพิธี, ผู้ดำเนินรายการ
พิธีกรรม	พิธี<กรรม	น. การบูชา, แบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา
พิธีการ	พิธี<การ	น. การเกี่ยวกับพิธีและแบบหนังสือทางทูต
พิธีกรรม	พิธี<กรรม	น. พระสงฆ์จำนวน 4 รูปที่ได้รับสมมุติให้สวดภาณวารหรือสวดอาฎานาฎิยสูตร ในงานพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ หรือสวดอภิธรรมในการศพของหลวง เรียกว่า พระพิธีกรรม
พิธีมณฑล	พิธี<มณฑล	น. บริเวณที่กำหนดขึ้นเพื่อประกอบพิธี เช่น กำหนดขอบเขตขึ้นด้วยการกั้นแผงราชวัติ ฉัตรหรือธง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
พิธีสาร	พิธี<สาร	น. ความตกลงระหว่างประเทศอย่างอื่น ได้แก่ ตราสารอันบรรจไว้ซึ่งความตกลงที่มีความสำคัญ ร่องลงมาจากสนธิสัญญาและอนุสัญญา โดยมาก เป็นพิธีสารต่อท้ายหรือเพิ่มเติมสนธิสัญญาหรือ อนุสนธิสัญญา
พินทุกับ* พินทุกับปะ*	พินทุ<กับ* กับปะ*	น. การทำพินทุ คือ เขียนรูปวงที่มีมุมจีวร ตามวินัยบัญญัติ
พินทุสร	พินทุ<สร	น. เสี่ยงเพราะะ
พินัยกรรม	พินัย<กรรม	น. นิติกรรมซึ่งบุคคลแสดงเจตนากำหนด การเผื่อตายในเรื่องทรัพย์สินของตน หรือ ในการต่างๆ อันจะให้เกิดเป็นผลบังคับได้ ตามกฎหมายเมื่อตนตายแล้ว
พิพิธภัณฑสถาน	พิพิธภัณฑ<สถาน	น. สถานที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งต่างๆ ที่มี ความสำคัญด้านวัฒนธรรมหรือด้านวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เป็นประโยชน์ ต่อการศึกษาและก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน
พริยพณฑ์	พริย<พณฑ์	น. หมุ่นกรบ, พลนักรบ
พริยโยธา	พริย<โยธา	น. พลรบผู้กล้าหาญ
พิษนาศน์	พิษ<นาศน์	น. ชื่อเครื่องยาไทยชนิดหนึ่ง, ชื่อไม้ล้มลุกชนิดหนึ่ง ใบเล็กหยักเว้าเป็นแฉก ช่อดอกสีนวลใช้ทำยาได้
พีชคณิต	พีช<คณิต	น. คณิตศาสตร์แขนงหนึ่งที่ใช้สัญลักษณ์มาศึกษา การจำแนกประเภท คุณสมบัติและโครงสร้าง ของระบบจำนวนหรือระบบคณิตศาสตร์อื่นๆ ที่เน้นในเรื่องโครงสร้างเป็นสำคัญ รวมถึง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระบบเหล่านั้นด้วย
พีชคาม	พีช<คาม	น. พันธุ์ไม้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
พีชมงคล	พีช<มงคล	น. ชื่อพระราชพิธีที่พระสงฆ์สวดเพื่อความเจริญของพืชพันธุ์ธัญญาหาร เป็นพระราชพิธีที่ทำก่อนพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์
พุทธกาล* พุทธสมัย*	พุทธ<กาล* สมัย*	น. สมัยเมื่อพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่, ช่วงระยะเวลาที่เชื่อกันว่า หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ 5, 000 ปี
พุทธคุณ	พุทธ<คุณ	น. พระคุณของพระพุทธเจ้าอย่างย่อที่สุด มี 3 ประการ คือ พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ พระกรุณาคุณ
พุทธจักร	พุทธ<จักร	น. อำนาจปกครองคณะสงฆ์ทางพระพุทธศาสนา
พุทธเจดีย์	พุทธ<เจดีย์	น. เจดีย์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า มี 4 ชนิด คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์และอุเทสิกเจดีย์
พุทธฎีกา	พุทธ<ฎีกา	น. ถ้อยคำของพระพุทธเจ้า, ถ้อยคำของสมเด็จพระสังฆราช
พุทธตันตระ	พุทธ<ตันตระ	น. นิกายหนึ่งในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งเกิดจากการนำหลักพิธีกรรมของฮินดูตันตระมา ผสมกับหลักปรัชญาปารมิตาของนิกายมาธยมิกะ หรือศูนยवाद
พุทธปฏิมา*	พุทธ<ปฏิมา* ปฏิมากร*	น. รูปเปรียบหรือรูปแทนองค์พระพุทธเจ้า คือ พระพุทธรูป
พุทธปฏิมากร*		
พุทธมามกะ	พุทธ<มามกะ	น. ผู้ประกาศตนว่า พระพุทธเจ้าเป็นพระบรม-ศาสดาของตน, ผู้ประกาศตนว่า เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา
พุทธศาสนิกชน	พุทธ<ศาสนิก<ชน	น. ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา
พุทธองค์	พุทธ<องค์	ส. หมายถึงองค์พระพุทธเจ้า

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
พุทธิศึกษา	พุทธิ<ศึกษา	น. การศึกษาที่เน้นในเรื่องการสอนให้เกิดความรู้ ความคิดอย่างมีเหตุผล
เพชรฤกษ์	เพชร<ฤกษ์	น. ยามแข็งแรง
เพชรสังฆาต	เพชร<สังฆาต	น. ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง เถาสีเหลือง ดอกเล็ก สีแดง ใช้ทำยาได้
แพทยศาสตร์	แพทย<ศาสตร์	น. ตำราหมอ, วิชาการป้องกันและบำบัดโรค
โพธิญาณ	โพธิ<ญาณ	น. พระปัญญาที่ทำให้ตรัสรู้เป็นพระพุทเจ้า
โพธิบัลลังก์	โพธิ<บัลลังก์	น. อาสนะที่พระพุทเจ้าประทับใต้ต้นพระศรี- มหาโพธิ ฦ พุทธคยา ประเทศอินเดีย ในวันตรัสรู้
โพธิสมภาร	โพธิ<สมภาร	น. บุญบารมีของพระมหากษัตริย์
โพธิสัตว์	โพธิ<สัตว์	น. ท่านที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทเจ้า
ไพศาขมาส	ไพศา<ขมาส	น. เดือนอันมีพระจันทร์เสวยฤกษ์วิสาขะ คือ เดือน 6 ตกในราวเดือนพฤษภาคม
ภรตวรรษ	ภรต<วรรษ	น. แผ่นดินแห่งทำวภรต คือ อินเดีย
ภรตศาสตร์	ภรต<ศาสตร์	น. วิชาพ่อนรำทำเพลง
ภราดรภาพ*	ภราดร* ภราดร*	น. ความเป็นฉันพี่น้องกัน
ภราดรภาพ*	ภราดร<ภาพ	
ภราดรภาพ*		
ภรุมณฑล	ภร<มณฑล	น. คิ้ว
ภวกษัย	ภว<กษัย	น. ความสิ้นภพ, นิพพาน
ภวตัณหา	ภว<ตัณหา	น. ตัณหาเป็นไปในภพ คือ ความอยากมี อยากเป็น อยากเกิด
ภวปาระ	ภว<ปาระ	น. ผึ่งแห้งภพ คือ นิพพาน
ภวังคจิต	ภวัง<คจิต	น. จิตเป็นภวังค์
ภักษการ	ภัก<ษการ	น. คนทำอาหาร, คนครัว
ภักทครรร	ภัก<ทครรร	น. ห้องเก็บของ
ภัตกิจ	ภัต<กิจ	น. การกินอาหาร

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ภัทรบทมาส	ภัทรบท<มาส	น. เดือนอันมีพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์ภัทรปทา คือ เดือน 10 ตกในราวเดือนกันยายน
ภาณวาร	ภาณ<วาร	น. ธรรมที่จัดเป็นหมวด, หมวดหนึ่งๆ, ข้อธรรมที่จัดไว้เป็นหมวด, ข้อธรรมหมวดหนึ่งๆ สำหรับสาธยาย
ภาพพจน์	ภาพ<พจน์	น. ถ้อยคำที่เป็นสำนวนโวหารทำให้นึกเห็นภาพ, ถ้อยคำที่เรียบเรียงอย่างมีชั้นเชิงโวหาร มีเจตนาให้มีประสิทธิผลต่อความคิดความเข้าใจ ให้จินตนาการ และถ่ายทอดอารมณ์ได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งกว่าการบอกเล่าที่ตรงไปตรงมา
ภาพยนตร์	ภาพ<ยนตร์	น. ภาพฉายด้วยเครื่องทำให้เห็นเป็นภาพเคลื่อนไหวได้
ภารตวิทยา	ภารต<วิทยา	น. วิชาที่เกี่ยวกับประเทศอินเดีย มีศาสนา ปรัชญา วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภาษา วรรณคดี เป็นต้น
ภารุศุทธิ	ภารุ<ศุทธิ	น. ความบริสุทธิ์แห่งใจ
ภาษาศาสตร์	ภาษา<ศาสตร์	น. วิชาที่ศึกษาภาษาในแง่ต่างๆ เช่น เสียง โครงสร้าง ความหมาย โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่น มีการตั้งสมมุติฐาน เก็บและวิเคราะห์ข้อมูลแล้วสรุปผล
ภิกษาจาร*	ภิกษา* ภิกษา*<จาร	น. การเที่ยวขอ, การเที่ยวขออาหาร
ภิกษาจาร*		
ภุชสมโภค	ภุช<สมโภค	น. การสวมกอด, การกอดรัด
ภุมเทวดา	ภุม<เทวดา	น. เทวดาพวกหนึ่งที่สิงสถิตอยู่บนพื้นดิน
ภุมรัตน์	ภุม<รัตน์	น. หินปะการัง
ภุมวาร* ภุมมวาร*	ภุม* ภุมม*<วาร	น. วันอังคาร
ภูธร	ภู<ธร	น. พระราชา, ภูเขา

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ภูนาถ* ภูนาถก*	ภู* ภูมิ* มหิ* < ธร, นาถ,	น. พระเจ้าแผ่นดิน
ภูบดี* ภูมิธร* ภูมินาถ*	นายก, บดี	
ภูมิบดี* มหิบดี*		
ภูมิปริมาณ	ภูมิ < ปริมาณ	น. मात्रาเนื้อที่
ภูมิประเทศ	ภูมิ < ประเทศ	น. ลักษณะทางกายภาพและทางธรรมชาติของแผ่นดิน รวมถึงความสูงต่ำของผิวโลก ทะเลสาบ ถนนหนทาง และเมืองต่างๆ
ภูมิภาค	ภูมิ < ภาค	น. หัวเมือง, อาณาบริเวณที่มีลักษณะบางอย่าง เช่น ลักษณะทางธรรมชาติ ทางเศรษฐกิจ ทางวัฒนธรรม ทางการเมืองคล้ายคลึงกันจนสามารถจัดเข้าพวกกันได้ และแตกต่างกับบริเวณใกล้เคียงโดยรอบ
ภูมิรัฐศาสตร์	ภูมิรัฐ < ศาสตร์	น. วิชาในหมวดสังคมศาสตร์สาขาหนึ่ง มีลักษณะคล้ายวิชาภูมิศาสตร์การเมือง แต่เน้นหนักไปในทางการเมือง
ภูมิศาสตร์	ภูมิศาสตร์	น. วิชาที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับสังคมที่ปรากฏในดินแดนต่างๆ ของโลก
ภูมิอากาศ	ภูมิ < อากาศ	น. อากาศประจำถิ่น, ลักษณะอากาศเฉลี่ยของภูมิภาคแห่งใดแห่งหนึ่งในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นเดือน เป็นปีหรือเป็นศตวรรษก็ได้
เภทภัย	เภท < ภัย	น. ภัยต่างๆ
เภสัชกร	เภสัช < กร	น. แพทย์ปรุงยา, ผู้ที่ได้รับใบอนุญาตให้เป็นผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาเภสัชกรรม
เภสัชกรรม	เภสัช < กรรม	น. วิทยาศาสตร์สาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการเตรียม เครื่องยา ตัวยาจากธรรมชาติหรือการสังเคราะห์ให้เป็นยาสำเร็จรูป
เภสัชพฤกษศาสตร์	เภสัชพฤกษ < ศาสตร์	น. วิทยาศาสตร์แขนงหนึ่งที่ว่าด้วยพืชที่ใช้เป็นยา

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
เภสัชวิทยา	เภสัช<วิทยา	น. วิทยาศาสตร์แขนงที่ว่าด้วยฤทธิ์ของยาหรือของสารที่มีต่อสิ่งมีชีวิต
เภสัชเวช	เภสัช<เวช	น. วิทยาศาสตร์แขนงที่ว่าด้วยยาที่ได้จากพืช สัตว์ และแร่ธาตุโดยตรง หรือสารที่เกิดจากสิ่งเหล่านั้น, วิทยาศาสตร์แขนงที่ว่าด้วยสมุนไพร
เภสัชศาสตร์	เภสัช<ศาสตร์	น. วิทยาศาสตร์แขนงหนึ่งว่าด้วยกระบวนการต่างๆ เกี่ยวกับยาบำบัด บรรเทา หรือป้องกันโรค
มกรกฤณฑล	มกร<กฤณฑล	น. เครื่องประดับผู้มีรูปคล้ายมังกร
มงคลจักร	มงคล<จักร	น. ด้ายมงคลแผดสำหรับป่าวสาวสวมศีรษะในพิธีรดน้ำ
มงคลวาท	มงคล<วาท	น. คำให้พร, คำแสดงความยินดี
มงคลวาร	มงคล<วาร	น. วันดี, วันอังคาร
มงคลสูตร	มงคล<สูตร	น. ด้ายศักดิ์สิทธิ์ที่ล้ามาจากหมอน้ำมนตร์, ชื่อพระสูตรที่สำคัญบทหนึ่งในพระพุทธานุศาสนาวาด้วยมงคล 38 ประการ
มงคลหัตถี	มงคล<หัตถี	น. ชื่อช้างตระกูล 1 ใน 10 ตระกูล กายสีนิลอัณฐัน มีกิริยาท่าทางเดื่องดงาม
มณีการ	มณี<การ	น. ช่างเจียรไนเพชรพลอย
มณีพีช	มณี<พีช	น. ต้นทับทิม
มณีรัตน์	มณี<รัตน์	น. แก้วมณี
มณีราค	มณี<ราค	น. สีแดงเสน
มณีศิลา	มณี<ศิลา	น. หินแก้ว
มตกภัต	มต<กภัต	น. ข้าวที่ทำบุญอุทิศให้คนตาย
มธุกร* มธุการี*	มธุ<กร* การี*	น. ผู้กระทำน้ำหวาน คือ แมลงผึ้ง
มธุโกศ* มธุปฏูล*	มธุ<โกศ, ปฏูล	น. รวงผึ้ง
มธุตฤณ	มธุ<ตฤณ	น. อ้อย
มธุปายาส	มธุ<ปายาส	น. ข้าวปายาสเจือน้ำผึ้ง ใช้เป็นของหวานในงานรื่นเริง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มธุพรต* มธุมักชิกา*	มธุ<พรต, มักชิกา, ลีห์	น. แมลงผึ้ง
มธุลีห์*		
มธุรส	มธุ<รส	น. น้ำผึ้ง, รสหวาน, อ้อย ว. ไพเราะ
มธุเศษ	มธุ<เศษ	น. ชีء
มธุสร	มธุ<สร	น. เสียงหวาน
มนสิการ	มนสิ<การ	น. การกำหนดไว้ในใจ
มนัสดาป	มนัส<ดาป (ตาป)	น. ความร้อนใจ
มนุษยชาติ	มนุษย<ชาติ	น. จำพวกคน, หมู่มนุษย์
มนุษยธรรม	มนุษย<ธรรม	น. ธรรมของคน, ธรรมที่มนุษย์พึงมีต่อกัน มีเมตตากรุณาเป็นต้น
มนุษยโลก	มนุษย<โลก	น. โลกมนุษย์
มนุษยศาสตร์	มนุษย<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยคุณค่าทางจิตใจและงานของคน มีศิลปะ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ศาสนา และปรัชญา
มนุสสาร* มนุสสาร*	มนุ* มนุ<สสาร	น. ชื่อคัมภีร์กฎหมายมนุษยธรรมศาสตร์ฉบับย่อ
มโนกรรม	มโน<กรรม	น. การกระทำทางใจ, การคิด, ความคิด
มโนคติ	มโน<คติ	น. ความคิด
มโนทุจริต	มโน<ทุจริต	น. ความประพฤติชั่วทางใจ
มโนธรรม	มโน<ธรรม	น. ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี, ความรู้สึกว่าจะอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ
มโนภาพ	มโน<ภาพ	น. ความคิดเห็นเป็นภาพขึ้นในใจ
มโนศิลา	มโน<ศิลา	น. ศิลาอ่อนที่ปล่อยให้ละเอียดประสมเป็นสี ทาสีอื่นได้
มโนสุจริต	มโน<สุจริต	น. ความประพฤติชอบทางใจ มี 3 อย่าง ได้แก่ ความไม่โลภอยากได้ของเขา 1 ความไม่พยายาทำ 1 ความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม 1
มยุรคติ	มยุร<คติ	น. ท่าทางของนกยูง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มยุรฉัตร	มยุร<ฉัตร	น. พนมหางนกยูง หรือเครื่องกันบังเป็นชั้นๆ ทำด้วยหางนกยูง เป็นเครื่องสูง ใช้ในการพิธีโสกันต์
มรณกรรม	มรณ<กรรม	น. ความตาย
มรณบัตร	มรณ<บัตร	น. หนังสือสำคัญที่นายทะเบียนผู้รับแจ้งแห่งท้องที่ที่มีคนตายออกให้เป็นหลักฐานแสดงรายการคนตายแก่ผู้แจ้ง
มรณภัย	มรณ<ภัย	น. ความรู้สึกลัวต่อความตาย, ภัยที่เป็นอันตรายถึงตาย
มรณภาพ	มรณ<ภาพ	น. ความตาย ก. ตาย
มรรคนายก*	มรรค* มัค<นายก	น. ผู้นำทาง คือ ผู้จัดการทางกุศล หรือ ผู้ชี้แจงทางบุญทางกุศล และป่าวประกาศให้ประชาชนมาทำบุญทำกุศลในวัด
มัตคนายก*		
มฤคชาติ* มิคชาติ*	มฤค* มิค<ชาติ	น. เนื้อ, หมูเนื้อ
มฤคทายวัน	มฤคทาย<วัน	น. ชื่อป่าที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา, ป่าเป็นที่ให้อภัยแก่เนื้อ
มฤคราช	มฤค<ราช	น. ราชนีห์
มฤคศิระ* มฤคศีรัส*	มฤค* มิค<ศิระ* ศีรัส*	น. ดาวฤกษ์ที่ 5 มี 3 ดวง เห็นเป็นรูปเต่า
มฤคเศียร* มิคสิระ*	เศียร* สิริ*	
มฤคศีรมาส	มฤคศีร<มาส	น. เดือนอันมีพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์มฤคศีระ คือ เดือนอ้าย ตกในราวเดือนธันวาคม
มลพิษ	มล<พิษ	น. พิษเกิดจากความมัวหมองหรือความสกปรกของสิ่งแวดล้อม, ของเสีย วัตถุอันตราย มลสารอื่นๆ รวมทั้งกากตะกอนหรือสิ่งตกค้างจากสิ่งเหล่านั้นที่ถูกปล่อยทิ้งจากแหล่งกำเนิดมลพิษ หรือที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งก่อให้เกิดหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือภาวะที่เป็นพิษภัยอันตรายต่อสุขภาพพลานามัยของประชาชนได้ ฯลฯ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มลสาร	มล<สาร	น. สารที่ทำให้เกิดมลพิษ
มหกรรม	มห<กรรม	น. การฉลอง, การบูชา
มหाराชลีลา	มหाराช<ลีลา	น. เรียกท่าทางที่ห้อยเท้าขวาลง เท้าซ้ายงอพับขึ้นไป สอดไว้ใต้โคนขาขวา
มหิธร	มหิ<ธร	น. ผู้ทรงแผ่นดิน คือ ภูเขา, ชื่อหนึ่งของพระนารายณ์, พระเจ้าแผ่นดิน
มักขิกาชาติ	มักขิกา<ชาติ	น. แมลงวัน
มังสวัริติ	มังส<วัริติ	น. การงดเว้นกินเนื้อสัตว์, เรียกอาหารที่ไม่มีเนื้อสัตว์ มีแต่พืชผักว่า อาหารมังสวัริติ
มัจจุราช	มัจจุ<ราช	น. เจ้าแห่งความตาย คือ พญายม
มัจฉาชาติ	มัจฉา<ชาติ	น. พวกปลา
มัชวัริติ	มัช<วัริติ	น. การงดเว้นของมีนเมา
มัชฌันติกสมัย	มัชฌันติก<สมัย	น. เวลาเที่ยงวัน
มณฑนศิลป์	มณฑน<ศิลป์	น. ศิลปะการออกแบบและตกแต่งผลิตภัณฑ์หรืองานช่างต่างๆ
มาตรการ	มาตร<การ	น. วิธีการที่ตั้งเป็นกฎ ข้อกำหนด ระเบียบ หรือกฎหมายเป็นต้น, วิธีการที่จะปรับเข้าไปสู่ผลสำเร็จ
มาตรฐาน	มาตร<ฐาน	น. สิ่งที่ถือเอาเป็นเกณฑ์ที่รับรองกันทั่วไป, สิ่งที่ถือเอาเป็นเกณฑ์สำหรับเทียบกำหนดทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ
มาตราพฤติ	มาตรา<พฤติ	น. คำฉันท์ที่กำหนดด้วยมาตรา คือ กำหนดคำในฉันท์ แต่ละคำเป็นมาตราส่วน เช่น คำ ครุ กำหนดให้เป็น ความยาวของเสียง 2 มาตรา คำ ลหุ กำหนดให้เป็น ความยาวของเสียง 1 มาตรา
มาตามหัยกะ	มาตา<มหัยกะ	น. ตาทวด, พ่อของยาย, (ตาของแม่)
มาตามหัยยิกา	มาตา<มหัยยิกา	น. ย่าทวด, ยายทวด, (ย่าหรือยายของแม่)
มาตุคาม	มาตุ<คาม	น. ผู้หญิง, เพศหญิง
มาตุฆาต	มาตุ<ฆาต	น. การฆ่าแม่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มาตุภูมิ	มาตุ<ภูมิ	น. บ้านเกิดเมืองนอน
มานุษยวิทยา	มานุษย<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยเรื่องตัวคน และสิ่งที่คนสร้างขึ้น
มายากร	มายา<กร	น. คนเล่นกล, คนแสดงกล
มายาการ	มายา<การ	น. ความเชื่อถือและการปฏิบัติที่มุ่งให้เกิดผลด้วยการใช้พลังหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ของขลัง พิธีกรรม หรือหลักลี้ลับ บังคับให้เป็นไปตามที่ตนต้องการ
मारวิชัย	मार<วิชัย	น. ชื่อพระพุทธรูปปางหนึ่ง อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายหงายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางคว่ำลงที่พระชานุ นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงที่พื้นธรณี ในคราวที่พระองค์ทรงเอาชนะมารได้
มาลากรรม	มาลา<กรรม	น. การช่างดอกไม้
มาลาการ	มาลา<การ	น. ช่างทำดอกไม้
มิลลุต* มิลลุตกะ*	มิล<ลุต* ลุตกะ*	น. พรานป่า, คนที่เชี่ยวชาญสัตว์ในป่าเป็นอาชีพ
มิตรจิต	มิตร<จิต	น. ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเสมือนเพื่อนรัก, ความรักใคร่ประนีประนอมฐานเพื่อนรัก
มิตรภาพ	มิตร<ภาพ	น. ความเป็นเพื่อน
मुखबाहु* मुखपाशु*	मुख<बाहु* पाशु*	น. การต่อปากกันมา, การบอกเล่าต่อๆ กันมา โดยมีได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร
मुखमन्त्री	मुख<मन्त्री	น. ที่ปรึกษาราชการชั้นผู้ใหญ่
मुत्क्षات	มุत्<क्षات	น. โรคขัดปัสสาวะซ้ำเลือดซ้ำหนอง
มูลจิต	มูล<จิต	น. ชื่อยาแก้ลมทางชนิดหนึ่ง
มูลนิธิ	มูล<นิธิ	น. ทรัพย์สินที่จัดสรรไว้โดยเฉพาะสำหรับวัตถุประสงค์ เพื่อการกุศลสาธารณะ การศาสนา ศิลปะวิทยาศาสตร์ วรรณคดี การศึกษา หรือเพื่อสาธารณประโยชน์อย่างอื่น โดยมีได้มุ่งหาผลประโยชน์มาแบ่งปันกัน และได้จัดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้ว

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มุสิก<ทนต์	มุสิก<ทนต์	น. ชื่อเครื่องหมาย 2 ซีด รูปดังนี้ " สำหรับเขียนบนสระ อี ให้เป็นสระ อี้, พันหนู
เมรุ<ราช	เมรุ<ราช	น. เขาพระสุเมรุ
โมร<กลาป	โมร<กลาป	น. แพนหางนกยูง
ยติ<ภังค์* ยติ<ภังค์*	ยติ* ยติ*<ภังค์	น. โทษของฉันทอย่างหนึ่ง คือ คำไม่หมดตรงที่กำหนดไว้ตามข้อบังคับ แต่เลยไปวรรคหลัง เช่น ปางเมื่อพระองค์ปรมพุท ธวิสุทธศาสนา, เครื่องหมายขีดสั้น ใช้เป็นเครื่องหมายให้รู้ว่า พยางค์หน้ากับพยางค์หลังนั้นติดกันหรือเป็นคำ เดียวกัน ตัวที่เขียนแยกนั้นจะอยู่ในบรรทัดเดียวกัน หรือคนละบรรทัดก็ได้
ยมก<ปาฏิหาริย์	ยมก<ปาฏิหาริย์	น. ปาฏิหาริย์ที่แสดงเป็นคู่ๆ เป็นปาฏิหาริย์ ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำที่ต้นมะม่วง ซึ่งเรียกว่า คณฺทามพพฤกษ์ คือ ทรงบันดาลท่อน้ำ ท่อไฟ ออกจากส่วนของพระกายเป็นคู่ๆ กัน
ยม<ขันธ	ยม<ขันธ	น. ชื่อยามที่เป็นอัมภมคค
ยม<ทนต์	ยม<ทนต์	น. ไม้อาณาสีทนต์ของพระยม
ยม<พุต	ยม<พุต	น. ผู้นำคนตายไปยังบัลลังก์พระยมเพื่อรอคำตัดสิน
ยม<ราช* มฤตยู<ราช*	ยม, มฤตยู<ราช	น. เทพผู้เป็นใหญ่ประจำยมโลก, พญายม
ยม<โลก	ยม<โลก	น. โลกของพระยม, โลกของคนตาย
ยัญ<กรรม	ยัญ<กรรม	น. การเซ่นสรวงบูชาของพราหมณ์
ยัญ<พิธี	ยัญ<พิธี	น. พิธีเซ่นสรวงบูชาของพราหมณ์
ยัญ<มฤกา	ยัญ<มฤกา	น. ชะเอมเครือ
ยัน<ตรกรรม	ยัน<ตรกรรม	น. วิชาเครื่องกล
ยาม<กาลิก	ยาม<กาลิก	น. ของที่พระสงฆ์เก็บไว้ฉันได้ชั่วคราวเพียงวันกับ คืนหนึ่ง ได้แก่ น้ำอัฐบาน
ยุ<คันต<วาท	ยุ<คันต<วาท	น. ลมในที่สุดยุค หมายถึง ลมที่มาทำลายโลก เมื่อสิ้นยุค

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ยุทการ	ยุท<การ	น. การรบ, การสงคราม
ยุทนาวิ	ยุท<นาวิ	น. สงครามทางเรือ, (เรือรบ)
ยุทปัจจัย	ยุท<ปัจจัย	น. สิ่งของทั้งปวงที่ไม่ใช่ยุทธภัณฑ์ แต่เป็นสิ่งที่เกื้อกูลต่อการรบ เช่น อาหาร ยา เคมีภัณฑ์ รวมถึงสัตว์พาหนะด้วย
ยุทภัณฑ์	ยุท<ภัณฑ์	น. อาวุธ เครื่องอุปกรณ์ของอาวุธ สารเคมี สารชีวะ สารรังสี หรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่อาจนำไปใช้ในการรบหรือการสงครามได้
ยุทภูมิ* รณภูมิ* สมรภูมิ*	ยุท* รณ* < ภูมิ	น. สนามรบ
ยุทโยธา	ยุท<โยธา	น. งานช่างที่เกี่ยวกับทหาร เช่น การขุดคูสนามเพลาะ
ยุทวิธี	ยุท<วิธี	น. วิธีและอุบายของการรบ
ยุทวินัย	ยุท<วินัย	น. กฎของการรบ
ยุทศาสตร์	ยุท<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการพัฒนาและการใช้อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ จิตวิทยา และกำลังรบทางทหารตามความจำเป็นทั้งในยามสงบและยามสงคราม ว. ที่มีความสำคัญทางการเมือง เศรษฐกิจ จิตวิทยา และกำลังรบทางทหาร ทั้งในยามสงบและยามสงคราม เช่น จุดยุทธศาสตร์
ยุทหัตถ์	ยุท<หัตถ์	น. การต่อสู้กันด้วยอาวุธบนหลังช้าง เป็นวิธีการรบอย่างกษัตริย์ในสมัยโบราณ, (ช้างศึก)
โยคจักษุ	โยค<จักษุ	น. ตาพิพัย
โยคนิทรา	โยค<นิทรา	น. การเข้าฌานแล้วไม่รู้สึถึงสิ่งภายนอก, อาการที่แสร้งทำเช่นนั้น
โยธวาทิต	โยธ<วาทิต	น. แตรวงทหารและตำรวจ
โยพนมัท	โยพน<มัท	น. ความมัวเมาในความเป็นคนหนุ่มสาว, ความพลัดปลั้งเพราะความมัวเมาในความเป็นคนหนุ่มสาว

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
รงค์วัตถุ	รงค์<วัตถุ	น. สีสต่างๆ
รณรงค์	รณ<รงค์	น. การรบ, สนามรบ ก. ต่อสู้, โฆษณาชักชวนอย่างต่อเนื่อง โดยมีเจตนาที่จะต่อสู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ เช่น รณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้ง รณรงค์ให้คนไทยใช้ของไทย
รณปงคพ*	รณ<ปงคพ* ปงควะ*	น. หัวหน้านักรบ
รณปงควะ*		
รวีวาร* สุรยวาร*	รวี* สุรย* อาทิจจ*	น. วันอาทิตย์
อาทิจจวาร*	อาทิตย*<วาร	
อาทิตยวาร*		
รสนิยม	รส<นิยม	น. ความนิยมชมชอบ, ความพอใจ
รสายนเวท	รสายน<เวท	น. วิชาประสมแร่แปรธาตุ, วิชาเคมียุคเล่นแร่แปรธาตุ
รโหฐาน	รโห<ฐาน	น. ที่เฉพาะส่วนตัว
รังสีแพทย์	รังสี<แพทย์	น. แพทย์ที่วิเคราะห์และรักษาโรคโดยใช้ความรู้ทางรังสีวิทยา
รังสีวิทยา	รังสี<วิทยา	น. วิทยาศาสตร์แขนงที่ว่าด้วยรังสีเอกซ์และกัมมันตภาพรังสี รวมทั้งการใช้รังสีวิเคราะห์และรักษาโรค
รัชกาล	รัช<กาล	น. เวลาที่ครองราชสมบัติของพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งๆ, โดยอนุโลมหมายถึง องค์พระมหากษัตริย์ในรัชกาลนั้นๆ
รัชทายาท	รัช<ทายาท	น. ผู้จะสืบราชสมบัติ
รัฐทูต	รัฐ<ทูต	น. ทูตที่ประมุขของรัฐหนึ่งแต่งตั้งไปประจำสำนักประมุขของอีกรัฐหนึ่งเพื่อไปปฏิบัติภารกิจทางการทูต มีฐานะต่ำกว่าเอกอัครราชทูตแต่สูงกว่าอุปทูต
รัฐบุรุษ	รัฐ<บุรุษ	น. ผู้ที่ได้รับยกย่องอย่างสูงว่ามีความรู้ความสามารถในการบริหารบ้านเมือง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
รัฐประศาสนศาสตร์	รัฐประศาสน<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการบริหารและการปกครองประเทศ เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลตามนโยบายของรัฐอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด
รัฐประศาสนนัย	รัฐประศาสน<นัย	น. วิธีการปกครองบ้านเมือง
รัฐประศาสน์	รัฐ<ประศาสน์	น. การปกครองบ้านเมือง
รัฐประหาร	รัฐ<ประหาร	น. การใช้กำลังเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาลโดยฉับพลัน, การใช้กำลังยึดอำนาจและเปลี่ยนแปลงรัฐบาล
รัฐพิธี	รัฐ<พิธี	น. งานที่จัดขึ้นโดยรัฐเป็นธรรมเนียม เช่น รัฐพิธีพิฆฆมงคล
รัฐมนตรี	รัฐ<มนตรี	น. ผู้เป็นสมาชิกของคณะรัฐมนตรีหรือคณะรัฐบาล รับผิดชอบร่วมกับคณะรัฐมนตรีในนโยบายทั่วไปของรัฐบาลในการบริหารราชการแผ่นดิน ถ้าเป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงหรือทบวง ก็เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดในกระทรวงหรือทบวงที่ตนว่าการและ รับผิดชอบในการบริหารราชการกระทรวงหรือทบวง นั้นด้วยอีกฐานะหนึ่ง, ที่ปรึกษาการบ้านเมือง ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์
รัฐวิสาหกิจ	รัฐ<วิสาหกิจ	น. กิจการที่รัฐเป็นผู้ลงทุนหรือถือหุ้นข้างมาก, องค์การของรัฐบาลหรือหน่วยงานธุรกิจ ซึ่งรัฐ เป็นเจ้าของ หรือกิจการของรัฐ หรือบริษัทและ ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ส่วนราชการ องค์การ ของรัฐบาล หรือหน่วยงานธุรกิจของรัฐมีทุน รวมอยู่ด้วยเกินกว่าร้อยละ 50
รัฐศาสตร์	รัฐ<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการเมืองและการปกครองประเทศ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
รัฐสภา	รัฐ<สภา	น. องค์กัรนิติบัญญัติ ทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย ประกอบด้วยวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร
รัตติกาล	รัตติ<กาล	น. เวลากลางคืน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
รัตนชาติ	รัตน<ชาติ	น. รัตนะ, พวกรัตนะ คือ แก้วที่มีค่า เช่น เพชร ทับทิม มรกต, หินหรือแร่ที่มีค่า เมื่อเจียระไนแล้วจะต้องมี ลักษณะสวยงามคงทน หายาก ราคาแพง และ นำมาใช้เป็นเครื่องประดับได้
รัตนบัลลังก์	รัตน<บัลลังก์	น. อาสนะที่พระพุทธเจ้าประทับได้ตั้งพระศรีมหาโพธิ ฌ พุทธคยา ประเทศอินเดีย ในวันตรัสรู้
รัตนสิงหาสน์	รัตน<สิงหาสน์	น. ที่ตรงพระบัญชาหรือมุขเด็จซึ่งเสด็จออก
ราคจริต	ราค<จริต	น. แนวโน้มไปในทางกำหนดยินดีในกามารมณ์, ความใคร่ในกามคุณ, ความมีใจเอนเอียงไปในทาง รักสวयรักงาม
ราชกรณียกิจ	ราช<กรณียกิจ	น. หน้าที่ที่พระราชพาพึงกระทำ
ราชการ	ราช<การ	น. การงานของรัฐบาลหรือของพระเจ้าแผ่นดิน
ราชกิจ	ราช<กิจ	น. ธุระของพระราชพา
ราชครู	ราช<ครู	น. พรหมณ์ผู้รับราชการเป็นหัวหน้าพิธีฝ่ายพรหมณ์ เรียกว่า พระราชครู
ราชฐาน	ราช<ฐาน	น. ที่อยู่ประจำของพระเจ้าแผ่นดิน
ราชทัณฑ์	ราช<ทัณฑ์	น. อาญาพระเจ้าแผ่นดิน, โทษหลวง, เรียกกรมที่มี หน้าที่ลงโทษจำคุกผู้กระทำผิดตามตัวบทกฎหมาย ควบคุมอบรม ฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้กระทำผิด พักการลงโทษและคุมความประพฤติและขอ พระราชทานอภัยโทษ ปลดปล่อยและสงเคราะห์ ผู้พ้นโทษเป็นต้นว่า กรมราชทัณฑ์
ราชทินนาม	ราช<ทินนาม	น. ชื่อบรรดาศักดิ์หรือสมณศักดิ์ชั้นสัญญาบัตร ที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทาน
ราชทูต	ราช<ทูต	น. ผู้นำพระราชสาส์นไปประเทศอื่น, ผู้แทนชาติ ในประเทศอื่น, ตำแหน่งผู้แทนรัฐถัดจากอัครราชทูต
ราชโทรหะ	ราช<โทรหะ	น. การทรมานต่อแผ่นดิน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ราชธรรม	ราช<ธรรม	น. จริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินพึงประพฤติ, คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง มี 10 ประการ เรียกว่า ทศพิธราชธรรม ได้แก่ 1. ทาน - การให้ 2. ศีล - ความประพฤติดีงาม 3. บริจาคะ - การบริจาค, ความเสียสละ 4. อาชชวะ - ความซื่อตรง 5. มัททวะ - ความอ่อนโยน 6. ตปะ - ความเพียรเครื่องเผากิเลสตัณหา 7. อักโกธะ - ความไม่โกรธ 8. อวิหิงสา - ความไม่เบียดเบียน 9. ขันติ - ความอดทน 10. อวิโรธะ - ความไม่คลาดธรรม
ราชธานี	ราช<ธานี	น. เมืองหลวง
ราชนาวิ	ราช<นาวิ	น. กองทัพเรือของประเทศที่มีพระราชาหรือพระราชินี เป็นประมุข เช่น ราชนาวิไทย ราชนาวิอังกฤษ
ราชনীติ	ราช<নীติ	น. หลักการปกครองของพระราชา, หลักการปกครองบ้านเมือง
ราชบัณฑิต	ราช<บัณฑิต	น. นักปราชญ์หลวงมีความรู้ทางภาษาบาลี, สมาชิกองค์การวิทยากรของรัฐบาล ที่เรียกว่า ราชบัณฑิตยสถาน
ราชบัลลังก์	ราช<บัลลังก์	น. บัลลังก์ของพระมหากษัตริย์, ความเป็นพระมหากษัตริย์ เช่น สละราชบัลลังก์
ราชบาตร	ราช<บาตร	น. คำสั่งหลวง
ราชบุตร	ราช<บุตร	น. ตำแหน่งเจ้านายฝ่ายเหนือ เรียกว่า เจ้าราชบุตร
ราชบุรุษ	ราช<บุรุษ	น. คนของพระราชา, ตำแหน่งราชการชั้นต้นต่ำกว่า ชั้นสัญญาบัตร
ราชภัฏ	ราช<ภัฏ	น. ข้าราชการ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ราชมัล	ราช<มัล	น. เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ทำโทษคน
ราชยาน	ราช<ยาน	น. ยานชนิดคานหามของหลวง
ราชโยค	ราช<โยค	น. ดวงตาเวลาเกิดของคนที่จะได้เป็น พระเจ้าแผ่นดิน
ราชรถ	ราช<รถ	น. ยานพาหนะชนิดล้อเลื่อน มีบุษบก เป็นเครื่อง ประกอบพระราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ ในปัจจุบัน 2 คัน คือ พระมหาพิชัยราชรถ กับ เวชยันตราชรถ ให้ประดิษฐานพระบรมโกศและพระโกศ
ราชลัญจกร	ราช<ลัญจกร	น. ตราของพระมหากษัตริย์ (ใช้สำหรับตีหรือประทับ) เรียกว่า พระราชลัญจกร
ราชเลขาธิการ	ราช<เลขาธิการ	น. ตำแหน่งเลขานุการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ราชเลขานุการ	ราช<เลขานุการ	น. ตำแหน่งเลขานุการในสมเด็จพระบรมราชินี
ราชวงศ์	ราช<วงศ์	น. ตระกูลของพระราชา เช่น ราชวงศ์พระร่วง, ตำแหน่งเจ้านายในเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือ เรียกว่า เจ้าราชวงศ์
ราชวัติ	ราช<วัติ	น. รั้วที่ทำเป็นแผงปักเป็นระยะๆ มีฉัตรปักหัวท้ายแผง
ราชศาสตร์	ราช<ศาสตร์	น. กฎหมายที่พระเจ้าแผ่นดินบัญญัติตามหลัก ธรรมศาสตร์
ราชสมบัติ	ราช<สมบัติ	น. สมบัติของพระมหากษัตริย์, ความเป็นพระมหากษัตริย์ เช่น ขึ้นครองราชสมบัติ
ราชสันตติวงศ์	ราชสันตติ<วงศ์	น. ลำดับชั้นพระบรมราชวงศ์ในการสืบราชสมบัติ ตามกฎหมายเทียบว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์
ราชสาส์น	ราช<สาส์น	น. จดหมายของพระมหากษัตริย์ที่ใช้ในการเจริญ สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ เรียกว่า พระราชสาส์น
ราชหัตถเลขา	ราชหัตถ<เลขา	น. จดหมาย (ใช้แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี และ พระบรมราชวงศ์ชั้นสูง) ใช้ว่า พระราชหัตถเลขา

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ราชของครักษ์	ราช<องครักษ์	น. นายทหารชั้นสัญญาบัตรรักษาองค์พระมหากษัตริย์ เป็นต้น มี 3 พวก คือ ราชของครักษ์ประจำ ราชของครักษ์เวร ราชของครักษ์พิเศษ
ราชพฤกษ์	ราช<พฤกษ์	น. ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ดอกสีเหลือง ฝักสีเหลือง ดำ กลิ่น ใช้ทำยาได้, คุน
ราชมาณพ	ราช<มาณพ	น. ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ใช้ทำยา
ราชสีห์	ราช<สีห์	น. พญาสิงโต, สัตว์ในนิยาย ถือว่ามีความดุร้ายและ มีกำลังมาก
ราชโองการ	ราช<โองการ	น. คำสั่งราชการของพระราชา เรียกว่า พระราชโองการ หรือ พระบรมราชโองการ
ราชาคณะ	ราชา<คณะ	น. สมณศักดิ์ชั้นสูงกว่าพระครูสัญญาบัตรขึ้นไป ใช้ว่า พระราชาคณะ
ราชาฤกษ์	ราชา<ฤกษ์	น. ชื่อฤกษ์กำเนิดถือเป็นมงคลสูง ให้เกียรติยศ ชื่อเสียง และผลดีทางการงานแก่ผู้เกิดหรือประกอบกิจการงาน ในฤกษ์นี้ เป็นที่นิยมชมชอบรักใคร่โปรดปราน ของขุนนางเจ้าพระยา มหากษัตริย์
ราชาศัพท์	ราชา<ศัพท์	น. คำเฉพาะสำหรับใช้พูดทูลพระเจ้าแผ่นดินและ เจ้านาย, ต่อมาหมายรวมถึงคำที่ใช้กับพระภิกษุสงฆ์ ข้าราชการ และสุภาพชนด้วย
ราชินีกุล	ราชินี<กุล	น. ตระกูลฝ่ายพระราชินี
ราชเขนทรยาน	ราชเขนทร<ยาน	น. ยานชนิดคานหามที่มีบุษบกของพระเจ้าแผ่นดิน
รุกขมูล	รุกข<มูล	น. โคนต้นไม้, เรียกพระที่นั่งอยู่โคนต้นไม้ว่า พระรุกขมูล
รูปฌาน	รูป<ฌาน	น. ฌานมีรูปธรรมเป็นอารมณ์ มี 4 คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
รูปธรรม	รูป<ธรรม	น. สิ่งที่ได้รู้ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย อັນได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สามารถสัมผัสได้ด้วยกาย, สิ่งที่สามารถแสดงออกมาให้ปรากฏเป็นจริงเป็นจัง มิใช่เป็นเพียงทฤษฎีเท่านั้น, สิ่งที่สามารถปฏิบัติได้
รูปพรหม	รูป<พรหม	น. เทพในพรหมโลกตามคติพระพุทธศาสนา เป็นจำพวกมีรูป มี 16 ชั้น
รูปภพ	รูป<ภพ	น. ภพของผู้ที่ได้รูปมาน 4
รูปสมบัติ	รูป<สมบัติ	น. รูปงาม เช่น เขามีทั้งรูปสมบัติ คุณสมบัติ และ ทรัพย์สมบัติ, (ความถึงพร้อมด้วยรูป)
โรคนิทาน	โรค<นิทาน	น. คัมภีร์แพทย์โบราณว่าด้วยสมุฏฐานแห่งโรค
โรคศิลปะ	โรค<ศิลปะ	น. การปฏิบัติเพื่อรักษาโรค
ฤดูสนาน	ฤดู<สนาน	น. การอาบน้ำของหญิงอินเดียในวันที่ 4 หลังจากมีระดู
ลักษณนาม	ลักษณ<นาม	น. คำนามที่แสดงลักษณะของสิ่งต่างๆ เช่น คน 3 คน แมว 2 ตัว ชลุ่ม 3 เล้า ลูกคนโต หมวกใบเล็ก
ลัษกาล	ลัษ<กาล	น. เวลาแตกดับ, เวลาทำลาย
ลิขสิทธิ์	ลิข<สิทธิ์	น. สิทธิทางวรรณกรรม ศิลปกรรม และประดิษฐกรรม ซึ่งผู้เป็นต้นคิดได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย, สิทธิแต่ผู้เดียวที่กฎหมายรับรองให้ผู้สร้างสรรค์กระทำ การใดๆ เกี่ยวกับงานที่ตนได้ทำขึ้น อันได้แก่ สิทธิที่จะทำซ้ำ ดัดแปลง หรือนำออกโฆษณา ไม่ว่ารูปลักษณะอย่างใดหรือวิธีใด รวมทั้งอนุญาต ให้ผู้อื่นงานนั้นไปทำเช่นนั้นด้วย
ลิขิกร* ลิขิการ*	ลิขิ<กร* การ*	น. เสมียน, ผู้เกี่ยวกับการเขียนหนังสือ
เลปกร	เลป<กร	น. ช่างอิฐ, ช่างปูน
เลศนัย	เลศ<นัย	น. การพูดหรือแสดงอาการเป็นชั้นเชิงให้รู้ในที่ เช่น พูดเป็นเลศนัย ขยิบตาให้รู้เป็นเลศนัยว่าให้หยุดพูด
โลกเชษฐ	โลก<เชษฐ	น. ผู้เป็นใหญ่ในโลก คือ พระพุทธเจ้า

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
โลกธรรม	โลก<ธรรม	น. เรื่องของโลก, ธรรมดาของโลก ทางพระพุทธศาสนา มี 8 ประการ คือ 1. มีลาภ 2. เสื่อมลาภ 3. มียศ 4. เสื่อมยศ 5. สรรเสริญ 6. นินทา 7. สุข 8. ทุกข์
โลกธาดา	โลก<ธาดา	น. พระผู้สร้างโลก
โลกธาตุ	โลก<ธาตุ	น. แผ่นดิน
โลกนาถ	โลก<นาถ	น. ผู้เป็นที่พึ่งของโลก, ทางพระพุทธศาสนาหมายถึง พระพุทธเจ้า
โลกวัชชะ	โลก<วัชชะ	น. โทษทางโลก, อาบัติที่เป็นโทษทางโลก, ข้อเสียหาย ที่ชาวโลกติเตียนว่าไม่เหมาะสมกับสมณะ คือ สิ่งที่ถูกหรือคนทั่วไปที่ไม่ใช้ถูกทำ ก็เป็นความผิด ความเสียหายเหมือนกัน เช่น ทำโจรกรรม ข่มขืน ฆ่าคน ทะเลาะวิวาท
โลกวิทู	โลก<วิทู	น. ผู้รู้แจ้งซึ่งโลก คือ พระพุทธเจ้า
โลกสถิติ	โลก<สถิติ	น. ความเป็นอยู่ของโลก
โลกอุดร	โลก<อุดร	น. เหนือโลก, พันวิสัยโลก
โลกัตถจริยา	โลก<ัตถ<จริยา	น. ความประพฤติเป็นประโยชน์แก่โลก
โลกาวินาศ	โลกา<วินาศ	ว. สูญสิ้นความเจริญสวัสดิมงคล ทางโหราศาสตร์ ห้ามประกอบกรรมมงคลต่างๆ ในวัน ยาม ฤกษ์ ราศี และดิถีที่เป็นโลกาวินาศ ทั้งนี้ตลอดปีนั้น
โลมชาติ	โลม<ชาติ	น. ขน
โลหนุมภี	โลหน<ภุมภี	น. ชื่อนรกขุมหนึ่ง มีกระทะทองแดงเป็นที่ทรมาน
วงศ์กร	วงศ์<กร	น. ผู้ต้นตระกูล
วจีกรรม	วจี<กรรม	น. การพูด, การกระทำทางวาจา
วจีทุจริต	วจี<ทุจริต	น. ความประพฤติชั่วทางวาจา มี 4 อย่าง ได้แก่ การพูดเท็จ 1 การพูดคำหยาบ 1 การพูดส่อเสียด 1 การพูดเพ้อเจ้อ 1
วจีเภท	วจี<เภท	น. การแปลงถ้อยคำ
วจีวิภาค	วจี<วิภาค	น. ชื่อตำราไวยากรณ์ตอนที่ว่าด้วยคำและหน้าที่ของคำ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วจีสุจจริต	วจี<สุจจริต	น. ความประพฤติชอบทางวาจา มี 4 อย่าง ได้แก่ การไม่พูดเท็จ 1 การไม่พูดคำหยาบ 1 การไม่พูดส่อเสียด 1 การไม่พูดเพ้อเจ้อ 1
วณปัตตร* วณพັນณ*	วณ<ปัตตร, พันณ	น. ผ้าพันแผล
วณิชชากร	วณิชชา<กร	น. ผู้ทำการค้าขาย
วนจรก* พนจรก*	วน* พน* <จรก	น. คนเที่ยวป่า, พรานป่า ก. เที่ยวไปในป่า
วนภู* วณภูมิ*	วน<ภู* ภูมิ*	น. แถบป่า, แถวป่า
วนศาสตร์	วน<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการทำนุบำรุงรักษาและปลูกป่า
วรทาน	วร<ทาน	น. การให้พร, การให้ของขวัญแก่เจ้าบ่าว
วรรณกรรม	วรรณ<กรรม	น. งานหนังสือ, งานประพันธ์, บทประพันธ์ทุกชนิด ทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น วรรณกรรม สมัยรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมของเสฐียรโกเศศ วรรณกรรมฝรั่งเศส วรรณกรรมประเภทสื่อสารมวลชน, งานนิพนธ์ที่ทำขึ้นทุกชนิด เช่น หนังสือ จุลสาร สิ่งเขียน สิ่งพิมพ์ ปาฐกถา เทศนา คำปราศรัย สุนทรพจน์ และ หมายความรวมถึงโปรแกรมคอมพิวเตอร์ด้วย
วรรณคดี	วรรณ<คดี	น. วรรณกรรมที่ได้รับความนิยมว่าแต่งดีมีคุณค่า เชิงวรรณศิลป์ถึงขนาด เช่น พระราชนิพนธ์สิบสองเดือน มัทนะพาธา สามก๊ก เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน
วรรณศิลป์	วรรณ<ศิลป์	น. ศิลปะในการประพันธ์หนังสือ เช่น ลิลิตพระลอ เป็นวรรณคดีที่มีวรรณศิลป์สูงส่ง, ศิลปะทางวรรณกรรม เช่น นักวรรณศิลป์, วรรณกรรมที่ถึงขั้นเป็นวรรณคดี, หนังสือที่ได้รับความนิยม ว่าแต่งดี
วรรณพฤติ	วรรณ<พฤติ	น. ฉันทิที่กำหนดด้วยอักษรตามอักขรวิธีเป็นเสียงหนัก เบา ที่เรียกว่า ครุ ลหุ เป็นสำคัญ
วสันตฤดู	วสันต<ฤดู	น. ฤดูใบไม้ผลิ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วสันตวิษุวัต	วสันต<วิษุวัต	น. จุดราตรีเสมอกภาค ที่เมื่อดวงอาทิตย์โคจรไปถึง ในราววันที่ 21 มีนาคม
วัจกุฎี* เวจกุฎี*	วัจ* เวจ*<กุฎี	น. ที่ถ้ำยอจุจาระ, ส้วม (ใช้แก้บรรพชิต)
วัจมรรค* เวจมรรค*	วัจ* เวจ*<มรรค	น. ทวารหนัก
วัชพีช	วัช<พีช	น. พีชที่ไม่ต้องการ เช่น หญ้าคาในแปลงข้าว
วัชรธาตุมณฑล	วัชรธาตุ<มณฑล	น. สัญลักษณ์ในทางปัญญาอันคมกล้าที่สามารถตัด อวิชชาได้
วัชรยาน	วัชร<ยาน	น. ชื่อหนึ่งของลัทธิพุทธตันตระซึ่งถือว่ามีหลักปรัชญา สูงเหนือธรรมชาติ มีความแข็งเหมือนเพชร สีเหมือน อากาศ ไม่มีใครต้านทานได้เหมือนสายฟ้า จึงเรียก หลักปรัชญานั้นว่า วัชร และเรียกลัทธิว่า วัชรยาน
วัชรอาสน์	วัชร<อาสน์	น. อาสนะที่พุทธเจ้าประทับได้ต้นพระศรีมหาโพธิ ณ พุทธคยา ประเทศอินเดีย ในวันตรัสรู้ เรียกว่า พระแท่นวัชรอาสน์
วัฏจักร	วัฏ<จักร	น. ช่วงระยะเวลาของเหตุการณ์หรือกิจกรรมชุดหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นและดำเนินติดต่อกันไปอย่างมีระเบียบ จนจบลง ณ จุดเริ่มต้นนั้นอีก เช่น วัฏจักรแห่งฤดูกาล วัฏจักรแห่งพีช
วัฏทุกข์* สงสารทุกข์*	วัฏ* สงสาร*<ทุกข์	น. ทุกข์คือการเวียนเกิดเวียนตาย, ทุกข์ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิด
วัฒนธรรม	วัฒนธรรม<ธรรม	น. สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย, วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา
วัณโรค	วัณ<โรค	น. โรคชนิดหนึ่งเกิดที่ปอดเป็นต้น ทำให้ร่างกาย ทรุดโทรมเสื่อมไปตามลำดับ, โบราณเรียกวัณโรคปอด ว่า ฝีที่ท้อง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วัตถุนิยม	วัตถุ<นิยม	น. ทฤษฎีหรือความเชื่อที่ว่าวัตถุเท่านั้นที่มีอยู่จริง, การให้คุณค่าแก่สิ่งที่เป็นรูปธรรมมากกว่าสิ่งที่เป็นนามธรรม
วัตถุวิสัย	วัตถุ<วิสัย	ว. ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ โดยไม่เกี่ยวกับความคิดหรือความรู้สึก, เรียกการสอบแบบผู้สอบมักไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นส่วนตัว เป็นคำถามที่ต้องการคำตอบตายตัวว่า การสอบแบบวัตถุวิสัย
วัยวุฒิ	วัย<วุฒิ	น. ความเป็นผู้ใหญ่โดยอายุ
วากจिरพัสตร์	วากจिर<พัสตร์	น. ผ้าที่ทำด้วยเปลือกไม้, ผ้าปาน
วากยสัมพันธ์	วากย<สัมพันธ์	น. ชื่อตำราไวยากรณ์ตอนที่แยกความออกเป็นประโยคๆ แล้วบอกความเกี่ยวข้องของคำในประโยค
วาตปานะ	วาต<ปานะ	น. หน้าต่าง, ช่องลมที่มีบานเปิดปิดได้ อย่างบานหน้าต่าง
วาตภัย	วาต<ภัย	น. ภัยอันตรายที่เกิดจากพายุ
วาทศาสตร์	วาท<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยศิลปะในการใช้ถ้อยคำสำนวนโวหารให้ได้ผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย เช่น พูดโต้แย้ง พูดชวนให้เชื่อถือ
วาทศิลป์	วาท<ศิลป์	น. ศิลปะในการใช้ถ้อยคำสำนวนโวหารให้ประทับใจ
วาทยกร	วาทย<กร	น. ผู้อำนวยการให้จังหวะดนตรี, ผู้อำนวยการเพลง
วาโยธาตุ	วาโย<ธาตุ	น. ธาตุลม เป็นธาตุ 1 ในธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม
วารสาร	วาร<สาร	น. หนังสือที่ออกตามกำหนดเวลา เช่น วารสารราชบัณฑิตยสถาน วารสารศิลปการ วารสารกรมการแพทย์
วารสารศาสตร์	วารสาร<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการทำหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารและการพิมพ์ประเภทอื่นๆ
วารณกร	วารณ<กร	น. งวงช้าง
วาริพินทุ* อุทพินทุ*	วาริ<พินทุ* พินทุ*	น. หยาดน้ำ
วาลกัมพล	วาล<กัมพล	น. ผ้าห่มทำด้วยขนสัตว์

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วาลวิชนี	วาล<วิชนี	น. พัดกับเส้นจามรีถือเป็นเครื่องราชกกุธภัณฑ์อย่างหนึ่งในเบญจราชกกุธภัณฑ์
วิขชุลดา	วิข<ลดา	น. สายหรือประกายไฟฟ้า, สายฟ้าแลบ, ช็อกกาศพประเภทหนึ่ง
วิชาการ	วิชา<การ	น. วิชาความรู้สาขาใดสาขาหนึ่งหรือหลายสาขา เช่น บทความวิชาการ สัมมนาวิชาการ การประชุมวิชาการ
วิญญูชน	วิญญู<ชน	น. บุคคลผู้รู้ดีรู้ชอบตามปกติ
วิญญูภาพ	วิญญู<ภาพ	น. ความเป็นผู้รู้ดีรู้ชอบตามปกติ
วิตกจริต	วิตก<จริต	ว. มีนิสัยคิดไปในทางร้าย ทางเสีย
วิทยฐานะ	วิทย<ฐานะ	น. ฐานะในด้านความรู้ เช่น สอบเทียบวิทยฐานะ มีวิทยฐานะในระดับปริญญาตรี
วิทยาการ	วิทยา<การ	น. ผู้ทรงความรู้ความสามารถในศิลปวิทยาแขนงต่างๆ เช่น วิทยาการในการสัมมนาเรื่องเศรษฐกิจ
วิทยาการ	วิทยา<การ	น. ความรู้แขนงต่างๆ
วิทยาเขต	วิทยา<เขต	น. ส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยแต่ตั้งอยู่ในบริเวณอื่น มีคณาจารย์ อาคาร สถานที่ ตลอดจนอุปกรณ์ต่างๆ ของตนเองเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยโดยมีอธิการบดีคนเดียวกันและสภามหาวิทยาลัยชุดเดียวกัน
วิทยาทาน	วิทยา<ทาน	น. การให้ความรู้
วิทยานิพนธ์	วิทยา<นิพนธ์	น. บทนิพนธ์ที่ผู้เรียบเรียงยกเอาหัวข้อเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นวิจัยหรือพรรณนาขยายความ โดยนับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อเสนอรับปริญญา
วิทยาศาสตร์	วิทยา<ศาสตร์	น. ความรู้ที่ได้โดยการสังเกตและค้นคว้าจากปรากฏการณ์ธรรมชาติแล้วจัดเข้าเป็นระเบียบ, วิชาที่ค้นคว้าได้หลักฐานและเหตุผลแล้วจัดเข้าเป็นระเบียบ
วินัยธร	วินัย<ธร	น. ภิกษุผู้ชำนานาญพระวินัย

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วินัยปิฎก	วินัย<ปิฎก	น. ชื่อปิฎก 1 ในพระไตรปิฎก
วินาศกรรม	วินาศ<กรรม	น. การลอบทำลาย หรือเผาผลาญทรัพย์สินโรงงาน อุตสาหกรรมเป็นต้น ของนายจ้างหรือของศัตรู เช่น ในกรณีที่เกิดพิพาทกันขึ้นระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง หรือเพื่อตัดกำลังฝ่ายศัตรูเมื่อทำสงครามกันโดยตรง หรือโดยปริยาย
วินาศภัย	วินาศ<ภัย	น. ความเสียหายอย่างใด ๆ บรรดาที่พึงประมาณ เป็นเงินได้ และหมายความรวมถึงความสูญเสีย ในสิทธิ ผลประโยชน์หรือรายได้ด้วย
วิปัสสนาธุระ	วิปัสสนา<ธุระ	น. การเรียนวิปัสสนา
วิภวตัณหา	วิภว<ตัณหา	น. ความปรารถนาในความไม่มีไม่เป็น
วิริยภาพ	วิริย<ภาพ	น. ความเพียร, ความบากบั่น, ความกล้า
วิวาหมงคล	วิวาห<มงคล	น. พิธีแต่งงาน, งานสมรส
วิศวกรรมศาสตร์	วิศวกรรม<ศาสตร์	น. วิชาที่เกี่ยวกับการนำความรู้ทางคณิตศาสตร์และ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาประยุกต์ใช้มีหลายสาขา เช่น วิศวกรรมโยธา วิศวกรรมไฟฟ้า วิศวกรรมเครื่องกล
วิชฌมุนตร์*	วิชฌ<มนตร์	น. มนต์สรรเสริญพระนารายณ์
วิชฌุเวท*		
วิชฌุโลก	วิชฌ<โลก	น. สวรรค์ของพระนารายณ์ผู้เป็นเจ้าของ
วิชฌุกรรม	วิชฌ<กรรม	น. พระวิศวกรรม
วิชฌ	วิช<ฌ	น. ฐพีษ
วิสัยทัศน์	วิสัย<ทัศน์	น. การมองการณ์ไกล
วิสาหกิจ	วิสาห<กิจ	น. การประกอบกิจการที่ยาก สลับซับซ้อน หรือเสี่ยง ต่อการขาดทุนล้มละลาย
วิหารธรรม	วิหาร<ธรรม	น. ธรรมประจำใจ
วุฒิปัตร์	วุฒิ<ปัตร์	น. เอกสารแสดงวุฒิทางการศึกษา มักใช้กับ การศึกษาระดับมัธยมศึกษา

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วุฒิสภา	วุฒิ<สภา	น. สภานิติบัญญัติสภาหนึ่ง ซึ่งเมื่อรวมกับสภาผู้แทนราษฎรแล้วประกอบเป็นรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้ง จำนวน 200 คน ตามวิธีแบ่งเขตเลือกตั้ง โดยใช้เขตจังหวัดเป็นเขตเลือกตั้ง มีอำนาจหน้าที่ในการกลั่นกรองกฎหมายควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน และมีอำนาจหน้าที่อื่นตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติ
วุฒิสมาชิก	วุฒิ<สมาชิก	น. สมาชิกวุฒิสภา
เวชกรรม	เวช<กรรม	น. การรักษาโรค
เวชภัณฑ์	เวช<ภัณฑ์	น. สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับการแพทย์
เวชศาสตร์	เวช<ศาสตร์	น. ชื่อตำราการรักษาโรคแผนโบราณ, วิชาว่าด้วยการรักษาโรคโดยการไชยา
เวณฺวัน* เวฬุวัน*	เวณฺ* เวฬุ*<วัน	น. ป่าไผ่
เวทาศาสตร์	เวท<าศาสตร์	น. วิชาประกอบการศึกษาพระเวท มี 6 อย่าง คือ 1. ศึกษาวิธีออกเสียงคำในพระเวทให้ถูกต้อง 2. ไวยากรณ์ 3. จันท์ 4. โชยติส คือ ดาราศาสตร์ 5. นิรุกติ คือ กำเนิดของคำ 6. กัลปะ วิธีจัดทำพิธี
เวรกรรม	เวร<กรรม	น. การกระทำที่สนองผลร้ายซึ่งทำไว้แต่ปางก่อน, คำแสดงความรู้สึกเดือดร้อนเพราะกรรมหรือชะตากรรมของตนในอดีต
เวฬุการ* นพการ*	เวฬุ* นพ*<การ	น. ช่างจักสาน
ไวยาวัจกร	ไวยาวัจ<กร	น. คนหัดผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เบิกจ่ายนิตยภัตและมีอำนาจหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพย์สินของวัดตามที่เจ้าอาวาสมอบหมายเป็นหนังสือ
ศตบาท	ศต<บาท	น. ตะขาบ, ตะเข็บ, กิ่งกือ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ศตภิชช์* สตภิชชะ	ศต* สต*<ภิชช์* ภิชชะ*	น. ดาวฤกษ์ที่ 24 มี 4 ดวง เห็นเป็นรูปทิมทองหรือมังกร
ศตววรรษ* ศตพวรรษ*	ศต<ววรรษ* พวรรษ*	น. รอบ 100 ปี
ศนิवार	ศนิ<वार	น. วันเสาร์
ศราทพรด	ศราท<พรด	น. พิธีทำบุญให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว
ศฤงคารวรส	ศฤงคาร<วรส	น. รส 1 ใน 9 รสของวรรณคดี มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับความรัก เช่น ลิลิตพระลอมีเนื้อเรื่องเป็นศฤงคารวรส
ศศธ	ศศ<ธ	น. ทรงไว้ซึ่งรูปกระต่าย คือ ดวงจันทร์
ศศพินทุ์* ศศลักษณ์*	ศศ<พินทุ์, ลักษณ์	น. ดวงจันทร์
ศศิเกษย์	ศศิ<เกษย์	น. พระจันทร์แรม
ศศิขันธ์	ศศิ<ขันธ์	น. เลี้ยวพระจันทร์
ศศิเคราะห์	ศศิ<เคราะห์	น. จันทร์คราส
ศศิธร	ศศิ<ธ	น. ดวงจันทร์, พระอิศวรผู้มีพระจันทร์เป็นปิ่น
ศศิมณฑล	ศศิ<มณฑล	น. ดวงพระจันทร์
ศักรภพณ์	ศักร<ภพณ์	น. โลกพระอินทร์, สวรรค์ชั้นดาวดึงส์
ศัพทมูลวิทยา	ศัพทมูล<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยที่มาและประวัติของคำ
ศัลยกรรม	ศัลย<กรรม	น. การรักษาโรคโดยวิธีผ่าตัด
ศัลยแพทย์	ศัลย<แพทย์	น. แพทย์ทางการผ่าตัด
ศัลยศาสตร์	ศัลย<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการรักษาโรคโดยวิธีผ่าตัด
ศัสตรกรรม	ศัสตร<กรรม	น. การผ่าตัดทางการแพทย์
ศัสตรการ	ศัสตร<การ	น. คนทำอาวุธ
ศัสตรศาสตร์	ศัสตร<ศาสตร์	น. วิชาใช้อาวุธ, วิชาทหาร
ศากยเกตุ* ศากยพุทธ*	ศากย* สากย*<เกตุ,	น. พระนามพระพุทธเจ้าผู้มีเชื้อสายสายกวงศ์,
ศากยมุนี* สากยมุนี*	พุทธ, มุนี	พระนามของพระศากยพุทธเจ้า
ศานติโหม	ศานติ<โหม	น. การบูชาไฟเพื่อกำจัดเสนียดจัญไร
ศापมุกต์	ศाप<มุกต์	น. การพ้นจากผลคำแช่ง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ศาสนกิจ	ศาสน<กิจ	น. งานทางศาสนาที่ภิกษุสามเณรเป็นต้นปฏิบัติ เช่น การทำวัดสวดมนต์และการเผยแผ่ศาสนา เป็นศาสนกิจของสงฆ์
ศาสนจักร	ศาสน<จักร	น. อำนาจปกครองทางศาสนา
ศาสนธรรม*	ศาสน* ศาสน*<ธรรม	น. คำสั่งสอนในศาสนา เช่น ศาสนิกชนควรปฏิบัติ
ศาสนธรรม*		ตามศาสนธรรมในศาสนาของตน
ศาสนบุคคล	ศาสน<บุคคล	น. นักบวชในศาสนา เช่น ภิกษุสามเณร เป็นศาสนบุคคลของพระพุทธศาสนา
ศาสนพิธี	ศาสน<พิธี	น. พิธีกรรมทางศาสนา เช่น พิธีทอดกฐิน พิธีอุปสมบท เป็นศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา
ศาสนวัตถุ	ศาสน<วัตถุ	น. วัตถุที่เกี่ยวข้องเนื่องทางศาสนา มักเป็นสิ่งที่เคารพบูชา เช่น พระพุทธรูปเป็นศาสนวัตถุ ในพระพุทธศาสนา
ศาสนศาสตร์	ศาสน<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยศาสนาต่างๆ
ศาสนสถาน	ศาสน<สถาน	น. สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร สถูป เจดีย์ เป็นศาสนสถาน ของพระพุทธศาสนา มัสยิดเป็นศาสนสถาน ของศาสนาอิสลาม
ศาสนสมบัติ	ศาสน<สมบัติ	น. ทรัพย์สินของพระศาสนาทั้งที่เป็นสังฆาริพทรัพย์ และอสังฆาริพทรัพย์ มี 2 อย่าง คือ ศาสนสมบัติกลาง และ ศาสนสมบัติของวัด
ศิวประภา	ศิว<ประภา	น. รัศมีที่พวยพุ่งขึ้นจากศีรษะของผู้ศักดิ์สิทธิ์และ พระพุทธรูป
ศิลปกร* ศิลปการ*	ศิลป<กร* การ*	น. นายช่างฝีมือ
ศิลปกรรม	ศิลป<กรรม	น. สิ่งที่เป็นศิลปะ, สิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นเป็นศิลปะ เช่น งานประติมากรรม งานสถาปัตยกรรม จัดเป็นศิลปกรรม
ศิลปการ* ศิลปกิจ*	ศิลป<การ* กิจ*	น. การช่างฝีมือ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ศิลปธาตุ	ศิลป<ธาตุ	น. สิ่งที่เป็นส่วนประกอบรวมในการสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยเฉพาะงานประเภททัศนศิลป์ ได้แก่ เส้น สี ผิว เป็นต้น
ศิลปลักษณะ	ศิลป<ลักษณะ	น. คุณสมบัติของงานศิลปกรรมที่ปรากฏให้เห็นได้จากรูปวัตถุที่ได้รับการสร้างสรรค์อย่างมีระเบียบ มีความกลมกลืนและความเรียบง่าย
ศิลปวัตถุ	ศิลป<วัตถุ	น. วัตถุอันเป็นผลงานสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์ ที่ประกอบด้วยศิลปลักษณะ เช่น ภาพเขียน รูปปั้น เครื่องลายคราม เครื่องถม, สิ่งที่ทำด้วยฝีมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลปะ
ศิลปศาสตร์	ศิลป<ศาสตร์	น. วิชาต่างๆ ซึ่งไม่ใช่วิชาทางเทคนิคหรือทางอาชีพ เช่น ภาษาศาสตร์ ปรัชญา ประวัติศาสตร์, ตำราว่าด้วยวิชาความรู้ต่างๆ ในสมัยก่อนพุทธกาล มี 18 ประการ 1. สุตติ วิชาฟังเสียงคนเสียงสัตว์รู้ว่าดีหรือร้าย 2. สัมมติ วิชาเข้าใจในกฎธรรมนิยม 3. สังขยา วิชาคำนวณ 4. โยคยันตร์ วิชาการช่าง 5. นิตติ วิชาแบบแผนราชการ 6. วิเสสิกกา วิชาการค้า 7. คัมภีรพา วิชานาฏศิลป์ 8. คณิกา วิชากายบริหาร 9. ธนุพเพธา วิชายิงธนู 10. ปุราณา วิชาโบราณคดี 11. ติกิจฉา วิชาการแพทย์ 12. อติหาสา วิชาตำนานหรือประวัติศาสตร์ 13. โชติ วิชาดาราศาสตร์ 14. มายา วิชาตำราพิชัยสงคราม 15. ฉันทสา วิชาการประพันธ์ 16. เกตุ วิชาการพูด 17. มันทา วิชาทำนายมนตร์ 18. สัทพา วิชาไวยากรณ์
ศิลปศึกษา	ศิลป<ศึกษา	น. วิชาว่าด้วยการเรียนการสอนศิลปะ เช่น ทฤษฎีศิลป์ ประวัติศาสตร์ศิลป์

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ศิลปหัตถกรรม	ศิลป<หัตถกรรม	น. ศิลปวัตถุที่เป็นผลงานประเภทศิลปะประยุกต์ มีจุดประสงค์และความต้องการในด้านประโยชน์ ใช้สอย เช่น งานโลหะ งานถักทอ งานเย็บปักถักร้อย
ศิวลึงค์	ศิว<ลึงค์	น. รูปนิมิตแทนองค์พระศิวะหรือพระอิศวร ทำเป็นรูป อวัยวะเพศชาย ถือว่าเป็นวัตถุบูชาอันศักดิ์สิทธิ์ ของพวกไศวะ
ศิวเวท	ศิว<เวท	น. มন্ত্রัสรรเสริญพระศิวะหรือพระอิศวร
ศีลธรรม	ศีล<ธรรม	น. ธรรมในระดับศีล
ศึกษานิเทศก์	ศึกษา<นิเทศก์	น. ผู้ชี้แจงแนะนำทางการศึกษาแก่ครูอาจารย์ ในโรงเรียนหรือวิทยาลัย
ศุกรवार	ศุกร<वार	น. วันศุกร์
ศุจิกรรม	ศุจิ<กรรม	น. การรักษาความบริสุทธิ์
ศุภกร	ศุภ<กร	ว. ที่ทำความเจริญ, ที่เป็นมงคล
ศุภเคราะห์	ศุภ<เคราะห์	น. คราวมงคล, คราวดี, ทางโหราศาสตร์หมายถึงเอา ดาวพระเคราะห์ที่ให้คุณ คือ จันทร์ พุธ พฤหัสบดี ศุกร์
ศุภนิมิต	ศุภ<นิมิต	น. นิมิตดี, ลางดี
ศุภมาส	ศุภ<มาส	น. วันขึ้นเดือนปี, เดือนดีงาม
ศุภอักษร	ศุภ<อักษร	น. สำนัของเจ้าประเทศราช
เศวตกุญชร	เศวต<กุญชร	น. ช้างเผือก
เศวตฉัตร	เศวต<ฉัตร	น. ฉัตรขาว ใช้เป็นเครื่องหมายแห่งความเป็น พระเจ้าแผ่นดิน เป็นต้น
โศกนาฏกรรม	โศก<นาฏกรรม	น. วรรณกรรมโดยเฉพาะประเภทละครที่ลงท้าย ด้วยความเศร้าหรือไม่สมหวัง ตัวเอกในเรื่องจะตาย ในที่สุด เช่น เรื่องลิลิตพระลอ สาวเครือฟ้า โรเมโอจูเลียต, โดยปริยายหมายถึง เรื่องราวหรือ เหตุการณ์ต่างๆ ไปที่เป็นเรื่องเศร้าสลดใจ
สภฏการะ	สภฏ<การะ	น. ของบรรทุกเกวียน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สกลมหาสังฆปริณายก	สกลมหาสังฆ<ปริณายก	น. ตำแหน่งของสมเด็จพระสังฆราชในฐานะที่ทรงเป็นประมุขแห่งคณะสงฆ์ทั้งปวง ทรงมีอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ ทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายอาญาแพ่ง
สตรีเพศ	สตรี<เพศ	น. เพศหญิง
สตรีลิงค์* สตรีลิ่งค์	สตรี* อิตถี* <ลิงค์* ลิงค์*	น. เพศของคำที่เป็นเพศหญิง เช่น ย่า ยาย แม่ นารี
อิตถीलิ่งค์*		
สติปัญญา	สติ<ปัญญา	น. ปัญญารอบคอบ, ปัญญาผู้คิด
สติปัญญา	สติ<ปัญญา	น. ชื่อธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ 4 อย่าง คือ กาย เวทนา จิต ธรรม
สติวินัย	สติ<วินัย	น. วิธะระับอนุวาทาภิกรณ์ของสงฆ์โดยไม่ต้องพิจารณา เพียงแต่สวดประกาศกรรมวาจา ความไม่มีโทษของจำเลยไว้ซึ่งเรียกว่าให้สติวินัย แล้วยกฟ้องของโจทก์เสีย
สถลบท* สถลมารค*	สถล<บท* มารค*	น. ทางบก
สถานการณ์	สถาน<การณ์	น. เหตุการณ์ที่กำลังเป็นไป
สถานภาพ	สถาน<ภาพ	น. สถานะ เช่น ราชบัณฑิตยสถานมีสถานภาพเป็นแหล่งค้นคว้าและบำรุงสรรพวิชา, ตำแหน่งหรือเกียรติยศของบุคคลที่ปรากฏในสังคม เช่น เขามีสถานภาพเป็นผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดี, สิทธิหน้าที่ตามบทบาทของบุคคล เช่น เขามีสถานภาพทางครอบครัวเป็นบิดา
สถาปัตยกรรม	สถาปัตย<กรรม	น. ศิลปะและวิทยาเกี่ยวกับงานก่อสร้างที่ประกอบด้วยศิลปลักษณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์	สถาปัตยกรรม<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการออกแบบงานก่อสร้างที่ประกอบด้วยศิลปลักษณะ
สถาปัตยเวท	สถาปัตย<เวท	น. วิชาการก่อสร้าง เป็นสาขาหนึ่งของอุปเวท

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สถิติศาสตร์	สถิต<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยสถิติ
สนธิสัญญา	สนธิ<สัญญา	น. หนังสือสัญญาที่สำคัญยิ่งและทำเป็นตราสาร สมบูรณ์แบบ, ความตกลงระหว่างประเทศ, หนังสือสัญญาที่ทำขึ้นระหว่างประเทศเอกราช ตั้งแต่ 2 ประเทศขึ้นไป
สภานายก* สภาบดี*	สภา<นายก, บดี	น. ผู้เป็นประธานในที่ประชุม
สภาพธรรม	สภาพ<ธรรม	น. หลักแห่งความเป็นเอง
สภาวะการณ์	สภาวะ<การณ์	น. เหตุการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น บ้านเมืองตกอยู่ในสภาวะการณ์เดือดร้อน เพราะภัยธรรมชาติ
สมณบริวาร	สมณ<บริวาร	น. เครื่องใช้สอยของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา มี 8 อย่าง คือ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มีดโกน หรือมีดตัดเล็บ เข็ม ประคดเอว กระบอกกรองน้ำ
สมณโวรหาร	สมณ<โวรหาร	น. ถ้อยคำที่ควรแก่สมณะ เช่น อาตมา ฉันจังหัน กับปิยภัณฑ์
สมณศักดิ์	สมณ<ศักดิ์	น. ยศของพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานมีหลายชั้น แต่ละชั้นมีพัดยศเป็นเครื่องกำหนด
สมณสาสน์	สมณ<สาสน์	น. จดหมายของสมเด็จพระสังฆราชหรือประมุข ของประเทศ ซึ่งเป็นนักบวชที่ใช้ในการเจริญ สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ
สมัณนิยม	สมั<ณนิยม	น. ความนิยมในแต่ละสมัณ
สมุทรโจร	สมุทร<โจร	น. โจรสลัด
สมุทรศาสตร์	สมุทร<ศาสตร์	น. วิทยาศาสตร์สาขาหนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับ ลักษณะสมบัติทางเคมีและฟิสิกส์ของน้ำทะเล ชีววิทยาทะเล และปรากฏการณ์ต่างๆ ของทะเล และมหาสมุทร
สมุทรเสนา	สมุทร<เสนา	น. เรียกลูกเสือพวกหนึ่งตามจังหวัดชายทะเล ว่า ลูกเสือสมุทรเสนา

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สมุหนาม	สมุห<นาม	น. คำนามที่บอกลักษณะของคน สัตว์ สิ่งของ ที่รวมกันอยู่เป็นหมวด เป็นหมู่ เป็นพวก เช่น กอง หมู่ คณะ ฝูง พวก
สโมสรสนนิบาต	สโมสร<สนนิบาต	น. งานชุมนุมใหญ่อย่างเป็นทางการ เช่น รัฐบาล จัดงานสโมสรสนนิบาตที่ทำเนียบรัฐบาล เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
สรณคมน์	สรณ<คมน์	น. การยึดเอาเป็นที่พึ่งที่ระลึก, ในพระพุทธศาสนา หมายถึงการถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก เรียกว่า ไตรสรณคมน์ หรือ ไตรสรณาคมน์
สรรเพชฺฐาญาณ	สรรเพชฺฐา<ญาณ	น. ญาณหรือปัญญาที่รู้ทุกสิ่ง หมายถึงญาณของพระพุทธเจ้า
สรীরกิจ	สรীর<กิจ	น. การทำกิจเกี่ยวกับร่างกาย เช่น ถ่ายจุจจระ ปัสสาวะ, การปลงศพ
สรীরธาตุ	สรীর<ธาตุ	น. กระดูกของศพที่เผาแล้ว
สรীরวิทยา*	สรীর<วิทยา* ศาสตร์*	น. วิชาว่าด้วยสมบัติและการกระทำหน้าที่ของอินทรีย์ต่างๆ ร่างกายซึ่งเป็นส่วนของสิ่งที่เป็นรูปร่างและมีชีวิต
สรীরศาสตร์*		
สลาภกัต	สลาภ<กัต	น. อาหารแห้งหรือผลไม้ถวายพระโดยวิธีจับฉลาก
สวกรรม* สวการย*	สว<กรรม* การย*	น. งานส่วนตัว, หน้าที่หรือธุระของตนเอง
สวราชย์	สว<ราชย์	น. ความเป็นเอกราช, การปกครองด้วยตนเอง
สวรคบดี	สวรค<บดี	น. เจ้าเมืองสวรรค คือ พระอินทร์
สวัสดิการ	สวัสดิ<การ	น. การให้สิ่งที่เชื่ออำนาจให้ผู้ทำงานมีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีและสะดวกสบาย
สวัสดิภาพ	สวัสดิ<ภาพ	น. ความปลอดภัย
สวัสดิมงคล	สวัสดิ<มงคล	น. สิ่งที่ทำให้ความสุข ความเจริญรุ่งเรือง
สวามิภักดิ์*	สวามิ* สามี*<ภักดิ์	ก. ยอมตนหรือมอบตนอยู่ใต้อำนาจ, จงรักภักดี
สามีภักดิ์		ต่อนาย น. ความจงรักภักดีต่อกัน, การยอมตนหรือมอบตนอยู่ใต้อำนาจ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สหพันธรัฐ	สหพันธ<รัฐ	น. รัฐหลายรัฐที่รวมกันเป็นรัฐรวมโดยมีรัฐบาลกลางเป็นผู้ดำเนินการต่างๆ ที่เกี่ยวกับประโยชน์ส่วนรวมตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ละรัฐมีอำนาจเฉพาะกิจการ ภายในรัฐของตนเท่านั้น
สัγκกายทิสฺสุ	สัγκกาย<ทิสฺสุ	น. ความยึดถือว่ากายหรือตัวเป็นของตน
สังกมทริพฺย	สังกม<ทริพฺย	น. สังหาริมทริพฺยซึ่งโดยปรกติอาจจะใช้ของอื่นอันเป็นประเภทหรือชนิดเดียวกัน มีปริมาณเท่ากันแทนได้
สังกรประโยค	สังกร<ประโยค	น. ประโยคใหญ่ที่มีประโยคเล็กตั้งแต่ 2 ประโยคขึ้นไปมารวมกัน โดยมีประโยคหลักที่มีใจความสำคัญเพียงประโยคเดียว ส่วนประโยคเล็กทำหน้าที่แต่งหรือประกอบประโยคหลัก
สังขารธรวม	สังขาร<ธรวม	น. สิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่ง
สังขารโลก	สังขาร<โลก	น. ชุมนุสแห่งสังขารทั้งปวง
สังคญาติ	สังค<ญาติ	น. บรรดาญาติ, ผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นญาติกัน
สังคมนิยม	สังคม<นิยม	น. ทฤษฎีเศรษฐกิจและการเมืองที่มีหลักการให้รัฐหรือส่วนรวมเป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิต ตลอดจนการจำแนกแจกจ่าย และวางระเบียบการบริโภคผลผลิต
สังคมวิทยา	สังคม<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยเรื่องสังคม
สังคมศาสตร์	สังคม<ศาสตร์	น. ศาสตร์ว่าด้วยความรู้เกี่ยวกับสังคมมีหมวดใหญ่ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ (เกี่ยวกับสังคม) มานุษยวิทยา สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ จิตวิทยาสังคม
สังคมศึกษา	สังคม<ศึกษา	น. หมวดวิชาที่ว่าด้วยวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง และศีลธรรม
สังคมสงเคราะห์	สังคม<สงเคราะห์	น. การดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือบุคคลให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สังฆกรรม	สังฆ<กรรม	น. กิจที่พระสงฆ์ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป รวมกันทำภายใน สีมา เช่น การทำอุโบสถ การสวดพระปาติโมกข์
สังฆการี	สังฆ<การี	น. เจ้าพนักงานผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับสงฆ์ในงานหลวง
สังฆเถระ	สังฆ<เถระ	น. ภิกษุผู้เป็นใหญ่ในพระสงฆ์หมู่หนึ่งๆ, ภิกษุผู้เป็นประธานในที่ประชุมสงฆ์
สังฆทาน	สังฆ<ทาน	น. ทานที่ทายกถวายแก่สงฆ์หรือภิกษุโดยไม่เจาะจง รูปใดรูปหนึ่ง
สังฆนายก	สังฆ<นายก	น. ตำแหน่งหัวหน้าคณะสังฆมนตรี ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2488
สังฆปาโมกข์	สังฆ<ปาโมกข์	น. หัวหนาสงฆ์
สังฆภัต	สังฆ<ภัต	น. ข้าวที่ทายกถวายแก่สงฆ์ มักเรียกว่า ข้าวสงฆ์ โดยปรกติทายกนำอาหารไปถวายแก่สงฆ์ที่วัด และ พระทำอปโลกนกรรมแบ่งกัน
สังฆเภท	สังฆ<เภท	น. การที่ภิกษุทำให้สงฆ์แตกหมู่แตกคณะออกไป นับเป็นอนันตริยกรรมอย่าง 1 ในอนันตริยกรรม 5
สังฆมณฑล	สังฆ<มณฑล	น. วงการคณะสงฆ์
สังฆมนตรี	สังฆ<มนตรี	น. ตำแหน่งพระเถระผู้รับผิดชอบในองค์การ ของคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2488
สังฆราช	สังฆ<ราช	น. ตำแหน่งพระมหาเถระผู้เป็นใหญ่สูงสุดใน สังฆมณฑล
สังฆสภา	สังฆ<สภา	น. สภาของคณะสงฆ์ตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พุทธศักราช 2488
สังกิริยา	สัง<กิริยา	น. การตั้งความสัตย์
สังญาณ	สัง<ญาณ	น. ความรู้เรื่องแห่งความจริง, ในพระพุทธศาสนา ประสงค์เอาปริชาหยั่งรู้ในอริยสัจ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สัจนิยม	สัจ<นิยม	น. คตินิยมในการสร้างสรรค์วรรณกรรมหรือศิลปะ ซึ่งแสดงให้เห็นชีวิตและโลกอย่างสมจริง, ทฤษฎีที่ถือว่าโลกและวัตถุเป็นสิ่งที่อยู่จริง เช่นเดียวกับจิตและมีอยู่อย่างอิสระจากจิต
สัจพจน์	สัจ<พจน์	น. ข้อความที่ยอมรับในวิชาคณิตศาสตร์และ วิทยาศาสตร์ว่าจริงโดยไม่ต้องพิสูจน์
สัจฉกร* สัจฉการ*	สัจฉ* สัจฉุ* <กร* การ*	น. ช่างเงิน
สัจฉกร* สัจฉการ*		
สัญญาบัตร	สัญญา<บัตร	น. ใบตั้งยศ บรรดาศักดิ์ หรือสมณศักดิ์ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงตั้ง
สัตตาทกณียะ	สัตตาท<กณียะ	น. กิจที่พึงทำเป็นเหตุให้ภิกษุออกจากวัดไปพักแรม ในที่อื่นในระหว่างพรรษาได้ไม่เกิน 7 วัน
สัตตาทกาลิก	สัตตาท<กาลิก	น. ของที่เก็บไว้ฉันได้ชั่วคราวเพียง 7 วัน ได้แก่ เภสัช 5 คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย
สัตตัตนดรกับ	สัตตัตนดร<กับ	น. ชื่อกับหรือกัลปหนึ่งซึ่งถือว่าคนเสื่อมจาก ศีลธรรมอย่างที่สุด มีการรบราฆ่าฟันกัน ไม่รู้จักญาติพี่น้อง
สัตตตุศาสนา	สัตตตุ<ศาสนา	น. คำสั่งสอนของพระศาสดา คือพระพุทฺธศาสนา
สัตตยพรด	สัตตย<พรด	น. การถือค้ำมั่นสัญญา
สัตตยวาที	สัตตย<วาที	น. ผู้พูดแต่ความจริง
สัตตวชาติ	สัตตว<ชาติ	น. สัตว์, หมู่สัตว์
สัตตวแพทย์	สัตตว<แพทย์	น. หมอรักษาสัตว์
สัตตวโลก	สัตตว<โลก	น. โลกของสัตว์, หมู่สัตว์
สัตตววิทยา	สัตตว<วิทยา	น. วิทยาศาสตร์ชีวภาพสาขาหนึ่ง ว่าด้วยเรื่องสัตว์
สัตตทาจริต	สัตตท<จริต	ว. มีความเชื่อเป็นเจ้าเรือน, มีนิสัยเชื่อง่าย
สัตตวิทยา	สัตต<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยการศึกษาระบบเสียงของแต่ละภาษา โดยพิจารณาหน้าที่ของเสียงและการประกอบเสียง ในภาษานั้น

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สัตศาสตร์	สัต<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการศึกษาธรรมชาติของการออกเสียงและการเปล่งเสียงพูด
สัตอักษร	สัต<อักษร	น. อักษรและเครื่องหมายที่กำหนดใช้แทนเสียงประเภทต่างๆ เช่น สัญลักษณ์แทนเสียงสระพยัญชนะ วรรณยุกต์ และเครื่องหมายพิเศษแทนการออกเสียงอื่นๆ
สันติภาพ	สันติ<ภาพ	น. ความสงบ
สันติวิธี	สันติ<วิธี	น. วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ
สันติสุข	สันติ<สุข	น. ความสุขที่เกิดจากความสงบ
สันถวไมตรี	สันถว<ไมตรี	น. ความเป็นมิตรสนิทสนมกัน
สัมปรายภาพ	สัมปราย<ภาพ	น. ภาพหน้า
สัมโมคคกาย	สัมโมค<กาย	น. พระกายของพระพุทธเจ้าอันเป็นทิพยภาวะ มีรัศมีรุ่งเรืองแผ่ซ่านทั่วไป และจะปรากฏแก่พระโพธิสัตว์ มหาสัตว์ แม้นบัดนี้
สัมฤทธิศก	สัมฤทธิ<ศก	น. เรียกปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 0, ปีสำเร็จ (ครบรอบ คือ ปีที่ 10 ของรอบ 10 ปี ของจุลศักราช) ซึ่งตั้งต้นด้วยเอกศก โทศก เป็นลำดับ ไปจนนพศก แล้วสัมฤทธิศก เป็นครบรอบแล้วตั้งต้นใหม่
สากียบุตร	สากีย<บุตร	น. สาวกของพระพุทธเจ้า
สามเวท	สาม<เวท	น. ชื่อคัมภีร์ที่ 3 ของพระเวทประพันธ์เป็นฉันทสำหรับขับในพิธีบูชาเทพเจ้า ส่วนใหญ่คัดมาจากฤคเวทสำหรับขับในพิธีบูชาด้วยน้ำโสม
สารคดี	สาร<คดี	น. เรื่องที่เรียบเรียงขึ้นจากความจริง ไม่ใช่จากจินตนาการ เช่น สารคดีท่องเที่ยว สารคดีประวัติ
สารธรรม	สาร<ธรรม	น. ธรรมเป็นหลักฐาน, ธรรมที่มั่นคง
สารนิเทศ	สาร<นิเทศ	น. การชี้แจงแนะนำเกี่ยวกับข่าวสารหรือข้อมูลต่างๆ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สารบรรณ	สาร<บรรณ	น. หนังสือที่เป็นหลักฐาน, เรียงงานที่เกี่ยวกับการบริหารงานเอกสาร เริ่มตั้งแต่การจัดทำการรับ การส่ง การเก็บรักษา การยืม จนถึงการทำลายเอกสาร เรียกว่า งานสารบรรณ
สารประโยชน์* สารัตถประโยชน์*	สาร, สารัตถ<ประโยชน์	น. ประโยชน์ที่เป็นแก่นสาร
สารทฤดู	สารท<ฤดู	น. ฤดูใบไม้ร่วง, ในประเทศเขตอบอุ่นทางซีกโลกเหนือ ซึ่งแบ่งฤดูแล้งออกเป็น 4 ฤดูแล้ง คือ ฤดูแล้ง (เขม้นตฤดู) ฤดูใบไม้ผลิ (วสันตฤดู) ฤดูแล้งร้อน (คิมหันตฤดู) และฤดูใบไม้ร่วง (สารทฤดู) นั้น ฤดูใบไม้ร่วงเริ่มต้นในเดือนกันยายนถึงเดือนพฤศจิกายน
สารสนเทศ	สาร< สสนเทศ	น. การแสดงหรือชี้แจงข่าวสารข้อมูลต่างๆ, ข่าวสาร
สารัตถศึกษา	สารัตถ<ศึกษา	น. การศึกษาวิชาที่เป็นพื้นฐาน เช่น วิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ประวัติศาสตร์
สารวิริธาดุ	สารวิริ<ธาดุ	น. พระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า ใช้ว่า พระบรมสารวิริธาดุ
สิกขากาม	สิกขา<กาม	ว. ผู้ใคร่ต่อการศึกษา, ผู้นับถือข้อบัญญัติโดยเคร่งครัด
สิกขาบท	สิกขา<บท	น. ข้อศีล, ข้อวินัย, บทบัญญัติในพระวินัยที่พึงศึกษาปฏิบัติ
สิงหนาท* สีนหนาท*	สิงห* สีน<หนาท	น. พระราชดำรัสอันเป็นที่น่าเกรงขามของคนทั้งปวงเหมือนเสียงของราชสีห์เป็นที่น่าเกรงขามของสัตว์ทั้งปวง, เสียงตวาดของนักรบเป็นที่เกรงขามของข้าศึก
สิงหนัณฐร* สีนัณฐร*	สิงห* สีน<ณัณฐร	น. หน้าต่างที่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกกับแขกเมือง เป็นต้น

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สิงหราช* สี่หราช*	สิงห* สี่ห* < ราช	น. พญาราชสีห์
สิทธิกร	สิทธิ < กร	ว. ให้ผล, ให้ความสำเร็จ
สิทธิชัย	สิทธิ < ชัย	น. ผู้มีความรู้ลงในเวทมนตร์, ใช้เรียกหัวหน้า พราหมณ์พฤตมิบาศ
สิทธิบัตร	สิทธิ < บัตร	น. หนังสือสำคัญที่ออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์ หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามที่กำหนด โดยกฎหมายว่าด้วยสิทธิบัตร
สี่หไสยา	สี่ห < ไสยา	น. ท่านอนอย่างราชสีห์ คือนอนตะแคงขวา แขนซ้าย พาดไปตามลำตัว เท้าซ้ายซ้อนบนเท้าขวา มือขวา รองรับศีรษะด้านข้าง
สุขนาฏกรรม	สุข < นาฏกรรม	น. วรรณกรรมโดยเฉพาะประเภทละคร ที่ลงท้าย ด้วยความสุขหรือสมหวัง, โดยปริยายหมายถึง เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ไปที่ลงท้ายด้วยความสุข หรือสมหวัง
สุขภัณฑ์	สุข < ภัณฑ์	น. เครื่องอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับห้องน้ำ เช่น อ่างล้างหน้า อ่างอาบน้ำ โถส้วม
สุขภาพ	สุข < ภาพ	น. ภาวะที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ
สุขลักษณะ	สุข < ลักษณะ	น. ลักษณะที่ถูกต้องตามหลักปฏิบัติ เพื่อความปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ
สุขวิทยา	สุข < วิทยา	น. วิชาวิทยาศาสตร์แขนงหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับสุขศึกษา
สุขศาลา	สุข < ศาลา	น. สถานบริการสาธารณสุขที่ไม่มีแพทย์ประจำ ให้บริการสาธารณสุขทุกสาขา และส่งเสริมป้องกัน ด้านอนามัยแก่ประชาชนในระดับตำบลและหมู่บ้าน
สุขศึกษา	สุขศึกษา	น. การศึกษาที่ว่าด้วยกระบวนการที่เกี่ยวกับสุขภาพ
สุคนธชาติ* สุคนธรส*	สุคนธ* สุคันธ* < ชาติ,	น. ความหอม, กลิ่นหอม, กลิ่นหอมที่มีอยู่ในส่วน
สุคันธรส*	รส	ต่างๆ ของต้นไม้ ได้แก่ ราก แก่น กระพี้ เปลือก สะเก็ด น้ำในต้น ใบ ดอก และผล
สุตตนิบาต	สุตต < นิบาต	น. คัมภีร์ที่รวบรวมพระสูตรเบ็ดเตล็ดต่างๆ ไว้ด้วยกัน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สุตตันตปิฎก	สุตตันต<ปิฎก	น. ชื่อปิฎก 1 ในพระไตรปิฎก
สุทธาการ	สุทธา<การ	น. ช่างอิฐช่างปูน
สุทธาโภชน์	สุทธา<โภชน์	น. ของกินอันเป็นทิพย์
สุทธารส	สุทธา<รส	น. น้ำกิน
สุพรรณบัฏ	สุพรรณ<บัฏ	น. แผ่นทองคำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่จารึกพระนามพระมหากษัตริย์ พระบรมราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป เจ้าประเทศราช และสมเด็จพระสังฆราช เรียกว่าพระสุพรรณบัฏ, แผ่นทองคำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่จารึกราชทินนามของสมเด็จพระราชาคณะ ขุนนางชั้นสมเด็จพระเจ้าพระยา และขุนนางชั้นเจ้าพระยาบางคน ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นพิเศษ, แผ่นทองคำที่จารึกพระราชสาส์น
สุพรรณภาชน์	สุพรรณ<ภาชน์	น. ภาชนะสำหรับใส่พระกระยาหารทำด้วยทองคำ ทั้งชุด, โต๊ะทำข้าง
สุพรรณราช	สุพรรณ<ราช	น. กระโถนใหญ่, (เจ้าแห่งทอง)
สุพรรณศรี	สุพรรณ<ศรี	น. กระโถนเล็ก, (ความสว่างไสวแห่งทอง)
สุรเชษฐ	สุร<เชษฐ	น. พระพรหม, (ผู้เป็นใหญ่ในหมู่เทวดา)
สุรบถ* สุรโลก*	สุร<บถ, โลก	น. ฟ้า, สวรรค์
สุรภาพ	สุร<ภาพ	น. อำนาจแห่งเทวดา
สุรสีหนาท	สุร<สีหนาท	น. พระดำรัสอันเป็นที่น่าเกรงขามของคนทั้งปวงเหมือนเสียงของราชสีห์เป็นที่เกรงขามของสัตว์ทั้งปวง, เสียงทวาดของนักรบเพื่อให้เป็นที่เกรงขามของข้าศึก
สุราบาน	สุรา<บาน	น. การดื่มเหล้า, น้ำเหล้า
สุริยการ	สุริย<การ	น. แสงพระอาทิตย์
สุริยคติ	สุริย<คติ	น. วิธีนับวันและเดือนแบบสากล โดยถือกำหนดตำแหน่งพระอาทิตย์เป็นหลัก เช่น วันที่ 1 ถึงวันที่ 31 เป็นการนับวันทางสุริยคติ เดือนมกราคมถึงเดือนธันวาคมเป็นการนับเดือนทางสุริยคติ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สุริยเคราะห์	สุริย<เคราะห์	น. สุริยคราส
สุริยวงศ์	สุริย<วงศ์	น. วงศ์แห่งกษัตริย์เนื่องมาจากพระอาทิตย์
สุวรรณภูมิ	สุวรรณ<ภูมิ	น. ดินแดนแหลมทองซึ่งเชื่อกันว่ามีอาณาบริเวณ ครอบคลุมพม่า ไทย ลาว เขมร เวียดนาม มาเลเซีย และสิงคโปร์
สุจิตัร	สุจิ<ตัร	น. ใบแจ้งกำหนดการต่างๆ ในการประชุม การแสดง มหรสพ เป็นต้น เช่น สุจิตัรการแสดงวิพิธทัศนา
สุติกรรม	สุติ<กรรม	น. การทำคลอด
สุติบัตร	สุติ<บัตร	น. เอกสารที่แสดงสัญชาติ วัน เดือน ปี เวลา สถานที่เกิด และชื่อบิดามารดาของบุคคล โดยนายทะเบียนเป็นผู้ออกให้
สุตินรีเวช	สุตินรี<เวช	น. วิชาเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ การคลอด และ โรคเฉพาะสตรี
สุติแพทย์	สุติ<แพทย์	น. แพทย์ทำคลอดและรักษาโรคที่เกี่ยวกับ การตั้งครรภ์
สุติศาสตร์	สุติ<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการปฏิบัติรักษาเรื่องการตั้งครรภ์ การทำคลอด และภาวะหลังคลอด
สุทกรรม	สุท<กรรม	น. การทำกับข้าวของกิน
สุทศาสตร์	สุท<ศาสตร์	น. วิชาทำกับข้าว
สุปการ	สุป<การ	น. คนครัว
สุริยมณฑล*	สุริย<มณฑล, พิมพ์	น. ดวงหรือวงตะวัน
สุริยมณฑล*		
สุริยพิมพ์*		
เสกษบุคคล*	เสกษ<บุคคล	น. ผู้ที่ยังต้องศึกษาอยู่ หมายถึง พระอริยะ ที่ยังไม่บรรลุนิพพาน
เสกษบุคคล*		
เสนาบดี	เสนา<บดี	น. แม่ทัพ, ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่, เจ้ากระทรวง ซึ่งเทียบเท่ารัฐมนตรีว่าการในปัจจุบัน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
เสนาพยุหี*	เสนา<พยุหี* พยุหี*	น. กระบวนทัพ
เสนาพยุหี*		
เสนางคนิกร	เสนางค<นิกร	น. ส่วนแห่งกองทัพโบราณมี 4 ส่วน คือ พลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้า
เสลบรรพต	เสล<บรรพต	น. ภูเขาหิน
โสดาปัตติผล	โสดาปัตติ<ผล	น. ธรรมที่พระโสดาบันได้บรรลุ
โสดาปัตติมรรค	โสดาปัตติ<มรรค	น. ทางปฏิบัติที่ให้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน
โสดทัศนวัสดุ	โสดทัศน<วัสดุ	น. งานอันประกอบด้วยลำดับของภาพ โดยบันทึก ลงในวัสดุไม่ว่าจะมีลักษณะอย่างใดอันสามารถที่จะ นำมาเล่นซ้ำได้อีก โดยใช้เครื่องมือที่จำเป็นสำหรับ การใช้วัสดุนั้น และหมายความรวมถึงเสียงประกอบ งานนั้นด้วย ถ้ามี
โสดทัศนอุปกรณ์	โสดทัศน<อุปกรณ์	น. อุปกรณ์การสอนสำหรับฟังและดู เช่น วิชชุ โทรทัศน์
หงสคติ* หงสลีลา*	หงส<คติ* ลีลา*	น. ท่าเดินอย่างหงส์ คือ มีลักษณะงดงามอ่อนช้อย และเป็นสง่า
หงสบาท	หงส<บาท	ว. มีสีคล้ายเท้าหงส์ คือ สีแดงปนเหลือง
หงสโปดก	หงส<โปดก	น. ลูกหงส์
หงสราช	หงส<ราช	น. พญาหงส์
หริวงค์	หริ<วงค์	น. วงค์หรือเชื้อพระนารายณ์คือพระรามเป็นต้น
หฤทัยกัมपी	หฤทัย<กัมपी	น. อาการเด่นแห่งใจ
หฤทัยพันธน์	หฤทัย<พันธน์	ว. ผูกใจ, ขวนใจ, จับใจ
หัตถกรรม	หัตถ<กรรม	น. งานช่างที่ทำด้วยมือ โดยถือประโยชน์ใช้สอย เป็นหลัก
หัตถการ* หัตถกิจ*	หัตถ<การ* กิจ*	น. การทำด้วยฝีมือ, การช่าง
หัตถบาท	หัตถ<บาท	น. ระยะระหว่างพระสงฆ์ที่นั่งทำสังฆกรรมหรือ ระหว่างพระภิกษุสามเณรกับคฤหัสถ์ผู้ถวายของ ห่างกันไม่เกินศอกหนึ่ง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
หัตถพันธ์	หัตถ<พันธ์	น. สร้อยมือ
หัตถศาสตร์	หัตถ<ศาสตร์	น. วิชาเกี่ยวกับการทำนายจากเส้นลายมือ
หัตถศิลป์	หัตถ<ศิลป์	น. ศิลปะในการผลิตสิ่งต่างๆ ด้วยมือ โดยถือความงามเป็นหลัก
หัตถศึกษา	หัตถ<ศึกษา	น. การศึกษาที่เน้นในเรื่องการประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ด้วยมือ
หัตถดนตรี	หัตถ<ดนตรี	น. วงดนตรีสากลซึ่งบรรเลงในงานรื่นเริง
หัตถนาฏกรรม	หัตถ<นาฏกรรม	น. ละครหรือเรื่องราวที่ตลกขบขัน
หัตถศิลป์	หัตถ<ศิลป์	น. นักในวรรณคดีมีจะงอยปากยาวคล้ายงวงช้าง
หัตถกรรม	หัตถ<กรรม	น. ผู้ทำการเกื้อหนุน
หัตถประโยชน์	หัตถ<ประโยชน์	น. ประโยชน์เกื้อกูล
หัตถพจน์* หัตถวจนะ*	หัตถ<พจน์* วจนะ*	น. คำที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล
หัตถานุหัตถประโยชน์	หัตถ<อนุหัตถ<ประโยชน์	น. ประโยชน์เกื้อกูลน้อยใหญ่
หัตถวาส* หัตถเวศ*	หัตถ<วาส* เวศ*	น. ที่อยู่อันหนาว คือ ป่าหิมพานต์
หัตถัญญ	หัตถ<ัญญ	น. แผ่นเงินที่จารึกราชทินนามสำหรับพระราชทานแก่พระสงฆ์และขุนนางผู้ใหญ่
หัตถนัยการ	หัตถ<นัย<การ	น. ช่างทอง
หัตถนัยเกศ	หัตถ<นัย<เกศ	ว. มีผมสีทอง
หัตถนัยวัศมี	หัตถ<นัย<วัศมี	ว. มีสีผ่องดังเงินอย่างสีข้างเผือก
โหมกรรม	โหม<กรรม	น. พิธีเช่นสรวง
โหมกฐน	โหม<กฐน	น. พิธีพราหมณ์เกี่ยวแก่การบูชาไฟ
โหราศาสตร์	โหรา<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการพยากรณ์โดยอาศัยการโคจรของดวงดาวเป็นหลัก
อกุศลกรรม	อกุศล<กรรม	น. ความชั่วร้าย, โทษ, บาป
อกุศลกรรมบถ	อกุศล<กรรม<บถ	น. ทางแห่งความชั่ว, ทางบาป มี 10 อย่าง กายทุจริต 3 วจีทุจริต 4 และมโนทุจริต 3
อกุศลเจตนา	อกุศล<เจตนา	น. ความตั้งใจเป็นบาป, ความคิดชั่ว

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อกุศลมูล	อกุศล<มูล	น. รากเหง้าแห่งความชั่ว มี 3 อย่าง คือ ราคะ โทสะ โมหะ
องควิการ	องค<วิการ	น. ความชำรุดแห่งอวัยวะต่างๆ มีตาบอด แขนหัก เป็นต้น
องควิเศษ	องค<วิเศษ	น. ท่าทาง, อาการเคลื่อนไหว
องควิทยา	องค<วิทยา	น. ความรู้เรื่องลักษณะดีชั่วปรากฏตามร่างกาย
องคมนตรี	องค<มนตรี	น. ผู้มีตำแหน่งที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์
องคมรรษ	องค<มรรษ	น. โรคขัดในข้อ
อถรรพเวท*	อถรรพ<เวท	น. ชื่อคัมภีร์ที่ 4 ของพระเวท ส่วนใหญ่ประพันธ์ขึ้นภายหลัง แต่มีบางบทที่เก่ามากซึ่งนำมาจากฤคเวทก็มี
อธิการบดี	อธิการ<บดี	น. ตำแหน่งสูงสุดของผู้บริหารในมหาวิทยาลัย
อนงคเลข*	อนงค<เลข, เลขา	น. จดหมายรัก, เพลงยาว
อนงคเลขา*		
อนิลบถ	อนิล<บถ	น. ทางลม, ฟ้า, อากาศ
อนีกทรรศนะ*	อนีก<ทรรศนะ*	น. การตรวจพล
อนีกทศนะ*	ทศนะ*	
อนุชาตบุตร	อนุชาต<บุตร	น. บุตรที่มีคุณสมบัติเสมอด้วยบิดามารดา
อเนกรรตประโยชน์	อเนกรรต<ประโยชน์	น. ประโยคใหญ่ที่มีใจความสำคัญอย่างน้อย 2 ใจความมารวมกัน และใจความนั้นๆ จะต้องมีลักษณะเป็นประโยค โดยมีสันธานเป็นบทเชื่อมหรือละสันธานไว้ในฐานที่เข้าใจ
อบายภูมิ	อบาย<ภูมิ	น. ภูมิที่เกิดอันปราศจากความเจริญ มี 4 คือ นรก เปรตวิสัย อสุรกายภูมิ และกำเนิดดิรัจฉาน
อบายมุข	อบาย<มุข	น. ทางแห่งความฉิบหาย, เหตุแห่งความฉิบหาย มี 2 หมวด คือ อบายมุข 4 ได้แก่ 1. เป็นนักเลงหญิง 2. เป็นนักเลงสุรา 3. เป็นนักเลงการพนัน 4. คบคนชั่วเป็นมิตร กับอบายมุข 6 ได้แก่ 1. ดื่มน้ำเมา 2. เที่ยวกลางคืน 3. เที่ยวดูการเล่น 4. เล่นการพนัน 5. คนคนชั่วเป็นมิตร 6. เกียจคร้านทำงาน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อปจายนธรรม	อปจายน<ธรรม	น. การแสดงความเคารพ, การนับถือ, การนอบน้อม, การถ่อมตัว
อภัยทาน	อภัย<ทาน	น. การให้ความไม่มีภัย ว. ที่ให้ความไม่มีภัย
อภิสมโพธิญาณ	อภิสมโพธิ<ญาณ	น. ญาณคือความตรัสรู้เองด้วยพระปัญญาอันยิ่ง หมายความว่า การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
อมตบพ* อมฤตบพ*	อมต* อมฤต*<บพ	น. ทางพระนิพพาน
อมรโคยานทวิป	อมรโคยาน<ทวิป	น. ทวิปใหญ่อยู่ทางทิศตะวันตกของเขาพระสุเมรุ เป็นทวิป 1 ใน 4 ทวิป ได้แก่ อุตรรกุทวิป บุปพิเททวิป ชมพูทวิป และอมรโคยานทวิป
อมรรัตน์	อมร<รัตน์	น. เพชร
อมรราช	อมร<ราช	น. ราชาของเทวดา คือ พระอินทร์
อมรสตรี	อมร<สตรี	น. นางสวรรค์, นางฟ้า
อมฤตรส	อมฤต<รส	น. น้ำทิพย์, พระธรรม (ในพระพุทธศาสนา)
อรรถกถา	อรรถ<กถา	น. คัมภีร์ที่อธิบายความพระบาลี, คัมภีร์ที่ไขความ พระไตรปิฎก
อรรถกร	อรรถ<กร	ว. ให้ประโยชน์, เป็นประโยชน์
อรรถกวี	อรรถ<กวี	น. กวีผู้มีความสามารถในการแต่งร้อยกรอง ตามความเป็นจริง
อรรถคดี	อรรถ<คดี	น. เรื่องที่ฟ้องร้องกันในศาล
อรรถบพ	อรรถ<บพ	น. แก่นเรื่อง, เนื้อความ, หัวข้อ, สาระ
อรรถปฏิสัมภทา	อรรถ<ปฏิสัมภทา	น. ปฏิสัมภทา 1 ใน 4 อย่าง หมายถึง ปัญญาแตกฉาน ในอรรถ คือความเข้าใจที่สามารถคาดหมายผลข้างหน้า อันจะเกิดขึ้นเนื่องไปจากเหตุ, ความเข้าใจอธิบายอรรถ แห่งภาษิตย่อให้พิสดาร
อรรถประโยชน์	อรรถ<ประโยชน์	น. ประโยชน์ที่ต้องการ
อรรถรส	อรรถ<รส	น. รสแห่งถ้อยคำ, ถ้อยคำที่ทำให้เกิดความซาบซึ้ง, ถ้อยคำที่ทำให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจ
อรรถกรรม	อรรถ<กรรม	น. เครื่องเส้นผ่าศูนย์กลาง คือ รัศมีของวงกลม

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อรรธจักร	อรรธ<จักร	น. เรียกดวงชาตาของคนที่พระเคราะห์ไปรวมกันอยู่ข้างใดข้างหนึ่ง
อรรธจันทร์	อรรธ<จันทร์	น. พระจันทร์ครึ่งซีก, ที่นั่งเป็นชั้นๆ สำหรับดูการแสดง มีลักษณะเป็นรูปครึ่งวงกลม, ชั้นที่ตั้งของชายหรือก้าวขึ้นลงทำเป็นชั้นๆ
อรรธนิศา	อรรธ<นิศา	น. เวลาเที่ยงคืน
อรรธบาท	อรรธ<บาท	น. ครึ่งทาง
อรรธภาค	อรรธ<ภาค	น. ครึ่งหนึ่ง
อรรธสระ	อรรธ<สระ	น. กึ่งสระกึ่งพยัญชนะ
อรรธมผล	อรรธ<มผล	น. กำลังไอน้ำ
อรรธผล	อรรธ<ผล	น. ธรรมที่พระอรหันต์ได้บรรลุ
อรรธมรรค	อรรธ<มรรค	น. ทางปฏิบัติที่ให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์
อรรธวิโมกข์	อรรธ<วิโมกข์	น. ความพ้นจากกิเลสเพราะสำเร็จพระอรหันต์
อรรหันตสมาต	อรรหันต<สมาต	น. การฆ่าพระอรหันต์ นับเป็นบาปหนักที่สุดอย่าง 1 ในอนันตริยกรรม 5 อันได้แก่ 1. ปิตุฆาต คือ ฆ่าบิดา 2. มาตุฆาต คือ ฆ่ามารดา 3. อรรหันตฆาต คือ ฆ่าพระอรหันต์ 4. โลหิตุปบาท คือ ทำให้พระกายพระพุทธรูปเจ้าห้อเลือด 5. สังฆเภท คือ ทำให้สงฆ์แตกแยกกัน
อรัญวาส	อรัญ<วาส	น. การอยู่ในป่า
อรัญวาสี	อรัญ<วาสี	น. ผู้อยู่ในป่า ใช้สำหรับเรียกคณะสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระ คู่กับ คามวาสี คณะสงฆ์ฝ่ายคันถธุระ
อริยบุคคล	อริย<บุคคล	น. บุคคลผู้บรรลุธรรมวิเศษ มีโสดาปัตติมรรคเป็นต้น
อริยมรรค	อริย<มรรค	น. ทางดำเนินของพระอริยะ
อริยสัจ	อริย<สัจ	น. ความจริงของพระอริยะ, ชื่อธรรมสำคัญหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา มี 4 ข้อ คือ 1. ทุกข์ 2. ทุกขสมุทัย (เหตุให้เกิดทุกข์) 3. ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) และ 4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรือ มรรค (ทางดับทุกข์)

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อลังการศาสตร์	อลังการ<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยวิธีการประพันธ์ที่จะทำให้เกิดอรรถรสและความประทับใจ อำนวยประโยชน์ในการศึกษาวรรณคดีมาก
อัสติตพฤกษ์*	อัสติต*อัสสัตต<พฤกษ์	น. ชื่อต้นไม้ที่พระโคตมพุทธเจ้าประทับอยู่ใต้ต้นแล้วได้ตรัสรู้ เรียกว่า ต้นพระศรีมหาโพธิ์ หรือเรียกสั้นๆ ว่า ต้นโพธิ์
อสิจรรยาการ	อสิ<จรรยาการ	น. การฝึกหัดเพลงดาบ, การฝึกหัดเพลงคัสตรา
อสิธारा	อสิ<ธारा	น. คมดาบ, คมคัสตรา
อสุภกรรมฐาน	อสุภ<กรรมฐาน	น. กรรมฐานที่ยึดเอาซากศพเป็นอารมณ์ เพื่อพิจารณาให้เห็นความไม่งามความไม่เที่ยงแท้แห่งสังขาร
อสุรกาย	อสุร<กาย	น. สัตว์เกิดในอบายภูมิพวกหนึ่ง เชื่อกันว่าชอบเที่ยวหลอกหลอนคน
อเสกขบุคคล*	อเสกข* อเสข<บุคคล	น. ผู้ที่ไม่ต้องศึกษาอีก หมายถึง พระอรหันต์
อเสขบุคคล*		
อักขรวิธี	อักขร<วิธี	น. วิธีเขียนและอ่านหนังสือให้ถูกต้อง
อักขรวิบัติ	อักขร<วิบัติ	น. ความเคลื่อนคลาดแห่งตัวหนังสือ
อักขรสมัย*	อักขร* อักขร<สมัย	น. วิชาเขียนและอ่านหนังสือให้ถูกต้อง, ชื่อตำราไวยากรณ์ตอนที่ว่าด้วยตัวอักษร การอ่าน การเขียน และการใช้ตัวอักษร
อักขรสมัย*		
อักขรบท	อักขร<บท	น. แผ่นผ้าที่ใช้เขียนสระ พยัญชนะ ใช้ในการเรียนการสอนในสมัยโบราณ
อักขรลักษณะ	อักขร<ลักษณะ	น. จดหมาย
อักขรศาสตร์	อักขร<ศาสตร์	น. วิชาการหนังสือ เน้นในด้านภาษาและวรรณคดี
อักขรสาส์น	อักขร<สาส์น	น. จดหมายของประธานาธิบดีหรือประมุขของประเทศซึ่งมีชื่อเป็นอย่างอื่นที่ใช้ในการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ
อัคคีภัย	อัคคี<ภัย	น. ภัยที่เกิดจากไฟ, ไฟไหม้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อัคนิคณะ	อัคนิ<คณะ	น. เปลวไฟ
อัคนิพาร์ห*	อัคนิ<พาร์ห* วาหะ*	น. ควัน
อัคนิวาหะ*		
อัคนิโหตร	อัคนิ<โหตร	น. การบูชาพระอัคนี (โดยมากใช้น้ำมันและน้ำมัน)
อังศุธร* อังศุมาลี*	อังศุ<ธร, มาลี	น. พระอาทิตย์
อังสกุฏ	อังส<กุฏ	น. จะงอยป่า
อังสภาวะ	อังส<ภาวะ	น. ขอบปาก
อัฐิมิถุชะ	อัฐิ<มิถุชะ	น. เยื่อในกระดูก
อัฐิสันฐาน	อัฐิ<สันฐาน	น. ทรวงกระดูก
อณทโกส	อณท<โกส	น. เปลือกไข่
อัตรชิวประวัติ	อัตร<ชิวประวัติ	น. ประวัติชีวิตที่เจ้าของเขียนหรือเล่าด้วยตนเอง
อัตรนัย	อัตร<นัย	ว. ที่เปิดโอกาสให้แสดงความรู้หรือความคิดเห็นส่วนตัวได้, เรียกการสอบแบบที่ให้ผู้ตอบบรรยายแสดงความรู้หรือแสดงความคิดเห็นของตนเองว่าการสอบแบบอัตรนัย
อัตรภาพ	อัตร<ภาพ	น. ตน, ลักษณะความเป็นตัวตนหรือบุคคล
อัตรวินิบาตกรรม	อัตรวินิบาต<กรรม	น. การฆ่าตัวตาย
อัตรหิต	อัตร<หิต	น. ประโยชน์ตน
อัตรตโนบท	อัตรตโน<บท	น. บทเพื่อตนใช้ในตำราไวยากรณ์บาลีและสันสกฤตใช้เป็นเครื่องหมายให้ทราบว่า เป็นกริยากรรมวาจกหรือภาววาจก
อัตรโนมัตติ	อัตรโน<มัตติ	น. ความเห็นส่วนตัว, ความเห็นโดยลำพังตน ว. เป็นไปได้ในตัวเอง, ทำหน้าที่ได้ในตัวเอง, มีกลไกทำหน้าที่ได้เอง
อัตรตกาล	อัตรต<กาล	น. เวลาตาย
อัตรตกิริยา	อัตรต<กิริยา	น. การกระทำซึ่งที่สุด หมายถึง ตาย
อัตรตชาติ	อัตรต<ชาติ	น. คนต่ำช้า, คนไม่มีตระกูล
อัมพวัน	อัมพ<วัน	น. ป่าหรือสวนมะม่วง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อัสวมุข* อัสวมุขี* อัสมุขี* อัสวเมธ	อัสว*อัส<มุข* มุขี* อัสว<เมธ	ว. มีหน้าเป็นหน้าม้า น. ชื่อพระราชพิธีเพื่อประกาศพระบรมเดชานุภาพของพระราชาธิราชในวรรณคดีอินเดีย โดยจะทรงปล่อยม้าอุปการพร้อมทั้งกองทัพให้เข้าไปในประเทศต่างๆ ถ้าประเทศใดไม่ยอมอ่อนน้อมกองทัพจะเข้าโจมตี เมื่อครบ 1 ปีกองทัพก็ยกกลับพร้อมทั้งพระราชที่ถูกรับ พระราชาธิราชก็จะจัดพระราชพิธีโดยส่งม้านั้น บูชายัญเรียกว่าพิธีอัสวเมธ
อัสวยุช	อัสว<ยุช	น. ชื่อหนึ่งของดาวฤกษ์อัสวินี มี 7 ดวง
อัสสุชล	อัสสุ<ชล	น. น้ำตา
อัสสุธรา	อัสสุ<ธรา	น. ท่อน้ำตา, การไหลแห่งน้ำตา, น้ำตา
อากัปกริยา	อากัป<กริยา	น. กริยาท่าทาง
อาการนาม	อาการ<นาม	น. คำนามที่บอกกริยาอาการหรือความปรากฏเป็นต่างๆ ของคน สัตว์และสิ่งของซึ่งมาจากคำกริยาหรือคำวิเศษณ์ ที่มักมีคำ “การ” หรือ “ความ” นำหน้า เช่น การยืน การเดิน การอยู่ ความรัก ความดี
อากาศธาตุ	อากาศ<ธาตุ	น. ที่ว่าง, ที่ว่างเปล่า, ลม, แก๊ส, โดยปริยายหมายถึงความว่างเปล่า
อากาศยาน	อากาศ<ยาน	น. เครื่องนำไปทางอากาศ, ยานที่แล่นไปในอากาศ เช่น เครื่องบิน เฮลิคอปเตอร์
อาคันตุกภัต	อาคันตุก<ภัต	น. อาหารที่เตรียมถวายภิกษุที่จรมมา
อาคันตุกวัตร	อาคันตุก<วัตร	น. มรรยาทที่จะต้องประพฤติต่อแขกผู้มาหา
อาจารย์วัตร	อาจารย์<วัตร	น. กิจที่ควรประพฤติต่ออาจารย์
อาจารย์วาท	อาจารย์<วาท	น. ลัทธิที่ถือตามคติที่อาจารย์ได้สั่งสอนสืบๆ กันมา
อาชญากร	อาชญา<กร	น. ผู้ก่ออาชญากรรม, ผู้ทำความผิดที่เป็นคดีอาญา
อาชญากรรม	อาชญา<กรรม	น. การกระทำความผิดทางอาญา
อาชญาบท	อาชญา<บท	น. ข้อกฎหมาย

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อาชญาบัตร	อาชญา<บัตร	น. ใบอนุญาตซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่ออกให้แก่ผู้รับอนุญาต เพื่อใช้ประกอบการอาชีพบางอย่างตามเขตที่กำหนด
อาชีวศึกษา	อาชีว<ศึกษา	น. การศึกษาที่มุ่งไปในทางช่างฝีมือ
อาณาเกษตร*	อาณา<เกษตร* เขต*	น. เขตแดนในอำนาจปกครอง
อาณาเขต*		
อาณาจักร	อาณา<จักร	น. อำนาจอปกครองทางบ้านเมือง, เขตแดนที่อยู่ในอำนาจปกครองของประเทศหนึ่งๆ
อาณานิคม	อาณา<นิคม	น. เมืองขึ้น, ประเทศที่อยู่ใต้อำนาจอธิปไตยของประเทศอื่น
อาณาประชาราษฎร์	อาณา<ประชาราษฎร์	น. พลเมืองที่อยู่ในอำนาจปกครอง
อาณาประโยชน์	อาณา<ประโยชน์	น. ผลประโยชน์ส่วนตัวจากการที่ดินมีอำนาจปกครอง
อาत्मทาน	อาत्म<ทาน	น. การสละตัวเอง, การพลีตัว
อาत्मภาพ	อาत्म<ภาพ	ส. คำใช้แทนตัวผู้พูดสำหรับภิกษุพูดกับคฤหัสถ์ เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1
อาทิตยมณฑล	อาทิตย<มณฑล	น. ดวงอาทิตย์, รูปที่แลดูแบนแห่งดวงอาทิตย์
อาโปกลิน	อาโป<กลิน	น. วิถีเจริญสมถกรรมฐานโดยยึดหนองเอาธาตุน้ำเป็นอารมณ์
อาโปธาตุ	อาโป<ธาตุ	น. ของเหลวที่เอิบอาบซาบซึมไปได้ นับเป็นธาตุ 1 ในธาตุทั้ง 4 คือ 1. ปฐวีธาตุ = ธาตุดิน 2. อาโปธาตุ = ธาตุน้ำ 3. เตโชธาตุ = ธาตุไฟ 4. วาโยธาตุ = ธาตุลม
อาปานภูมิ	อาปาน<ภูมิ	น. ห้องดื่ม, สถานที่เลี้ยงดูกัน
อาปานศาลา	อาปาน<ศาลา	น. ห้องเครื่องดื่ม
อายุกษัย* อายุขัย*	อายุ<กษัย* ขัย*	น. การสิ้นอายุ, ความตาย, อันตรากำหนดอายุจนถึงอายุ
อายุวัฒนะ	อายุ<วัฒนะ	น. เรียกว่ากินแล้วมีอายุยืนว่า ยาอายุวัฒนะ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อายุรกรรม	อายุร<กรรม	น. การรักษาโรคทางยา
อายุรแพทย์*	อายุร<แพทย์* เวช*	น. หมอรักษาโรคทางยา
อายุรเวช*		
อายุรเวช	อายุร<เวช	น. ตำราหมอ, วิชาที่เกี่ยวกับสุขภาพและการรักษา (ถือกันว่าเป็นวิชาศักดิ์สิทธิ์และเป็นส่วนหนึ่งของอถรรพเวช)
อายุรศาสตร์	อายุร<ศาสตร์	น. ตำราหมอ, วิชาการรักษาโรคทางยา
อาร์มภกตา*	อาร์มภ<กตา	น. คำปรารภ, คำเริ่มต้น, คำนำ
อาร์มภบท*		
อาโลกกลิน	อาโลก<กลิน	น. การเจริญสมถกรรมฐานโดยตั้งใจเพ่งแสงสว่างเป็นอารมณ์
อาศรมบท	อาศรม<บท	น. ที่อยู่ของนักพรต
อาศิรพจน์*	อาศิร* อาเศียร* <พจน์*	น. คำอวยพร
อาศิรพาท*	พาท* วจนะ* วาท*	
อาศิรวจนะ*		
อาศิรวาท*		
อาเศียรพจน์*		
อาเศียรพาท*		
อาเศียรวจนะ*		
อาเศียรวาท*		
อาศิรพิช* อาศิรวิช*	อาศิร* อาศิร* < พิช* วิช*	น. ผู้มีพิชในเขี้ยว คือ งู, อสรพิช
อาศิรพิช* อาศิรวิช*		
อาสนศาลา	อาสน<ศาลา	น. โรงฉันอาหาร (ใช้แก่พระสงฆ์)
อิทธิพล	อิทธิ<พล	น. กำลังที่ยังผลให้สำเร็จ, อำนาจซึ่งแผ่อยู่ในบุคคลหรือรัฐซึ่งสามารถบันดาลให้เป็นไปตามความประสงค์, อำนาจที่สามารถบันดาลให้ผู้อื่นต้องคล้อยตามหรือทำตาม, อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นไปได้ต่างๆ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อินทขีล	อินท<ขีล	น. เสาหรือหลักหน้าประตูเมือง, หลักเมือง, เสาเขื่อน
อินทรรณู	อินท<รณู	น. รุ่ง (แถบสีโค้งบนท้องฟ้า), เครื่องประดับบ่า อย่างหนึ่งเพื่อแสดงยศเป็นต้น, ชื่อลายขอบ ที่เป็นกระหนก
อินทรวงศ์	อินท<วงศ์	น. ชื่อฉันท 12 แบบหนึ่ง หมายความว่า ฉันทที่มี สำเนียงไพเราะดุจเสียงปี่ของพระอินทร์
อินทวิเชียร	อินท<วิเชียร	น. ชื่อฉันท 11 แบบหนึ่ง หมายความว่า ฉันทที่มี ลีลาอันรุ่งเรืองงดงามดุจสายฟ้าซึ่งเป็นอาวุธ ของพระอินทร์
อินทศักดิ์	อินท<ศักดิ์	น. พระอินทราณี, ซายาพระอินทร์
อินทริยญาณ	อินทริย<ญาณ	น. ความรู้ลึก
อินทริยสังวร	อินทริย<สังวร	น. ความสำรวมอินทริย 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดีในร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโณภูมิจึงพระ วัตรรรมาภรณ์ด้วยใจ
อิริยาบถ	อิริยา<บถ	น. อาการที่ร่างกายอยู่ในท่าใดท่าหนึ่ง คือ ยืน เดิน นั่ง นอน
อิสริยยศ	อิสริย<ยศ	น. ยศอันยิ่งใหญ่, ยศที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ หมายถึง สกุลยศของพระราชวงศ์ที่ถือกำเนิดมาว่า มียศทางขัตติยราชสกุลชั้นใด เช่น เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า, ถ้าพระราชวงศ์พระองค์ใดได้ปฏิบัติ ราชการแผ่นดิน มีความดีความชอบ ก็อาจได้รับ การสถาปนาพระอิสริยยศเป็นเจ้าต่างกรมจึงต่อ พระนามกรมไว้ท้ายพระนามเดิม เช่น พลตรีพระเจ้า- วรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์
อุจจรรมรรค	อุจจรร<มรรค	น. ทวารหนัก
อุณาโลม	อุณา<โลม	น. ขนระหว่างคิ้ว
อุตรกรูทวีป	อุตรกรู<ทวีป	น. ทวีปใหญ่อยู่ทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ เป็นทวีป 1 ใน 4 ทวีป

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อุตรนิกาย	อุตร<นิกาย	น. ชื่อนิกายหนึ่งในพระพุทธานุศาสนนา คือนิกายฝ่ายเหนือ ซึ่งเรียกว่า มหายาน
อุตรผลคฺฉิน*	อุตร* อุตตร*<ผลคฺฉิน	น. ดาวฤกษ์ที่ 12 มี 2 ดวง เห็นเป็นรูปงูเห่ล้อม
อุตตรผลคฺฉิน*		แรดตัวเมีย หรือเพดานตอนหลัง
อุตรภัทรบท*	อุตร<ภัทรบท	น. ดาวฤกษ์ที่ 26 มี 2 ดวง เห็นเป็นรูปราชสีห์ตัวเมีย
อุตตรภัทรบท*		หรือเพดานตอนหลัง
อุตสาหกรรม	อุตสาห<กรรม	น. กิจกรรมที่ใช้ทุนและแรงงานเพื่อผลิตสิ่งของหรือ จัดให้มีบริการ, ชื่อกระทรวงที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการ อุตสาหกรรม การมาตรฐาน เกี่ยวกับกิจการ อุตสาหกรรมและทรัพยากรธรณี
อุตสาหกรรมศิลป์	อุตสาหกรรม<ศิลป์	น. วิชาที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความชำนาญในการประดิษฐ์ และเกิดความคุ้นเคยกับการใช้เครื่องมือและเครื่องกล
อุตุนิยมวิทยา	อุตุนิยม<วิทยา	น. วิชาที่ว่าด้วยเรื่องราวของบรรยากาศ
อุทปาตร	อุท<ปาตร	น. หม้อน้ำ
อุทปาน	อุท<ปาน	น. บ่อน้ำ, สระน้ำ
อุทกภัย	อุทก<ภัย	น. ภัยอันตรายที่เกิดจากน้ำท่วม
อุทกวิทยา	อุทก<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยน้ำที่มีอยู่ในโลก เช่น ศึกษาถึงสาเหตุ การเกิด การหมุนเวียน ตลอดจนคุณลักษณะของน้ำ รวมทั้งการนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์
อุทกศาสตร์	อุทก<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยน้ำบนพื้นโลกเกี่ยวกับการวัดหรือ การสำรวจแผนที่ทะเล โดยมีความมุ่งหมายเฉพาะ เพื่อการเดินเรือ
อุบัติภัย	อุบัติ<ภัย	น. ภัยที่เกิดจากอุบัติเหตุ
อุบัติเหตุ	อุบัติ<เหตุ	น. เหตุที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิด, ความบังเอิญเป็น
อุโบสถกรรม	อุโบสถ<กรรม	น. การทำอุโบสถ
อุโบสถหัตถิ	อุโบสถ<หัตถิ	น. ชื่อช้าง 1 ใน 10 ตระกูล ภายสีทองคำ
อุปมาโวหาร	อุปมา<โวหาร	น. สำนวนเขียนที่กล่าวถึงเรื่องราวโดยยกสิ่งต่างๆ ขึ้นมาเปรียบเทียบกับประกอบ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อุปโยคนุรพบท	อุปโยค<นุรพบท	น. ในไวยากรณ์หมายถึง คำนำหน้ากรรการก
อุปสัมปทาเปกซ์*	อุปสัมปทา<เปกซ์*	น. ผู้เพ่งอุปสมบท คือ นาคที่บรรพชาเป็นสามเณรแล้ว
อุปสัมปทาเปกซ์*	เปกซ์*	จะขอบวชเป็นภิกษุต่อไป
อุปัชฌายวัตร	อุปัชฌาย<วัตร	น. กิจที่สังฆวิหาริกจะต้องปฏิบัติต่ออุปัชฌาย์ของตน
อุษณกร	อุษณ<กร	น. ผู้กระทำความร้อน หมายถึง พระอาทิตย์
อุษาโยค	อุษา<โยค	น. เวลาใกล้รุ่ง
อุสุการ	อุสุ<การ	น. ช่างทำธนู
อุสุภราช	อุสุภ<ราช	น. พญาวัว
เอกังสวาที	เอกังส<วาที	น. ผู้กล่าวโดยส่วนเดียว หมายถึง ผู้กล่าวยืนยัน เด็ดขาดเพียงสถานเดียวโดยไม่มีข้อแม้
เอกรรทประโยค	เอกรรท<ประโยค	น. ประโยคที่มีเนื้อความเดียวมีบทกิริยาเพียงบทเดียว
โอมชล	โอม<ชล	น. น้ำในห้วงลึก
โอมสงสาร	โอม<สงสาร	น. การเวียนเกิดเวียนตายในห้วงของกิเลส
โอมฐุภัย	โอม<ฐุภัย	น. ภัยที่เกิดจากคำพูด
โอสถกรรม	โอสถ<กรรม	น. การแพทย์แผนกใช้ยา, การรักษาไข้ด้วยวิธีใช้ยา
ไอศุริยสมบัติ	ไอศุริย<สมบัติ	น. สมบัติแห่งพระราชอาภรณ์

1.1.1.2 คำนาม<คำนาม มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 363 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กติกอาจารย์	กติก<อาจารย์	น. อาจารย์ผู้กล่าว
กบินทร์* กเบนท์*	กปี* พานร* วานร*	น. พญาลิง
พานรินทร์* พานเรศ*	<อินทร์* อิศ*	
วานรินทร์*		
กมณฑลโลก	กมณฑล<อุทก	น. น้ำในหม้อ
กรกฎาคม	กรกฎ<อาคม	น. ชื่อเดือนที่ 7 ตามสุริยคติซึ่งเริ่มด้วยเดือนมกราคม มี 31 วัน, เดือนที่อาทิตย์มาสู่ราศีกรกฎ
กรรมวาจาจารย์	กรรมวาจา<อาจารย์	น. อาจารย์ผู้ให้สำเร็จกรรมวาจา คือ คู่สวด

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กรรมาชีพ	กรรม<อาชีพ	น. คำเรียกชนชั้นกรรมกร หรือลูกจ้างผู้หาเลี้ยงชีพด้วยค่าจ้างแรงงานว่า ชนกรรมาชีพ
กรรมาธิการ	กรรม<อธิการ	น. บุคคลที่สภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภาเลือกและตั้งเป็นคณะกรรมการ เพื่อกำทำกิจการ พิจารณาสอบสวน หรือศึกษาเรื่องใดๆ อันอยู่ในอำนาจหน้าที่ของแต่ละสภา แล้วรายงานต่อสภาคณะกรรมการ มี 2 ประเภท คือ คณะกรรมการสามัญและ คณะกรรมการวิสามัญ ฯลฯ
กรินทร์* กรณทร์* คชินทร์* คเชนทร์*	กรี* คช*<อินทร์	น. พญาช้าง
กริยาวิเศษณานุประโยค	กริยาวิเศษณ<อนุประโยค	น. อนุประโยคที่ประกอบกริยาหรือวิเศษณ์ในสังกรประโยค
กษัตราธิราช	กษัตร์<อธิราช	น. พระเจ้าแผ่นดิน
กรุณาธิคุณ	กรุณา<อธิคุณ	น. คุณอันยิ่งใหญ่ คือ กรุณา
กษีรามพุ	กษีร<อัมพุ	น. น้านม
กษีรารณพ	กษีร<อรรณพ	น. ทะเลน้ำนม
กันทรากร	กันทร<อากร	น. ภูเขา
กันยายน	กันยา<อายน	น. ชื่อเดือนที่ 9 ตามสุริยคติ ซึ่งเริ่มด้วยเดือนมกราคม มี 30 วัน, เดือนที่อาทิตยมาสสู่ราศีกันย์
กัมปนาการ	กัมปน<อาการ	น. อาการคือการหว่านไถ
กัมมฐาน	กัมม<ฐาน	น. กรรมฐาน
กัลปาวสาน	กัลป<อวสาน	น. ที่สุดแห่งระยะเวลากัลป์หนึ่ง คือ ช่วงเวลา 4,320,000,000 ปีมนุษย์
กามาทีนพ	กาม<อาทีนพ	น. โทษแห่งกาม
กามาพจร* กามาวจร*	กาม<อวจร	ว. ที่ขังอยู่ในกาม, ที่ท่องเที่ยวอยู่ในกามภพ
กามามิส	กาม<อมิส	น. อามิสคือกาม

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กามารมณ	กาม<อารมณ	น. กามคุณ, อารมณที่น่าใคร่
กาโมทย	กาม<อุทัย	ว. เป็นที่ตั้งขึ้นแห่งความรัก, น่ารัก, เป็นที่เกิดแห่งความรัก
กายาพยพ	กาย<อพยพ	น. ส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น มือ เท้า
การันต์	การ<อันต์	น. ที่สุดอักษร, ตัวอักษรที่ไม่ออกเสียงซึ่งมีไม่ทั้งหมดมาตกกับไว้ เช่น ตัว “ต์” ในคำว่า การันต์
กาลัญญ	กาล<ญ	น. ผู้รู้กาล
กิดาการ	กิตติ<อาการ	น. อาการเล่าลือ, เสียงสรรเสริญ, ข่าวเลื่องลือ
กฏาคร* กฏาคร*	กฏ* กฏ<อาคร	น. เรือนยอด เช่น ปราสาท
กฏาธาร	กฏ<อาธาร	น. ยอด
กุมภัพันธ์	กุมภ<อาพันธ์	น. ชื่อเดือนที่ 2 ตามสุริยคติ ซึ่งเริ่มต้นด้วยเดือนมกราคม มี 28 หรือ 29 วัน, เดือนที่อาทิตยมาสู่วาศีกุมภ์
ชีปนาวุธ	ชีปน<อาวุธ	น. อาวุธซึ่งถูกส่งออกไปจากผิวพิภพเพื่อให้ประหารหรือทำลายในการสงครามโดยมีการบังคับวิถีในตัวเองเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย การบังคับวิถีนี้บังคับเฉพาะตอนขึ้นเท่านั้น
คกคาลัย	คกค<อาลัย	น. แม่น้ำ, น้ำ, น่านน้ำ
คคนางค์* คคคนางค์*	คคน* คคคน<อังค์	น. ไฟ, ส่วนแห่งไฟ
คคนานต์* คคคนานต์*	คคน* คคคน<อันต์	น. ไฟ, สุดไฟ, ขอบไฟ
คชาชาติ	คช<ชาติ	น. ช้าง, หมู่ช้าง
คชาชีพ	คช<อาชีพ	น. คนเลี้ยงช้าง, หมอช้าง, ควาญช้าง
คชาภรณ์	คช<อาภรณ์	น. เครื่องประดับช้าง
คณาจารย์	คณ<อาจารย์	น. คณะอาจารย์, (อาจารย์ที่เป็นหมู่พวกหรืออาจารย์ประจำคณะ)
คณาธิการ	คณ<อธิการ	น. ผู้มีอำนาจในคณะ, ผู้ปกครองคณะ, เรียกภิกษุผู้ทำหน้าที่ในด้านการปกครองคณะสงฆ์ตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาสขึ้นไปว่า พระคณาธิการ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
คณาธิปไตย	คณ<อธิปไตย	น. ระบบการปกครองแบบหนึ่ง ซึ่งปกครองโดยคณะบุคคลจำนวนน้อยของสังคม มักได้แก่ กลุ่มผู้อาวุโส กลุ่มทหาร หรือ กลุ่มปฎิวัติ
คณานุกรม	คณ<อนุกรม	น. ฐานานุกรมของเจ้าคณะใหญ่และรองเจ้าคณะใหญ่ ฝ่ายพระสงฆ์จีนและพระสงฆ์ญวน
ควรโกทร* คัพโกทร*	ควรภ* คัพภ*<อุทร	น. ท้องมีลูก
คมนาการ	คมน<อาการ	น. การไป, การถึง
ครีษมายัน	ครีษม<อายัน	น. จุดสุดทางเหนือ เมื่อดวงอาทิตย์ปรากฏในราวันวันที่ 22 มิถุนายน เป็นจุดในหน้าร้อนมีกลางวันยาวที่สุด
คันถรจนาจารย์	คันถรจนา<อาจารย์	น. อาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์
คุณากร	คุณ<อากร	น. บ่อเกิดแห่งความดี, ที่รวมแห่งความดี
คุณูปการ*	คุณ<อุปการ	น. การอุทิศตนทำความดี
คุโณปการ*		
ฆรวาส	ฆร<อวาส	น. คนผู้อยู่ครองเรือน, คนที่ว่ๆ ไปที่ไม่ใช่บรรพชิตหรือนักบวช
จันทรปราคา	จันทร<อุปราคา	น. ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อ ดวงอาทิตย์ โลก และ ดวงจันทร์โคจรมาอยู่ในแนวเดียวกัน ทำให้เงาของโลก ตกลงบนดวงจันทร์บางส่วนหรือทั้งหมด
จิตกาธาน	จิตก<อาธาน	น. เชิงตะกอน (สำหรับเจ้านาย)
จิตตานุสัสสนา	จิตต<อนุสัสสนา	น. การพิจารณาเห็นจิตเป็นอารมณ์ เป็นข้อ 1 ในสติปัฏฐาน 4
จินตนาการ	จินต<นาการ	น. การสร้างภาพขึ้นในใจ
จุฑาธิปไตย	จุฑา<อธิปไตย	น. พระเจ้าแผ่นดิน
เจตนารมณ	เจตนา<อารมณ์	น. ความมุ่งหมาย
เจโตวิมุตติ	เจต<วิมุตติ	น. ความหลุดพ้นด้วยอำนาจแห่งจิต เป็นโลกุตตรธรรมประการหนึ่ง
ฉันทาคติ	ฉันท<อคติ	น. ความลำเอียงเพราะความรักใคร่ชอบใจ เป็นอคติ 1 ในอคติ 4 ได้แก่ ฉันทาคติ โทสาคติ ภยาคติ โมหาคติ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ชนินทร์	ชน<อินทร์	น. ผู้เป็นใหญ่ในหมู่มนุษย์
ชลธาร	ชล<อาธาร	น. บ่อ, สระ
ชลาลัย	ชล<อาลัย	น. ทะเล, แม่น้ำ, ที่อยู่ของน้ำ
ชลโทร	ชล<อุทร	น. แม่น้ำ, ทะเล, ห้วงน้ำ, ท้องน้ำ
ชยาชีพ	ชยา<อาชีพ	น. นักเดินร่ำ
ชยานุชีพ	ชยา<อนุชีพ	น. ผัวประจำของหญิงงามเมือง
ชินโรส	ชิน<ไอรส	น. พระสงฆ์
ชีวันตราย	ชีว<อันตราย	น. อันตรายต่อชีวิต, อันตรายถึงตาย
ชีวิตินทรีย์	ชีวิต<อินทรีย์	น. ชีวิต
ฐานันดร	ฐาน<อันดร	น. ลำดับในการกำหนดชั้นบุคคล เช่น ยศบรรดาศักดิ์
ฐานานุกรม	ฐาน<อนุกรม	น. ลำดับตำแหน่งยศพระสงฆ์ที่พระราชทาน มีอำนาจตั้งสมณศักดิ์ได้ตามทำเนียบ
ครูณานติ	ครูณ<อาณัติ	น. ตำแหน่งหัวหน้านักเรียน
ดุริยางค์* ตูริยางค์*	ดุริย* ตูริย*<อังค์*	น. เครื่องดีดสีตีเป่า
ตรีโลกศ	ตรีโลก<อีศ	น. พระวิษณุ, พระอาทิตย์
ตณหักษัย	ตณหา<กษัย	ว. ผู้สิ้นตณหา
ตุลาคม	ตุล<อาคม	น. ชื่อเดือนที่ 10 ตามสุริยคติ ซึ่งเริ่มด้วยเดือน มกราคม มี 31 วัน, เดือนที่อาทิตย์มาสู่ราศีตุล
โถมนาการ	โถมน<อาการ	น. การชมเชย
ทรรศนาการ*	ทรรศน* ทัศน*<อาการ	น. อาการดู
ทัศนาการ*		
ทรัพย์การ	ทรัพย์<อากร	น. สิ่งทั้งปวงอันเป็นทรัพย์
ทวิขงค์	ทวิข<องค์	น. พรหมณ์
ทวิชากร	ทวิช<อากร	น. ผู่นก
ทักษิณทก*	ทักษิณ* ทักซิณ*	น. น้ำที่หลังในเวลาทำทานเพื่ออุทิศผลให้แก่ผู้ตาย,
ทักษิณทก*	<อุทก	น้ำที่หลังลงเป็นการแสดงว่ามอบให้เป็นสิทธิ์ขาด, น้ำกรวด คือ น้ำที่ใช้แทนสิ่งของที่ให้ซึ่งใหญ่โตหรือ ไม่มีรูปที่จะหยิบยกให้ได้ เช่น วัด ศาลา บุญกุศล ฯลฯ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ทักษิณายัน	ทักษิณ<อายัน	น. จุดสุดทางใต้ เมื่อดวงอาทิตย์ปรากฏในราวันวันที่ 22 ธันวาคม เป็นจุดในหน้าหนาว มีกลางวันยาวที่สุด
ทัศนูปกรณ์	ทัศน<อุปกรณ์	น. อุปกรณ์ช่วยการเห็น เช่น กล้องโทรทรรศน์ กล้องจุลทรรศน์
ทานาธิปดี	ทาน<อธิบดี	น. เจ้าของทาน
ทิชากร* ทิชาชาติ*	ทิช<อากร, ชาติ	น. ผู้เกิด 2 ครั้ง, หมูนก, นก, พรหมณ์
ทิวชุกรม	ทิว<ชุกรม	น. การทำความเห็นให้ตรง คือ เห็นถูกทาง
ทุกขารมณ	ทุกข<อารมณ	น. ความรู้สึกเจ็บปวด, ความรู้สึกไม่สบายกาย ไม่สบายใจ
เทพาติเทพ	เทพ<อติเทพ	น. เทวดาผู้ยิ่งกว่าเทวดาอื่น
เทพาธิบดี	เทพ<อธิบดี	น. เจ้าแห่งเทวดา, พระอิศวร
เทพินทร์* เทเพนทร์*	เทพ* เทว*<อินทร์	น. จอมเทวดา
เทวินทร์* เทเวนทร์*		
เทวาคาร	เทว<อาคาร	น. ศาลพระภูมิ, ศาลเจ้า
เทวารัณย์	เทว<อารัณย์	น. สวรรค์
เทวาลัย* เทวาวาส*	เทว<อาลัย* อาวาส*	น. ที่ซึ่งสมมุติว่าเป็นที่อยู่ของเทวดา
เทศาจารย์	เทศ<อาจารย์	น. ธรรมเนียมของบ้านเมือง
โทษารมณ	โทษ (โทษ)<อารมณ	น. พระจันทร์
โทสาคติ	โทส<อคติ	น. ความลำเอียงเพราะความโกรธ
ธนาคม	ธน<อาคม	น. การมาแห่งทรัพย์, กำไร
ธนาคาร	ธน<อาคาร	น. นิติบุคคลที่ตั้งขึ้นตามกฎหมาย บริษัทจำกัด หรือ บริษัทมหาชนจำกัดที่ใช้ชื่อหรือคำแสดงชื่อว่าธนาคาร ซึ่งประกอบธุรกิจเกี่ยวกับเงินและธุรกิจหลักทรัพย์
ธนาณัติ	ธน<อาณัติ	น. การส่งเงินทางไปรษณีย์ โดยวิธีผู้ส่งมอบเงินไว้ยังที่ทำการไปรษณีย์แห่งหนึ่งแล้วเจ้าหน้าที่ไปรษณีย์ออกตราสารสั่งให้ที่ทำการไปรษณีย์อีกแห่งหนึ่งจ่ายเงินให้แก่ผู้รับ, ตราสารซึ่งที่ทำการไปรษณีย์แห่งหนึ่งสั่งให้ที่ทำการไปรษณีย์อีกแห่งหนึ่งจ่ายเงิน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ธเนศ* ธเนศวร*	ธน<อึศ* อิศวร*	น. เจ้าแห่งทรัพย์, คนมั่งมี, ท้าวภูเวร
ธโนปจัย	ธน<อุปจัย	น. การสะสมทรัพย์
ธโนศวรรย์	ธน<ไอศวรรย์	น. อิสรภาพเหนือทรัพย์
ธรรมันเตवासิก	ธรรม<อันเตवासิก	น. อันเตवासิก (ศิษย์) ผู้เรียนธรรมวินัย
ธรรมาทิตย	ธรรม<อาทิตย	น. อาทิตยแห่งธรรม คือ พระพุทธเจ้า
ธรรมาธิปไตย	ธรรม<อธิปไตย	น. การถือธรรมเป็นใหญ่, การถือความถูกต้องเป็นใหญ่
ธรรมานุसार	ธรรม<อนุसार	น. ทางหรือวิธีแห่งความยุติธรรม, ความระลึกตามธรรม, ความถูกต้องตามธรรม
ธรรมากิสมัย	ธรรม<อภิสมัย	น. การตรัสรู้ธรรม, ความสำเร็จมรรคผล
ธรรมายตนะ	ธรรม<ายตนะ	น. แดนคือธรรมารมณ, แดนแห่งมนัสคือใจ ได้แก่อารมณ์ที่ใจรู้หรือเรื่องที่ใจรู้
ธรรมารมณ	ธรรม<อารมณ์	น. อารมณ์ที่ใจรู้, อารมณ์ที่เกิดทางใจ
ธรรมาสน	ธรรม<อาสน	น. ที่สำหรับพระภิกษุสามเณรนั่งแสดงธรรม
ธราธิปดี* ธราธิป*	ธรา* ธรณี* <อธิปดี* อธิป*	น. ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน, พระเจ้าแผ่นดิน
ธเรศ* ธรณิศ* ธรณิศร*	อินทร์* อิศร* อิศวร* อีศ*	
ธรณิศวร* ธรณินทร์*		
ธรณิศวร*		
ธเรษตรีศวร	ธเรษตรี<อศวร	น. ผู้เป็นใหญ่ในโลก
ธัญญาหาร	ธัญญ<อาหาร	น. อาหารคือข้าว
ธันวาคม	ธนุ<อาคม	น. ชื่อเดือนที่ 12 ตามสุริยคติ ซึ่งเริ่มด้วยเดือนมกราคม มี 31 วัน, เดือนที่อาทิตย์มาสู่ราศีธนู
ธาดวากร	ธาดุ<อากร	น. บ่อแร่
นคราทร	นคร<อาทร	น. ชื่อกรรมมีหน้าที่ทำความสะอาดให้แก่พระนคร
นครินทร์* บุรินทร์*	นคร* บุร* <อินทร์	น. จอมนคร, เจ้าเมือง
นโคทร	นค<อุทร	น. เว้าเขา, หุบเขา
นภาลัย	นภ<อาลัย	น. ฟากฟ้า, กลางหา

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นมักการ	นม<การ	น. การแสดงความอ่อนน้อมด้วยการกราบไหว้, คำที่ใช้ขึ้นต้นและลงท้ายจดหมายที่มีไปถึง พระภิกษุสามเณร
นโยบาย	นย<อุบาย	น. หลักและวิธีปฏิบัติซึ่งถือเป็นแนวดำเนินการ
นรากร	นร<อากร	น. คน, หมู่คน
นราธิป* นรินทร* นริศ*	นร* มนุช* <อธิป*	น. พระราชา, พระเจ้าแผ่นดิน
นริศร* นริศวร*	อินทร* อิศ* อิศร*	
นเรศวร* มนุชาธิป*	อิศวร*	
นรกานต์	นรก<อันต์	น. นรก
นวกโวกาท	นวก<โวกาท	น. โวกาทเพื่อผู้บวชใหม่
นันทนาการ	นันทน<อาการ	น. กิจกรรมที่ทำตามสมัครใจในยามว่าง เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและ ผ่อนคลายความตึงเครียด, การสรวลเริง
นัยนามพุ	นัยนา<อัมพุ	น. น้ำตา
นาควาโลก	นาคว<อวโลก	น. ชื่อพระพุทธรูปปางหนึ่ง อยู่ในอิริยาบถยืน พระหัตถ์ซ้ายห้อยเอื้อมมาข้างหน้าประทับไว้ ที่พระเพลาข้างซ้าย พระหัตถ์ขวาห้อยลงข้าง พระองค์ตามปกติเอื้อมพระกายผืนพระพักตร์ เหลียวไปข้างหลัง เป็นกิริยาทอดพระเนตร พระนครไพศาลีผิดปรกตคล้ายดูอย่างไว้อาลัย ด้วยจะเป็นการเห็นครั้งสุดท้าย จะไม่ได้เสด็จมา เห็นอีกต่อไป
นาคินทร* นาเคศวร*	นาคว<อินทร* อิศวร*	น. พญาช้าง, พญา
นาเคศ*		
นาโครคินทระ*	นาโครค* อูรค* <อินท	น. พญานาค
อูรเคนทร*		
นามานุกรม	นาม<อนุกรม	น. พจนานุกรมคำวิสามานยนาม
นามานุศาสตร์	นาม<อนุศาสตร์	น. อภิธานคำชื่อ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นิทรากรรมณ์	นิทรา<อากรรมณ์	น. การหลับ
นิศาคม	นิศา<อาคม	น. เวลาโพล้เพล้
นิศาทิ	นิศา<อาทิ	น. เวลาชมูกข่มัว
นิสีทนาการ	นิสีทน<อาการ	น. อาการนั่ง
เนมินทร	เนมิ<ทร	น. ชื่อภูเขาชั้นที่ 5 ในหมู่เขาสัตบริภัณฑ์ที่ล้อมเป็นวงกลมรอบเขาพระสุเมรุ
บทามพุช	บท<อัมพุช	น. บัวบาท, เท้า
บรรณาคม	บรรณ<อาคม	น. ห่องหนังสือ
บรรณาทิกร	บรรณ<อติกร	ก. รวบรวมและจัดเลือกเฟ้นเรื่องลงพิมพ์
บรรณาทิการ	บรรณ<อติการ	น. ผู้จัดเลือกเฟ้น รวบรวม ปรับปรุง และรับผิดชอบเรื่องลงพิมพ์, บุคคลซึ่งรับผิดชอบในการจัดทำ ตรวจแก้ คัดเลือก หรือควบคุมบทประพันธ์หรือสิ่งอื่นในหนังสือพิมพ์
บรรณานุกรม	บรรณ<อนุกรม	น. บัญชีรายชื่อหนังสือที่ใช้ประกอบการค้นคว้า, บัญชีรายชื่อหนังสือในหัวข้อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ยุคใดยุคหนึ่งหรือของผู้เขียนคนใดคนหนึ่ง มักมีรายละเอียดหรือบทวิจารณ์สั้นๆ ประกอบ
บรรณารักษ์	บรรณ<อารักษ์	น. บุคคลที่รับผิดชอบในการบริหารและดำเนินงานในห้องสมุด
ปิตุรงค์	ปิตุ<องค์	น. ปิตา
บุคคลากร	บุคคล<อากร	น. ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล เช่น ในการบรรจุแต่งตั้งเลื่อนขั้น เลื่อนเงินเดือน เป็นต้น, ผู้ปฏิบัติงานตามหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน
บุญญานุภาพ	บุญ<อาานุภาพ	น. อำนาจแห่งบุญ
บุญญาภินิหาร	บุญ<อภินิหาร	น. ความปรารถนาอันแรงกล้าในความดี, บุญที่ให้สำเร็จได้ตามความปรารถนา
บุญญาภิสังขาร	บุญ<อภิสังขาร	น. สภาพที่บุญตกแต่ง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
บุพเพนิวาสานุสสติญาณ	บุพเพนิวาส<อนุสสติญาณ	น. ความรู้เป็นเครื่องระลึกได้ถึงขั้นที่อาศัยอยู่ในก่อน, การระลึกชาติได้
บุษบากร	บุษบ<อากร	ว. อันเต็มไปด้วยดอกไม้ม
บุษบาคม	บุษบ<อาคม	น. ถูดยดอกไม้
บุษบาบัณ	บุษบ<อาบัณ	น. ตลาดดอกไม้
ปทานุกรม	ปท<อนุกรม	น. หนังสือสำหรับค้นคว้าความหมายของคำที่เรียงตามลำดับบท
ประชากร	ประชา<อากร	น. หมู่คน, หมู่พลเมือง (เกี่ยวกับจำนวน)
ประชาคม	ประชา<อาคม	น. ชุมชน, กลุ่มชนซึ่งอยู่ร่วมกันและมีการติดต่อสัมพันธ์กัน
ประชาธิปไตย	ประชา<อธิปไตย	น. ระบบการปกครองที่ถือมติของปวงชนเป็นใหญ่, การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่
ประภาคาร	ประภา<อาคาร	น. กระโจมไฟ
ปริณามัคคี	ปริณาม<อัคคี	น. ไฟธาตุที่ย่อยอาหาร
บริตโตทก	บริตต<อุทก	น. น้ำพระบริตร, น้ำพระพุทธรมนต์
ปฤษฎางค์	ปฤษฎ<อังค์	น. อวัยวะเบื้องหลัง, ส่วนหลัง
ปลายนาการ*	ปลายน* ปลาสน*<อาการ	ก. หนีไป
ปลาสนาการ*		
ปวัตนาการ	ปวัตน<อาการ	น. อาการที่เป็นไป
ปักขาวสาน	ปักข<อวสาน	น. วันสิ้นปักข์, วันเพ็ญหรือวันสิ้นเดือน
ปัจจุสมัย	ปัจจุ<สมัย	น. เวลาเข้ามิด
ปัตตานีกะ* ปัตตานีก*	ปัตติ<อนีกะ* อนีก*	น. กองทัพเหล่าราบ, กองทัพทหารเดินเท้า
ปัทมาสน์	ปัทม<อาสน์	น. สุานบัว
ปาณาติบาต	ปาณ<อติบาต	น. การทำลายชีวิตมนุษย์และสัตว์อื่นๆ, การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต
ไพบรณียากร	ไพบรณียากร	น. ดวงตราไพบรณียากร, ค่าธรรมเนียมที่ต้องเสียสำหรับส่งไพบรณียภัณฑ์ทางไพบรณีย์
ผณินทร* ผณิศวร*	ผณิน<อินทร* อิศวร*	น. พญาจุ คือ นาคราช

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ผลานิสงส์	ผล<อานิสงส์	น. ความไหล่อกแห่งผล (ความดี)
ผลาหาร	ผล<อาหาร	น. อาหารคือลูกไม้
ผัสสาหาร	ผัสส<อาหาร	น. อาหารคือผัสสะ หมายถึงการประจวบกัน แห่งอวัยวะภายใน อวัยวะภายนอกและวิญญาณ เป็นปัจจัยแห่งเจตสิกอันจะพึงเกิดโดยวิธิมิเวทนา เป็นต้นเป็นประการหนึ่งในอาหารทั้ง 4 (อีก 3 อย่าง คือ กวลงการารหาร 1 มโนสังฺกเจตนาหาร 1 และ วิญญาณาหาร 1)
พงศาวลี	พงศ<อาวลี	น. แผนลำดับเครือญาติ
พจนานุกรม	พจน<อนุกรม	น. หนังสือว่าด้วยถ้อยคำในภาษาใดภาษาหนึ่ง เรียงตามลำดับตัวอักษร โดยทั่วไปจะบอก ความหมายและที่มาของคำเป็นต้นด้วย
พจนารถ	พจน<อรรถ	น. เนื้อความของคำพูด
พจน์ดร* พนानดร*	พจน<อันดร	น. ระหว่างป่า, กลางป่า, ภายในป่า
พณาลัย* พนาवास*	พณ* วน*<อาลัย*	น. การอยู่ป่า, ที่อยู่ในป่า
วนาลัย* วนาवास*	อาवास*	
พณาลี* วนาลี*	พณ* วน*<อาลี	น. แนวป่า, ทางป่า, แนวไม้
พนาเวศ	พจน<อาเวศ	น. ป่า
พนาศรม* วนาศรม*	พณ* วน*<อาศรม	น. อาศรมในป่า, ที่อยู่ในป่า
พนาศรัย	พจน<อาศรัย	น. ผู้อยู่ป่า
พยัคฆินทร์*	พยัคฆ<อินทร์	น. พญาเสือโคร่ง
พยัคฆเมรินทร์*		
พรวรรคันต์	พรวรรค<อันต์	น. ตัวอักษรที่สุดวรรค คือ ง ญ ณ น ม
พรวรรษาคม	พรวรรษ<อาคม	น. การเริ่มฤดูฝน
พรวรรษทก* วัสโสทก*	พรวรรษ* วัสส*<อุทก	น. น้ำฝน
พรวรรษบาล	พรวรรษ<อุบาล	น. ลูกเห็บ
พฤตจิกายน	พฤตจิก<อายน	น. ชื่อเดือนที่ 11 ตามสุริยคติ ซึ่งเริ่มด้วยเดือน มกราคม มี 30 วัน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
พฤษภาคม	พฤษภ<อาคม	น. ชื่อเดือนที่ 5 ตามสุริยคติ ซึ่งเริ่มด้วยเดือนมกราคม มี 31 วัน
พลากร	พล<อากร	น. กองทหารเป็นจำนวนมาก
พลาธิการ	พล<อธิการ	น. หน่วยงานของทหารและตำรวจ มีหน้าที่ควบคุมการจัดที่พัก จัดเครื่องใช้ จัดอาหาร ฯลฯ, หัวหน้ากรรมในกองทัพบกซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการนี้
พลานีก	พล<อนีก	น. ทหาร, นักรบที่ต้องใช้กำลังกาย
พักตรากฤติ	พักตร<อาภฤติ	น. โคมหน้า
พันธนาการ	พันธ<อาการ	ก. จอ่งจำ เช่น ฎกพันธนาการ ว. ที่ใช้จอ่งจำ เช่น เครื่องพันธนาการ น. การจอ่งจำ
พันธนาการ	พันธ<อาการ	น. เรือนจำ
พาณาสน์	พาณ<อาสน์	น. คันธนู
พิฆเนศ* พิฆเนศวร*	พิฆน<อิศ* อิศวร*	น. ชื่อเทพองค์หนึ่ง มีเศียรเป็นช้าง ถือว่าเป็นเทพแห่งศิลปะ ถ้าบูชาแล้วป้องกันความขัดข้องที่จะเกิดมีขึ้นไป
พิถยันดร	พิถย<อันดร	น. ระหว่างวิถี
พิทยาคม	พิทยา<อาคม	น. การเล่าเรียนวิชา, เวทมนตร์
พิทยาคาร* วิทยาการ*	พิทยา* วิทยา*<อาคาร	น. โรงเรียน, สถานที่ให้ความรู้
พิทยาลัย	พิทยา<อาลัย	น. โรงเรียนชั้นมัธยมศึกษา
พิมพาภรณ์	พิมพ<อาภรณ์	น. เครื่องประดับร่างกาย
พิราลัย	พิร<อาลัย	ก. ตาย (ไขแก่ เจ้าประเทศราชและสมเด็จพระเจ้าพระยา) น. ที่อยู่ของนักรบ, สวรรค์
พิหเคนทร์	พิหค<อินทร์	น. พญานก
พุทธังกูร* พุทธางกูร*	พุทธ<อังกูร	น. นน่อพระพุทธรเจ้า คือผู้ที่จะได้เป็นพระพุทธรเจ้าในภพภาคหน้า
พุทธานดร	พุทธ<อันดร	น. ช่วงเวลาที่โลกว่างพระพุทธรศาสนา คือช่วงเวลา ที่ศาสนาของพระพุทธรเจ้าองค์หนึ่งสูญสิ้นแล้ว และพระพุทธรเจ้าองค์ใหม่ยังไม่อุบัติ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
พุทฺธาวาส	พุทฺธ<อาวาส	น. ส่วนหนึ่งของวัดประกอบด้วยโบสถ์ วิหาร เจดีย์ ซึ่งใช้เป็นที่พักประกอบสังฆกรรม โดยมีกำแพงกันไว้ต่างหากจากส่วนที่พระภิกษุสามเณรอยู่อาศัย ซึ่งเรียกว่า สังฆาวาส, วัดที่สร้างขึ้นเป็นที่ประกอบสังฆกรรมโดยเฉพาะ โดยไม่มีสังฆาวาส เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)
พุทฺธูปาทกาล	พุทฺธ<อุปปาทกาล	น. ช่วงเวลาที่มีพระพุทธรูปเกิดขึ้นในโลก
เพชรอายุธ	เพชร<อายุธ	น. อาวุธเพชรของพระอินทร์, ชื่อหนึ่งของพระอินทร์
โพชฌงค์	โพชฌ<องค์	น. องค์แห่งธรรมเป็นเครื่องตรัสรู้ มี 7 ประการ, ชื่อพระปริตรที่พระสงฆ์สวดให้คนเจ็บหนักฟัง เรียกว่า สวดโพชฌงค์
ไพรีนทร์* อรินทร์*	ไพรี* อริ*<อินทร์	น. กษัตริย์ผู้เป็นข้าศึก
ไพศาชบุรณมี	ไพศาช<บุรณมี	น. วันเพ็ญเดือน 6
ภยาคติ	ภย<อคติ	น. ความลำเอียงเพราะความกลัว เป็นอคติ 1 ในอคติ 4 ได้แก่ จันทาคติ โทสาคติ ภยาคติ และโมหาคติ
ภันฑาคาร	ภันฑ<อาคาร	น. โรงไว้ของ, คลังเก็บของ
ภันฑารักษ์	ภันฑ<อารักษ์	น. ผู้ดูแลรักษาสิ่งของ โดยมากได้แก่จำพวกโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑสถานเป็นต้น
ภัตตาคาร	ภัตต<อาคาร	น. อาคารที่จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ค่อนข้างใหญ่และหรูหรา
ภิกขาหาร*	ภิกขา* ภิกษา*<อาหาร	น. อาหารที่ได้มาด้วยการขอ
ภิกษาหาร*		
ภินทนาการ	ภินทน<อาการ	น. อาการแตก
ภูเตศวร	ภูต<อิศวร	น. พระศิวะ
ภูมินทร์* ภูมิเศว*	ภูมิ* มหิ*<อินทร์*	น. พระเจ้าแผ่นดิน
มเหศ* มเหศว*	อิศวร* อิศ*	
เกทูปาย	เกท<อุบาย	น. อุบายทำให้เขาแตกกัน, เล่ห์เหลี่ยม, กลอุบาย

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
โภชนาการ	โภชน<อากร	น. ผู้ที่มีความรู้เรื่องโภชนาการแล้วสามารถให้ความรู้และคำแนะนำในเรื่องอาหารแก่บุคคลอื่นต่อไปได้
โภชนาการ	โภชน<อากร	น. วิทยาศาสตร์ประยุกต์แขนงหนึ่ง ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างอาหารกับกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิต
มกราคม	มกร<อาคม	น. ชื่อเดือนที่ 1 ตามสุริยคติ มี 31 วัน
มนทิวาลัย*	มนทิว* มันทิว*<อาลัย	น. เรือหลวง
มนทิวาลัย*		
มโนภินิเวศ	มโน<อภินิเวศ	น. ความมั่นใจ, ความหนักแน่น
มรณานต์	มรณ<อันต์	ว. จนกว่าจะตาย
มฤคินทร* มฤคเณทร*	มฤค<อินทร	น. ราชสีห์
มเหยงค์	มเห<อังค์ (อังคณ)	น. ภูเขา, เนินดิน
มไหศวรรย์	มเห<ไอศวรรย์	น. ความเป็นใหญ่ในแผ่นดิน
มัคคุเทศก์	มัคค<อุเทศก์	น. ผู้นำทาง, ผู้ชี้ทาง, ผู้บอกทาง, ผู้นำเที่ยว
มัญเชฐสิฏิกากร	มัญเชฐสิฏิก<อากร	น. ส่วยฝาง
มัตตัญญู	มัตต<ญู	น. ผู้รู้ประมาณ คือ ความพอเหมาะพอดี
มาราธิราช	มาร<อธิราช	น. พญามาร
มิถุนายน	มิถุน<อายน	น. ชื่อเดือนที่ 6 ตามสุริยคติ ซึ่งขึ้นต้นด้วยเดือนมกราคม มี 30 วัน
มีนาคม	มีน<อาคม	น. ชื่อเดือนที่ 3 ตามสุริยคติ ซึ่งขึ้นต้นด้วยเดือนมกราคม มี 31 วัน
มุขิโลกณะ	มุข<โอโลกณะ	ว. เห็นแก่หน้า, เห็นแก่พวก
มุรินทร์	มุณ<อินทร	น. จอมนักปราชญ์, พระพุทธเจ้า
เมษายน	เมษ<อายน	น. ชื่อเดือนที่ 4 ตามสุริยคติ ซึ่งขึ้นต้นด้วยเดือนมกราคม มี 30 วัน
โมหาคติ	โมห<อคติ	น. ความลำเอียงเพราะความเขลา เป็นอคติ 1 ในอคติ 4 ได้แก่ ฉันทาคติ โทสาคติ ภัยาคติ โมหาคติ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ยชฺฐเวท	ยชฺฐ<เวท	น. ชื่อคัมภีร์ที่ 2 ของพระเวท กล่าวถึงพิธีบูชาสำคัญหลายพิธี เช่น พิธีราชสูยะ พิธีอัศวเมธ รายละเอียดในการประกอบพิธีและเรื่องเล่า แต่งเป็นร้อยแก้ว ส่วนบทสวดเป็นฉันท์นำมาจากฤคเวท
ยชฺฌูปวีต	ยชฺฌ<อุปวีต	น. สายเครื่องหมายวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์และแพศย์ สวมจากซ้ายไปขวา, สายมงคล สายธูร่า หรือสายธูหร่า ของพราหมณ์
ยุคนธร* ยุคันธร*	ยุค<ธ	น. ชื่อภูเขาชั้นที่ 1 ซึ่งเป็นชั้นในที่สุดในหมู่เขาสัตตบริภัณฑ์ ที่ล้อมเป็นวงกลมรอบเขาพระสุเมรุ
ยุคันต์	ยุค<อันต์	น. ที่สุดแห่งยุค
ยุทธานการ	ยุทธาน<อาการ	น. อาการที่รบกัน, การรบกัน
ยุทธานิการ	ยุทธาน<อิการ	น. หน้าที่แห่งการรบ, หน้าที่แผนกการรบ
ยุทโธปกรณ์	ยุทธ<อุปกรณ์	น. วัสดุอุปกรณ์ทั้งปวงและยุทธภัณฑ์ทุกชนิดที่ใช้ในราชการทหาร รวมทั้งเครื่องมือยานยนตร์ ชิ้นส่วนอะไหล่สาธารณูปโภค อันจำเป็นเพื่อปฏิบัติการรบหรือเพื่อดำรงและสนับสนุนกิจกรรม โดยไม่คำนึงถึงว่าจะมีความมุ่งหมายทางธุรการหรือทางการรบ
โยคาพจร*	โยค<อพจร* อวจร*	น. ผู้หยั่งลงสู่ความเพียร, ผู้มีความเพียร
โยคาวจร*		
รถานึก	รถ<อนึก	น. กองทัพเหล่ารถ เป็นส่วนหนึ่งแห่งกระบวนการทัพโบราณ ซึ่งเรียกว่า จตุรงค์พล จตุรงค์โยธา จตุรงค์เสนา หรือ จตุรงค์นิเสนา มี 4 เหล่า ได้แก่ 1. หัตถานึก (กองทัพช้าง, เหล่าทหารช้าง) 2. อัศวานึก (กองทัพม้า, เหล่าทหารม้า) 3. รถานึก (กองทัพเหล่ารถ) 4. ปัตตานึก (กองทัพเหล่าราบ, กองทัพทหารเดินเท้า)
รเถสภะ	รเถ<อุสภะ	น. กษัตริย์ผู้องอาจบนรถรบ, จอมพลรถรบ
รัชชูปการ	รัชช<อุปการ	น. เงินช่วยราชการตามที่กำหนดเรียกเก็บจากราษฎรชายที่มีได้รับราชการทหารเป็นรายบุคคล

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
รัฐาภิบาลโนบาย*	รัฐาภิบาลน*	น. วิธีการปกครองบ้านเมือง
รัฐประศาสนโนบาย*	รัฐประศาสนน* <อุบาย	
รัตตัญญู	รัตต<ญู	น. ผู้รู้กาลนาน, ผู้มีอายุมาก จำกิจการต่างๆ ได้มาก
รัตนวราภรณ์	รัตนวร<อาภรณ์	น. ชื่อตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่จะพระราชทาน ได้ทั่วไปทุกชั้นบุคคลตามพระราชประสงค์ ไม่เกี่ยว ด้วยยศหรือบรรดาศักดิ์
รัตนากร	รัตน<อากร	น. คลังเงินทอง, ทะเล
รัตนารักษ์	รัตน<อาภรณ์	น. เหยียบบำเหน็จส่วนพระองค์ที่สร้างขึ้นสำหรับ พระราชทานแก่ผู้จงรักภักดีและทรงคุ้นเคยรู้จัก เพื่อเป็นเครื่องหมายในพระมหากษัตริย์คุณ
รัตนาวลี	รัตน<อาวลี	น. สร้อยคอที่ทำด้วยเพชรพลอย
ราชกิจจานุเบกษา	ราชกิจจ<อนุเบกษา	น. หนังสือของทางราชการที่ออกเป็นรายสัปดาห์ โดยสำนักงานราชกิจจานุเบกษา สำนักเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี สำหรับลงประกาศเกี่ยวกับกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนประกาศ ของกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ รวมทั้งประกาศ เกี่ยวกับการจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วน บริษัท
ราชาธิปไตย	ราช<อธิปไตย	น. ระบบการปกครองแบบที่มีพระราชาเป็นใหญ่
ราชาธิราช	ราช<อธิราช	น. พระราชาผู้เป็นใหญ่กว่าพระราชาอื่นๆ
ราชาวลี	ราชา<อาวลี	น. เชื้อสายของพระราชา
ราชินิกุล	ราชินี<กุล	น. ตระกูลฝ่ายพระราชินี
ราชินูปถัมภ์	ราชินี<อุปถัมภ์	น. ความอุปถัมภ์ของพระราชินี ใช้ว่า พระบรมราชินูปถัมภ์
ราชูปถัมภ์*	ราช<อุปถัมภ์	น. ความอุปถัมภ์ของพระราชา ใช้ว่า พระบรมราชูปถัมภ์
ราชโองการ	ราช<โองการ	น. ราชโองการ, คำสั่งราชการของพระราชา
ราชโหวต	ราช<โหวต	น. คำสั่งสอนของพระราชา ใช้ว่า พระบรมราชโหวต

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ราชาไศวรย์	ราช<ไศวรย์	น. ราชมบัติ
ฤคเวท	ฤ<คเวท	น. ชื่อคัมภีร์ที่ 1 ของพระเวท ใช้ภาษาสันสกฤตรุ่นเก่าที่สุด ประพันธ์เป็นฉันท มีอายุประมาณ 500 ถึง 1,000 ปีก่อนพุทธกาล
เลขาธิการ	เลขา<อธิการ	น. ผู้ดำรงตำแหน่งบริหารระดับสูงตำแหน่งหนึ่ง เช่น เลขาธิการสหประชาชาติ เลขาธิการรัฐสภา เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน เลขาธิการสมาคม
เลขานุการ	เลขา<อนุการ	น. ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับหนังสือหรืออื่นๆ ตามที่ผู้บังคับบัญชาสั่ง
โลกุตระ	โลก<อุตระ	ว. เหนือโลก, พันวิสัยของโลก
โลกันตร์	โลก<อันตร์	น. ชื่อนรกขุมหนึ่งเป็นที่ลงโทษที่หนักที่สุดไม่ผิดไม่เกิด
โลกาธิปตี* โลเกศ*	โลก<อธิปตี* อีศ*	น. ผู้เป็นใหญ่ในโลก, จอมโลก
โลกาธิปไตย	โลก<อธิปไตย	น. การถือโลกเป็นใหญ่
โลกาภิวัตน์	โลก<อภิวัตน์	น. การแพร่กระจายไปทั่วโลก, การที่ประชาคมโลก ไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้สัมผัสพันธ์หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง ซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศเป็นต้น
โลกามิส	โลก<อามิส	น. เครื่องล่อใจให้ติดอยู่ในโลก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส
วทัญญู	วท<ญู	ว. เอื้อเฟื้อ, เผื่อแผ่, ใจดี, ใจบุญ
วนานต์	วน<อันต์	น. ชายป่า
วณิชชากร	วณิช<ชากร	น. พวกพ่อค้า
วโนทยาน	วน<อุทยาน	น. สวนป่า
วสุนธรา* พสุนธรา*	วสุ* พสุ<ธรา	น. แผ่นดิน, พื้นดิน
วัชราสน์	วัชร<อาสน์	น. ทำนั้งขัดสมาธิเพชร
วัชรินทร์* วัชรินทร์*	วัชร<อินทร์	น. พระอินทร์
วัดถาวรณ*	วัดถ<อาภรณ์*	น. เครื่องประดับคือผ้า
วัดถาลังการ*	อลังการ*	

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วันทนาการ	วันทน<อาการ	น. การไหว้
วิทยาลัย	วิทยา<อาลัย	น. สถานศึกษาในระดับสูง สอนวิชาชีพเฉพาะอย่าง
วิเทศุบาย	วิเทศ<อุบาย	น. นโยบายการต่างประเทศ
วิเรนทร์	วิร<อินทร์	น. จอมนักรบ, พระเจ้าแผ่นดิน
วิวัฒนาการ	วิวัฒน<อาการ	น. กระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือคลี่คลายไปสู่ภาวะที่ดีขึ้นหรือเจริญขึ้น เช่น วิวัฒนาการแห่งมนุษยชาติ
เวทางค์	เวท<อังก์	น. วิชาประกอบการศึกษาพระเวท มี 6 อย่าง
เวทนต์* เวทนต์ะ*	เวท<อันท์* อันตะ*	น. ชื่อคัมภีร์หนึ่งที่ถือว่าอาตมอันเป็นที่มาของทุกสิ่งทุกอย่าง คัมภีร์นี้อ้างคัมภีร์อุปนิษัทรุ่นแรกเป็นหลัก ซึ่งคัมภีร์เหล่านั้นอยู่ในระยะสุดท้ายของคัมภีร์พระเวท จึงได้ชื่อว่า เวทนต์ คือ ที่สุดแห่งคัมภีร์พระเวท, ชื่อปรัชญาอินเดียฝ่ายพระเวท
ศรายุธ	ศร<อายุธ	น. อารุธคือศร
ศรารรณ	ศร<อารรณ	น. เครื่องกำบังลูกศร คือ โล่
ศาสตราจารย์	ศาสตร<อาจารย์	น. ตำแหน่งทางวิชาการชั้นสูงสุดของสถาบันระดับอุดมศึกษา
ศาสนูปถัมภก	ศาสน<อุปถัมภก	น. ผู้ทะนุบำรุงศาสนา, ถ้าใช้แก่พระมหากษัตริย์เรียกว่า องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก
ศิราภรณ์	ศิร<อาภรณ์	น. เครื่องประดับศีรษะ เช่น พระมาลา มงกุฎ กรอบหน้า ผ้าโพกหัว
ศิโรรัตน์	ศิร<รัตน์	น. เพชรประดับหัว
ศิโรเวฐน์	ศิร<เวฐน์	น. ผ้าโพก
ศิวาลัย* สิวาลัย*	ศิว* สิว<อาลัย	น. ที่ประทับของพระศิวะ, ที่อยู่อันเกษมสุข
ศึกษาธิการ	ศึกษา<อธิการ	น. เจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่ดูแลควบคุมเกี่ยวกับการศึกษาระดับอำเภอ จังหวัด และเขตการศึกษา เรียกว่า ศึกษาธิการอำเภอ ศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการเขต, ชื่อกระทรวงที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษา การศาสนา และการวัฒนธรรม

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ศุภางค์	ศุภ<อังค์	ว. มีรูปงาม
เศวตงค์	เศวต<องค์	ว. มีตัวขาว
เศวตัมพร*	เศวต<อัมพร	น. ชื่อนิยายในศาสนาเซนหรือเดียรถีย์นิครนถ์
เศวตามพร*		ซึ่งประพุดิตนเป็นผู้นุ่งห่มผ้าขาว
สภทาคามีผล*	สภทาคามี* สภทาคามี*	น. ธรรมที่พระสภทาคามีได้บรรลุ
สภทาคามีผล*	<ผล	
สภทาคามีมรรค*	สภทาคามี* สภทาคามี*	น. ทางปฏิบัติที่ให้สำเร็จเป็นพระสภทาคามี
สภทาคามีมรรค*	<มรรค	
สตางค์	สต<อังค์	น. เหยียดกระษปณปลีกย่อย 100 สตางค์ เป็น 1 บาท, อักษรย่อว่า ส.ต., โดยปริยายหมายถึง เงินที่ใช้สอย, ชื่อมาตราซึ่งตามวิธีประเพณีสำหรับกำหนดน้ำหนักเท่ากับเงิน 0.15 กรัม, มาตราวัดน้ำฝนเท่ากับ 1 ใน 10 ของทศางค์
สภาจาร	สภา<อาจารย์	น. ขนบธรรมเนียมขององค์การหรือสถานที่ประชุม
สรณาคมน์	สรณ<อาคมน์	น. การยึดเอาเป็นที่พึ่งที่ระลึก, ในพระพุทธศาสนาหมายถึง การถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก เรียกว่า ไตรสรณคมน์ หรือ ไตรสรณาคมน์
สรวิ้งคาร	สรวิ<อังคาร	น. ถ้ำถ่านที่ปะปนกับกระดูกชิ้นเล็กชิ้นน้อยของศพที่เผาแล้ว
สวนาการ*	สวณ* เสวณ*<อาการ	น. อาการฟัง, การฟัง, การได้ฟัง
เสวนาการ*		
สวรคาลัย	สวรค<อาลัย	น. ตาย (ใช้แก่เจ้านายชั้นสูง)
สังฆาณัติ	สังฆ<อาณัติ	น. กฎข้อบังคับของคณะสงฆ์ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญญัติขึ้นโดยคำแนะนำของสังฆสภาตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2488 ปัจจุบันเรียก พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สังฆาธิการ	สังฆ<อธิการ	น. พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ นับตั้งแต่ตำแหน่งเจ้าคณะภาคลงมาจนถึงตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เรียกว่า พระสังฆาธิการ
สังฆานุสติ	สังฆ<อนุสติ	น. การระลึกถึงคุณพระสงฆ์ เป็นกรรมฐานอย่างหนึ่ง
สังฆาวาส	สังฆ<อาวาส	น. บริเวณที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ ประกอบด้วยกุฏิ หอฉัน ศาลาการเปรียญ เป็นต้น
สัตถันดร	สัตถ<อันดร	น. ชื่อกัปหรือกัลป์หนึ่งซึ่งถือว่าคนเสื่อมจากศีลธรรม อย่างที่สุด มีการรบราฆ่าฟันกัน ไม่รู้จักญาติพี่น้อง
สัตยาเคราะห์	สัตย<อาเคราะห์	น. การยึดถือความจริงเป็นหลักการต่อสู้ เพื่อความเป็นธรรมในสังคม โดยใช้วิธีต่อสู้แฟง ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายหรือคำสั่งที่ไม่ยุติธรรม แต่ไม่ใช้วิธีรุนแรง
สัทินทรีย์	สัทธา<อินทรีย์	น. ความมีใจเชื่อ, ความเลื่อมใส
สัมภเวสี	สัมภ<เวสี	น. ผู้แสวงหาที่เกิด ในคติของศาสนาพราหมณ์ หมายถึงคนที่ตายไปแล้ววิญญาณกำลังแสวงหา ที่เกิด แต่ยังไม่ได้เกิดในกำเนิดใดกำเนิดหนึ่ง, ผู้ต้องเกิด, สัตว์โลก
สารัตถ* สารัตถะ*	สาร<ัตถ* ัตถะ*	น. เนื้อหาหลัก, ใจความสำคัญ, ความคิดสำคัญของเรื่อง
สารานุกรม	สาร<อนุกรม	น. หนังสือที่รวบรวมความรู้ทุกแขนงหรือ เฉพาะแขนงใดแขนงหนึ่ง มักเรียงตามลำดับอักษร
สิงหาคม	สิง<ห<าคม	น. ชื่อเดือนที่ 8 ของปีสุริยคติ ซึ่งเริ่มด้วยเดือน มกราคม มี 31 วัน
สิงหาสน์	สิง<หาสน์	น. ราชอาสน์หรือที่ประทับ ทำเป็นแท่นหรือ เติ่งจมูกสิงห์
สิทธิอาจารย์	สิทธิ<อาจารย์	น. อาจารย์ผู้สำเร็จ, ฤษี
สิทธิอันต์	สิทธิ<อันต์	น. ลัทธิหรือความเห็นที่ตกลงกันแล้ว, หลัก

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สุขารมณ	สุข<อารมณ	น. อารมณที่มีสุข, เรียกหลักที่ถือความสุขทางผัสสะ หรือโลกียสุขในชีวิตปัจจุบันเป็นสิ่งสูงสุดหรือ เป็นความดีสูงสุดของชีวิตว่า คติสุขารมณ
สุขัมบดี	สุข<าบดี	น. ชื่อพระอินทร์, ผัวของนางสุชาดา
สุรางคณา	สุ<อังกนา	น. นางสวรรณ
สุรางคนางค์	สุรางคณา<องค์	น. ชื่อเทพยและฉันทมี 28 คำ คือ มี 7 วรรค วรรคละ 4 คำ
สุราลัย	สุ<อาลัย	น. ที่อยู่ของเทวดา, สวรรค์
สุริยุปราคา	สุริย<อุปราคา	น. ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และโลกโคจรมายู่ในแนวเดียวกัน ดวงจันทร์จึงบัง แสงอาทิตย์ที่ส่องมายังโลก เป็นเหตุให้เห็นดวงอาทิตย์ มืดเป็นบางส่วนหรือทั้งหมด
เสนาธิการ	เสนา<อธิการ	น. ตำแหน่งนายทหารผู้ทำหน้าที่หาและให้ข่าวสาร ประมาณการ ให้ข้อเสนอนะ ทำแผนและคำสั่ง กำกับ ดูแลทางฝ่ายอำนวยการ และติดต่อประสานงาน ระหว่างผู้บังคับบัญชากับหน่วยทหาร แต่ไม่มีหน้าที่ สั่งการบังคับบัญชาหน่วยทหาร
เสนางค์	เสนา<อังก	น. ส่วนแห่งกองทัพโบราณ มี 4 ส่วน คือ พลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้า
แสนยากร	แสนย<อากร	น. หมู่ทหาร, กองทัพ
แสนยานุภาพ	แสนย<อานุภาพ	น. อำนาจทางทหาร
หัตถาจารย์	หัตถ<าจารย์	น. ผู้ฝึกช้าง, หมอช้าง, ความรู้ช้าง
หัตถาภรณ์*	หัตถ<อาภรณ์*	น. สร้อยมือ
หัตถาลังการ*	อลังการ*	
หัตถานิก	หัตถ<อนิก	น. กองทัพช้าง, เหล่าทหารช้าง
หัตถาโหระ	หัตถ<อาโหระ	น. ความรู้ช้าง, ทหารช้าง
หิมาลัย	หิม<อาลัย	น. ชื่อเทือกเขาอยู่ทางทิศเหนือของอินเดีย ยอดเขามี หิมะปกคลุมตลอดปี, ที่อยู่ของหิมะ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
หุตอาจารย์	หุต<อาจารย์	น. ผู้รู้ในการบูชา
เหมายัน	หิม<อายัน	น. จุดสุดทางใต้ เมื่อดวงอาทิตย์ปรากฏในราวันวันที่ 22 ธันวาคม เป็นจุดในหน้าหนาว มีกลางวันยาวที่สุด
โหราจารย์	โหรา<อาจารย์	น. ผู้ชำนาญในวิชาโหราศาสตร์
โหรดาจารย์	โหด<อาจารย์	น. พรหมณ์พวกหนึ่งมีหน้าที่สวดสวดดีและอาราธนาเทพต่างๆ ให้มาร่วมในพิธีบูชาบวงสรวง
อนาคามีผล	อนาคามี<ผล	น. ธรรมที่พระอนาคามีได้บรรลุ
อนาคามีมรรค	อนาคามี<มรรค	น. ทางปฏิบัติที่จะให้สำเร็จเป็นพระอนาคามี
อนุศาสนาจารย์	อนุศาสน<อาจารย์	น. อาจารย์ผู้อบรมศีลธรรมของหน่วยราชการ
อภิชนาธิปไตย	อภิชน<อธิปไตย	น. ระบบการปกครองแบบหนึ่งที่มีอภิชนเป็นใหญ่
อภินันทนาการ	อภินันทน<อาการ	น. ความยินดียิ่ง เช่น ด้วยอภินันทนาการ หมายถึงให้ด้วยความยินดียิ่ง
อรรถกถาจารย์	อรรถกถา<อาจารย์	น. อาจารย์ผู้แต่งอรรถกถา
อรุโณทัย	อรุณ<อุทัย	น. เวลาตั้งขึ้นแห่งอรุณ, เวลาพระอาทิตย์เพิ่งขึ้น, เวลาเช้าตรู่
อักษรานุกรม	อักษร<อนุกรม	น. หนังสือสำหรับค้นชื่อเรียงลำดับตามตัวอักษร
อันทนาการ	อันท<อาการ	ว. รูปไข่, กลมรี
อิตตาทิปไตย	อิตตา<อธิปไตย	น. การถือตนเองเป็นใหญ่, ระบบการปกครองที่ผู้นำมีอำนาจเด็ดขาดและไม่จำกัด
อัทธายุ	อัทธ<อายุ	น. ชั่วอายุ, ชั่วชีวิต
อภัยตมวิทยา	อภัยตม<มน<วิทยา	น. วิชาว่าด้วยจิต
อัสวานิก* อัสสานิก*	อัสว* อัสส<อนิก*	น. กองทัพม้า, เหล่าทหารม้า
อัสสานิก*	อนิก*	
อานาปานัสสติ	อานาปาน<สติ	น. สติที่กำหนดลมหายใจเข้าและลมหายใจออก
อาวัชนาการ	อาวัชน<อาการ	น. ความรำพึง, การรำพึง
อำมาตยาธิปไตย	อำมาตย<อธิปไตย	น. ระบบการปกครองที่ขุนนางหรือข้าราชการเป็นใหญ่
อินทราวุธ	อินทร<อาวุธ	น. สายรุ้ง, สายฟ้า, อาวุธพระอินทร์

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อิสริยาภรณ์	อิสริย<อาภรณ์	น. ตราเครื่องประดับเกียรติยศ เรียกเป็นสามัญว่า เหรียญตรา
อิสินธร	อิสิ<ธร	น. ชื่อภูเขาชั้นที่ 2 ในหมู่เขาสัตบริภัณฑ์ที่ล้อมเป็นวงกลมรอบเข้าพระสุเมรุ
อุตตรายัน	อุตตร<อายัน	น. จุดสุดทางเหนือ เมื่อดวงอาทิตย์ปรากฏในราวันวันที่ 22 มิถุนายน เป็นจุดในหน้าร้อน มีกลางวันยาวที่สุด
อุตราวรรต*	อุตร<ววรรต* วัฏ*	น. การเวียนซ้าย ว. เวียนไปทางซ้าย คือเวียนซ้าย
อุตราวัฏ*		ทางซ้ายอย่างทวนเข็มนาฬิกา
อุตราษาม*	อุตร* อุตตร<	น. ดาวฤกษ์ที่ 21 มี 5 ดวง เห็นเป็นรูปครุฑหรือช้างพัง
อุตตราสาพีหะ*	อาษาม* อาสาพีหะ*	
อุตราสงค์	อุตร<อาสงค์	น. จีวรสำหรับห่ม

1.1.2 คำนาม>คำนาม พบคำสมาสจำนวน 76 คำ

1.1.2.1 คำนาม>คำนาม ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 47 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กรรมพันธุ์	กรรม>พันธุ์	ว. มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์
กิเลสมาร	กิเลส>มาร	น. กิเลสที่นับว่าเป็นมารอย่างหนึ่ง
เกียรติคุณ	เกียรติ>คุณ	น. ชื่อเสียงโดยคุณงามความดี
เกียรติภูมิ	เกียรติ>ภูมิ	น. เกียรติเพราะความนิยม
เกียรติยศ	เกียรติ>ยศ	น. เกียรติโดยฐานะตำแหน่งหน้าที่หรือชาติชั้นวรรณะ
เกียรติศักดิ์	เกียรติ>ศักดิ์	น. เกียรติ, เกียรติตามฐานะของแต่ละบุคคล
คันธมาทน์	คันธ>มาทน์	ว. ที่มีกลิ่นหอมทำให้สัตว์มีวาสนา น. ชื่อภูเขา เรียกว่า ภูเขาคันธมาทน์ คือ ภูเขาผาหอม
คุณนาม	คุณ>นาม	น. คำคุณที่มาใช้เป็นนาม เช่น ความดีความชอบ
จักรปาณี* จักรปาณี*	จักร>ปาณี* ปาณี*	น. ผู้มีจักรในมือ คือ พระวิษณุ หรือ พระนารายณ์
จันทรเศขร	จันทร>เศขร	น. ผู้มีพระจันทร์เป็นปิ่น คือ พระอิศวร
ชาติธรรม	ชาติ>ธรรม	ว. มีความเกิดเป็นธรรมดา
ชาเยนทร์* ชาเยศ*	ชายา>อินทร์* อิศ*	น. เมีย

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ตจ>สาร	ตจ>สาร	น. ต้นไม้ไม่มีผิวเปลือกแข็ง, ต้นไม้ไม่มีเปลือกเป็นแก่น
ทาน>ศีล	ทาน>ศีล	ว. มีการให้เป็นปกติ
เทพธิดา* เทวธิดา*	เทพ* เทว*>ธิดา	น. เทวดาผู้หญิง
เทพบุตร	เทพ>บุตร	น. เทวดาผู้ชาย
ธน>สาร	ธน>สาร	น. ทรัพย์สมบัติที่เป็นแก่นสาร, ทรัพย์สมบัติ
ธรรม>นาถ	ธรรม>นาถ	น. ผู้รักษากฎหมาย, (ผู้มีธรรมเป็นที่พึ่ง)
ธัญ>เบญจก	ธัญ>เบญจก	น. ธัญชาติทั้ง 5 ได้แก่ 1. ศาลิ ข้าวสาลี 2. วรีหิ ข้าวเปลือก 3. ศุก ลูกเดือย 4. ศิมพี ถั่ว 5. กษุทร ข้าวกษุทร
ธุม>เกตุ	ธุม>เกตุ	น. ไฟ, ดาวหาง, ดาวตก, สิ่งที่เป็นหมอกเป็นควัน เกิดขึ้นในอากาศผิดธรรมดา มีรูปคล้ายธงเป็นต้น
นร>พยัคฆ์	นร>พยัคฆ์	น. สมิ้งมิงชาย คือ คนเก่งกาจราวกับเสือ
นร>สิงห์* นร>สีห์*	นร>สิงห์* สีห์*	น. คนปานสิงห์, นักรบผู้มหาโยธิน
นาม>ไธย	นาม>ไธย	น. ชื่อตั้ง, ทินนาม
บท>ภาชน์	บท>ภาชน์	น. บทที่ไขความ
บท>มालย์	บท>มालย์	น. เท้าผู้มีบุญ
บริณ>ายก>รตน์	บริณ>ายก>รตน์	น. ขุนพลแก้ว เป็นสมบัติประการ 1 ในสมบัติ 7 ประการของพระเจ้าจักรพรรดิ
ปโย>ชนม์	ปโย>ชนม์	น. ผู้มีน้ำเป็นที่เกิด คือ เมฆ
ประเทศ>ราช	ประเทศ>ราช	น. เมืองที่มีเจ้าผู้ครองเมืองของตนเอง แต่อยู่ภายใต้ อำนาจควบคุมดูแลและคุ้มครองของพระมหากษัตริย์ ของอีกประเทศหนึ่ง ซึ่งเจ้าเมืองประเทศราชนั้นมี หน้าที่ส่งเครื่องราชบรรณาการถวายเป็นประจำ และ ในเวลาเกิดศึกสงคราม ต้องเกณฑ์กำลังทหารเข้าร่วม กองทัพหลวงด้วย
ปัทม>ปาณี	ปัทม>ปาณี	น. ผู้มีดอกบัวในมือ คือพระพรหม พระวิษณุ, ชื่อหนึ่ง หรือปางหนึ่งของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ พระหัตถ์ ทรงดวงบัว

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
บุปผวิกิติ	บุปผ>วิกิติ	น. ดอกไม้ที่ทำให้แปลก, ดอกไม้ที่ทำให้วิจิตรต่างๆ
พนัสดม	พนัส>ดม (ตม)	น. ป่ามีด, ป่าทึบ
พรหมปุโรหิต	พรหม>ปุโรหิต	น. พรหมณ์ชั้นสูง, ชื่อพรหมหมูหนึ่งอยู่ในสวรรค์ อันสูงกว่าชั้นพรหมปาริธช, ชื่อคัมภีร์แพทย์ว่าด้วย ต้นเหตุที่มนุษย์เกิด
พรหมธาดา	พรหม>ธาดา	น. พระพรหมผู้สร้าง
เพชรปาณี* วชิรปาณี*	เพชร* วชิร*>ปาณี*	น. ผู้ถือวชิระ คือ พระอินทร์, (ผู้มีเพชรหรือวชิระ อยู่ในมือ)
วชิรหัตถ์*	หัตถ์*	
มยุรอาสน์	มยุร>อาสน์	น. พระผู้มีนกกยุงเป็นอาสนะ หมายถึง พระชั้นทกumar หรือพระสกันทกumar เพราะพระชั้นทกumarทงมี นกยุงเป็นพาหนะ
มรณธรรม	มรณ>ธรรม	ว. มีความตายเป็นธรรมดา
มุณีกุญชร	มุณี>กุญชร	น. พระนามพระพุทธเจ้า
ยุพราช* ยุพราชา*	ยุพ* ยุว*>ราช* ราชา*	น. รัชทายาทที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสถาปนา ขึ้นเป็นตำแหน่งสมเด็จพระเจ้ายุพราช โดยพระราชทาน ยุพราชาภิเษกหรือโดยพิธีอย่างอื่น สุดแต่จะทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ, พระราชกุมารที่ได้รับอภิเษก หรือทรงรับแต่งตั้งอยู่ในตำแหน่งที่จะสืบราชสมบัติ เป็นพระเจ้าแผ่นดินต่อไป
ยุวราช* ยุวราชา*		
ราชินีนาถ	ราชินี>นาถ	น. พระราชินีที่ทรงได้รับพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ ให้ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ แผ่นดินแทนพระองค์และทรงได้รับการสถาปนา พระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ, พระเจ้าแผ่นดินที่เป็นผู้หญิง
วนอุทยาน	วน>อุทยาน	น. ป่าสงวนที่มีลักษณะธรรมชาติสวยงาม เช่น มีน้ำตก ถ้ำ และทางราชการได้เข้าไปปรับปรุงตกแต่ง สถานที่ให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน
โศกศัลย์	โศก>ศัลย์	ก. เป็นทุกข์เดือดร้อนเหมือนถูกศรแทง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สังขกร	สัง>กร	น. ผู้มีสังข์อยู่ในมือ คือ พระนารายณ์
หงส>รถ	หงส>รถ	น. พระผู้มีหงส์เป็นพาหนะ คือ พระพรหม
อนุสาสนีปาฏิหาริย์	อนุสาสนี>ปาฏิหาริย์	น. การสอนเป็นอัศจรรย์ หมายถึง คำสั่งสอนอันอาจ จูงใจคนให้นิยมเชื่อถือไปตามได้อย่างน่าอัศจรรย์
อัต>เหตุ	อัต>เหตุ	ว. เพราะตนเป็นเหตุ, เห็นแก่ตัว
อาเทศนาปาฏิหาริย์	อาเทศนา>ปาฏิหาริย์	น. การดักใจเป็นอัศจรรย์ หมายถึง การดักใจ ทลายใจคนได้อย่างน่าอัศจรรย์
อิทธิปาฏิหาริย์	อิทธิ>ปาฏิหาริย์	น. ฤทธิ์เป็นอัศจรรย์ หมายถึง การแสดงฤทธิ์ที่พันวิสัย ของสามัญมนุษย์ได้อย่างน่าอัศจรรย์

1.1.2.2 คำนาม>คำนาม มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 29 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กมล>าสน์	กมล>าสน์	น. ผู้มีบัวเป็นที่นั่ง คือ พระพรหม
กาย>อินทรีย์*	กาย>อินทรีย์	น. ร่างกายซึ่งเป็นใหญ่ในการสัมผัส
กาเยน>ทรี*		
กรินทร์* กรเณ>ทรี*	กริน* กรี* คช*>อินทร์*	น. ช้างสำคัญ, ช้างที่ควรยกย่อง, ช้างใหญ่, ช้างศึก, ช้างพระอินทร์
คชิน>ทรี* คเชน>ทรี*	อิศวร*	
กิริ>น>ศวร*		
ค>ชา>ธ>าร	คช>อา>ธ>าร	น. ช้างทรง, ช้างพระที่นั่ง, เครื่องแต่งหลังช้าง ชนิดหนึ่ง มี 3 อย่าง คือ 1. พระคชาธารเครื่องม่น 2. พระคชาธารพุดตานทอง 3. พระคชาธารกาญจณฉัตร
ฆ>าน>ิน>ทรี>*	ฆ>าน>อิน>ทรี>*	น. จมูกซึ่งเป็นใหญ่ในการดมกลิ่น
จ>ัก>ข>ุ>น>ทรี>*	จ>ัก>ข>ุ>อิน>ทรี>*	น. ตาซึ่งทำหน้าที่ดูรูป
ชี>ว>ห>า>น>ทรี>*	ชี>ว>ห>า>อิน>ทรี>*	น. ลิ้นซึ่งเป็นใหญ่ในการลิ้มรส
ท>ิค>ม>พ>ร	ท>ิค>อ>ม>พ>ร	น. ชื่ออวัยวะในศาสนาเชนหรือเดียวยัตยินิกรรณ ซึ่งประพาดติดเป็นคนเปื่อย, ผู้มีฟ้าเป็นเครื่องนุ่งห่ม หมายความว่า ไม่นุ่งผ้า

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
เทพารักษ์* สุรารักษ์*	เทพ* สุร*>อารักษ์	น. เทวดาผู้ดูแลรักษาหรือคุ้มครองที่แห่งใดแห่งหนึ่ง
เทเวศ* เทเวศร์*	เทว>อีศ* อิศร* อิศวร*	น. เทวดาผู้เป็นใหญ่, หัวหน้าเทวดา, พระราชา, เจ้านาย
เทเวศวรร*		
ธาราธิคุณ	ธารา>อธิคุณ	น. เกณฑ์น้ำฝนซึ่งมากที่สุด (ของแต่ละปี)
นครินทร์* บุรินทร์*	นคร* บุร*>อินทร์	น. เมืองใหญ่
นคินทร์* นคินทร์*	นค>อินทร* อินทร์*	น. เขาใหญ่
นราธิเบนท์* ภูธรเศ*	นราธิป* ภูธร* ภูป*	น. พระมหากษัตริย์, พระเจ้าแผ่นดิน
ภูธรเศวร* ภูบดินทร์*	ราช*>อินทร์	
ภูเบนท์* ภูเบศ*		
ภูเบศวรร* ราเชนทร์*		
บุญญาธิการ	บุญญ>อธิการ	น. บุญที่ได้กระทำไว้มากยิ่ง
บุญญาธิสมภาร	บุญญ>อธิสมภาร	น. บุญที่ได้สั่งสมไว้มากยิ่ง
ปักษานดร*	ปักษ* ปักช*>อันดร	น. ฝ่ายอื่น, อีกฝ่ายหนึ่ง
ปักขันดร*		
พนาราม	พน>อาราม	น. ป่าอันรื่นรมย์
พรหมินทร์*	พรหม>อินทร์* อิศวร*	น. พระพรหมผู้เป็นใหญ่
พรหเมนทร์*		
พรหเมศวร*		
ภวันดร	ภว>อันดร	น. ภพอื่น, ภพภายนอก
มณินทรีย์	มน>อินทรีย์	น. ใจซึ่งเป็นใหญ่ในการรับรู้ธรรมารมณ์ คือ อารมณ์ ที่เกิดทางใจ
เมฆินทร์	เมฆ>อินทร์	น. เมฆ
ลักษณะการ	ลักษณ>อาการ	น. ลักษณะที่ปรากฏให้เห็น
วชิราวุธ	วชิร>อาวุธ	น. ผู้มีวชิระเป็นอาวุธ คือ พระอินทร์
วิชาชีพ	วิชา>อาชีพ	น. วิชาที่จะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ เช่น วิชาแพทย์ วิชาช่างไม้ วิชาช่างยนต์
ศักรินทร์* ศักรณทร์*	ศักร>อินทร์	น. พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่
สิทธิ์ตตะ* สิทธารถ*	สิทธิ์>อัสตะ, อรรถ	น. ผู้ที่สำเร็จความมุ่งหมายแล้ว

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สุรินทร์* สุเรนทร์* อมรินทร์* อมเรนทร์* อมเรศ* อมเรศวร*	สุร* อมร*>อินทร์*	น. พระอินทร์, (เทวดาผู้เป็นใหญ่)
โสตินทรีย์	โสต>อินทรีย์	น. หูซึ่งเป็นใหญ่ในการฟังเสียง

1.2 หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ พบคำสมาสจำนวน 748 คำ

1.2.1 คำวิเศษณ์<คำนาม พบคำสมาสจำนวน 718 คำ

1.2.1.1 คำวิเศษณ์<คำนาม ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 630 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กฏุกผล	กฏุก<ผล	น. ผลอันเผ็ดร้อน
กตเวที	กต<เวที	น. ผู้ประกาศคุณท่าน, ผู้สนองคุณท่าน
กนิษฐภคินี	กนิษฐ<ภคินี	น. น้องหญิง
กนิษฐภาดา	กนิษฐ<ภาดา	น. น้องชาย
กรณียกิจ	กรณีย<กิจ	น. กิจที่พึงทำ, หน้าที่อันพึงทำ
กรรบาลิกพัสตร์	กรรบาลิก<พัสตร์	น. ผ้าอันทอด้วยฝ้าย คือ ผ้าฝ้าย
กรรมชรูป	กรรมช<รูป	น. รูปของคนและสัตว์, รูปที่เกิดแต่กรรม
กรรมชวาท	กรรมช<วาท	น. ลมเกิดแต่กรรม คือ ลมเกิดในกรรมวิเวลาดลอบบุตร ได้แก่ ลมแบ่ง
กลียุค	กลี<ยุค	น. ชื่อยุคที่ 4 ของจตุรยุคตามคติของพราหมณ์ ในยุคนี้ธรรมะของมนุษย์ลดลงเหลือเพียง 1 ใน 4 ส่วน เมื่อเทียบกับในสมัยกฤตายุค และอายุของมนุษย์ ก็สั้นลงโดยไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน
กัณห์กรรม	กัณห์<กรรม	น. ธรรมฝ่ายดำ คือ อกุศล
กัณห์ปักษ์*	กัณห์<ปักษ์	น. ฝ่ายดำ คือ ข้างแรม
กาฬปักษ์*		
กัปปีการก	กัปปี<การก	น. ผู้ปฏิบัติภิกษุในเรื่องปัจจัย 4 คือ จีวร อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กัปปิยภัณฑ	กัปปิย<ภัณฑ	น. สิ่งของที่ควรแก่ภิกษุ ได้แก่ ปัจจัย 4 คือ จีวร อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และสิ่งอื่นๆ เช่น ร่ม รองเท้า
กัปปิยโฆหาร	กัปปิย<โฆหาร	น. โฆหารที่ควรแก่ภิกษุ เช่น เรียกเงินตราว่า กัปปิยภัณฑ, ถ้อยคำสำนวนที่เหมาะสมแก่กาลเทศะ
กัลยาณมิตร	กัลยาณ<มิตร	น. ชื่อเพลงไทยทำนองหนึ่ง, (เพื่อนที่ดีงาม)
กาศิกพัสตร์	กาศิก<พัสตร์	น. ผ้าเนื้อละเอียดมาจากแคว้นกาสิ
กาฬปักชี	กาฬ<ปักชี	น. ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นเมื่umarดาออกไฟแล้วได้ 5 เดือน ยังอยู่ในเขตเรือนไฟ มีอาการร้องไห้แล้วหอบ หรือร้องไห้เมื่อหลับ สะดุ้งผวาตื่นตกใจ
กาฬโรค	กาฬ<โรค	น. ชื่อโรคระบาดอย่างร้ายแรงชนิดหนึ่ง มักมีอาการ บวม누่น้ำที่รักแร้เป็นต้น
กาฬวาท	กาฬ<วาท	น. ลมพายุใหญ่อย่างหนึ่ง
กาฬพฤกษ์	กาฬ<พฤกษ์	น. ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ลำต้นดำ ใบอ่อนสีแดง ดอกเล็ก สีแดงคล้ำแล้วเปลี่ยนเป็นสีชมพูอมส้ม ฝักใหญ่อ่อนล้น ผิวขรุขระ ด้านข้างมีสัน เป็นพรรณไม้ ที่นำเข้ามาปลูก
กิตติมศักดิ์	กิตติม<ศักดิ์	ว. ยกย่องเพื่อเป็นเกียรติยศ
ขุททกนิกาย	ขุทท<กนิกาย	น. ชื่อคัมภีร์นิกายที่ 5 แห่งพระสูตรตันตปิฎก แปลว่า หมวดเล็กน้อย รวบรวมข้อธรรมะที่ไม่มีอยู่ใน 4 นิกาย ข้างต้น มี 15 เรื่อง ซึ่งมีธรรมบทและชาดกรวมอยู่ในคัมภีร์นี้ด้วย
คมิกภัต	คมิก<ภัต	น. อาหารที่เตรียมถวายภิกษุก่อนที่ท่านจะเดินทาง
ครุกรรม	ครุ<กรรม	น. กรรมหนัก มีทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล การได้บรรลุนิพพานสมบัติเป็นครุกรรมฝ่ายกุศล การกระทำอนันตริยกรรมเป็นครุกรรมฝ่ายอกุศล
ครุภัณฑ	ครุ<ภัณฑ	น. ของที่ใช้ทนทาน เช่น ตู้ โต๊ะ เก้าอี้
คัมภีร์ภาพ	คัมภีร์<ภาพ	น. ความลึกซึ้ง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
คฺยหฐาน*	คฺยห<ฐาน, ประเทศ	น. อวัยวะที่ลับ ใช้ว่า พระคฺยหฐาน
คฺยหประเทศ*		
คฺยห<หस्थ्य	คฺยห<स्थ्य	น. ความลับที่ควรปิดบัง
โฆ<วิส	โฆ<วิส	น. ภูพิช ว. มีพิษร้าย
จตุ<กาลธาตุ	จตุ<กาลธาตุ	น. ธาตุกาล 4 คือ ว่างน้ำ เจตมูลเพลิง แคนเตร พนมสวรรณค์
จตุ<ทิพยคันธา	จตุ<ทิพยคันธา	น. กลิ่นทิพย์ 4 ประการ คือ ดอกพิกุล ชะเอมเทศ มะกล่ำเครือ ชิงแครง
จตุ<บท	จตุ<บท	น. สัตว์ 4 เท้า
จตุ<บริษัท	จตุ<บริษัท	น. บริษัท 4 เหล่า ถ้าเป็นพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ถ้าเป็นราชบริษัทหรือประชุมชน ทั่วไป ได้แก่ กษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี สมณะ
จตุ<ปัจจัย	จตุ<ปัจจัย	น. เครื่องอาศัยเลี้ยงชีวิตของบรรพชิตในพุทธศาสนา 4 อย่าง คือ จีวร (ผ้านุ่งห่ม) บิณฑบาต (อาหาร) เสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) คิลานเภสัช (ยา)
จตุ<ปาริสุทธิศีล	จตุ<ปาริสุทธิศีล	น. ศีลคือความบริสุทธิ์ หรือ ศีลคือเครื่องให้บริสุทธิ์ 4 ประการ คือ 1. สำรวมในพระปาติโมกข์ 2. สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ 3. เลี้ยงชีพโดยทางชอบ 4. บริโภคปัจจัยด้วยการพิจารณา
จตุ<โลกบาล	จตุ<โลกบาล	น. ท้าวจตุมหาราช, หัวหน้าเทวดาในสวรรค์ ชั้นจตุมหาราช มีหน้าที่รักษาโลกในทิศทั้ง 4 เรียกว่า ท้าวจตุโลกบาล คือ 1. ท้าวธตรฐ 2. ท้าววิรุฬหก 3. ท้าววิรูปักษ์ 4. ท้าวกุเวร
จตุ<สดมภ์*	จตุ< จัต<สดมภ์	น. วิธีจัดระเบียบราชการบริหารส่วนกลาง
จตุ<สดมภ์*		ในสมัยโบราณโดยตั้งกรมหรือกระทรวงใหญ่ขึ้น 4 กรม คือ กรมเมือง กรมวัง กรมคลัง กรมนา มีเสนาบดี เจ้ากระทรวงว่าการในแต่ละกรมนั้น

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
จตุรคณายก	จตุรค<นายนก	น. ชื่อกลอนกลบทโบราณ มีบังคับพิเศษ คือ กลอนแต่ละวรรค แบ่งออกเป็น 4 จังหวะ จังหวะละ 2 คำ คำเริ่มต้นของทุกจังหวะใช้คำเดียวกันซ้ำตลอด คำที่ 2 กับคำที่ 4 ใช้เสียงพยัญชนะเดียวกัน และ คำที่ 6 กับคำที่ 8 ใช้เสียงพยัญชนะเดียวกัน เช่น จักกรีดจักกรายจักย้ายจักย่อง
จตุรคพล*	จตุรค<พล* โยธา*	น. กองทัพมีกำลัง 4 เหล่า คือ เหล่าช้าง เหล่าม้า เหล่ารถ เหล่าราบ, หมากรุก
จตุรคโยธา*		
จตุรคเสนา*		
จตุรพัคตร*	จตุร* จัตุร*<พัคตร*	ว. ผู้มี 4 หน้า คือ พระพรหม
จัตุรพัคตร*	มุข*	
จตุรมุข* จัตุรมุข*		
จตุรพิธพร	จตุรพิธ<พร	น. พร 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ใช้ในการให้พรขอให้มีความอายุยืน มีผิวพรรณผ่องใส มีความสุขกายสุขใจ และมีกำลังแข็งแรง
จตุรภูษ* จัตุรภูษ*	จตุร* จัตุร*<ภุช	ว. ผู้มี 4 แขน คือ พระนารายณ์
จตุรภูมิ	จตุร<ภูมิ	น. ภูมิ 4 คือ 1. กามาวจรภูมิ ภูมิของผู้ท่องเที่ยวในกามภพ 2. รูปาวจรภูมิ ภูมิของผู้ท่องเที่ยวในรูปภพ 3. อรูปาวจรภูมิ ภูมิของผู้ท่องเที่ยวในอรูปภพ 4. โลกุตระภูมิ ภูมิอันพ้นจากโลก
จตุรยุค	จตุร<ยุค	น. ยุคทั้ง 4
จตุรเวท* จตุรเพท*	จตุร<เวท* เพท*	น. ชื่อคัมภีร์พระเวท 4 คัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ ในยุคพระเวท คือ ฤคเวท ยજุรเวท สามเวท และ อถรรพเวทหรืออาถรรพเวท
จันทวาทา	จันท<วาทา	น. ลมร้าย
จาทุกรณีย์*	จาทุ* จาตุร*<กรณีย์,	น. ราชกิจ 4 อย่าง คือ 1. ตัดสินความเมือง
จาทูรราชการ*	ราชการ	2. บำรุงราษฎร 3. บำรุงผลประโยชน์บ้านเมือง 4. ป้องกันพระนคร

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
จาตุมหาราช*	จาตุ<มหาราช*	น. ชื่อสวรรค์ชั้นแรกแห่งสวรรค์ 6 ชั้น ได้แก่
จาตุมหาราชิกา*	มหาราชิกา*	จาตุมหาราชหรือจาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตดี มีท้าวจาตุมหาราชทั้ง 4 ผู้รักษาโลกในทิศทั้ง 4 ร่วมกันปกครอง, เรียกหัวหน้าเทวดาผู้มีหน้าที่ รักษาโลกในทิศทั้ง 4 ว่า ท้าวจาตุมหาราช
จาตุรงคสันนิบาต	จาตุรงค<สันนิบาต	น. การประชุมพร้อมด้วยองค์ 4 ประการ คือ 1. วันนั้นดวงจันทร์เสวยมาฆฤกษ์ (ดวงจันทร์เดิน มาถึงดาวฤกษ์ชื่อมฆา) 2. พระสงฆ์ 1,250 รูป มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย 3. พระสงฆ์ที่มา ประชุมกันวันนั้นล้วนได้รับเอหิภิกขุอุปสัมปทา 4. พระสงฆ์เหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น นับเป็นวันสำคัญวันหนึ่งในพระพุทธศาสนา
จิตรลดา	จิตร<ลดา	น. ชื่อกายัพชนิหนึ่ง, เครือเถาชนิดหนึ่ง
จิรกาล	จิร<กาล	น. กาลนาน, เวลาช้านาน
จุณณียบพ	จุณณีย<บพ	น. บทบาลีเล็กน้อย ที่ยกขึ้นแสดงก่อนเนื้อความ
จุทสมสูตริน	จุทสม<สูตริน	น. วันที่ 14 ทางสุริยคติ
จุลกฐิน	จุล<กฐิน	น. เรียกพิธีทอดกฐินที่ต้องทำตั้งแต่บั้นฝ้าย ทอ เย็บ ย้อมผ้ากฐิน และถวายสงฆ์ให้เสร็จในวันเดียว, โดยปริยายหมายความว่า งานที่ต้องทำอย่างขุลงน งุ่นวายเพื่อให้เสร็จทันเวลาอันจำกัด
จุลชีพ* จุลชีวัน*	จุล<ชีพ* ชีวัน* ชีวิน*	น. สิ่งมีชีวิตขนาดเล็กมาก มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น
จุลชีวัน*		ต้องดูด้วยกล้องจุลทรรศน์ ส่วนมากมีเซลล์เดียว
จุลทรรศน์	จุล<ทรรศน์	น. กล้องขยายดูของเล็กที่ไม่สามารถเห็นได้ ด้วยตาเปล่า
จุลพน	จุล<พน	น. ชื่อกัณฑ์ที่ 6 ของมหาชาติ
จุลภาค	จุล<ภาค	น. เครื่องหมายวรรคตอนรูปดังนี้ , สำหรับคั่น วรรคตอนของข้อความ, จุลลูกน้ำ, ภาคเล็ก

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
จุลวรรค	จุล<วรรค	น. ชื่อคัมภีร์ที่ 4 ในพระวินัยปิฎก, ชื่อมาตราปักษคณนา คือ ปักษถ้วน 3 ปักษ ปักษชาติ 1 ปักษ เป็นจุลวรรค
จุลสาร	จุล<สาร	น. สิ่งตีพิมพ์ที่บอกเรื่องต่างๆ ที่น่าสนใจ ออกมาเป็นคราวๆ ไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน
ฉกษัตริย์	ฉ<กษัตริย์	น. กษัตริย์ 6 พระองค์, ชื่อกัณฑ์ที่ 12 ของมหาชาติ
ฉทวาร	ฉ<ทวาร	น. ทวารทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ
ฉทานศาลา	ฉ<ทานศาลา	น. ศาลาเป็นที่ทำทาน 6 แห่ง
ฉศก	ฉ<ศก	น. เรียกปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 6 เช่น ปีชวดฉศก จุลศักราช 1346
ฉัพพรรณรังสี	ฉัพพรรณ<รังสี	น. รัศมี 6 ประการ คือ 1. นิล เขียวเหมือนดอกอัญชัน 2. पीต เหลืองเหมือนหรรดาลทอง 3. โลहित แดงเหมือน ตะวันอ่อน 4. โอทาท ขาวเหมือนแผ่นทอง 5. มัญญะฐู สีหงสบาทเหมือนดอกแข่งหรือหงอนไก่ 6. ประภัสสร เลื่อมพรายเหมือนแก้วผลึก
ชราภาพ	ชรา<ภาพ	น. ความแก่ด้วยอายุ, ความชำรุดทรุดโทรม
ชุนหปักษ*	ชุนห* ศกุล<ปักษ	น. ช้างขึ้น, เวลาช้างขึ้น
ศกุลปักษ*		
ไชยเภท	ไชย<เภท	น. เด็กที่มีอายุแต่เดือนที่ 1 ไป
ญะยธรรม*	ญะย* ไญย<ธรรม	น. ธรรมที่ควรรู้
ไญยธรรม*		
ดุลภาค	ดุล<ภาค	น. ภาวะที่เสมอกัน
ดุลยภาพ	ดุลย<ภาพ	น. ความเท่ากัน, ความเสมอกัน
ตรีกาย	ตรี<กาย	น. พระกายทั้ง 3 ของพระพุทธเจ้า ตามคติ พระพุทธศาสนา นิกายมหายาน คือ 1. ธรรมกาย 2. สัมโภคกาย 3. นิรมาณกาย ซึ่งบางที่เรียก รูปกาย
ตรีกาล	ตรี<กาล	น. กาลทั้ง 3 คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต, เวลาทั้ง 3 คือ เช้า กลางวัน เย็น

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ตรีภาพพิษ	ตรี<ภาพพิษ	น. พิษกาฬ 3 อย่าง คือ กระชาย รากข่า รากกะเพรา
ตรีภูฏ	ตรี<ภูฏ	น. ชื่อเขา 3 ยอดในไตรภูมิ, มี 3 ยอด
ตรีโกณ	ตรี<โกณ	น. รูปสามเหลี่ยม
ตรีจีวร* ไตรจีวร*	ตรี* ไตร*<จีวร	น. ผ้า 3 ผืน หมายถึง ผ้าของภิกษุ คือ อันตรวาสก (สบง) อุตสาธก (จีวร) และ สังฆาฏิ (ผ้าทาบ)
ตรีฉินทลามกา	ตรี<ฉินทลามกา	น. ของแก้ลามกให้ขาดไป 3 อย่าง คือ โกฐน้ำเต้า สมอไทย รงทอง
ตรีญาณรศ	ตรี<ญาณรศ	น. รศสำหรับรู้ 3 อย่าง คือ ไล่หมาก รากสะเดา เถาบอะระเพ็ด
ตรีทิพ* ไตรทิพ*	ตรี* ไตร*<ทิพ	น. สวรรค์ชั้นดาวดึงส์, สวรรค์ชั้นที่ 2 หรือชั้นวิเศษสุด, สวรรค์ทั่วไป
ตรีทิพยรส	ตรี<ทิพยรส	น. รสทิพย์ 3 อย่าง คือ โกฐกระดุก เนื้อไม้ อบเชยไทย
ตรีทวารสา	ตรี<ทวารสา	น. ของแก้มันเหลวเสีย 3 อย่าง คือ เมล็ดโหระพา ผลกระวาน ผลราชดัด
ตรีทูต	ตรี<ทูต	น. ผู้แทนคนที่ 3, ลักษณะบอกอาการของคนเจ็บหนัก ใกล้ตาย
ตรีโทษ	ตรี<โทษ	น. อาการไข้ที่ลม เสมหะ เลือด ประชุมกัน 3 อย่าง ให้โทษ, ไข้หนักจนจะตาย
ตรีธารทิพย์	ตรี<ธารทิพย์	น. ของทิพย์ที่ทน 3 อย่าง คือ รากไทรย้อย รากราชพฤกษ์ รากมะขามเทศ
ตรีเนตร* ตรีโลจน์*	ตรี<เนตร* โลจน์*	น. ชื่อหนึ่งของพระอิศวรหรือพระศิวะ แปลว่า ผู้มี นัยน์ตา 3 ตา
ตรีบถ	ตรี<บถ	น. ที่ซึ่งทางทั้ง 3 มาจดกัน, ทางสามแพร่ง
ตรีบุร	ตรี<บุร	น. เมืองอันมีป้อมค่าย 3 ชั้น, 3 ชั้น, ป้อม 3 ชั้น
ตรีปิฎก* ไตรปิฎก*	ตรี* ไตร*<ปิฎก	น. พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามี 3 ปิฎก คือ พระวินัย เรียก วินัยปิฎก พระสุตตร เรียก สุตตันตปิฎก พระอภิธรรม เรียก อภิธรรมปิฎก อนึ่งพระอภิธรรมโดยมากเรียกว่า ปรมัตถ์

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ตรีปิณฑผล	ตรี<ปิณฑผล	น. ผลแก้ดี 3 อย่าง คือ เจตมูลเพลิงเทศ ผักแพวแดง รากกะเพรา
ตรีผลสมุตถาน	ตรี<ผลสมุตถาน	น. ที่เกิดแห่งผล 3 อย่าง คือ ผลมะตูม ผลยอ ผลผักชีลา
ตรีผลา	ตรี<ผลา	น. ชื่อผลไม้ 3 อย่างประกอบขึ้นใช้ในตำรายาไทย หมายถึง สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม
ตรีพิษจักร	ตรี<พิษจักร	น. จักรพิษ 3 อย่าง คือ กานพลู ผักชีล้อม ผลจันทร์เทศ
ตรีเพชรสมคุณ	ตรี<เพชรสมคุณ	น. คุณเสมอเพชร 3 อย่าง คือ วานหางจระเข้ ผักราชพฤกษ์ รงทอง
ตรีภพ* ตรีภูมิ*	ตรี* ไตร*<ภพ* ภูมิ*	น. ภพทั้ง 3 คือ กามภพ รูปภพ และอรูปภพ,
ตรีภูว* ตรีโลก*	ภูว* โลก*, จักร	ตามไสยศาสตร์ว่าได้แก่ สวรรค์ มนุษย์โลก บาตาล
ไตรจักร* ไตรภพ*		
ไตรภูมิ*		
ตรีมธุระ	ตรี<มธุระ	น. ของมีรสดี 3 อย่าง คือ น้ำตาล น้ำผึ้ง น้ำมันเนย
ตรีมูรติ	ตรี<มูรติ	ว. มีรูป 3 อย่าง คือ รูปพระพรหม รูปพระวิษณุ รูปพระศิวะ น. ชื่อเรียกเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ มี 3 องค์ คือ พระพรหม (พระผู้สร้าง) พระวิษณุหรือพระนารายณ์ (พระผู้รักษา) และ พระศิวะหรือพระอิศวร (พระผู้ทำลาย)
ตรีรัตน์* ไตรรัตน์*	ตรี* ไตร*<รัตน์	น. แก้วทั้ง 3 คือ พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์
ตรีโลกนาถ	ตรี<โลกนาถ	น. พระพุทธเจ้า, พระอินทร์, พระศิวะ
ตรีโลหะ* ตรีโลก*	ตรี<โลหะ* โลก*	น. แร่ทั้ง 3 คือ ทองแดง ทองเหลือง ทองหล่อระฆัง, หรืออีกตำราหนึ่งว่า ทองคำ เงิน ทองแดง
ตรีวาตผล	ตรี<วาตผล	น. ผลแก้ลม 3 อย่าง คือ ผลสะค้าน ผลพริกไทย ข่า
ตรีศก	ตรี<ศก	น. เรียกปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 3 เช่น ปีระกา ตรีศก จุลศักราช 1343

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ตรีศูล	ตรี<ศูล	น. หลาวสามง่ามเป็นศาสตราประจำหัตถ์พระอิศวร
ตรีสมุตถาน	ตรี<สมุตถาน	น. สมุตถาน 3 อย่าง คือ ดี เสมหะ ลม
ตรีสันนิบาตผล	ตรี<สันนิบาตผล	น. ผลแก้สันนิบาต 3 อย่าง คือ ผลดีป्ली รากพริกไทย รากกะเพรา
ตรีसार	ตรี<सार	น. แก่น 3 อย่าง คือ แสมสาร แสมทะเล ขี้เหล็ก, หรืออีกอย่างหนึ่ง รส 3 อย่าง เป็นคำแพทย์ ใช้ในตำรายาไทย ประสงค์เอา เจตมูลเพลิง สะค้าน ข้ำพลู
ตรีสินธุรส	ตรี<สินธุรส	น. รสน้ำ 3 อย่าง คือ รากมะตูม เทียนขาว น้ำตาลกรวด
ตรีสุคนธ์	ตรี<สุคนธ์	น. กลิ่นหอม 3 อย่าง คือ ใบกระวาน อบเชยเทศ รากพิมเสน
ตรีสุรผล	ตรี<สุรผล	น. ยามีผลกล้ำ 3 อย่าง คือ สมุลแว้ง เนื้อไม้ เทพทาโร
ตรีเสมหผล	ตรี<เสมหผล	น. ผลแก้เสมหะ 3 อย่าง คือ ผลข้ำพลู รากดีป्ली รากมะกล่ำ
ตรีอมฤต	ตรี<อมฤต	น. ของไม่ตาย 3 อย่าง คือ รากกล้วยตีบ รากกระดอม มะกอก
ตรีอากาศผล	ตรี<อากาศผล	น. ผลแก้อากาศธาตุ 3 อย่าง คือ ขิง กระลำพัก อบเชยเทศ
ตรีพิธพวรรณ	ตรีพิธ<พวรรณ	น. ชื่อกลบทชนิดหนึ่ง, ชื่อโคลง 4 ประเภทหนึ่ง
ตรียมก	ตรี<ยมก	น. ชื่อกลบทชนิดหนึ่ง
ไตรทวาร	ไตร<ทวาร	น. ทวารทั้ง 3 คือ กาย เรียก กายทวาร วาจา เรียก วจิตวาร ใจ เรียก มโนทวาร
ไตรเพท	ไตร<เพท	น. ชื่อคัมภีร์ศาสนาพราหมณ์ในสมัยพระเวท มี 3 คัมภีร์ คือ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท
ไตรภาคี	ไตร<ภาคี	น. 3 ฝ่าย, เรียกสนธิสัญญาที่มีคู่สัญญา 3 ฝ่าย ว่า สนธิสัญญาไตรภาคี

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ไตรรงค์	ไตร<รงค์	น. 3 สี, เรียกธงชาติไทยซึ่งมี 3 สี 5 แถบ คือ แดง ขาว น้ำเงิน ขาว แดง ว่า ธงไตรรงค์
ไตรลักษณ์	ไตร<ลักษณ์	น. ลักษณะที่เป็นสามัญทั่วไป 3 ประการ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความมิใช่ตัวตน
ไตรวิม	ไตร<วิม	น. วิม 3 คือ กิเลสวิม กรรมวิม วิปากวิม
ไตรวิชา	ไตร<วิชา	น. วิชา 3 คือ วิชาพระลึกชาติหนหลังได้ 1 วิชารู้ความตายความเกิดของคนและสัตว์ 1 วิชารู้ในทางทำให้สิ้นกิเลส 1
ไตรสรณคมน์	ไตร<สรณคมน์	น. การถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก
ไตรสิกขา	ไตร<สิกขา	น. สิกขา 3 คือ ศีล เรียกว่า สीलสิกขา สมาธิ เรียกว่า จิตสิกขา และ ปัญญา เรียกว่า ปัญญาสิกขา
ถาวรวัตถุ	ถาวร<วัตถุ	น. สิ่งที่ยั่งยืนเพื่อให้มั่นคงยั่งยืน เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ
อุปารหบุคคล	อุปารห<บุคคล	น. บุคคลที่ควรนำกระดุกบรจฺสุณูปไว้บูชา ได้แก่ พระพุทฺธเจ้า เป็นต้น
ทวาทศมณฑล	ทวาทศ<มณฑล	น. ชื่อมาตราวัดจักรวาศี เท่ากับ 2 อัฒจักรเป็น 1 จักรวาศี คือ ทวาทศมณฑลหนึ่ง, กลมโดยรอบครบ 12 ราศี
ทวิชาติ	ทวิ<ชาติ	น. นก, พรหมณ์, ผู้เกิด 2 หน
ทวิบท	ทวิ<บท	น. สถานที่ที่ทางทั้ง 2 ตัดผ่านกัน, สี่แยก
ทวิบท* ทวิบาท*	ทวิ<บท* บาท*	น. สัตว์ 2 เท้า
ทวิภาค	ทวิ<ภาค	น. 2 ส่วน
ทวิภาคี	ทวิ<ภาคี	ว. 2 ฝ่าย น. เรียกสัญญาระหว่างประเทศ ที่มีคู่สัญญา 2 ฝ่าย ว่า สัญญาทวิภาคี
ทศกัณฐ์	ทศ<กัณฐ์	น. ผู้มี 10 คอ คือ ท้าวราพณ์ในเรื่องรามเกียรติ์
ทศชาติ	ทศ<ชาติ	น. 10 ชาติ, ชื่อคัมภีร์ชาดกว่าด้วยเรื่องพระพุทธเจ้า ครั้นยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ 10 ชาติ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ทศทิศ	ทศ<ทิศ	น. ทิศทั้ง 10 คือ ทิศทั้ง 8 ทิศเบื้องบน 1 ทิศเบื้องล่าง 1
ทศนิยม	ทศ<นิยม	น. จำนวนจริงในรูปเลขฐาน 10 โดยกำหนดจุดจุดหนึ่งให้อยู่ข้างหน้า หรืออยู่ระหว่างตัวเลขต่างๆ
ทศเบญจกุล	ทศ<เบญจกุล	น. เครื่องเผ็ดร้อน 10 อย่างตามตำราแพทย์โบราณ
ทศพร	ทศ<พร	น. พร 10 ประการ, ชื่อกัณฑ์ที่ 1 ของมหาชาติ ว่าด้วยพร 10 ประการ
ทศพล	ทศ<พล	น. ผู้มีกำลัง 10 เป็นพระนามของพระพุทธเจ้า
ทศพิธราชธรรม	ทศพิธ<ราชธรรม	น. จริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ หรือคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง มี 10 ประการ ได้แก่ 1. ทาน - การให้ 2. ศีล - การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย 3. บริจาค - ความเสียสละ 4. อาชชวะ - ความซื่อตรง 5. มัททวะ - ความอ่อนโยน 6. ตบะ - การข่มกิเลส 7. อักโกธะ - ความไม่โกรธ 8. อวิหิงสา - ความไม่เบียดเบียน 9. ขันติ - ความอดทน 10. อวิโรธนะ - ความไม่คลาดจากธรรม
ทศมาส	ทศ<มาส	น. 10 เดือน
ทศวรรษ	ทศ<วรรษ	น. รอบ 10 ปี
ทักษิไณยบุคคล	ทักษิไณย<บุคคล	น. บุคคลผู้ควรรับทักษิณา
ทัศนียภาพ	ทัศนีย<ภาพ	น. ภาพที่น่าดู มักใช้หมายถึงภูมิประเทศที่สวยงาม
ทัฬหิกรรม	ทัฬหิ<กรรม	น. เครื่องทำให้มัน ได้แก่ ไข่อความที่ชักมาอ้างเพื่อให้คำพูดของตนมั่นคง
ทัฬหิกรรม	ทัฬหิ<กรรม	น. การกระทำให้มันคงขึ้น ได้แก่การที่ท่าซ้างไปเพื่อให้มันคงกรณีที่การกระทำครั้งแรกไม่สมบูรณ์ มักใช้ในพิธีสงฆ์
ทารุณกรรม	ทารุณ<กรรม	น. การกระทำอย่างโหดร้าย
ทิสฐธรรม	ทิสฐ<ธรรม	น. ภพนี้, ชาตินี้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ทิพจักขุ* ทิพยจักขุ*	ทิพ* ทิพย*<จักขุ*	น. ตาทิพย์ คือ จะดูอะไรเห็นได้ทั้งหมด เป็นอภิญญา
ทิพยเนตร*	เนตร*	อย่าง 1 ในอภิญญา 6
ทิพโสตร* ทิพยโสตร*	ทิพ* ทิพย*<โสตร*	น. หูทิพย์ คือ จะฟังอะไรได้ยินทั้งหมด เป็นอภิญญา
	โสตร*	อย่าง 1 ในอภิญญา 6
ทิพยญาณ	ทิพย<ญาณ	น. ความรู้อันเป็นทิพย์
ทิพยรส	ทิพย<รส	น. รสทิพย์, รสเลิศ
ทีฆชาติ*	ทีฆ* เทียรฆ*<ชาติ	น. ฐ
เทียรฆชาติ*		
ทีฆนิกาย	ทีฆ<นิกาย	น. ชื่อคัมภีร์นิกายแรกแห่งพระสูตรตันตปิฎก แปลว่า หมวดยาว รวบรวมพระสูตรขนาดยาวไว้ในหมวดนี้
ทีฆสระ	ทีฆ<สระ	น. สระที่มีเสียงยาวในภาษาบาลีได้แก่ อา อี อุ เอ โอ ในภาษาสันสกฤต ได้แก่ อา อี อุ เอ โอ ไอ ฤ ฌ ฌา ในภาษาไทย ได้แก่ อา อี อือ อุ เอ แอ โอ ออ เออ เอีย เอือ อัว ฤ ฌา
ทุทรรคนิยม	ทุทรรคน<นิยม	น. ทฤษฎีที่ถือว่า โลก ชีวิตและมนุษย์ เป็นสิ่งเลวร้าย ที่สุด, การมองโลกในแง่ร้าย
ทุพพลภาพ	ทุพพล<ภาพ	ว. หย่อนกำลังความสามารถที่จะประกอบการทำงาน ตามปกติได้
ทุพภิกขภัย	ทุพภิกข<ภัย	น. ภัยอันเกิดจากข้าวยากมากแพงหรือ การขาดแคลนอาหารในบ้านเมือง
เทวภาวะ	เทว<ภาวะ	น. ความเป็น 2, ความเป็นคู่, พยัญชนะที่ซ้อนกัน 2 ตัว
เทวสุคนธ์	เทว<สุคนธ์	น. กลิ่นหอม 2 อย่าง คือ กลิ่นที่เกิดจากรากบุปผนา และรากมะขาง
เทียรฆราตร	เทียรฆ<ราตร	น. ราตรียาว, กาลนาน ว. มีราตรียาว, มีกาลนาน
ไทยทาน	ไทย<ทาน	น. ของสำหรับทำทาน
ไทยธรรม	ไทย<ธรรม	น. ของทำบุญต่างๆ, ของถวายพระ
ธีรภาพ* เสถียรภาพ*	ธีร* เสถียร*<ภาพ	น. ความมั่นคง, ความแน่นอน, ความคงตัว, ความไม่เปลี่ยนแปลง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ธีรราช	ธีร<ราช	น. กษัตริย์ผู้เป็นปราชญ์
ธูวดารา	ธูว<ดารา	น. ดาวเหนือ
ธูวภาค	ธูว<ภาค	น. เส้นแวงอันไม่เปลี่ยนที่แห่งดาวซึ่งประจำที่อยู่
ธูวมณฑล	ธูว<มณฑล	น. แถบขั้วโลก
ธูวษัฏ	ธูว<ษัฏ	น. เพลา (หรือเส้น) แห่งขั้วโลกทั้ง 2
นปฺงสกลิงค์*	นปฺงส<ลิ่งค์* ลิ่งค์*	น. เพศของคำที่ไม่เป็นเพศชายและเพศหญิง เช่น
นปฺงสกลิ่งค์*		ภูเข บ้าน ไต้ะ แก้อี้ ดิน น้ำ
นพคุณ* นวคุณ*	นพ* นว*<คุณ	น. ทองคำเนื้อเก่าเป็นทองคำบริสุทธิ์โบราณกำหนด ราคาตามคุณภาพของเนื้อหนัก 1 บาท เป็นราคา เงิน 9 บาท เรียกว่า ทองเนื้อเก่า หรือ ทองนพคุณ เก้าน้ำ
นพเคราะห์*	นพ* นว*<เคราะห์*	น. ดาวพระเคราะห์ทั้ง 9 คือ อาทิตย์ จันทร์ อังคาร
นวเคราะห์*	ครหะ*	พุธ เสาร์ พฤหัสบดี ราหู ศุกร์ เกตุ
นวครหะ*		
นพปฏล* นวปฏล*	นพ* นว*<ปฏล	ว. มีเพดาน 9 ชั้น หมายถึง เสด็จฉัตร
นพรัตน์* นวรัตน์*	นพ* นว* นาว*<รัตน์	น. แก้ว 9 อย่าง คือ เพชร ทับทิม มรกต บุษราคัม
เนาวรัตน์*		โกเมน นิล มุกดา เพทาย ไพฑูรย์
นพศก	นพ<ศก	น. เรียกปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 9 เช่น ปีเถาะ นพศก จุลศักราช 1349
นพกรรม* นวการ*	นว<กรรม* การ* กิจ*	น. การก่อสร้าง
นวกิจ*		
นพภู	นว<พภู	น. ลูกสะไภ้
นพทวาร* นวมุข*	นว<ทวาร	น. ช่องทั้ง 9 แห่งร่างกาย คือ ตา 2 หู 2 จมูก 2 ปาก 1 ทวารเบา 1 ทวารหนัก 1, ร่างกาย
นวลโลหะ	นว<โลหะ	น. โลหะ 9 ชนิด คือ เหล็ก ปรัช ทองแดง เงิน ทองคำ เจ้า (ตัดมาจาก เจ้าน้ำเงิน เป็นแร่ชนิดหนึ่ง สีเขียวเป็นสีน้ำเงิน) สังกะสี ชิน และ บริสุทธิ์ (ทองแดงบริสุทธิ์) เรียกว่า นวลโลหะ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นววิธ	นว<วิธ	ว. 9 ประการ, 9 อย่าง
นวอรรถาทีคุณ	นว<อรรถาทีคุณ	น. คุณพระพุทธรเจ้า 9 ประการ มีบท อรรถ เป็นต้น
นวัตกรรม	นว<ัตกรรม	น. สิ่งที่ทำขึ้นใหม่ หรือแปลกจากเดิมซึ่งอาจจะเป็นความคิด วิธีการ หรืออุปกรณ์ เป็นต้น
นানাจิตตัง	นানা<จิตตัง	ว. ต่างจิตต่างใจ, ต่างคนก็ต่างความคิด
นানাประการ	นানা<ประการ	ว. มีหลายอย่าง
นานาสังวาส	นานา<สังวาส	น. การอยู่ร่วมต่างกัน (ใช้แก่พระสงฆ์ที่มีศีลไม่เสมอกัน ทำอุโบสถหรือสังฆกรรมร่วมกันไม่ได้)
นาวิกโยธิน	นาวิก<โยธิน	น. ทหารเรือฝ่ายบก
นิจศีล	นิจ<ศีล	น. ศีลที่ควรรักษาเป็นนิตย์ ได้แก่ ศีล 5 ว. เป็นปกติเสมอไป
นิตยทาน	นิตย<ทาน	น. การให้ทานทุกวัน
นิตยภัต	นิตย<ภัต	น. อาหารหรือค่าอาหารที่ถวายภิกษุสามเณรเป็นนิตย์
นิตยสาร	นิตย<สาร	น. หนังสือพิมพ์ที่ออกเป็นรายคาบ เช่น นิตยสารรายสัปดาห์ นิตยสารรายเดือน
นิพัทธกุศล	นิพัทธ<กุศล	น. กุศลที่ทำเป็นนิจ
นิรโทษกรรม	นิรโทษ<กรรม	น. ตามกฎหมายแพ่ง หมายถึง การกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น ซึ่งกฎหมายบัญญัติว่า ไม่ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน, ตามกฎหมายอาญา หมายถึง การลบล้างการกระทำผิดอาญาที่บุคคลได้กระทำความแล้ว โดยมีกฎหมายที่ออกภายหลังการกระทำผิดกำหนดให้การกระทำนั้นไม่เป็นความผิด และให้ผู้ที่ได้กระทำการนั้นพ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิด
นิรินธนิพินาศ	นิรินธ<นิพินาศ	น. ความหมดสิ้นอย่างไพศาลเชื้อ คือไม่ลุกลามได้อีก
นิลบัตร	นิล<บัตร	น. พืชบางอย่างหนึ่งมีสีดำที่โคนแขนเป็นแผ่นเดียว
นิลปัทม	นิล<ปัทม	น. บัวเขียว

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นิลรัตน์	นิล<รัตน์	น. แก้วสีขาบ, นิล
บรมครู	บรม<ครู	น. คำที่ใช้เรียกเฉพาะพระพุทธรูปเจ้าโดยเฉพาะ
บรมธาตุ*	บรม<ธาตุ	น. กระดูกพระพุทธรูปเจ้า
บรมบพิตร*	บรม, มหา<บพิตร	น. คำที่พระสงฆ์ใช้สำหรับแทนพระนาม
มหาบพิตร*		พระเจ้าแผ่นดินหรือพระมหาลี
บรมวงศานุวงศ์	บรม<วงศานุวงศ์	น. ญาติ
บรมอัฐิ	บรม<อัฐิ	น. กระดูกพระมหากษัตริย์หรือพระบรมราชวงศ์ ชั้นสูง
บรรพบุรุษ	บรรพ<บุรุษ	น. ผู้เป็นต้นวงศ์ตระกูลซึ่งมีผู้สืบสายโลหิตมา, บุคคลที่นับตั้งแต่ปู่ย่าตายายไป
บรรพสตรี	บรรพ<สตรี	น. หญิงผู้เป็นต้นวงศ์
บรรโตฏก	บรร<โตฏก	น. ชื่อกลบทยอย่างหนึ่ง
เบญจรงค์* เบญจรงค์*	เบญจ* เบญจ*<รงค์	น. แม่สีทั้ง 5 คือ ดำ แดง ขาว เขียว (คราม) เหลือง, เรียกเครื่องถ้วยชามที่เขียนลวดลาย ด้วยแม่สีทั้ง 5 ว่า ถ้วยเบญจรงค์ ชามเบญจรงค์
บันทวนาค*	บันทวน<นาค	น. ช้างเผือก
บันทวนหัตถิ*		
บันทวนหัตถิ*		
บันทุกัมพล	บันทุก<กัมพล	น. ผ้าขนสัตว์สีเหลือง
บันทุกโรค	บันทุก<โรค	น. โรคผอมเหลือง, โรคเพื่อดี
บัพพชาชนียกรรม*	บัพพชาชนีย* บัพพชาชนีย*	น. กรรมที่สงฆ์ทำแก่ภิกษุที่จะพึงขับไล่, การขับไล่
บัพพชาชนียกรรม*	<กรรม	ออกจากหมู่, พึงขับไล่บุคคลที่พึงขับไล่
บาปเคราะห์	บาป<เคราะห์	ว. เคราะห์ร้าย น. ดาวเคราะห์ที่ให้โทษ
บาปมิตร	บาป<มิตร	น. มิตรชั่ว
บุคลิกทาน	บุคลิก<ทาน	น. ทานที่ทายกให้จำเพาะตัวคน
บุคลิกภาพ	บุคลิก<ภาพ	น. สภาพนิสัยจำเพาะคน
บุคลิกลักษณะ	บุคลิก<ลักษณะ	น. ลักษณะจำเพาะตัวของแต่ละคน
บุพกรรม	บุพ<กรรม	น. กรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
บุพการี	บุพ<การี	น. ผู้ที่ทำอุปการะมาก่อน เช่น บิดามารดา เป็นบุพการีของบุตรธิดา
บุพกิจ	บุพ<กิจ	น. กิจที่จะต้องทำก่อน
บุพชาติ	บุพ<ชาติ	น. ชาติก่อน
บุพนิมิต	บุพ<นิมิต	น. ลางที่บอกเหตุขึ้นก่อน
บุพบท* บุพบท*	บุพ* บุพ* <บท	น. คำชนิดหนึ่งในไวยากรณ์ ทำหน้าที่เชื่อมคำต่อคำ อยู่หน้านาม สรรพนามหรือกริยา
บุพเปตพลี	บุพ<เปตพลี	น. บุญที่อุทิศให้แก่ญาติผู้ตายไปก่อน
บุพเพสันนิวาส	บุพเพ<สันนิวาส	น. การเคยเป็นเนื้อคู่กัน, การเคยอยู่ร่วมกัน ในชาติก่อน
บุพภาค	บุพ<ภาค	น. ส่วนเบื้องต้น
บุรพทิศ* บุริมทิศ*	บุรพ* บุริม*, บุรัตติม	น. ทิศตะวันออก, ทิศอันตั้งอยู่เบื้องหน้า
บุรัตติมทิศ*	<ทิศ	
บุรพผลคฺฉี*	บุรพ* บุพพ* บุรพ*	น. ดาวฤกษ์ที่ 11 มี 2 ดวง เห็นเป็นรูปเรดตัวผู้หรือ
บุพพผลคฺฉี*	<ผลคฺฉี	เพดานตอนหน้า
บุรพผลคฺฉี*		
บุราณทุดิยิกา	บุราณ<ทุดิยิกา	น. เมียที่มีอยู่ก่อนบวช
บุริมพรรษา*	บุริม* บุริม* <พรรษา	น. พรรษาต้น, ช่วงระยะเวลาที่ภิกษุเข้าอยู่จำ
บุริมพรรษา*		พรรษาต้น คือ ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11
บุริมสิทธิ	บุริม<สิทธิ	น. สิทธิของเจ้าหนี้ในการที่จะได้รับการชำระหนี้ อันค้างชำระแก่ตนจากทรัพย์สินของลูกหนี้ ก่อนเจ้าหนี้สามัญ
บุชเนยสถาน	บุชเนย<สถาน	น. สถานที่เนื่องด้วยศาสนา ซึ่งเป็นที่ควร แก่การเคารพบูชา เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระปฐมเจดีย์
บุรณภาพ	บุรณ<ภาพ	น. ความครบถ้วนบริบูรณ์ เช่น บุรณภาพแห่งดินแดน บุรณภาพแห่งอาณาเขต

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
เบญจกัลยาณี	เบญจ<กัลยาณี	น. หญิงมีลักษณะงาม 5 ประการ คือ 1. ผงงาม 2. เนืองงาม (คือ เหงือกและลิ้นฝีปากแดงงาม) 3. ฟันงาม 4. ผิวงาม 5. วัยงาม (คือ ดูงามทุกวัย)
เบญจกามคุณ	เบญจ<กามคุณ	น. เครื่องผูกอันบุคคลพึงใคร่ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่ถูกต้องด้วยกาม
เบญจขันธ	เบญจ<ขันธ	น. กอง 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
เบญจโครต	เบญจ<โครต	น. นมโค 5 อย่าง คือ นมสด นมส้ม เนยใส เนยข้น เปรียง
เบญจดุริยางค์	เบญจ<ดุริยางค์	น. ปี่พาทย์เครื่องห้า มี 2 ชนิด คือ เครื่องอย่างเบา ใช้เล่นละครพื้นเมืองชนิดหนึ่งและเครื่องอย่างหนัก ใช้เล่นโขนชนิดหนึ่ง อย่างเบามี ปี่ 1 ทับ 1 กลอง 1 ซอคู่เป็นเครื่องทำจังหวะ 1 อย่างหนักมี ปี่ 1 ฆ้องวง 1 กลอง 1 โทน (ตะโพน) 1
เบญจธรรม	เบญจ<ธรรม	น. ธรรม 5 ประการ คือ เมตตา ทาน ความสัจรวม ในกาม สัจจะ สติ
เบญจบรรพต	เบญจ<บรรพต	น. เขา 5 ยอด คือ เขานิมาลัย
เบญจพรรณ*	เบญจ<พรรณ	ว. 5 สี, 5 ชนิด, หลายอย่างคละกัน ไม่เป็นสำหรับ
เบญจวรรณ*		ไม่เป็นชุด, เรียกต้นไม้ต่างๆ ที่ปลูกไว้ในที่
		แห่งเดียวกันว่า ไม่เบญจพรรณ, เรียกป่าที่มีไม้
		หลายพรรณคละกันว่า ป่าเบญจพรรณ
เบญจพล	เบญจ<พล	น. กำลัง 5 คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา
เบญจโลหะ*	เบญจ<โลหะ* โลหะ*	น. โลหะ 5 ชนิด คือ เหล็ก 1 ปรอท 1 ทองแดง 1
เบญจโลหะ*		เงิน 1 และ ทองคำ 1
เบญจวรรค	เบญจ<วรรค	น. วรรคทั้ง 5 ได้แก่ พยัญชนะตั้งแต่ ก ถึง ม คือ กะ วรรค จะ วรรค ฎะ วรรค ตะ วรรค ปะ วรรค, พวก 5
เบญจศก	เบญจ<ศก	น. เรียกปฏิศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 5 เช่น ปีกุน เบญจศก จุลศักราช 1345

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
เบญจศีล	เบญจ<ศีล	น. ศีล 5 คือ 1. จดเว้นจากการฆ่าสัตว์ 2. จดเว้นจากการลักทรัพย์ 3. จดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม 4. จดเว้นจากการพูดเท็จ 5. จดเว้นจากการเสพสุราเมรัย
เบญจมสุรทิน	เบญจม<สุรทิน	น. วันที่ 5 แห่งเดือนสุริยคติ
โบราณคดี	โบราณ<คดี	น. วิชาที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องโบราณวัตถุและโบราณสถาน
โบราณวัตถุ	โบราณ<วัตถุ	น. สิ่งของโบราณที่เคลื่อนที่ได้ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ศิลาจารึก มีอายุเก่ากว่า 100 ปีขึ้นไป, สंहาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์ หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี
โบราณสถาน	โบราณ<สถาน	น. สิ่งที่ไม่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบสถ์ วิหาร วัง มีอายุเก่ากว่า 100 ปีขึ้นไป, อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ทั้งนี้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย
ปฏิกาคณิมิต	ปฏิกาค<นิมิต	น. อารมณ์เทียบเคียง คือ เมื่อพบเห็นสิ่งใด จินตนิมิตหัลบตาเห็นแล้วอาจนึกทนายส่วนหรือแบ่งส่วนแห่งสิ่งนั้นให้สมรูปสมสัณฐาน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ปฐมกรรม	ปฐม<กรรม	น. กฎเบื้องต้นหรือข้อสำคัญ, ชื่อพิธีแบบหนึ่ง ที่กษัตริย์ในครั้งโบราณกระทำแก่ผู้เป็นประภักซ์
ปฐมฌาน	ปฐม<ฌาน	น. ฌานเบื้องต้น ได้แก่ ฌานที่ 1 มีองค์ 5 คือ วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา
ปฐมทัศน์	ปฐม<ทัศน์	น. การแสดงครั้งแรก, เรียกการแสดงละครหรือ การฉายภาพยนตร์รอบแรกว่า รอบปฐมทัศน์
ปฐมเทศนา	ปฐม<เทศนา	น. เทศนาครั้งแรกในพระพุทธศาสนา หมายถึง ธรรม จักกัปปวัตนสูตร, ชื่อพระพุทธรูปปางหนึ่ง เป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิบ้าง นั่งห้อยพระบาท อย่างนั่งเก้าอี้บ้าง เครื่องหมายสำคัญอยู่ที่ พระหัตถ์ขวาทำนิ้วพระหัตถ์กรีดเป็นวงกลม ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางหงายอยู่บนพระเพลาบ้าง ถือชายจีวรบ้าง ทำท่าทางประคองพระหัตถ์ขวาบ้าง
ปฐมนิเทศ	ปฐม<นิเทศ	น. การแนะนำชี้แจงเพื่อการศึกษาและการทำงานใน เบื้องต้น
ปฐมบุรุษ	ปฐม<บุรุษ	น. บุรุษที่ 1 ตามไวยากรณ์ได้แก่ สรรพนามพวกที่ใช้ แทนชื่อผู้พูด เช่น ข้า เรา แต่ตามไวยากรณ์บาลี หมายถึงพวกที่เราพูดถึง เช่น เขา
ปฐมโพธิกาล	ปฐม<โพธิกาล	น. กาลแรกตรัสรู้ คือ ระยะเวลา นับตั้งแต่ พระพุทธเจ้าตรัสรู้จนถึงทรงประดิษฐาน พระพุทธศาสนาในแคว้นมคธ
ปฐมยาม	ปฐม<ยาม	น. ยามต้น ในบาลีแบ่งคืนออกเป็น 3 อย่าง กำหนด ยามละ 4 ชั่วโมง เรียกว่า ปฐมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยาม ปฐมยามกำหนดเวลา ตั้งแต่ย่ำค่ำ หรือ 18 นาฬิกา ถึง 4 ทุ่ม หรือ 22 นาฬิกา
ปฐมฤกษ์	ปฐม<ฤกษ์	น. ช่วงเวลาแรกของฤกษ์, (ฤกษ์เริ่มแรก) ว. เริ่มแรก
ปฐมวัย	ปฐม<วัย	น. วัยต้น

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ปฐมสมโพธิ	ปฐม<สมโพธิ	น. ชื่อคัมภีร์ว่าด้วยประวัติของพระพุทธเจ้า
ปฐมสุรทิน	ปฐม<สุรทิน	น. วันที่ 1 แห่งเดือนทางสุริยคติ
ปฐมดุสิต	ปฐม<ดุสิต	น. ชื่อเพลงไทยทำนองหนึ่ง
ปรนัย	ปร<นัย	ว. วัตถุประสงค์, เรียกการสอบแบบที่ผู้สอบมักไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นส่วนตัว เป็นคำถามที่ต้องการคำตอบตายตัวว่า การสอบแบบปรนัย
ปรบักษ์	ปร<บักษ์	น. ข้าศึก, ศัตรู, ฝ่ายตรงข้าม
ปรโลก	ปร<โลก	น. โลกหน้า
ปรวาทิ	ปร<วาทิ	น. ผู้กล่าวถ้อยคำฝ่ายตอบหรือฝ่ายค้าน
ปรหิตะ	ปร<หิตะ	น. ประโยชน์ผู้อื่น
ประกาศนียบัตร	ประกาศนัย<บัตร	น. เอกสารแสดงคุณวุฒิ ตามปรกติต่ำกว่าระดับอุดมศึกษา
ประจักษนิยม	ประจักษ<นิยม	น. ประสพการณ์นิยม
ประคนธรรม	ประคน<ธรรม	น. ธรรมของเก่า
ประดิษฐกรรม	ประดิษฐ<กรรม	น. การทำสิ่งของขึ้นจากวัตถุดิบ
ประณจินดา	ประณ<จินดา	น. ชื่อคัมภีร์แพทย์แผนโบราณ
ประทุฐจิต*	ประทุฐ* ประทุษฏ<จิต	น. จิตร้าย, จิตโกรธ
ประทุษฏจิต*		
ปรัสสบท	ปรัสส<บท	น. บทเพื่อผู้อื่น ในตำราไวยากรณ์บาลีและสันสกฤตใช้เป็นเครื่องหมายให้ทราบว่าเป็นกริยากัตตุจาก เช่น สูโท โอทนํ ปจติ = พ่อครัวหุงอยู่ซึ่งข้าวสุก ปจติ เป็นกริยาปรัสสบท
ปริตทวิป	ปริต<ทวิป	น. ทวีปน้อย
ปริยรณ	ปริย<รณ	น. ผู้ชอบรบ
ปริยวาท	ปริย<วาท	น. คำพูดเป็นที่รัก
ปริยวาทิ	ปริย<วาทิ	น. ผู้มีถ้อยคำอ่อนหวาน
ปัจจันตคาม	ปัจจันต<คาม	น. บ้านปลายเขตแดน
ปัจจันตชนบท	ปัจจันต<ชนบท	น. ตำบลปลายเขตแดน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ปัจฉินตประเทศ	ปัจฉินต<ประเทศ	น. ประเทศปลายเขตแดน ในวินัยหมายถึงที่อยู่ นอกออกไปจากมณฑลประเทศ
ปัจเจกบุคคล	ปัจเจก<บุคคล	น. บุคคลแต่ละคน
ปัจเจกพุทธะ	ปัจเจก<พุทธะ	น. ชื่อพระพุทธรูปเจ้าพวกหนึ่งที่ตรัสรู้เฉพาะตัว มิได้สั่งสอนผู้อื่น
ปัจเจกโพธิ	ปัจเจก<โพธิ	น. ความตรัสรู้เฉพาะตัว คือ ความตรัสรู้ ของพระปัจเจกพุทธเจ้า
ปัจฉาสมณะ	ปัจฉา<สมณะ	น. สมณะผู้ตามหลัง คือ พระผู้น้อยมีหน้าที่เดิน ตามหลังพระผู้ใหญ่
ปัจฉิมชน	ปัจฉิม<ชน	น. ชนที่เกิดภายหลัง
ปัจฉิมทิศ	ปัจฉิม<ทิศ	น. ทิศตะวันตก
ปัจฉิมพรรษา	ปัจฉิม<พรรษา	น. พรรษาหลัง ช่วงระยะเวลาที่ภิกษุเข้าอยู่จำ พรรษาหลัง คือ ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12
ปัจฉิมภาค	ปัจฉิม<ภาค	น. ส่วนเบื้องปลาย
ปัจฉิมยาม	ปัจฉิม<ยาม	น. ยามหลัง, ยามสุดท้าย, ปัจฉิมยามกำหนดเวลา ตั้งแต่ตี 2 หรือ 2 นาฬิกา ถึงย่ำรุ่งหรือ 6 นาฬิกา
ปัจฉิมวัย	ปัจฉิม<วัย	น. วัยตอนปลาย, วัยชรา
ปัจฉิมวาท	ปัจฉิม<วาท	น. วาทครั้งสุดท้าย
ปัญจนี	ปัญจ<น	น. แม่น้ำ 5 สาย คือ 1. คงคา 2. ยมุนา 3. อจิรวดี 4. สรรภู 5. มही
ปัญจมีดีถี	ปัญจมี<ดีถี	น. วัน 5 ค่ำ
ปณรสมสูตริน	ปณรสม<สูตริน	น. วันที่ 15
ปณรสีดีถี	ปณรสี<ดีถี	น. วัน 15 ค่ำ
ปาหุไณยบุคคล	ปาหุไณย<บุคคล	น. คนผู้ควรได้รับของต้อนรับแขก
ปฐิตลดา	ปฐ<ิตลดา	น. กะระพังโหม
ผรุสวาทา* ผรุสวาท*	ผรุส<วาทา* วาท*	น. คำหยาบ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ผาติกรรม	ผาติ<กรรม	น. การทำให้เจริญ, ใช้ในวินัยว่าการจำหน่ายครุภัณฑ์เพื่อประโยชน์สงฆ์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเอาของแถวแรกเปลี่ยนของดีกว่าให้แก่สงฆ์ หรือเอาของของตนถวายสงฆ์เป็นการทดแทนที่ตนทำของสงฆ์ชำรุดไป, หรือของที่ไม่ดีออกเสีย ทำให้ใหม่ดีกว่าของเก่า
พหูพจน์* พหูพจน์*	พหู* พหู*<พจน์	น. คำที่กล่าวถึงสิ่งมากกว่าหนึ่ง
พหูภาคี	พหู<ภาคี	ว. หลายฝ่าย น. เรียกสนธิสัญญาที่มีคู่สัญญาหลายฝ่ายว่า สนธิสัญญาพหูภาคี
พิพิธภัณฑ	พิพิธ<ภัณฑ	น. สถานที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งต่างๆ ที่มี ความสำคัญด้านวัฒนธรรมหรือด้านวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมาย เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจ
เพชฌฆาต	เพชฌ<ฆาต	น. เจ้าหน้าที่ประหารชีวิตนักโทษที่ต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้ประหารชีวิต
โพธิปักขิยธรรม	โพธิปักขิย<ธรรม	น. ธรรมอันเป็นไปในฝ่ายแห่งความตรัสรู้, ธรรมแก่อกุลแก่ความตรัสรู้มี 37 ประการ
ภันฑุกรม	ภันฑู<กรม	น. การปลงศพ
ภัทรกัป	ภัทร<กัป	น. กัปอันเจริญ คือ กัปปัจจุบัน มีพระพุทธเจ้าถึง 5 พระองค์
ภัทรกุ่มภ	ภัทร<กุ่มภ	น. หม้อบรรจุน้ำศักดิ์สิทธิ์
ภัทรปิฐ	ภัทร<ปิฐ	น. แหนสำหรับเทพบดี หรือพระราชาประทับ ถือว่าเป็นมงคล
ภิญโญภาพ*	ภิญโญ<ภาพ	น. ความยิ่ง, ความยิ่งขึ้นไป
ภียโยภาพ*		
ภินชาติ	ภิน<ชาติ	ว. ต่างชาติ, ต่างชาติชั้น
ภินววรรณ	ภิน<วรรณ	ว. เปลี่ยนสี, จาง, ตก, ซีด, ต่างพวก, ต่างวรรณะ
ภีรุกชาติ	ภีรุก<ชาติ	ว. ชี้ขาด
ภุกตเศษ	ภุกต<เศษ	น. เเดน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ภูตคาม	ภูต<คาม	น. พืชพันธุ์อันอยู่กับที่ มี 5 ชนิด คือ พืชที่เกิดจากเหง้า 1 พืชที่เกิดจากต้น 1 พืชที่เกิดจากข้อ 1 พืชที่เกิดจากยอด 1 และที่เกิดจากเมล็ด 1, สิ่งทั้งปวง, สิ่งที่เกิดแล้วทั้งปวง
ภูตรูป	ภูต<รูป	น. รูปที่เกิดแล้ว ได้แก่ ธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ซึ่งคุมกันเข้าเป็นมนุษย์และสัตว์
มกุฏราชกุมาร	มกุฏ<ราชกุมาร	น. อริยยศที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่ผู้ที่จะสืบราชสันตติวงศ์ต่อไป
มธุรพจน์	มธุร<พจน์	น. ถ้อยคำไพเราะ, ผู้มีถ้อยคำไพเราะ
มนทกานติ	มนท<กานติ	น. ผู้มีรัศมีอ่อน คือ ดวงเดือน
มฤจณาทิสฺส*	มฤจณา* มิจณา*<ทิสฺส	น. ความเห็นผิดทางธรรม
มิจณาทิสฺส*		
มฤชาวาท* มุสาวาท*	มฤชา* มุสา*<วาท	น. การพูดเท็จ, การพูดปด, คำเท็จ
มหันตโทษ	มหันต<โทษ	น. โทษหนัก
มหากฐิน	มหา<กฐิน	น. ชื่อพระภิกษุเครื่องต้น
มหากาฬ	มหา<กาฬ	น. ชื่อยาไทยชนิดหนึ่ง สำหรับแก้โรคปากเปื่อย คอเปื่อย ลิ้นเปื่อย, ชื่อไม้ล้มลุกมีหัวชนิดหนึ่ง ดอกสีเหลืองส้ม ใบใช้ทำยาพอก
มหาขันธกะ	มหา<ขันธกะ	น. ชื่อคัมภีร์พระวินัยหมวดหนึ่ง
มหาจักร	มหา<จักร	น. ชื่อยาไทยแก้ลมเพื่อชางโค, ระยะเวลา 60 ปี คือ เวลาที่ดาวพฤหัสบดีเดินรอบพระอาทิตย์ 5 รอบ, ดาว 8 ดวง มีอาทิตย์ จันทร์ อังคาร พุธ พฤหัสบดี ศุกร์ เสาร์ และราหู ซึ่งอยู่ในราศีนิยม
มหาชน	มหา<ชน	น. คนจำนวนมาก, คนส่วนใหญ่, ชนจำนวนมาก, ประชาชนทั่วไป, เรียกกฎหมายที่เกี่ยวกับประชาชนทั่วไปว่า กฎหมายมหาชน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มหาชัย	มหา<ชัย	น. ชื่อเพลงไทยทำนองหนึ่ง ใช้บรรเลงในงานเกี่ยวกับเกียรติยศของบุคคลที่มาเป็นประธานในงาน เช่น นายกรัฐมนตรี หรือเมื่อผู้เป็นประธานของงานกล่าวคำปราศรัยจบลงก็บรรเลงเพลงมหาชัยเป็นพิเศษ หรือบรรเลงในงานรับรองบุคคลสำคัญ งานสโมสรสันนิบาต เป็นต้น และในระหว่างงานดำเนิน ถ้าไม่มีดนตรีบรรเลงจะใช้เพลงมหาชัยเป็นครั้งคราวบ้างก็ได้ ปัจจุบันสำนักพระราชวังและข้อบังคับกระทรวงกลาโหมกำหนดให้ดุริยางค์บรรเลงเพลงมหาชัยรับและส่งเสด็จในพิธีการที่พระบรมวงศ์เสด็จเป็นประธาน และบรรเลงรับและส่งประธานในพิธีการที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และบรรเลงเป็นเพลงเคารพธงราชวงศ์เวลาผ่านหรือขึ้นลง นายทหารที่มียศจอมพล จอมพลเรือ จอมพลอากาศ หรือนายกรัฐมนตรี
มหาชาติ	มหา<ชาติ	น. เรียกเวสสันดรชาดกว่า มหาชาติ มี 13 กัณฑ์, การมีเทศน์มหาเวสสันดรชาดกว่า มีเทศน์มหาชาติ
มหาเทพ	มหา<เทพ	น. เทพดาผู้เป็นใหญ่ (โดยมากใช้เรียกพระอิศวร)
มหาเทพี* มหาเทวี*	มหา<เทพี* เทวี*	น. พระอุม่า ชายาพระอิศวร เรียกว่า พระมหาเทพี หรือ พระมหาเทวี
มหาธาตุ	มหา<ธาตุ	น. พระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า, เรียกพระสถูปเจดีย์หรือพระปรางค์ที่บรรจุพระบรมธาตุว่า มหาธาตุ, เรียกวัดที่มีพระสถูปเจดีย์หรือพระปรางค์ที่บรรจุพระบรมธาตุว่า วัดมหาธาตุบ้าง วัดพระศรีมหาธาตุบ้าง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุบ้าง
มหานิกาย	มหา<นิกาย	น. ชื่อคณะสงฆ์นิกายหนึ่ง
มหานิล	มหา<นิล	น. ชื่อยาไทยขนานหนึ่ง มีสีดำ ใช้เป็นยาสมาน กวาดคอเด็ก แก้หละ ละออง ขาง, ชื่อไม้ล้มลุกชนิดหนึ่ง
มหาบัณฑิต	มหา<บัณฑิต	น. ปริญญาโท, ผู้ได้รับปริญญาโท

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มหาพน	มหา<พน	น. ชื่อถันที่ 7 ของมหาชาติ ว่าด้วยเรื่องป่า
มหาพรหม	มหา<พรหม	น. ชื่อพรหมชั้นที่ 3 ในรูปพรหม 16 ชั้น
มหาภารตะ	มหา<ภารตะ	น. ชื่อบทประพันธ์มหากาพย์เรื่องใหญ่เรื่องหนึ่งของอินเดีย
มหาภูต	มหา<ภูต	น. ธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม
มหาเมฆ	มหา<เมฆ	น. ชื่อละอองหรือฝ้าในปากเด็กเล็กๆ เกิดเพราะเป็นโรคทางชนิดหนึ่ง เรียกว่า ซางโค
มหายาน	มหา<ยาน	น. ชื่อนิยายในพระพุทธศาสนาฝ่ายเหนือที่ถือกัน ในทิเบต จีน ญี่ปุ่น เกาหลี และญวน เป็นต้น
มหายุค	มหา<ยุค	น. ยุคใหญ่ คือ ยุคทั้ง 4 รวมกัน, 1,000 มหายุค หรือ 4,320,000,000 ปีมนุษย์ เป็น 1 กัลป์ เท่ากับ ช่วงกลางวันของพระพรหมเมื่อถึงเวลาค่ำ พระอิศวร จะล้างโลกด้วยเพลิงและปล่อยให้โลกอยู่ในความมืด จนกว่าพระพรหมจะสร้างโลกขึ้นใหม่ในเช้าวันรุ่งขึ้น
มหाराช	มหา<ราช	น. คำซึ่งมหาชนถวายเพื่อเฉลิมพระเกียรติ พระเจ้าแผ่นดิน, ชื่อธงประจำพระองค์พระเจ้าแผ่นดิน
มหาฤกษ์	มหา<ฤกษ์	น. ชื่อเพลงไทยทำนองหนึ่ง ใช้บรรเลงในเวลาได้ฤกษ์ เปิดงานที่เป็นพิธีใหญ่, ปัจจุบันข้อบังคับกระทรวง- กลาโหมกำหนดให้ดุริยางค์บรรเลงเพลงมหาฤกษ์รับ และส่งประธาน ในพิธีการที่เป็นบุคคลอื่นนอกเหนือจาก ที่กล่าวไว้ในเพลงมหาชัย
มหาวงศ์	มหา<วงศ์	น. ชื่อหนังสือพงศาวดารลังกา แต่งเป็นภาษาบาลี โดยพระมหานาม เพื่อเรียบเรียงตำนานพระพุทธานุ และเหตุการณ์บ้านเมืองของลังกาทวีป ตั้งแต่ สมัยแรกเริ่มจนถึงรัชสมัยพระเจ้าคชพาหุ
มหาวรรค	มหา<วรรค	น. ชื่อคัมภีร์พระวินัยปิฎกคัมภีร์หนึ่ง, วินัยปักระ อย่างหนึ่ง คือ ปักข์ถ้วน 4 ปักข์ ปักข์ขาด 1 ปักข์ รวมเป็น 5 ปักข์เรียกว่า มหาวรรค

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มหาวิทยาลัย	มหา<วิทยาลัย	น. สถาบันอุดมศึกษาที่มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษา ในด้านวิชาการและวิชาชีพชั้นสูงหลายสาขาวิชา หรือหลายกลุ่มสาขาวิชาเพื่อให้ประกาศนียบัตร อนุปริญญา ปริญญา และประกาศนียบัตรบัณฑิต แก่ผู้สำเร็จการศึกษา รวมทั้งดำเนินการวิจัยและ ให้บริการทางวิชาการแก่สังคมและทำนุบำรุงศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ
มหาศาล	มหา<ศาล	น. ผู้ยิ่งใหญ่ในวรรณะนั้นๆ ถ้าเป็นพราหมณ์ ก็หมายความว่ามีความมีศิษย์มาก ถ้าเป็นกษัตริย์ ก็หมายความว่ามีความอำนาจมาก ถ้าเป็นแพทย์ ก็หมายความว่ามีความมีทรัพย์มาก ว. มีทรัพย์สมบัติมากมาย
มหาสดมภ์	มหา<สดมภ์	น. ชื่อโรคลมชนิดหนึ่งตามตำราแพทย์แผนโบราณ ซึ่งอาจทำให้ขากรรไกรแข็ง
มหาสมุทร	มหา<สมุทร	น. ทะเลใหญ่
มหาสาวก	มหา<สาวก	น. พระสาวกชั้นผู้ใหญ่ของพระพุทธเจ้า 80 องค์ ซึ่งรวม พระอัครสาวกทั้ง 2 องค์เข้าไว้ในจำนวนนั้นด้วย
มหาหงส์	มหา<หงส์	น. ชื่อไม้ล้มลุกชนิดหนึ่ง ดอกใหญ่ สีขาวล้วนหรือ มีสีเหลืองตอนกลาง กลิ่นหอม ชอบขึ้นในที่ลุ่มน้ำขัง มักปลูกตามบ้าน
มหาหิงคุ์	มหา<หิงคุ์	น. ยางของไม้ล้มลุกหลายชนิด มีกลิ่นร้อนฉุนและเหม็น นิยมใช้เป็นยาทาภายนอก
มหาอุปราชา	มหา<อุปราชา	น. ตำแหน่งรองพระเจ้าแผ่นดิน, วังหน้า, ตำแหน่งขุนนางทำหน้าที่มุขมนตรี
มัทฉิมชนบท	มัทฉิม<ชนบท	น. ในสมัยพุทธกาล หมายถึง ดินแดนส่วนกลาง ของประเทศอินเดียอันเป็นที่อยู่ของพวกอริยกะ เป็นถิ่นที่อุดมสมบูรณ์ เป็นที่ตั้งนครใหญ่ๆ เป็นศูนย์กลางการปกครองและเป็นที่ประชุม ของนักปราชญ์ คณาจารย์ เจ้าลัทธิต่างๆ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มัทธมินิกาย	มัทธม<นิกาย	น. ชื่อคัมภีร์นิกายที่ 2 แห่งพระสูตรตันตปิฎก แปลว่าหมวดปานกลาง รวบรวมพระสูตรขนาด ปานกลางไว้ในหมวดนี้
มัทธมบุรุษ	มัทธม<บุรุษ	น. ชายที่มีวัยปานกลาง, ชายที่มีอายุและกำลัง ปานกลาง
มัทธมประเทศ	มัทธม<ประเทศ	น. ประเทศอินเดีย, ตามแบบหมายถึงอินเดีย ตอนกลาง
มัทธมภูมิ	มัทธม<ภูมิ	น. ภูมิหรือชั้นของคนชั้นกลาง, ในคณะสงฆ์ หมายถึงภิกษุที่มีพรรษาดั้งแต่ 5 ถึง 9
มัทธมยาม	มัทธม<ยาม	น. ยามกลาง มัทธมยามกำหนดเวลาตั้งแต่ 4 พุ้ม หรือ 22 นาฬิกา ถึงตี 2 หรือ 2 นาฬิกา
มัทธมวัย	มัทธม<วัย	น. วัยกลางคน
มัทธมาปฏิบัติ	มัทธมา<ปฏิบัติ	น. ทางสายกลาง
มัตถฐาน	มัตถ<ฐาน	น. ชื่อเส้นตรงที่เชื่อมระหว่างจุดมุมของรูป สามเหลี่ยมกับจุดกึ่งกลางของด้านที่ตรงข้ามกับ มุมนั้น
มัตถกาล	มัตถ<กาล	น. เวลาของตำบลใดตำบลหนึ่งที่ทางการบัญญัติ ให้ใช้เป็นเวลากลางสำหรับประเทศ
มัตถศึกษา	มัตถ<ศึกษา	น. การศึกษาระหว่างประถมศึกษากับอุดมศึกษา
มิจฌากัมมันตะ	มิจฌา<กัมมันตะ	น. การงานอันผิด คือ ประพฤติกายทุจริต
มิจฌาจริยา	มิจฌา<จริยา	น. การประพฤติผิด
มิจฌาบท	มิจฌา<บท	น. ทางดำเนินผิด
มิจฌาวาจา	มิจฌา<วาจา	น. การเจรจาถ้อยคำผิด คือ ประพฤติวจีทุจริต
มิจฌาวายามะ	มิจฌา<วายามะ	น. ความพยายามผิด
มิจฌาสติ	มิจฌา<สติ	น. ความระลึกในทางผิด
มิจฌาสมาธิ	มิจฌา<สมาธิ	น. สมาธิผิด, ความตั้งใจผิด
มิจฌาสังกัปปะ	มิจฌา<สังกัปปะ	น. ความดำริในทางผิด
มิจฌาอาชีวะ	มิจฌา<อาชีวะ	น. การเลี้ยงชีพในทางผิด

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มิตภาณี	มิต<ภาณี	น. คนพูดพอประมาณ
มิสกวัน	มิสก<วัน	น. ชื่อสวนของพระอินทร์ 1 ใน 4 แห่ง ได้แก่ นันทวัน ปารุสกวัน จิตรลดาวัน และมีสกวัน
มุขยประโยค	มุขย<ประโยค	น. ชื่อประโยคในตำราไวยากรณ์ ได้แก่ ประโยค ที่มีประโยคอื่นเป็นส่วนขยาย
โมฆกรรม	โมฆ<กรรม	น. นิติกรรมที่เสียเปล่า ไม่มีผลบังคับหรือผูกพัน ตามกฎหมาย ไม่อาจให้สัตยาบันแก่กันได้และ ผู้มีส่วนได้เสียคนหนึ่งคนใด จะยกความเสียเปล่า ขึ้นกล่าวอ้างก็ได้
โมฆสัญญา	โมฆ<สัญญา	น. สัญญาที่ไม่มีผลบังคับ
โมฆียกรรม	โมฆีย<กรรม	น. นิติกรรมซึ่งอาจบอกล้าง เพิกถอน หรือ ให้สัตยาบันได้ ถ้าบอกล้างก็เป็นโมฆะมาแต่เริ่มแรก ถ้าให้สัตยาบันก็มีผลสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรก
ยถาภูตญาณ	ยถาภูต<ญาณ	น. ความรู้ตามความเป็นจริง
ยุคลบาท	ยุคล<บาท	น. เท้าทั้งคู่
ยุวชน	ยุว<ชน	น. เด็กวัยรุ่น
เยภุยนัย	เยภุย<นัย	น. นัยส่วนมาก, วิธีที่ควรส่วนมากใช้
เยาวชน	เยาว<ชน	น. บุคคลอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 18 ปี บริบูรณ์
เยาวราช	เยาว<ราช	น. ราชโอรสที่ยังทรงเยาว์พระชนม์
โยนิโสมนสิการ	โยนิโส<มนสิการ	น. การพิจารณาโดยแยบคาย ก. เข้าใจตั้งแต่ต้น, เข้าใจโดยตลอด
รมณีสถาน	รมณีย<สถาน	น. สถานที่ให้ความรื่นรมย์, สถานที่ให้ความบันเทิงใจ
รัตกัมพล	รัต<กัมพล	น. ผ้าส่วนแดง
รัตมณี	รัต<มณี	น. ทับทิม
รัตจันท์* หรือคันท์*	รัต* หรือ<จันท์, คันท์	น. จันท์แดง
หรือจันท์*		

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
รัฐสระ	รัฐ<สระ	น. สระที่มีเสียงสั้น ในภาษาบาลี ได้แก่ อะ อิ อุ ในภาษาสันสกฤต ได้แก่ อะ อิ อุ ฤ ฌ ในภาษาไทย ได้แก่ อะ อิ อี อุ เอะ แอะ โอะ เอาะ เออะ เอียะ เอือะ อัวะ ฤ ฌ อำ ไอ ไอ เอา
รูกขมุสิกฤตงคฺ	รูกขมุสิก<ฤตงคฺ	น. ฤตงคฺอย่าง 1 ใน 13 อย่าง ที่ภิกษุจะต้องสมาทาน ว่าจะอยู่โคนต้นไม้เป็นประจำ
ลขุจิต	ลขุ<จิต	ว. มีใจเบา
ลขุภาพ	ลขุ<ภาพ	น. ความเบา, ความสะดวก, ความง่ายดาย
ลขุโภชน	ลขุ<โภชน	น. เครื่องว่าง, อาหารว่าง
ลหุโทษ	ลหุ<โทษ	น. โทษเบา, โทษไม่ร้ายแรง
โลกียวัตร	โลกีย<วัตร	น. ความเป็นไปของสามัญชน
โลกียวิสัย	โลกีย<วิสัย	น. เรื่องโลกีย์, เรื่องที่เกี่ยวข้องกับกามารมณ์, เรื่องของคนที่ยังมีกิเลสอยู่
โลกียสุข	โลกีย<สุข	น. ความสุขทางโลก, ความสุขทางกามารมณ์
โลกุตระธรรม	โลกุตระ<ธรรม	น. ธรรมที่พ้นวิสัยของโลก มี 9 คือ มรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1
โลกุตระภูมิ	โลกุตระ<ภูมิ	น. ภูมิที่พ้นจากโลก, ระดับจิตใจของพระอริยบุคคล
วัคคฺวัท	วัคคฺ<วัท	ว. ผู้กล่าวไพเราะ
วันทยหัตถ์	วันทย<หัตถ์	น. ท่าเคารพด้วยมือของทหาร ตำรวจ ลูกเสือเป็นต้น ที่แต่งเครื่องแบบ สวมหมวก มิได้ถืออาวุธ, (มือที่ควรยกขึ้นแสดงความนอบนบ)
วิกฤตการณ*	วิกฤต* วิกฤติ*<การณ	น. เหตุการณ์อันวิกฤติ
วิกฤติการณ*		
วิกฤตกาล*	วิกฤต<กาล	น. เวลอันวิกฤติ
วิกฤติกาล*		
วิกलจิต	วิกล<จิต	ว. มีความประพฤติหรือกิริยาผิดปกติ เพราะสติวิปลาส, เป็นบ้า

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วิกาลโภชน์	วิกาล<โภชน์	น. การกินอาหารในเวลาวิกาล คือ ผิดเวลา ซึ่งว่าตามพระวินัยกำหนดไว้ตั้งแต่เที่ยงวันไปจนถึง อรุณขึ้น
วิจิตรศิลป์	วิจิตร<ศิลป์	น. ศิลปะที่มุ่งแสดงในด้านคุณภาพของความงาม มากกว่าประโยชน์ใช้สอย
วิพิธทัศนา	วิพิธ<ทัศนา	น. การแสดงหลายๆ อย่างที่แสดงต่อเนื่อง ในสถานที่แสดงเดียวกัน
วิศวกร	วิศว<กร	น. ผู้ประกอบงานวิศวกรรม
วิศวกรรม	วิศว<กรรม	น. ชื่อเทวดาตนหนึ่ง ผู้ชำนาญในการช่างทั้งปวง, การนำความรู้ทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติมาประยุกต์ใช้
วิสัยญีแพทย์	วิสัยญี<แพทย์	น. แพทย์ผู้เชี่ยวชาญในการให้ยาชาและยาสลบ
วิสัยญีภาพ	วิสัยญี<ภาพ	น. ความหมดความรู้สึกรู้สึก, ความสิ้นสติ
วิสัยญีวิทยา	วิสัยญี<วิทยา	น. วิชาที่ว่าด้วยการให้ยาชาและยาสลบ
วิสามัญฆาตกรรม	วิสามัญ<ฆาตกรรม	น. ฆาตกรรมที่ผู้ตายถูกเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่า ปฏิบัติราชการตามหน้าที่ฆ่าตาย หรือถูกฆ่าตาย ในระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงาน ซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่
วิสามานยนาม	วิสามาน<ยนาม	น. คำนามที่เป็นชื่อเฉพาะ ตั้งขึ้นสำหรับเรียกคน สัตว์ สิ่งของ และสถานที่ เพื่อให้รู้ชัดว่าเป็นใคร หรืออะไร เช่น นายดำ ช่างเฮอร์วณ เรือสุพรรณหงส์ จังหวัดเชียงใหม่
วิสุงคามสีมา	วิสุงคาม<สีมา	น. เขตที่พระราชทานแก่สงฆ์เพื่อใช้เป็นที่พักสงฆ์ พระอุโบสถ
วีรกรรม	วีร<กรรม	น. การกระทำที่ได้รับยกย่องว่าเป็นความกล้าหาญ, การกระทำของผู้กล้าหาญ
วีรชน	วีร<ชน	น. ผู้ที่ได้รับยกย่องว่ามีความกล้าหาญ
วีรบุรุษ	วีร<บุรุษ	น. ชายที่ได้รับยกย่องว่ามีความกล้าหาญ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วีรสตรี	วีร<สตรี	น. หญิงที่ได้รับยกย่องว่ามีความกล้าหาญ
ศักยภาพ	ศักย<ภาพ	น. ภาวะแฝง, อำนาจหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้
ศานตรส	ศานต<รส	น. รสของคำประพันธ์ที่แสดงถึงความสงบจิต
ศารทวิษุวัต	ศารท<วิษุวัต	น. จุดราตรีเสมอภาคที่เมื่อดวงอาทิตย์โคจรไปถึงในราวันวันที่ 24 กันยายน
ศาสนิกชน	ศาสนิก<ชน	น. บุคคลที่นับถือศาสนา
คีตกาล	คีต<กาล	น. ฤดูหนาว
ศุกรวรรณ	ศุกร<วรรณ	ว. มีสีสด
ศูนย์ภาพ	ศูนย์<ภาพ	น. ความไม่มีอะไร, ความว่างเปล่า
ศูนย์วาท	ศูนย์<วาท	น. ปรัชญาฝ่ายมหายานที่ถือว่า (1) โลกเป็นศูนย์ยะ คือ ไม่ใช่สิ่งจริงแท้ถาวร (2) นิพพานก็เป็นศูนย์ยะ คือ ไม่มีวาทะหรือลัทธิใดๆ สามารถบรรยายได้ถูกต้องครบถ้วน
เศรษฐกิจ	เศรษฐกิจ<กิจ	น. งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่างๆ ของชุมชน
เศรษฐกิจศาสตร์	เศรษฐกิจ<ศาสตร์	น. วิชาว่าด้วยการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่างๆ ของชุมชน มี 2 สาขา คือ เศรษฐศาสตร์จุลภาค ได้แก่ เศรษฐศาสตร์ภาคที่ศึกษาปัญหาเศรษฐกิจส่วนเอกชน หรือปัญหาการตลาดเป็นต้น และ เศรษฐศาสตร์มหัพภาค ได้แก่ เศรษฐศาสตร์ภาคที่ศึกษาปัญหาเศรษฐกิจของประเทศโดยส่วนรวม เช่น ปัญหาเรื่องรายได้ของประชาชาติ การออมทรัพย์ของประชากร ปัญหาการลงทุน
สกวาทิ	สกว<วาทิ	น. ผู้กล่าวถ้อยคำฝ่ายตน คือ ฝ่ายเสนอหรือฝ่ายถาม

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สกรรมกริยา	สกรรม<กริยา	น. กริยาที่มีกรรมหรือผู้ถูกกระทำมารับ เช่น ดื่มน้ำ เตะฟุตบอล
สกลโลก	สกล<โลก	น. ทั้งโลก, โลกทั้งสิ้น, ทั่วโลก
สถาปนิยวาที	สถาปนิย<วาที	น. ผู้จำแนกกรรมหรือพยากรณ์ปัญหากรรม โดยอาการนี้
สมการ	สม<การ	น. ข้อความที่แสดงความเท่ากันของนิพจน์ 2 นิพจน์ เฉพาะบางค่าของตัวไม่ทราบค่าที่ปรากฏในนิพจน์นั้นๆ หรือการเหมือนกันของข้อความย่อย 2 ข้อความที่ปรากฏอยู่ทางด้านซ้ายและด้านขวาของเครื่องหมาย =
สมจารี	สม<จารี	น. ผู้ประพฤติสม่าเสมอ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์	สมบูรณาญาสิทธิ<ราชย์	น. ระบอบการปกครองซึ่งพระมหากษัตริย์มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ
สมวัย	สม<วัย	ว. มีวัยเสมอกัน, รุ่นราวคราวเดียวกัน
สมมติเทพ	สมมติ<เทพ	น. เทวดาโดยสมมติ หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน
สมรรถภาพ	สมรรถ<ภาพ	น. ความสามารถ
สมานคติ	สมาน<คติ	น. การดำเนินอย่างเดียวกัน, การมีความเห็นพ้องกัน
สมานฉันท์	สมาน<ฉันท์	น. ความพอใจร่วมกัน, ความเห็นพ้องกัน
สมานสังวาส	สมาน<สังวาส	น. การอยู่ร่วมเสมอกัน (ใช้แก่พระสงฆ์ที่มีศีลเสมอกัน ทำอุโบสถหรือทำสังฆกรรมร่วมกันได้)
สรรพคุณ	สรรพ<คุณ	น. คุณสมบัติของสิ่งที่เป็นยา, โดยปริยาย หมายถึง คุณสมบัติ
สรรพนาม	สรรพ<นาม	น. คำที่ใช้แทนชื่อ นาม หรือข้อความที่กล่าวมาแล้วเพื่อไม่ต้องกล่าวชื่อ นาม หรือข้อความนั้นซ้ำอีก
สรรพสามิต	สรรพ<สามิต	น. อาการที่เก็บจากสิ่งประติษฐ์และผลิตขึ้นภายในประเทศ เรียกว่า อาการสรรพสามิต

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สหกรณ์	สห<กรณ์	น. งานร่วมมือกัน เช่น ทางธุรกิจหรืออุตสาหกรรม เพื่อหาทำไรหรือเพื่อประโยชน์อื่นๆ ในงานนั้นๆ ร่วมกัน, คณะบุคคลซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการ โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์ตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์
สหการ	สห<การ	น. การร่วมมือกัน
สหชาติ	สห<ชาติ	น. ผู้เกิดวันเดือนปีเดียวกัน, ผู้เกิดร่วมปีนักษัตร ในรอบเดียวกัน
สหธรรม	สห<ธรรม	น. ธรรมอันเดียวกัน, กฎหรือความเชื่อถือ อย่างเดียวกัน
สหบาน	สห<บาน	น. การดื่มร่วมกัน
สหภาพ	สห<ภาพ	น. การรวมตัวขององค์การตั้งแต่ 2 องค์การขึ้นไป เพื่อทำกิจการทั่วไปหรือกิจการเฉพาะอย่าง ตามวัตถุประสงค์ขององค์การที่เข้าร่วมกันนั้น เช่น สหภาพสุลการกร สหภาพรัฐสภา, ชื่อรูปแบบหนึ่ง ของการรวมตัวของรัฐตั้งแต่ 2 รัฐขึ้นไป เช่น สหภาพพม่า, องค์การของลูกจ้าง
สหศึกษา	สห<ศึกษา	น. การศึกษาที่ให้นักเรียนชายและหญิงเรียนรวม ในสถานศึกษาเดียวกัน
สหัสธารา	สห<ธารา	น. เครื่องโปรยน้ำให้เป็นฝอย (ใช้ในการอภิเษก), โดยปริยายหมายถึงการสงวน้ำของพระเจ้าแผ่นดิน, (สายน้ำ 1,000 สาย)
สหัสณันน์* สหัสเนตร*	สห<ณันน์* เนตร*	น. พันตา หมายถึง พระอินทร์
สหัสรังสี	สห<รังสี	น. พันแสง หมายถึง พระอาทิตย์
สังฆตธรรม	สังฆ<ตธรรม	น. สิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่งขึ้น

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สังเขยนียสถาน	สังเขยนีย<สถาน	น. สถานที่ทางพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ตั้งแห่งความสดสังเขย มี 4 แห่ง คือ 1. สถานที่ที่พระพุทธเจ้าประสูติ ได้แก่ สวณภูมิณี ปัจจุบัน ได้แก่ รุมมินเด ในประเทศเนปาล 2. สถานที่ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คือ ที่ควงพระศรีมหาโพธิ ปัจจุบัน ได้แก่ พุทธคยา ประเทศอินเดีย 3. สถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา คือ ปาอิสิปตมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ปัจจุบัน ได้แก่ สารนาถ ประเทศอินเดีย 4. สถานที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน คือ ปาสาลวัน เมืองกุสินารา ปัจจุบัน ได้แก่ เมืองกาเซีย ประเทศอินเดีย
สังหาริมทรัพย์	สังหาริม<ทรัพย์	น. ทรัพย์ที่นำไปได้ เช่น แหวน สร้อย ใต๊ะ แก้ว, ทรัพย์สินอื่นนอกจากอสังหาริมทรัพย์และรวมถึงสิทธิอันเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นด้วย
สัญญาตญาณ	สัญญาต<ญาณ	น. ความรู้ที่มีมาแต่กำเนิดของคนและสัตว์ทำให้มีความรู้สึกและกระทำได้เองโดยไม่ต้องมีใครสั่งสอน
สัตการ	สัต<การ	น. การยกย่อง, การนับถือ, การรับรอง
สัตบถ	สัต<บถ	น. ทางที่ถูกต้อง, คติที่ชอบ
สัตบุรุษ	สัต<บุรุษ	น. คนที่เป็นสัมมาทิฐิ, คนดีน่านับถือ มีคุณธรรมประพฤติอยู่ในศีลในธรรม
สัตบริภันท์	สัต<บริภันท์	น. ภูเขาที่ล้อมเป็นวงกลมรอบเขาพระสุเมรุเป็นชั้นๆ รวม 7 ชั้น สูงลดหลั่นกันลงมาตามลำดับ ชื่อภูเขาชั้นในที่สุดจากเขาพระสุเมรุออกมา คือ ยุคนธร อสิณธร กรวิก สุทสนะ เนมินธร วินตกะ อัสดัน ระหว่างภูเขาแต่ละชั้นมีทะเลสี่พันดรรชนี

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สัตกัณฑ์	สัต<กัณฑ์	น. ชื่อเชิงเทียน ทำเป็นแผงรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่ว ติดไม้กลึงเป็นเชิงเทียน 7 ชั้น กรอบมักทำเป็นรูป พญานาคเลื้อยลงมาคล้ายกรอบหน้าบัน
สัตมวาร	สัตม<วาร	น. วันที่ครบ 7, วันทำบุญครบ 7 วันของผู้ตาย
สัตมหาสถาน	สัต<มหาสถาน	น. สถานที่ 7 แห่งที่พระพุทธเจ้าเสวยวิมุตติสุข ภายหลังตรัสรู้
สัตโลหะ	สัต<โลหะ	น. โลหะ 7 ชนิด คือ เหล็ก 1 พรอท 1 ทองแดง 1 เงิน 1 และทองคำ 1 เจ้า 1 (เจ้าน้ำเงิน เป็นแร่ ชนิดหนึ่ง สีเขียวเป็นสีน้ำเงิน) และสังกะสี 1
สัตวาร	สัต<วาร	น. สัปดาห์หนึ่ง, 7 วัน
สัตสดก* สัปตสดก*	สัต* สัปต*<สดก	น. หมวดละ 700, หมวดละร้อย 7 หมวด
สัตตบงกช	สัตต<บงกช	น. ชื่อบัวหลวงพันธุ์หนึ่ง
สัตตบรรณ	สัตต<บรรณ	น. ชื่อบัวสายพันธุ์หนึ่ง
สัตตบุษย์	สัตต<บุษย์	น. ชื่อบัวหลวงพันธุ์หนึ่ง, เทียนสัตตบุษย์
สัปปกัณฑ์*	สัปป<กัณฑ์*	น. พระอภิธรรม 7 คัมภีร์
สัปปะกัณฑ์*	สัปป<กัณฑ์*	
สัปปตศก	สัปป<ตศก	น. เรียกปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 7 เช่น ปีฉลู สัปปตศก จุลศักราช 1347
สัมปรายิกภาพ	สัมปรายิก<ภาพ	น. ภาพหน้า
สัมผัปลาปะ*	สัมผ<ปลาปะ* ปลาปะ*	น. คำพูดเพื่อเจ้อ
สัมผัปลาปะ*	สัมผ<ปลาปะ*	
สัมมากัมมันตะ	สัมมา<กัมมันตะ	น. การงานชอบ คือ ประพฤติกายสุจริต
สัมมาคารวะ	สัมมา<คารวะ	น. ความเคารพนบนอบ
สัมมาจริยา	สัมมา<จริยา	น. การประพฤติชอบ
สัมมาทสิฐิ	สัมมา<ทสิฐิ	น. ความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
สัมมาวาจา	สัมมา<วาจา	น. การเจรจาชอบ คือ ประพฤติวจีสุจริต
สัมมาพยายามะ	สัมมา<พยายามะ	น. ความพยายามชอบ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สัมมาสติ	สัมมา<สติ	น. ความระลึกชอบ
สัมมาสมาธิ	สัมมา<สมาธิ	น. สมาธิชอบ, ความตั้งใจชอบ
สัมมาสังกัปปะ	สัมมา<สังกัปปะ	น. ความดำริในทางที่ชอบ
สัมมาอาชีวะ	สัมมา<อาชีวะ	น. การเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ
สัมโมทนียกถา	สัมโมทนี<กถา	น. ถ้อยคำที่แสดงความชื่นชมยินดี เป็นที่ชุ่มชื่นใจ แก่ผู้ฟังหรือผู้อ่าน
ลัทธิ	ลัทธิ<ทิว	น. ลัทธิที่ถือว่าโลกและวิญญาณเป็นของเที่ยง ไม่เสื่อมสูญ
สาทิสลักษณ์	สาทิส<ลักษณ์	น. ภาพเขียนเหมือนบุคคลจริง
สาธารณชน	สาธารณ<ชน	น. ประชาชนทั่วไป
สาธารณประโยชน์	สาธารณ<ประโยชน์	น. ประโยชน์ทั่วไปแก่ประชาชน
สาธารณภัย	สาธารณ<ภัย	น. ภัยที่เกิดแก่คนหมู่มาอย่างไฟไหม้ น้ำท่วม เช่น หน่วยบรรเทาสาธารณภัย, อัคคีภัย วาตภัย อุทกภัย ตลอดจนภัยอื่นๆ อันมีมาเป็นสาธารณะ ไม่ว่าเกิดจาก ธรรมชาติหรือมีผู้ทำให้เกิดขึ้นซึ่งก่อให้เกิดอันตราย แก่ชีวิตร่างกายของประชาชน หรือความเสียหาย แก่ทรัพย์สินของประชาชนหรือของรัฐ
สาธารณรัฐ	สาธารณ<รัฐ	น. ประเทศหรือการปกครองที่มีประธานาธิบดี เป็นประมุข เช่น สาธารณรัฐประชาชนจีน
สาธารณสถาน	สาธารณ<สถาน	น. สถานที่ใดๆ ซึ่งประชาชนมีความชอบธรรม ที่จะเข้าไปได้
สาธารณสมบัติ	สาธารณ<สมบัติ	น. ทรัพย์สินส่วนรวมของประชาชน
สาธารณสุข	สาธารณสุข<สุข	น. ชื่อกระทรวงที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการแพทย์ การสาธารณสุข การควบคุมอาหารและยา รวมทั้ง สิ่งที่อาจเป็นพิษหรือเป็นภัยแก่สุขภาพ และควบคุม กิจการกาชาด, กิจการเกี่ยวกับการป้องกัน การบำบัดโรค การรักษา และส่งเสริมสุขภาพ ของประชาชน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สาธุชน	สาธุ<ชน	น. คนดี, คนที่มีคุณงามความดี (ใช้ในการยกย่อง)
สามนตราช	สามนต<ราช	น. พระราชาแห่งแคว้นที่ใกล้เคียง, เจ้าประเทศราช
สามัญชน	สามัญ<ชน	น. คนธรรมดาที่มีใจเจ้า
สามานยนาม	สามานย<นาม	น. คำนามที่เป็นชื่อทั่วไปของคน สัตว์และสิ่งของ เช่น เด็ก นก หนังสือ ลม ใจ
สามิจิกรรม	สามิจิ<กรรม	น. การแสดงความเคารพตามธรรมเนียมของพระเถร ในระหว่างผู้ใหญ่กับผู้ย่อย เช่น ระหว่างพระอุปัชฌาย์กับ สัทธวิหาริก ระหว่างอาจารย์กับอันตวาสสิก หรือระหว่าง ผู้แก่พรรษากว่ากับผู้อื่นพรรษากว่า
สาราณียธรรม	สาราณีย<ธรรม	น. ธรรมอันเป็นไปเพื่อความระลึกถึงกันและกัน
สาราณียกร	สาราณีย<กร	น. ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ของสมาคมหรือสถาบันการศึกษา เป็นต้น ทำหน้าที่อย่างบรรณธิการ
สีตลรัศมี	สีตล<รัศมี	ว. มีรัศมีเย็น หมายถึง พระจันทร์
สีตลหฤทัย	สีตล<หฤทัย	ว. มีใจเยือกเย็น
สุขุมาลชาติ	สุขุมาล<ชาติ	ว. มีตระกูลผู้ดี, มีตระกูลสูง, โดยปริยายหมายความว่า มีลักษณะอย่างผู้ดี
สุญนิยม	สุญ<นิยม	น. ลัทธิที่ถือว่าคนหรือสัตว์เกิดหนเดียว ตายแล้วสูญ บุญบาป พระเป็นเจ้า นรก สวรรค์ ไม่มี, ลัทธิที่ถือว่า ไม่มีอะไรตั้งอยู่อย่างเที่ยงแท้ถาวร, ลัทธิที่ถือว่าคุณค่า ทางศีลธรรมจรรยาไม่มี, ลัทธิที่ถือว่าความเจริญก้าวหน้า จะเกิดขึ้นได้ก็โดยวิธีทำลายองค์การทางสังคมที่มีอยู่เดิม ให้หมดไป
สุนทรพจน์	สุนทร<พจน์	น. คำพูดที่ประธานหรือบุคคลสำคัญเป็นต้นกล่าว ในพิธีการหรือในโอกาสสำคัญต่างๆ
สุนทรียภาพ	สุนทรีย<ภาพ	น. ความงามในธรรมชาติหรืองานศิลปะ ที่แต่ละบุคคล สามารถเข้าใจและรู้สึกได้, ความเข้าใจและรู้สึก ของแต่ละบุคคลที่มีต่อความงามในธรรมชาติหรือ งานศิลปะ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สุนทรียศาสตร์	สุนทรีย<ศาสตร์	น. ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยความงาม และสิ่งที่งาม ในธรรมชาติหรืองานศิลปะ
สุภาพชน	สุภาพ<ชน	น. ผู้ที่แต่งกายเรียบร้อย, ผู้ที่มีกิริยามารยาทอ่อนโยน พุดจาเรียบร้อย รู้กาลเทศะ
สุภาพบุรุษ	สุภาพ<บุรุษ	น. ชายที่มีกิริยาวาจาเรียบร้อย รู้กาลเทศะและมีคุณธรรม
สุภาพสตรี	สุภาพ<สตรี	น. หญิงที่มีกิริยาวาจาเรียบร้อย รู้กาลเทศะและมีคุณธรรม
เสรีธรรม	เสรี<ธรรม	น. หลักเสรีภาพ
เสรีนิยม	เสรี<นิยม	น. ลัทธิเศรษฐกิจสังคมที่ต้องการให้รัฐเข้าไปยุ่งเกี่ยวควบคุมการดำเนินการทางเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิตของเอกชนน้อยที่สุด, ทศนคติทางสังคมที่ต้องการให้บุคคลมีสวัสดิการในด้านต่างๆ เพิ่มขึ้นและกระจายไปยังคนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึง ว. ชอบเสรีภาพ, ที่เป็นไปในทางส่งเสริมเสรีภาพ
เสรีภาพ	เสรี<ภาพ	น. ความสามารถที่จะกระทำการใดๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง, ความมีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น
หรัสมูรดี	หรัส<มูรดี	ว. มีร่างเล็ก, เตี้ย
หินชาติ	หิน<ยาน	ว. มีกำเนิดต่ำ
หินยาน* หินยาน*	หิน* หิน*, ทักษิณ	น. ชื่อนิกายพระพุทธศาสนาฝ่ายใต้ ที่ถือกันในลังกา
ทักษิณนิกาย*	<ยาน, นิกาย	พม่า และไทยเป็นต้น
อกรรมกริยา	อกรรม<กริยา	น. กริยาที่ไม่ต้องมีกรรมรับ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน
อกัปปยวัตถุ	อกัปปย<วัตถุ	น. สิ่งที่ต้องห้ามไม่ให้บริโภคใช้สอย (ใช้แก่ภิกษุ)
อกัปปยโหวาร	อกัปปย<โหวาร	น. ถ้อยคำที่ไม่ควรใช้พูด
อติเรกลาภ*	อติเรก<ลาภ	น. ลาภพิเศษ
อติเรกลาภ*		
อดีตกาล* อดีตสมัย*	อดีต<กาล* สมัย*	น. เวลาที่ล่วงแล้ว

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อดีตชาติ* อดีตภพ*	อดีต<ชาติ* ภพ*	น. ชาติก่อน, ภพก่อน
อติชาตบุตร*	อติชาต* อภิชาต*<บุตร	น. บุตรที่มีคุณสมบัติสูงกว่าบิดามารดา
อภิชาตบุตร*		
อติเรกจิวร	อติเรก<จิวร	น. จิวรของภิกษุที่เขาถวายเพิ่มเข้ามานอกจากผ้าที่อธิษฐานเป็นไตรจีวร
อธิกมาส	อธิก<มาส	น. เดือนที่เพิ่มขึ้นในปีจันทรคติ คือ ในปีนั้นมี 13 เดือน มีเดือน 8 สองหน เรียกว่า เดือน 8 สอง 8
อธิกวาร	อธิก<วาร	น. วันที่เพิ่มขึ้นในปีจันทรคติ คือ ในปีนั้นเดือน 7 เป็นเดือนเต็ม มี 30 วัน
อธิกสุรทิน	อธิก<สุรทิน	น. วันที่เพิ่มขึ้นในปีสุริยคติ คือ ในปีนั้นเพิ่มวันเข้าในเดือนกุมภาพันธ์อีก 1 วัน เป็น 29 วัน
อนธการ* อันธการ*	อนธ* อันธ*<การ	น. ความมืด, ความมัว, ความมืดมน, เวลาค่ำ, ความเขลา
อนัญคติ	อนัญ<คติ	น. หนทางเดียว, ความจำเป็น
อนันตริยกรรม	อนันตริย<กรรม	น. กรรมที่ให้ผลไม่เว้นระยะ คือ กรรมที่เป็นบาปหนักที่สุด มี 5 อย่าง คือ 1. ฆ่าบิดา 2. ฆ่ามารดา 3. ฆ่าพระอรหันต์ 4. ทำให้พระกายพระพุทธรูปเจ้าห้อเลือด 5. ทำให้สงฆ์แตกแยกกัน
อนาคตกาล	อนาคต<กาล	น. กาลภายหน้า, กาลที่ยังมาไม่ถึง
อนารยชน	อนารย<ชน	น. คนที่ยังไม่เจริญ, คนป่าเถื่อน
อนารยธรรม	อนารย<ธรรม	น. ความต่ำช้า, ความป่าเถื่อน
อนิจกรรม	อนิจ<กรรม	น. ความตาย, ไข้กับผู้ตายที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตั้งแต่ชั้นประถมาภรณ์-มงกุฎไทยขึ้นไป หรือ ทูตียจุลจอมเกล้า หรือ ทูตียจุลจอมเกล้าพิเศษว่า ถึงแก่อนิจกรรม
อนเภาวิธ	อนเภา<วิธ	น. หลายอย่าง, ต่างๆ
อนเภาคุณ	อนเภา<คุณ	น. ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งใช้ทำยาได้
อปรภาค	อปร<ภาค	น. ส่วนอื่นอีก, เวลาอื่นอีก, ภายหลัง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อภัพบุคคล	อภัพ<บุคคล	น. คนไม่สมควร
อภัพผล	อภัพ<ผล	น. ผลที่ไม่สมควร, ผลทรม
อภิลักขิตกาล*	อภิลักขิต<กาล* สมัย*	น. เวลาที่กำหนดไว้, วันกำหนด (มักนิยมใช้แก่วันทำบุญคล้ายวันเกิดหรือวันทำพิธีประจำปี)
อภิลักขิตสมัย*		
อริยทรัพย์	อริย<ทรัพย์	น. ทรัพย์อันประเสริฐ มี 7 ประการ คือ ศรัทธา ศีล หิริโอตตปปะ พาหุสัจจะ จาคะ ปัญญา
อริยผล	อริย<ผล	น. ชื่อโลกุตตรธรรมในพระพุทธศาสนา มี 4 ชั้น คือ โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล อรหัตผล
อริยมรรค	อริย<มรรค	น. ทางอันประเสริฐอันเป็นทางแห่งความดับทุกข์ มีองค์ 8 มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น, ทางสายกลาง, ชื่อโลกุตตรธรรมในพระพุทธศาสนา มี 4 ชั้น คือ โสดาปัตติมรรค สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค อรหัตมรรค
อริยสัจ	อริย<สัจ	น. ความจริงอันประเสริฐ
อรุณผาน	อรุณ<ผาน	น. ผานมีอรุณธรรมเป็นอารมณ์ มี 4 คือ 1. อากาสนัญญาตนะ (กำหนดที่ว่างหาที่สุดมิได้ เป็นอารมณ์) 2. วิญญานัญญาตนะ (กำหนดวิญญานหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์) 3. อากิญจัญญาตนะ (กำหนดภาวะที่ไม่มีอะไรเป็นอารมณ์) 4. เนวสัญญานาสัญญาตนะ (ภาวะมีสัญญาไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่)
อรุณพรหม	อรุณ<พรหม	น. เทพในพรหมโลก ตามคติพระพุทธศาสนา เป็นจำพวกไม่มีรูป มี 4 ชั้น
อรุณภพ* อรุณภูมิ*	อรุณ<ภพ* ภูมิ*	น. ภพของผู้ที่ได้อรุณผาน 4
อวชาตบุตร	อวชาต<บุตร	น. บุตรที่มีคุณสมบัติต่ำกว่าบิดามารดา
อสังกมทรัพย์	อสังกม<ทรัพย์	น. สังกมทรัพย์ซึ่งไม่อาจใช้ของอื่นที่เป็นประเภทและชนิดเดียวกัน มีปริมาณเท่ากันแทนได้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อสังหาริมทรัพย์	อสังหาริม<ทรัพย์	น. ทรัพย์ที่นำไปไม่ได้ คือ ทรัพย์ที่ติดกับที่ เช่น ที่ดิน, ที่ดินและทรัพย์อันติดอยู่กับที่ดินมีลักษณะเป็นการถาวร หรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินนั้น และหมายความรวมถึงทรัพย์สิทธิอันเกี่ยวกับที่ดินหรือทรัพย์อันติดอยู่กับที่ดินหรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินนั้นด้วย
อสังกรรม	อสัง<กรรม	น. ความตาย, ใช้กับผู้ตายที่มีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยา หรือผู้ที่ดำรงตำแหน่งประธานองคมนตรี องคมนตรี นายกรัฐมนตรี ประธานสภา หรือผู้ที่ได้รับพระราชทาน เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นปฐมจุลจอมเกล้าว่า ถึงแก่อสังกรรม
อสังญีสัตว์	อสังญี<สัตว์	น. พรหมจำพวก มีแต่รูปไม่มีสัญญา ดังมีกล่าวไว้ในไตรภูมิิกถา
อสมภินพงศ์*	อสมภิน<พงศ์* วงศ์*	น. เชื้อสายที่ไม่เจือปน
อสมภินวงศ์*		
อสีติมหาสาวก	อสีติ<มหาสาวก	น. พระสาวกใหญ่ 80 องค์ของพระพุทธเจ้า
อสุภสัญญา	อสุภ<สัญญา	น. การกำหนดรู้ว่าเป็นของไม่สวยงาม
อหิวาตกโรค	อหิวาตก<โรค	น. ชื่อโรคระบาดชนิดหนึ่ง มีอาการลงราก
อเหตุกทิจิ	อเหตุก<ทิจิ	น. ความเห็นว่าบาปบุญในโลกไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย เป็นความเห็นของเดียรถีย์พวกหนึ่ง
อัศรชายา	อัศร<ชายา	น. ตำแหน่งมเหสีรอง
อัศรมหาเสนาบดี	อัศร<มหาเสนาบดี	น. หัวหน้าเสนาบดี
อัศรมเหสี	อัศร<มเหสี	น. พระมเหสีเอกของพระเจ้าแผ่นดิน
อัศรวาขทูต	อัศร<ราชทูต	น. ผู้แทนรัฐบาลไปราชการชั่วคราวหรือประจำอยู่ในสำนักแห่งรัฐบาลอื่น
อัศรสมณทูต	อัศร<สมณทูต	น. ทูตที่พระสันตะปาปาทรงแต่งตั้งไปประจำสำนักประมุขของอีกรัฐหนึ่ง ในกรณีที่ไม่มี การแต่งตั้ง เอกอัศรสมณทูต มีฐานะระดับเดียวกับรัฐทูต

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อัจริยบุคคล	อัจริย<บุคคล	น. บุคคลผู้มีปัญญาความสามารถเยี่ยมยอด มาแต่กำเนิด
อัจริยภาพ	อัจริย<ภาพ	น. ความเป็นผู้มีปัญญาความสามารถเกินกว่าระดับ ปรกติมาก
อัจริยลักษณะ*	อัจริย<ลักษณะ*	น. ลักษณะดีเด่นเป็นที่น่าอัศจรรย์ เช่น อัจริยลักษณะ
อัจริยลักษณะ*	ลักษณะ*	ของภาษาไทย อัจริยลักษณะของมหาบุรุษ
อัฏดัตถิย*	อัฏ<ดัตถิย* เดียรถิย*	น. พวกที่มีความเชื่อถืออย่างอื่น,
อัฏเดียรถิย*		พวกนอกพระพุทธศาสนา
อัฏประกาศ	อัฏ<ประกาศ	น. เครื่องหมายวรรคตอนรูปดังนี้ " " สำหรับเขียน คร่อมคำหรือข้อความ เพื่อแสดงว่าข้อความนั้น เป็นคำพูด หรือเพื่เน้นความนั้นให้เด่นชัดขึ้นเป็นต้น
อัฏมณี	อัฏ<มณี	น. รัตนชาติที่เจียระไนแล้ว, แก้วมณีอื่นๆ นอกจาก เพชรพลอย, ของมีค่าอื่นๆ
อัฏรูป	อัฏ<รูป	น. ธาตุเดียวกันแต่มีสมบัติและรูปแบบต่างกัน เมื่อนำไปทำปฏิกิริยากับธาตุอื่นธาตุเดียวกัน จะให้ผล เป็นสารประกอบอันเดียวกัน เช่น ธาตุคาร์บอน มีอัฏรูป คือ เพชร กับแกรไฟต์ เมื่อนำอัฏรูปทั้ง 2 นี้ ไปเผาด้วยความร้อนสูงกับธาตุออกซิเจนจะได้ แก๊สคาร์บอนไดออกไซด์เช่นเดียวกัน
อัฏฐบาน* อัฐบาน*	อัฏฐ* อัฐ<บาน	น. น้ำที่คั้นจากผลไม้ มี 8 อย่าง คือ น้ำมะม่วง น้ำชมพู่หรือน้ำหว่า น้ำกล้วยมีเม็ด น้ำกล้วยไม่มีเม็ด น้ำมะขาง น้ำลูกจันทน์หรือน้ำองุ่น น้ำเหง้าอุบล น้ำมะพร้าวหรือน้ำลิ้นจี่
อัฏฐังคิกมรรค*	อัฏฐังคิก* อัษฏางคิก*	น. มรรคประกอบด้วยองค์ 8, ทางปฏิบัติเพื่อความดับ
อัษฏางคิกมรรค*	<มรรค	ทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยองค์ 8 มีสัมมาทิฐิเป็นต้น รวมเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อัฐเคราะห์	อัฐ<เคราะห์	น. เรียกดาวเฉพาะ 8 ดวง คือ อาทิตย์ (ประจำทิศอีสานใช้เลข 1 แทน) จันทร (ประจำทิศบูรพาใช้เลข 2 แทน) อังคาร (ประจำทิศอาคเนย์ใช้เลข 3 แทน) พุธ (ประจำทิศทักษิณใช้เลข 4 แทน) เสาร์ (ประจำทิศเหนือใช้เลข 5 แทน) พฤหัสบดี (ประจำทิศประจิมใช้เลข 6 แทน) ราหู (ประจำทิศพายัพใช้เลข 7 แทน) และศุกร์ (ประจำทิศอุดรใช้เลข 8 แทน) ว่า ทักขะ ถ้าเกิดวันใดก็ถือวันนั้นเป็นบริวาร แล้วนับเวียนขวาไปทางทิศทั้ง 8
อัฐปริหาร	อัฐ<ปริหาร	น. เครื่องใช้สอยของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา มี 8 อย่าง คือ สบง จีวร สังฆาฏี บาตร มีดโกนหรือมีดตัดเล็บ เข็ม ประคดเอว กระบอกกรองน้ำ
อัฐศก	อัฐ<ศก	น. เรียกปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 8 เช่น ปีชาล อัฐศก จุลศักราช 1348
อัมจันทร	อัม<จันทร	น. ที่นั่งเป็นชั้นๆ สำหรับดูการแสดงมีลักษณะเป็นรูปครึ่งวงกลม, ชั้นที่ตั้งของชายหรือก้าวขึ้นลงทำเป็นชั้นๆ
อัมภาค	อัม<ภาค	น. เครื่องหมายวรรคตอนรูปดังนี้ ; สำหรับคั่นคำหรือประโยค
อัมมณฑล	อัม<มณฑล	น. กึ่งวงกลม
อัมมาส	อัม<มาส	น. ครึ่งเดือน
อัมรัตติ	อัม<รัตติ	น. เทียงคีน
อันตรการณ	อันตร<การณ	น. เหตุขัดข้อง, อุปสรรค, ความติดขัด
อันตรภาค	อันตร<ภาค	น. ช่วงคะแนนหรือขอบเขตของคะแนนเป็นต้น ในชั้นหนึ่งๆ ในตารางแจกแจงความถี่ เช่น อันตรภาคของคะแนนตั้งแต่ 86100 เป็นอันดับ 1
อันตรवासก	อันตร<वासก	น. ผ่าสบง
อันตรายิกกรรม	อันตรายิก<กรรม	น. ธรรมที่ทำอันตราย หมายถึง เหตุขัดขวาง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อันติมสัจ	อันติม<สัจ	น. ความจริงขั้นสุดท้าย, ความจริงขั้นสูงสุด
อัปภูตธรรม	อัปภูต<ธรรม	น. ชื่อคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาส่วน 1 ใน 9 ส่วน ที่เรียกว่า นวังคสัตตทุศาสน์
อัษฎกฉันท	อัษฎก<ฉันท	น. ฉันทปัฏยาวต
อัษฎมงคล*	อัษฎ* อัษฎ<มงคล	น. สิ่งที่ดีเป็นมงคล 8 อย่าง นิยมดังนี้ 1. กรอบหน้า
อัษฎมงคล*		2. คทา 3. สังข์ 4. จักร 5. ธง 3 ชาย 6. ขอช้าง 7. โคเผือก 8. หม้อน้ำ
อาจิณสมาจาร	อาจิณ<สมาจาร	น. มรรยาทที่เคยประพฤติมาจนติดเป็นนิสัย
อารยชน	อารย<ชน	น. ชนที่มีอารยธรรม
อารยชาติ*	อารย<ชาติ* ประเทศ*	น. ประเทศที่มีอารยธรรม
อารยประเทศ*		
อารยธรรม	อารย<ธรรม	น. ความสงบสุขของสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐาน แห่งศีลธรรมและกฎหมาย, ความเจริญเนื่องด้วย องค์การของสังคม เช่น การเมือง กฎหมาย เศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรม, ความเจริญด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี, (ธรรมหรือกฎเกณฑ์ที่เจริญ)
อิฐผล	อิฐ<ผล	น. ผลเป็นที่พอใจ
อิสรภาพ	อิสร<ภาพ	น. ความเป็นใหญ่, ความเป็นไทแก้ตัว, การปกครองตนเอง
อุคหนิमित	อุคห<นิमित	น. อารมณ์ที่เจเนใจ คือ เป็นวิธีแห่งผู้ฟังกลืน ชำนาญจนรูปที่ตนเพ่งอยู่นั้นติดตา ถึงแม้หลับตาเสีย รูปนั้นก็ปรากฏเป็นเครื่องหมายอยู่ รูปที่ปรากฏนี้ เรียกว่า อุคหนิमित
อุณภูมิ	อุณ<ภูมิ	น. ระดับความสูงต่ำของความร้อน นิยมวัดได้ ด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า เทอร์โมมิเตอร์
อุดมการณ์	อุดม<การณ์	น. หลักการที่วางระเบียบไว้เป็นแนวปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อุดมคติ	อุดม<คติ	น. จินตนาการที่ถือว่าเป็นมาตรฐานแห่งความดี ความงาม และความจริงทางใดทางหนึ่ง ที่มนุษย์ ถือว่าเป็นเป้าหมายแห่งชีวิตของตน
อุดมศึกษา	อุดม<ศึกษา	น. การศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา
อุดมภาพ	อุดม<ภาพ	น. ภาพอันสูงสุด, ความสูงสุด, ฐานะอันดี
อุตตนาภาพ	อุตตนา<ภาพ	ก. นอนหงาย
อุตริมนุสธรรม	อุตริ<มนุสธรรม	น. คุณอย่างยอดเยี่ยมของมนุษย์ ได้แก่ ธรรมวิเศษ มีการสำเริงฉมาน สำเร็จมรรคผลเป็นต้น
อุเทสิกเจดีย์	อุเทสิก<เจดีย์	น. เจดีย์ที่สร้างอุทิศพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระพุทธรูป
อุปริมปริยาย	อุปริม<ปริยาย	น. เนื่อความอันสูงสุด
อุษณกาล	อุษณ<กาล	น. ฤดูร้อน
อุษณรัศมี* อุษณรุจี*	อุษณ<รัศมี* รุจี*	ว. มีรัศมีร้อนหรือมีแสงอันร้อน หมายถึง พระอาทิตย์
เอกจิต	เอก<จิต	น. ความคิดจำเพาะถึงสิ่งอย่างเดียว, ความคิดอันหนึ่งอันเดียว, ความคิดต้องกัน, ความเห็นพ้องกัน
เอกฉันท	เอก<ฉันท	ว. มีความเห็นเป็นอย่างเดียวกันหมด
เอกชน	เอก<ชน	น. บุคคลคนหนึ่งๆ ว. ส่วนบุคคล, ไม่ใช่ของรัฐ เช่น โรงพยาบาลเอกชน
เอกเทศ	เอก<เทศ	น. ส่วนหนึ่งต่างหาก, เฉพาะตัว, เฉพาะบุคคล
เอกนัย	เอก<นัย	น. นัยอันหนึ่ง, นัยอันเดียวกัน
เอกบุคคล* เอกบุรุษ*	เอก<บุคคล, บุรุษ	น. คนเยี่ยมยอด, คนประเสริฐ
เอกพจน์	เอก<พจน์	น. คำที่กล่าวถึงสิ่งเดียว
เอกภาพ	เอก<ภาพ	น. ระบบซึ่งเป็นผลรวมของกาแล็กซีทั้งหมด, จำนวนประชากรทั้งหมดที่นำมาพิจารณาหรือหาตัวอย่าง
เอกภริยา	เอก<ภริยา	น. เมียหลวง
เอกภักดี	เอก<ภักดี	ว. จงรักต่อคนคนเดียว, ซื่อตรง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
เอกภาคี	เอก<ภาคี	น. ฝ่ายเดียว หมายถึง ประเทศที่ปลีกตัวปฏิบัติการทางการเมืองเป็นต้นโดยลำพัง ไม่มีประเทศอื่นร่วมหรือรับรู้ด้วย
เอกภาพ	เอก<ภาพ	น. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน, ความสอดคล้องกลมกลืนกัน
เอกรส	เอก<รส	น. รสอันเอก ได้แก่ วิมุติรส คือรสที่เกิดจากการหลุดพ้นจากกิเลส
เอกราช	เอก<ราช	ว. เป็นอิสระแก่ตน, ไม่ขึ้นแก่ใคร
เอกรูป	เอก<รูป	น. รูปแบบอย่างเดียวกัน
เอกลักษณะ	เอก<ลักษณะ	น. ลักษณะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกัน, ข้อความที่แสดงความเท่ากันของนิพจน์ 2 นิพจน์ สำหรับทุกค่าของตัวไม่ทราบค่าที่ปรากฏในนิพจน์นั้นๆ
เอกศก	เอก<ศก	น. เรียกปีจุลศักราชที่ลงท้ายด้วยเลข 1 เช่น ปีมะแม เอกศก จุลศักราช 1341
เอกสาร	เอก<สาร	น. หนังสือที่เป็นหลักฐาน, กระดาษหรือวัตถุอื่นใด ซึ่งได้ทำให้ปรากฏความหมายด้วยตัวอักษร ตัวเลข ผัง หรือแผนแบบอย่างอื่น จะเป็นโดยวิธีพิมพ์ ถ่ายภาพ หรือวิธีอื่นอันเป็นหลักฐานแห่งความหมายนั้น
เอกสิทธิ์	เอก<สิทธิ์	น. สิทธิพิเศษที่ให้แก่บุคคลโดยเฉพาะ
เอกอัครราชทูต	เอก<อัครราชทูต	น. ทูตอันดับหนึ่งซึ่งประมุขของรัฐแต่งตั้งไปประจำยังสำนักของประมุขของอีกรัฐหนึ่ง เพื่อให้เป็นตัวแทนในการเจรจากิจการต่างๆ และดูแลผลประโยชน์คนในชาติของตนในรัฐนั้นๆ
เอกอัครสมณทูต	เอก<อัครสมณทูต	น. สมณทูตอันดับหนึ่งที่พระสันตะปาปาทรงแต่งตั้งไปประจำสำนักของประมุขของอีกรัฐหนึ่ง เพื่อเป็นตัวแทนทางการทูต รวมทั้งทำหน้าที่ดูแลและประสานงานกับคริสต์ศาสนิกชนนิกายโรมันคาทอลิกในส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา มีฐานะระดับเดียวกับเอกอัครราชทูต

1.2.1.2 คำวิเศษณ์<คำนาม มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 88 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กัตัญชลี* กฤดาญชลี*	กต* กฤต*<อัญชลี	ก. ยกมือไหว้, มีกระพุ่มมืออันทำแล้ว
กัตัญญ	กต<ญ	น. ผู้รู้คุณท่าน, ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำให้
กตาทิการ*	กต* กฤต*<อติการ	น. อติการ (บารมีอันยิ่ง) ที่ทำไว้ ว. มีอติการที่ทำไว้, มีบารมีที่สั่งสมไว้
กฤดาติการ*		
กตานิหาร*	กต* กฤต*<อภินิหาร	น. อภินิหาร (บุญอันยิ่ง) ที่ทำไว้ ว. มีอภินิหารที่ทำไว้
กฤดาภินิหาร*		
กุศลโอบาย	กุศล<อุบาย	น. อุบายอันแยบคาย
ครุกาบัตติ	ครุกา<อาบัตติ	น. อาบัตติหนัก ได้แก่ อาบัตติปาราชิก เมื่อภิกษุต้องอาบัตติปาราชิก ถือว่าขาดจากความเป็นภิกษุทันที แม้กลับมาบวชใหม่ก็ไม่เป็นภิกษุ
จตุรงค์* จตุรงค์*	จตุร* จตุร* จาตุร*	ว. องค์ 4, 4 เหล่า น. หมากกรุก
จาตุรงค์*	<องค์	
จตุราริยสัจ	จตุร<อริยสัจ	น. อริยสัจ 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค
จุลินทรีย์	จุล<อินทรีย์	น. สิ่งมีชีวิตขนาดเล็กมาก มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น ต้องดูด้วยกล้องจุลทรรศน์ ส่วนมากมีเซลล์เดียว
ชีรณคคิ* ชีรณคคิ*	ชีรณ* ชีรณ*<อคคิ	น. ไฟธาตุที่ทำอาหารให้ย่อย
ไตรยางศ์	ไตรย<อังกศ์	น. 3 ส่วน, ใช้เป็นชื่ออักษร 3 หมู่ คือ อักษรสูง อักษรกลาง อักษรต่ำ
ทวัตตังสการ	ทวัตตังส<อาการ	น. อาการของร่างกาย 32 อย่าง มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เป็นต้น
ทศางค์	ทศ<อังกศ์	น. มาตรฐานน้ำหนัก 10 สตางค์เป็น 1 ทศางค์ และ 10 ทศางค์เป็น 1 นิ้ว
ทักษิณาจาร	ทักษิณ<อาจารย์	น. ชื่อลัทธิตันตระแบบหนึ่งนับเนื่องในนิกายหนึ่งของศาสนาพราหมณ์ยุคหลัง เป็นแบบขวาหรือฝ่ายขวา มีพิธีกรรมเปิดเผยไม่มีลามกอนาจาร, ชื่อลัทธิพุทธตันตระแบบหนึ่งซึ่งมีหลักปฏิบัติทำนองเดียวกับลัทธิตันตระของพราหมณ์ โดยถือพระไวโรจนพุทธะแทนพรหมัน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ทักษิณาวรรต*	ทักษิณ<วรรต* วัฏ*	น. การเวียนขวา ว. เวียนไปทางขวา คือเวียนซ้าย
ทักษิณาวัฏ*		ทางขวาอย่างเข็มนาฬิกา
ทิมัมพร	ทิม<อัมพร	น. ท้องฟ้า
ทิมฐานุคติ	ทิมฐ<อนุคติ	น. แบบอย่าง, ดำเนินตามสิ่งที่ปรากฏ
ทิมายุ	ทิม<อายุ	ว. อายุยืน
ทุติยาสาฟหะ	ทุติย<อาสาฟหะ	น. เดือน 8 ที่ 2, เดือน 8 หลัง
ทุพภิกขันดร	ทุพภิกข<อันดร	น. ระยะเวลาที่กำหนดไว้ว่า เป็นตอนที่ขาดแคลนอาหาร
นวาราหิคุณ	นว<อรหิคุณ	น. คุณพระพุทธรเจ้า 9 ประการ มีบท อรหิ เป็นต้น
นानัครส	นानา<อัครส	น. รสเลิศต่างๆ
นानัปการ	นानา<ปการ	น. มีหลายอย่าง
นิลุปล* นิโลบล*	นิล<อุบล* อุตบล*	น. บัวขาว, หินสีขาว, แก้วมีค่าสีครามอ่อน
นิโลตบล*		
บาทมูลิกการ	บาทมูลิก<อากร	น. หมู่คนที่อยู่แทบบาทมูล คือ ข้าราชการในพระองค์
บานียัท*	บานีย* ปานีย* <อุทก	น. น้ำดื่ม, น้ำควรดื่ม
ปานียัท*		
บุพพัชชาติ	บุพพ<อณชาติ	น. พืชที่เพิ่งกินก่อน ได้แก่ ข้าวทุกชนิด
บุพพจารย์*	บุพพ* บุรพ* บุรพ*	น. อาจารย์ในเบื้องต้น คือ บิดามารดา
บุรพจารย์*	<อาจารย์	
บุรพจารย์*		
บุพพชาด*	บุพพ* บุรพ* ปฐม*	น. เดือน 8 แรก
บุรพชาด*	<อาชาด	
ปฐมาชาด*		
เบญจางค์	เบญจ<องค์	น. อวัยวะทั้ง 5 คือ หน้าผาก 1 มือ 2 เข่า 2, ส่วนทั้ง 5 คือ ราก เปลือก ใบ ดอก ผล
ปรมัตถ์* บรมัตถ์*	ปรม<อรรถ	น. ประโยชน์อย่างยิ่ง, เนื้อความอย่างยิ่ง, ความจริงอันเป็นที่สุด, ชื่อพระอภิธรรมปิฎก ว. ลึกซึ้งยากที่ปุถุชนจะเข้าใจได้ เช่น นี่เป็นเรื่องปรมัตถ์

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ปรมาจารย์	ปรม<อาจารย์	น. อาจารย์ผู้เป็นเอกหรือยอดเยี่ยมในทางวิชาใดวิชาหนึ่ง
ปรมาณู	ปรม<อนุ	น. ส่วนของสสารที่มีขนาดเล็กที่สุดจนไม่สามารถจะแยกย่อยได้อีกด้วยวิชาเคมี
ปรมาตมัน	ปรม<อาตมัน	น. อาตมันสูงสุด เป็นต้นกำเนิดและที่รวมของทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาล
ปรมาภิไธย	ปรม<อภิไธย	น. ชื่อ (ใช้เฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว)
ปรมินทร์*	ปรม<อินทร์* อิศวร*	น. ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง
ปรเมนทร์*		
ปรเมศวร์*		
ปริยานุช	ปรีย<อนุช	น. น้องที่รัก
ปิโยรส	ปีย<โอรส	น. ลูกที่รัก
พฤตอาจารย์	พฤต<อาจารย์	น. อาจารย์ผู้เฒ่า, พรหมณ์ผู้เฒ่า
พิกลเลนทรีย์	พิกล<อินทรีย์	น. ร่างกายแปลกประหลาด
ภุกตอาหาร	ภุกต<อาหาร	น. อาหารที่กินแล้ว, ผู้กินอาหารแล้ว
มนทาทรร	มนท<อาทร	ว. ไม่เอาใจใส่, ทอดธุระ
มหรณพ* มหรรณพ*	มหา<อรรณพ* อัณณพ*	น. ทะเลใหญ่, ห้วงน้ำใหญ่, น้ำมาก, น้ำท่วมมาก
มหารณพ* มโหชะ*	โหชะ*	
มหัณณพ*		
มหรรษ* มหัทธ*	มหา<อรรษ	ว. มีค่ามาก
มหัทธนะ	มหา<ธนะ	น. ผู้มั่งมี, คนมั่งมี ว. มีทรัพย์มาก, มั่งมี
มหัพภาค	มหา<ภาค	น. ภาคใหญ่, เครื่องหมายวรรคตอนรูปดังนี้ .
มหาภิเนษกรมณ	มหา<อภิเนษกรมณ	น. การเสด็จออกบรรพชาของพระพุทธเจ้า
มหิทธิ	มหา<อิทธิ	ว. มีฤทธิ์มาก
มหินทร์* มเหนท์*	มหา<อินทร์* อินทร์*	น. พระอินทร์, (พระอินทร์ผู้เป็นใหญ่)
มหิศร* มหิศวร*	มหา<อิสร* อิศวร* อิศ*	น. ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง หมายถึง พระอิศวร
มเหศ* มเหศวร*		

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มเหสี* มเหสี*	มหา<เอสี* เอสี*	น. ผู้แสวงหาศีลาติคุณอันยิ่งใหญ่, ฤๅษีใหญ่, พระพุทธเจ้า, ซายาพระเจ้าแผ่นดิน
มเหษร* มโหษร*	มหา<โอษร* โอษร*	น. ยาแรงชนิดหนึ่ง, การแก้ไขอย่างชะงัด,
มโหศวรรย์	มหา<ไอศวรรย์	น. อำนาจใหญ่, สมบัติใหญ่
มิจฉาจารย์	มิจฉา<อาจารย์	น. การประพฤติผิด
มิจฉาชีพ* มฤจฉาชีพ*	มิจฉา* มฤจฉา*<อาชีพ	น. การหาเลี้ยงชีวิตในทางผิด, การเลี้ยงชีวิตผิดทาง, อาชีพที่ผิดกฎหมาย ว. ที่หาเลี้ยงชีวิตในทางผิด, ที่ประกอบอาชีพผิดกฎหมาย
ลหุกาบัติ	ลหุก<อาบัติ	น. อาบัติเบา ได้แก่ อาบัติที่เมื่อภิกษุต้องแล้ว จะต้องบอกแก่ภิกษุด้วยกันจึงจะพ้นจากอาบัตินั้น ได้แก่ อาบัติถุลลัจจัย ปาจิตติย ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาสิต
วรารคณา	วร<อังคณา	น. หญิงผู้ประเสริฐ
วันทยาอวุธ	วันทย<อาวุธ	น. ท่าเคารพด้วยอาวุธของทหาร ตำรวจ ลูกเสือ เป็นต้น ที่แต่งเครื่องแบบสวมหมวก และถืออาวุธอยู่กับที่, (อาวุธที่ควรยกขึ้นแสดงความนอบนบ)
วามาจารย์	วาม<อาจารย์	น. ชื่อลัทธิตันตระแบบหนึ่ง นับเนื่องในนิกายหนึ่งของศาสนาพราหมณ์ยุคหลัง เป็นแบบซ้ายหรือฝ่ายซ้าย มีพิธีกรรมลึกลับอนาจารย์, ชื่อลัทธิพุทธตันตระแบบหนึ่ง ซึ่งมีหลักปฏิบัติทำนองเดียวกับลัทธิตันตระของพราหมณ์
วิศางค์	วิศ<อังค์	น. 1 ใน 20 ของเพ็อง
ศุลกากร* สุลกากร*	ศุลก สุลก*<อากร	น. อากรที่เรียกเก็บจากสินค้าเข้าและสินค้าออก ได้แก่ อากรขาเข้าและอากรขาออก
ศุลการักษ์	ศุลก<อารักษ์	น. เจ้าหน้าที่รักษาศุลกากร
สตมาหะ	สตม<อาหะ	น. วันที่ครบ 100
สรวพากร	สรวพ<อากร	น. อากรที่เก็บจากสิ่งที่เป็นเองหรือมีบ่อเกิดเป็นรายได้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สรวพงค์* สรวพงค์*	สรวพ* สรวพ<อังค์	น. ทั้งตัว, ทัวตัว
สัปดาห์* สัปดาห์ะ *	สัปดาห์* สัปดาห์<อห	น. รอบ 7 วัน เริ่มตั้งแต่วันอาทิตย์ถึงวันเสาร์, ระยะเวลา 7 วัน, เจ็ดวัน
สัตตปาห*		
สัตตปัญญา	สัตต<ปัญญา	น. ผู้รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง, ผู้รู้ทั่ว, พระนามพระพุทธเจ้า
สัมมปธาน	สัมมา<ปธาน	น. ความเพียรที่ตั้งไว้ชอบ
สัมมาชีพ	สัมมา<อาชีพ	น. อาชีพที่สุจริต, อาชีพที่ชอบธรรม
สาธารณูปการ	สาธารณ<อุปการ	น. กิจการเกี่ยวกับการสงเคราะห์บุคคลที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ เช่น คนชรา คนพิการ เด็กกำพร้า, การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ทางศาสนา
ลิตางค์	ลิต<อังค์	น. พระจันทร์, (แสงเย็น)
ลิตาทก* ลิตาทก*	ลิต* ลิต<อุทก	น. น้ำเย็น
สุญญากาศ	สุญญ<อากาศ	น. ที่ที่ไม่มีอากาศ ว. ที่ไม่มีอากาศ
สุทธาวาส	สุทธ<อวาส	น. ชื่อพรหมโลกซึ่งเป็นที่ที่พระอนาคามีไปเกิด
หรัสวค์	หรัสว<อังค์	น. คนเตี้ย ว. มีร่างเตี้ย
อทินนาทาน	อทินน<อาทาน	น. การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้แก่ตน, การลักทรัพย์
อทินนาทายี	อทินน<อาทายี	น. ผู้ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้, ขโมย
อนิฐารมณ	อนิฐ<อารมณ	น. อารมณหรือสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาไม่น่าพอใจ ได้แก่ ความเสื่อมลาภ ความเสื่อมยศ นินทา ทุกข์
อปรันธชาติ	อปร<อันธชาติ	น. อาหารอื่น คือ ถั่ว งา และผักต่างๆ (นอกจากข้าว)
อสีตยานุพยัญชนะ	อสีติ<อนุพยัญชนะ	น. ลักษณะน้อยๆ ในร่างกายของผู้ที่เป็นพระมหาบุรุษมี 80 อย่าง คือ ผู้ที่จะเป็นพระมหาบุรุษต้องสมบูรณ์ด้วยลักษณะสำคัญ 32 อย่าง ซึ่งเรียกว่ามหาบุริสลักษณะ มีรอยพระบาทเป็นลายรูปจักรและอื่นๆ ตามแบบเป็นต้น และสมบูรณ์ด้วยอสีตยานุพยัญชนะ
อัฐรังค์	อัฐ<อังค์	น. องค์ 8, 8 ส่วน, 8 ชั้น
อัฐรังสะ	อัฐ<อังสะ	ว. มี 8 เหลี่ยม

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อัษฎายุธ* อัษฎาวุธ*	อัษฎ<อายุธ* อาวุธ*	น. อาวุธ 8 อย่าง คือ 1. พระแสงหอกเพชรรัตน์ 2. พระแสงดาบเขลย 3. พระแสงตรี 4. พระแสงจักร 5. พระแสงดาบและเขน หรือ ดาบและโล่ 6. พระแสงธนู 7. พระแสงของจ้าวแสนพลพ่าย 8. พระแสงปืนคาบ ชุดข้ามแม่น้ำสะโตง จะอัญเชิญ มาถวายในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
อิฏฐารมณ	อิฏฐ<อารมณ	น. อารมณหรือสิ่งที่น่าปรารถนาน่าพอใจ ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข
อุณหาการ*	อุณห* อุษณ<อาการ	น. อาการร้อน, อาการเฝ้าร้อน
อุษณาการ*		
อุตมัตถ์	อุตม<อัสถ์	น. ผลอันยอดเยี่ยม หมายถึง พระนิพพาน
อุตมวงค์	อุตม<อังก์	น. ส่วนสูงสุดของร่างกาย คือ หัว
เอกาธิปไตย	เอก<อธิปไตย	น. ระบอบการปกครองโดยคนคนเดียว

1.2.2 คำนาม>คำวิเศษณ์ พบคำสมาสจำนวน 30 คำ

1.2.2.1 คำนาม>คำวิเศษณ์ ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 24 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กวรรณยุค	กวรรณ>ยุค	น. นูทั้ง 2 ข้าง
กามวิตถาร	กาม>วิตถาร	น. การประกอบกามกิจที่ผิดปรกติวิสัย
เกษมศานต์*	เกษม>ศานต์* สันต์*	ว. โปร่งอารมณ, ชื่นชมยินดี, (ความสุขสบายที่สงบ)
เกษมสันต์*		
คุณพิเศษ* คุณวิเศษ*	คุณ>พิเศษ, วิเศษ	น. ความดีแปลกกว่าสามัญ
ฉันทวิลาส	ฉันท>วิลาส	น. ชื่อเพลงทำนองหนึ่ง, (ฉันทที่ทั้งามมีเสน่ห์)
ชลฉันท	ชล>ฉันท	น. น้ำฉันท
ตมมัยมา*	ตม>มัยมา* มัยมา*	น. ชื่อฉันทชนิดหนึ่ง, (มีตมอยู่ท่ามกลาง)
ตมมัย*		
ทินศุนย์	ทิน>ศุนย์	น. วันร้าย
ธรรมปฏิรูป	ธรรม>ปฏิรูป	น. ธรรมเทียม, สิ่งที่ไม่ใช่ธรรมแท้

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นรเศรษฐ์	นร>เศรษฐ์	น. คนประเสริฐ, พระราชา
นเรนทรสุร	นเรนทร>สุร	น. พระราชา, (พระราชาผู้ทรงกล้าหาญ)
นารีสุร	นารี>สุร	น. นางพญา, (สตรีผู้กล้าหาญ)
บทภาชนีย์	บท>ภาชนีย์	น. บทที่ตั้งไว้เพื่อไขความ, บทที่ต้องขยาย
บาทยัคค	บาท>ยัคค	น. เท้าทั้งคู่
ปาณภูต	ปาณ>ภูต	น. สัตว์เป็น ว. มีลมหายใจ
ภาสวร	ภาส>วร	ว. สว่าง, มีแสงพราว
ภวนตริย	ภวน>ตริย	น. โลก 3
มธุตริย	มธุ>ตริย	น. ของอร่อยทั้ง 3 คือ น้ำตาล น้ำผึ้ง เนย
รัตนตริย	รัตน>ตริย	น. แก้วอันประเสริฐสุดของพุทธศาสนิกชน 3 ประการ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
วิปัสสนายานิก	วิปัสสนา>ยานิก	น. ผู้มีวิปัสสนาเป็นยาน, ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาล้วนๆ โดยมีได้เคยฝึกหัดเจริญสมาธิใดๆ มาก่อน
สติวิปลาส*	สติ, สัญญา>วิปลาส	ว. มีสติพ้นเพือนคล้ายคนบ้า
สัญญาวิปลาส*		
สมถยานิก	สมถ>ยานิก	น. ผู้มีสมถะเป็นยาน, ผู้บำเพ็ญสมถะจนได้ฌานก่อนแล้วจึงเจริญวิปัสสนา
สรณตริย	สรณ>ตริย	น. ที่พึ่งทั้ง 3 คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
อัคนิรุท	อัคนิ>รุท	น. ไฟร้ายกาจ, เพลิงกาฬ

1.2.2.2 คำนาม>คำวิเศษณ์ มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 6 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ทสณานุตริยะ	ทสณ>อนุตริยะ	น. สิ่งให้เห็นอันประเสริฐ, การเห็นอันประเสริฐ
บดีศร	บดี>อิศร	น. นายผู้เป็นใหญ่
พลาดิศัย	พล>อดิศัย	ว. มีกำลังยิ่ง
ภวนัตตริย* ชคัตตริย*	ภวน* ชค*>ตริย	น. โลก 3
มรณันติก	มรณ>อันติก	ว. มีความตายเป็นที่สุด
หโยดม	หย>อุดม	น. ม้าอย่างดี

1.3 หน่วยหลักเป็นคำนาม หน่วยขยายเป็นคำกริยา พบคำสมาสจำนวน 56 คำ

1.3.1 คำกริยา<คำนาม พบคำสมาสจำนวน 50 คำ

1.3.1.1 คำกริยา<คำนาม ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 39 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
โคจรคาม	โคจร<คาม	น. หมู่บ้านที่ภิกษุไปเที่ยวบิณฑบาตเสมอ
จินตกวี	จินต<กวี	น. กวีผู้มีความสามารถในการแต่งร้อยกรองตามแนวความคิดและจินตนาการของตนเอง
จินตนิยม	จินต<นิยม	น. ขบวนการในประวัติศาสตร์ของปรัชญาและศิลปะที่เน้นการเป็นตัวของตัวเอง เป็นอิสระจากกฎเกณฑ์และระเบียบการณที่ยึดถือกันมา นักปรัชญาและศิลปินของขบวนการนี้ถือว่าอารมณ์ และความรู้สึกสำคัญกว่าเหตุผล, คตินิยมในการสร้างสรรค์วรรณกรรมหรือศิลปะซึ่งแสดงให้เห็นชีวิตและโลกตามจินตนาการหรือมโนภาพ
จินตภาพ	จินต<ภาพ	น. ภาพที่เกิดจากความนึกคิดหรือที่คิดว่าควรจะเป็นเช่นนั้น
ฉันทฤกษ์	ฉันท<ฤกษ์	น. ฤกษ์ดีดจุก
ชาติรูป	ชาติ<รูป	น. ทอง
ชาติสระ	ชาติ<สระ	น. สระธรรมชาติ
ชาติบุษย์	ชาติ<บุษย์	น. ชื่อบัวชนิดหนึ่ง
บริโภคเจดีย์	บริโภค<เจดีย์	น. เจดีย์ที่บรรจุเครื่องบริวารของพระพุทธเจ้า
ประทานบัตร	ประทาน<บัตร	น. หนังสือสำคัญที่ออกให้ตามกฎหมายว่าด้วยแร่เพื่อให้มีสิทธิทำเหมืองแร่ภายในเขตที่กำหนด ในหนังสือสำคัญนั้น, ใบอนุญาตซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดออกให้แก่บุคคลผู้ประมุขได้ ให้มีสิทธิทำการประมงในที่ว่าประมุข
ประสูติการ	ประสูติ<การ	น. การเกิด, ราชาศัพทใช้ว่า พระประสูติการ
ประสูติกาล	ประสูติ<กาล	น. เวลาเกิด, ราชาศัพทใช้ว่า พระประสูติกาล
ปรากฏการณ์	ปรากฏ<การณ์	น. การสำแดงออกมาให้เห็น
ปวิรรตกรรม	ปวิรรต<กรรม	น. การหมุนเวียน

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ผลิตกรรม	ผลิต<กรรม	น. การทำให้เป็นผล
ผลิตผล	ผลิต<ผล	น. ผลที่ทำขึ้น, ผลที่ได้จากการผลิตด้วยอาศัยแรงหรือเครื่องจักรเป็นต้น
ผลิตภัณฑ์	ผลิต<ภัณฑ์	น. สิ่งที่ทำขึ้น
พรรณนาโวหาร	พรรณนา<โวหาร	น. สำนวนเขียนที่กล่าวเป็นเรื่องราวอย่างละเอียด เพื่อให้ผู้อ่านนึกเห็นเป็นภาพ
พัฒนากร	พัฒนา<กร	น. ผู้ทำความเจริญ, ผู้ทำการพัฒนา
พัฒนาการ	พัฒนา<การ	น. การทำความเจริญ, การคลี่คลายไปในทางดี, การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น
พัทธสีมา	พัทธ<สีมา	น. เขตที่สงฆ์กำหนดผูกขึ้น เพื่อใช้ทำสังฆกรรม มีขนาดพออุกฤษฏ์ที่นั่งห่างกันคืบหนึ่งๆ ได้ไม่น้อยกว่า 21 รูป
พิชิตมาร	พิชิต<มาร	น. พระผู้ชนะมาร คือ พระพุทธเจ้า, (พระผู้มีมารอันทรงชนะได้แล้ว)
โคตทรัพย์	โคต<ทรัพย์	น. ทรัพย์สิ่งของที่ใช้อุปโภคบริโภค
โคตภัณฑ์	โคต<ภัณฑ์	น. เครื่องอุปโภคบริโภค
เรขาคณิต	เรข<คณิต	น. คณิตศาสตร์แขนงหนึ่งที่ว่าด้วยการจำแนกประเภทสมบัติและโครงสร้างของเซตของจุดที่เรียงกันอย่างมีระเบียบตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดให้เป็นรูปทรงต่างๆ เช่น เส้นตรง วงกลม รูปสามเหลี่ยม ระนาบ รูปกรวย
วิจารณ์ญาณ	วิจารณ์<ญาณ	น. ปัญญาที่สามารถรู้หรือให้เห็นผลที่ถูกต้องได้
วิภวาทิ	วิภ<วาทิ	น. ผู้จำแนกธรรมแต่ละหัวข้อตามเหตุและผลแห่งธรรมนั้น โดยคำนึงถึงนิสัยของผู้ฟังเป็นที่ตั้ง
สัจจรโรค	สัจจร<โรค	น. กามโรค ว. เรียกหญิงโสเภณีว่า หญิงสัจจรโรค
สัมพันธภาพ	สัมพันธ<ภาพ	น. ความผูกพัน, ความเกี่ยวข้อง

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สัมพันธมิตร	สัมพันธ<มิตร	น. เรียกกลุ่มประเทศอันประกอบด้วยสหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต อังกฤษ ฝรั่งเศส และจีน ที่รวมเป็นแกนร่วมรบกับประเทศฝ่ายอักษะในสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่า ฝ่ายสัมพันธมิตร
สัมพันธไมตรี	สัมพันธ<ไมตรี	น. ความเกี่ยวข้องผูกพันกันฉันมิตร, (ความเป็นเพื่อนที่เกี่ยวข้องผูกพันกัน)
สาธุการ	สาธุ<การ	น. การเปล่งวาจาว่าชอบแล้วเมื่อเวลาเห็นควรหรือยกย่องสรรเสริญ, ชื่อเพลงหน้าพาทย์ที่สำคัญยิ่ง ใช้บรรเลงในพิธีกรรมเมื่อบูชาหรืออัญเชิญพระรัตนตรัย เทพยดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และใช้เพื่อแสดงกิริยาน้อมไหว้ เป็นเพลงอันดับแรกของชุดโหมโรงเช้าโหมโรงเย็น
สุตกวี	สุต<กวี	น. กวีผู้สามารถในการแต่งร้อยกรองตามที่ได้ยินมา
อนุโมทนาบัตร	อนุโมทนา<บัตร	น. บัตรที่แสดงความพลอยยินดีหรืออนุโมทนาต่อบุญกุศลที่บุคคลนั้นๆ ได้ทำแล้ว
อนุรักษนิยม	อนุรักษ<นิยม	น. อุดมคติทางการเมือง การเศรษฐกิจ เป็นต้น ที่มีแนวโน้มไปในทางต้านทานการเปลี่ยนแปลง โดยยึดถือสนับสนุนระเบียบที่ดั่งมั่นอยู่แล้ว
อโหสิกรรม	อโหสิ<กรรม	น. กรรมที่เลิกให้ผล, การเลิกแล้วต่อกัน, การไม่เอาโทษแก่กัน
อัสมิมานะ	อัสมิ<มานะ	น. มานะว่าเป็นเรา, การถือเขาถือเรา
อุจเฉททิฐิ	อุจเฉท<ทิฐิ	น. ความเห็นว่าตายแล้วสูญ (ไม่มีปฏิสนธิวิญญาณหรือการเกิดใหม่)
อุปสมบทกรรม	อุปสมบท<กรรม	น. การบวชเป็นภิกษุ

1.3.1.2 คำกริยา<คำนาม มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 11 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กษีณาศรพ*	กษีณ* ขีณ*<	น. พระผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว
ชีณาสพ*	อาศรพ* อาสพ*	

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
โฆษณาการ	โฆษณา<อาการ	น. การป่าวร้องให้ทราบ, การแจ้งความให้ทราบ
ชิตินทรีย์	ชิต<อินทรีย์	น. ผู้มีอินทรีย์อันชนะแล้ว, ผู้สำรวจอินทรีย์
ธุดงค์	ธุด<องค์	น. องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส, ชื่อวัตรปฏิบัติ อย่างเคร่งครัดของภิกษุ มี 13 อย่าง เช่น การอยู่ในป่า
นิสัชชาการ	นิสัชช<อาการ	น. อาการนั่ง
ประสันนาการ*	ประสันน* ปลันน*	น. อาการเลื่อมใส
ปลันนาการ*	<อาการ	
ประสัหายการ*	ประสัหย* ปลัหย*	น. การข่มเหง
ปลัหยการ*	<อาการ	
ประสัยหาหาร*	ประสัหย* ปลัหย*	น. การโจรกรรมด้วยใช้อำนาจกดขี่หรือกรรโชกให้กลัว
ปลัยหาหาร*	<อาหาร	
ปริทัยหคคิ	ปริทัยห<อัคคิ	น. ไฟธาตุที่ทํากายให้กระสับกระส่าย
สถิตยศาสตร์	สถิต<ศาสตร์	น. วิชากลศาสตร์แขนงหนึ่ง ซึ่งว่าด้วยแรงที่กระทำ ต่อเทหวัตถุซึ่งเป็นของแข็ง โดยที่เทหวัตถุนั้นๆ หยุดนิ่งอยู่กับที่
อนุญาตโตตุลาการ	อนุญาต<ตุลาการ	น. บุคคลที่คู่กรณีพร้อมใจกันตั้งขึ้นเพื่อให้ชำระตัดสิน ในข้อพิพาท, บุคคลคนเดียวหรือหลายคนที่คู่กรณี ในสัญญาอนุญาตโตตุลาการตกลงเสนอข้อพิพาท ทางแพ่งที่เกิดขึ้นแล้วหรือจะเกิดขึ้นในอนาคตให้ชี้ขาด

1.3.2 คำนาม>คำกริยา พบคำสมาสจำนวน 6 คำ

1.3.2.1 คำนาม>คำกริยา ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 4 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ปิณฑบาท	ปิณฑ>บาท	น. อาหาร, ก้อนข้าวที่ตกลง ก. กริยาที่พระภิกษุ สามเณรรับของที่เขานำมาใส่บาตร, โดยปริยาย หมายถึง กริยาที่พระภิกษุสามเณรขอหรือขอรับ
องคชาต	องค>ชาต	น. อวัยวะสืบพันธุ์ของชาย
อสนีบาต* อสนีบาต*	อสนี* อสนี*>บาท	น. ฟ้ามุ่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อุกกาบาต*	อุกกา* อุลกา*>บาต	น. ฝนฟ้าตก, ดาวตก
อุลกาบาต*		

1.3.2.2 คำนาม>คำกริยา มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 2 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ธรรมาธิษฐาน	ธรรม>อธิษฐาน	ว. มีธรรมเป็นที่ตั้ง, ทิยภักหลักธรรมหรือสิ่งที่ป็นนามธรรมล้วนๆ ขึ้นมาอ้างหรืออธิบาย
บุคคลาธิษฐาน	บุคคล>อธิษฐาน	ว. มีบุคคลเป็นที่ตั้ง, ทิยภักบุคคลหรือสิ่งที่ป็นรูปธรรมอื่นๆ ขึ้นมาเป็นหลักในการอธิบาย

1.4 หน่วยหลักเป็นคำนามทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย พบคำสมาสจำนวน 75 คำ

1.4.1 คำนาม+คำนาม ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 44 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กัยวิกัย	กัย+วิกัย	น. การซื้อและการขาย
กาลเทศะ	กาล+เทศะ	น. เวลาและสถานที่, ความควรไม่ควร
กิจการ	กิจ+การ	น. การงานที่ประกอบ, ธุรกิจ
กิจวัตร	กิจ+วัตร	น. กิจที่ทำเป็นประจำ
กุมภกันทยักษ	กุมภกันท+ยักษ	น. ลมกุมภอย่างหนึ่งมีอากาศคล้ายบาดทะยัก ผู้ที่เป็นลมนี้ตาจะขึ้นสูง หน้าเขียว มือกำ เท้าอหลังแอ่น กัดฟัน
คาถาอาคม*	คาถา* เวท*, วิชา+	น. คำเสกที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์, ถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์
เวทมนตร์*	มนตร์* อาคม*	ที่บริกรรมเพื่อให้สำเร็จความประสงค์
วิชาอาคม*		
คุณประโยชน์	คุณ+ประโยชน์	น. ลักษณะที่เป็นประโยชน์
คุณลักษณะ	คุณ+ลักษณะ	น. เครื่องหมายหรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นความดีหรือลักษณะประจำ
จุนมหาจุน*	จุน* จรณ*+	น. ของที่แหลกละเอียดมากได้
จรณมหาจุน*	มหาจุน* มหาจรณ*	

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ญาณทัสนะ	ญาณ+ทัสนะ	น. ความรู้ความเห็น
ฐานกรณ์	ฐาน+กรณ์	น. ที่ตั้งและเครื่องทำให้เกิดเสียงในการพูด
ทัพสัมภาระ	ทัพ+สัมภาระ	น. สิ่งหรือเครื่องอันเป็นส่วนประกอบที่จะคุมกันเข้าเป็นเรือน เรือ รถ หรือเกวียน เป็นต้น
บรรณสาร	บรรณ+สาร	น. หนังสือราชการ
บานโภชน์	บาน+โภชน์	น. ของดื่มของกิน
ประชาชน*	ประชา+ชน* ราษฎร*	น. พลเมือง, สามัญชนทั่วๆ ไปที่ไม่ใช่ข้าราชการ
ประชาราษฎร์*		พ่อค้า หรือนักบวช ในความว่าข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน
ประชาชาติ	ประชา+ชาติ	น. ประเทศ, ประชาชนที่เป็นพลเมืองของประเทศ
ประเทศชาติ	ประเทศ+ชาติ	น. บ้านเกิดเมืองนอน
ประวัติการ	ประวัติ+การ	น. เรื่องราวที่เป็นมาแล้วแต่ก่อนตามลำดับสมัย
เปรมปรีดิ์	เปรม+ปรีดิ์	ว. อิ่มอกอิ่มใจ, ปลาบปลื้มใจ
พัสดุภัณฑ์	พัสดุ+ภัณฑ์	น. สิ่งของที่บรรจุหีบห่อสำหรับส่งจากแห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง
ภารกิจ	ภาร+กิจ	น. งานที่จำต้องทำ
ภารธุระ	ภาร+ธุระ	น. การงานที่รับทำ, กิจการที่ชวนวាយประกอบ
มารยาสาไทย	มารยา+สาไทย	น. การทำให้เขาหลงผิดหรือเข้าใจผิด
มิตรสหาย	มิตร+สหาย	น. เพื่อนฝูง
ยานพาหนะ	ยาน+พาหนะ	น. ยานต่างๆ มีรถและเรือ เป็นต้น
รชชาติ	รช+ชาติ	น. รช เช่น แกงนี้ไม่มีรชชาติเลย
รูปพรรณ	รูป+พรรณ	น. ลักษณะ, รูปร่างและสี, เงินทองที่ทำเป็นเครื่องประดับ
รูปพรรณสัณฐาน	รูปพรรณ+สัณฐาน	น. รูปร่างลักษณะ
รูปภาพ	รูป+ภาพ	น. รูปที่วาดหรือเขียนขึ้นเป็นต้น, สิ่งปรากฏบนพื้นกระดาษ ผืนผ้าเป็นต้น เกิดขึ้นจากการวาดหรือระบายสี เป็นภาพคน ภาพสัตว์ ภาพทิวทัศน์ เป็นต้น
ฤดูกาล	ฤดู+กาล	น. เวลา, คราว

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ลดาวัลย์	ลด+วัลย์	น. ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง ดอกสีขาว ออกเป็นช่อ กลิ่นหอมเย็น
ศิลปวิทยา	ศิลป+วิทยา	น. ศิลปะและวิชาการ
ศิวโมกข์	ศิว+โมกข์	น. พระนิพพาน
ศีลธรรม	ศีล+ธรรม	น. ความประพฤติที่ดีที่ชอบ, ศีลและธรรม
สงสารวัฏ* สังสารวัฏ*	สงสาร* สังสาร*+วัฏ	น. การเวียนว่ายตายเกิด
สติสัมปชัญญะ	สติ+สัมปชัญญะ	น. ความระลึกได้และความรู้ตัว, ความรู้สึกรู้สีกด้วยความรู้รอบคอบ
สมถวิปัสสนา	สมถ+วิปัสสนา	น. สมถะและวิปัสสนา เป็นแบบปฏิบัติในการเจริญกรรมฐานทางพุทธศาสนา
สัจธรรม	สัจ+ธรรม	น. ความจริงแท้
หิริโอตตปปะ	หิริ+โอตตปปะ	น. ความละอายบาปและความเกรงกลัวบาป, ความละอายใจ
เหตุการณ	เหตุ+การณ	น. เรื่องที่เกิดขึ้น
เหตุผล	เหตุ+ผล	น. เหตุ, เหตุและผล
อาณัติสัญญาณ	อาณัติ+สัญญาณ	น. เครื่องหมายตามที่กำหนดรู้กันโดยอาศัยรูปหรือเสียงเป็นต้น
อาลัยอาวรณ์	อาลัย+อาวรณ์	น. ความระลึกถึงด้วยใจผูกพันไม่เอยจากจากกัน ก. ระลึกถึงด้วยใจผูกพันไม่เอยจากจากกัน
อิทธิฤทธิ์	อิทธิ+ฤทธิ์	น. อำนาจศักดิ์สิทธิ์

1.4.2 คำนาม+คำนาม มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 31 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กาลานุกาล	กาล+อนุกาล	น. งานบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมอัฐิและพระอัฐิ ในกาลใดกาลหนึ่ง
กิจจานุกิจ	กิจจ+อนุกิจ	น. การงานน้อยใหญ่ หมายถึง การงานทั่วไป
คณัมพร* คัณัมพร*	คณ* คัณ*+อัมพร	น. ฟ้า

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
คมนาคม	คมนา+อาคม	น. การติดต่อไปมาถึงกัน, การสื่อสาร, ชื่อกระทรวงที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการคมนาคม การขนส่ง การพาณิชย์ การสื่อสาร และการอุดมศึกษา
ชลัมพู* ชลาสินธุ์*	ชล+อัมพู* สินธุ์*	น. น้ำ, ทะเล, แม่น้ำ
เถรานุเถระ	เถร+อนุเถระ	น. พระเถระผู้ใหญ่ผู้น้อย
ทิตานุทิศ	ทิศ+อนุทิศ	น. ทิศน้อยทิศใหญ่
ทุตานุทุต	ทุต+อนุทุต	น. ทุตใหญ่น้อย
โทษานุโทษ	โทษ+อนุโทษ	น. ความผิดมากและน้อย
ธรรมาธรรม	ธรรม+อธรรม	น. ธรรมและอธรรม, ความถูกและความผิด, ยุติธรรมและอยุติธรรม
นามาภิไธย	นาม+อภิไธย	น. ชื่อ (ใช้เฉพาะสมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และสมเด็จพระบรมราชกุมารี) ราชาศัพทที่ใช้ว่า พระนามาภิไธย
บดินทร์	บตี+อินทร์	น. พระเจ้าแผ่นดิน
ประธานาธิบดี	ประธาน+อธิบดี	น. ประมุขของประเทศที่ปกครองโดยระบอบสาธารณรัฐ
ผลานิสงส์	ผล+อานิสงส์	น. ผลแห่งบุญกุศล
ผลาผล	ผล+อผล	น. ลูกไม้ใหญ่น้อย
พลานามัย	พล+อนามัย	น. ภาวะร่างกายที่แข็งแรงและไม่เป็นโรค, วิชาว่าด้วยการรักษาสุขภาพของร่างกายและจิตใจ
ภยันตราย	ภย+อันตราย	น. ภัยและอันตราย
ภวภาพ	ภว+อภพ	น. ความเป็นอยู่และมีใช้ความเป็นอยู่, ภพและมีใช้ภพ, ภพน้อยภพใหญ่
ภัักษาหาร	ภัษ+อาหาร	น. เหลือ, อาหาร, อาหารที่กินประจำ
โกโคศวรรย์	โกค+ไอศวรรย์	น. ทรัพย์สมบัติ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
โภชนาหาร	โภชน+อาหาร	น. สารองค์ประกอบสำคัญของอาหารที่ทำให้ อาหารมีคุณค่าในการบำรุงเลี้ยงร่างกาย ได้แก่ คาร์โบไฮเดรต ไขมัน โปรตีน แร่ธาตุ วิตามินและน้ำ
ราพณาสูร	ราพณ+อสูร	น. ยักษ์ ว. สัตว์เหี้ยม, สัตว์เลื้อยคลานชนิดเกลี้ยง
โรคพยาธิ	โรค+พยาธิ	น. ความเจ็บไข้
ศัสตราวุธ	ศัสตรา+อาวุธ	น. ของมีคมเป็นเครื่องฟันแทง, อาวุธต่างๆ
ศิษยานุศิษย์	ศิษย์+อนุศิษย์	น. ศิษย์น้อยใหญ่
ศોકาลัย	ศอก+อาลัย	น. ความเศร้าหมองใจและความห่วงใย, ร้องไห้สะอึกสะอื้น
เสนาสนะ	เสน+อาสนะ	น. ที่นอนและที่นั่ง, ที่อยู่ (ใช้เฉพาะภิกษุสามเณร)
เสวกามาตย์	เสวก+อมาตย์	น. เสวกและอำมาตย์
ไสยาสน์	ไสยา+อาสน์	ก. นอน น. ชื่อพระพุทธรูปปางหนึ่งอยู่ในอิริยาบถ นอนตะแคงข้างขวา หลังพระเนตร พระเศียรหนุน พระเขนย พระหัตถ์ซ้ายทอดทาบไปตามพระกาย เบื้องซ้าย พระหัตถ์ขวาหงายวางอยู่ที่พื้นข้าง พระเขนย พระบาททั้ง 2 ตั้งซ้อนกัน
องคัพยพ	องค+อพยพ	น. ส่วนน้อยและใหญ่แห่งร่างกาย, อวัยวะน้อยใหญ่
อานาปาน*	อาน+อปานะ	น. ลมหายใจเข้าออก ในคำว่า อานาปานัสสติ
อานาปานะ*		

2. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยา

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พบคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบ
หน่วยหลักเป็นคำกริยา จำนวน 136 คำ

2.1 หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำนาม พบคำสมาสจำนวน 113 คำ

2.1.1 คำนาม<คำกริยา ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 82 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กรรตุการก	กรรตุ<การก	น. ผู้ทำหรือผู้ให้ให้ทำ เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งใน 2 ส่วนของประโยคที่ไม่ต้องมีกรรมมารับ เช่น เด็กวิ่ง วิ่ง (เด็ก) เป็นกรรตุการก หรือเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งใน 3 ส่วนของประโยคที่กริยาต้องมีกรรมมารับ เช่น ตำรวจยิงผู้ร้าย ตำรวจเป็นกรรตุการก
กรรตุวาจก	กรรตุ<วาจก	ก. กริยาที่บอกว่าประธานเป็นกรรตุการกคือผู้ทำหรือผู้ให้ให้ทำ, กริยาของประโยคที่แสดงว่าประธานทำหน้าที่เป็นกรรตุการกคือเป็นผู้ทำหรือผู้ให้ให้ทำ เช่น ครูเขียนหนังสือ (ประธานเป็นผู้ทำ) ครูให้นักเรียนเขียนหนังสือ (ประธานเป็นผู้ให้ให้ทำ)
กรรมการก	กรรม<การก	น. ผู้ถูกทำ เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งใน 3 ส่วนของประโยคที่กริยาต้องมีกรรมมารับ เช่น ตำรวจยิงผู้ร้าย ผู้ร้ายเป็นกรรมการก ถ้าต้องการให้ผู้ถูกทำเด่น ก็เรียงเป็นภาคประธานของประโยค เช่น ผู้ร้ายถูกตำรวจยิง
กรรมวาจก	กรรม<วาจก	ก. กริยาที่บอกว่าประธานเป็นกรรมการกหรือผู้ถูกทำ, กริยาของประโยคที่แสดงว่าประธานทำหน้าที่เป็นกรรมการก คือ ผู้ถูกทำ
กายบริหาร	กาย<บริหาร	น. การบริหารร่างกาย, การออกกำลังกาย
กุลสัมพันธ์	กุล<สัมพันธ์	ว. เกี่ยวเนื่องกันทางตระกูล
เกศากันต์	เกศา<กันต์	ก. ตัดจุก, โกนจุก (ใช้เฉพาะเจ้านายชั้นหม่อมเจ้า)
โคจร	โค<จร	น. อารมณ์, เดินไปตามวิถี, เทียว, การเทียวไปของดวงอาทิตย์
โคบาล	โค<บาล	น. คนเลี้ยงวัว
จันทรคราส	จันทร<คราส	น. การกลืนดวงจันทร์ ตามความเข้าใจของคนโบราณที่เชื่อว่าพระราหูอมดวงจันทร์
ชลจร* นีรจร* วาริจร*	ชล* นีร* วาริ*<จร	น. ทางน้ำ, ปลาหรือสัตว์น้ำอื่นๆ
ชลประทาน	ชล<ประทาน	น. การทดน้ำและระบายน้ำเพื่อการเพาะปลูกเป็นต้น

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ชีพจร	ชีพ<จร	น. อาการที่เส้นเลือดเดินอยู่ตามร่างกาย เช่นที่ข้อมือ
ทวารบาล	ทวาร<บาล	น. ผู้เฝ้าประตู, นายประตู
ทัศนจักร	ทัศน<จร	ก. ท่องเที่ยว น. การท่องเที่ยว, การไปเที่ยวชม ภูมิประเทศหรือโบราณสถาน เป็นต้น
เทพนิมิต	เทพ<นิมิต	น. ธรรมดา, ธรรมชาติ
เทพพยากรณ์	เทพ<พยากรณ์	น. คำทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าที่มีมนุษย์ได้รับ จากพระเจ้าหรือเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง มักมีนักบวช หรือคนทรงเป็นสื่อกลาง
เทศบาล	เทศ<บาล	น. องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นแบบหนึ่ง
ธรรมบาล	ธรรม<บาล	น. ผู้รักษาธรรม, ผู้ป้องกันพระศาสนา
ธรรมยุต	ธรรม<ยุต	น. ชื่อพระสงฆ์ในภิกขุสงฆ์
ธรรมสังเวช	ธรรม<สังเวช	น. ความสังเวชโดยธรรม เมื่อเห็นความแตกดับ ของสังขาร (เป็นอารมณ์ของพระอรหันต์)
ธรรมานุธรรมปฏิบัติ	ธรรมานุธรรม<ปฏิบัติ	น. การประพฤติปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม, การประพฤติความดีสมควรแก่ฐานะ
ธุดงค์สมาทาน	ธุดงค์<สมาทาน	น. การถือธุดงค์
นขลิขิต	นข<ลิขิต	น. เครื่องหมายวงเล็บรูปดังนี้ ()
นครบาล	นคร<บาล	น. ผู้มีหน้าที่ในการปกครองนครหลวง, ชื่อทบวงการเมืองระดับกระทรวงในสมัยก่อน คือ กระทรวงนครบาลซึ่งมีหน้าที่ปกครองเขตนครหลวง, เรียกตำรวจที่มีหน้าที่ระวางและระงับเหตุการณ์ ทางอาญาในกรุงเทพมหานครว่า ตำรวจนครบาล
นภจร	นภ<จร	น. ผู้ไปในฟ้า
นรบาล* นฤบาล*	นร* นฤ*<บาล	น. พระราชา
นิติสมมติ	นิติ<สมมติ	น. ความที่สมมุติขึ้นในกฎหมาย
นิติสัมพันธ์	นิติ<สัมพันธ์	น. ความเกี่ยวพันตามกฎหมาย
นिरยบาล	นिरย<บาล	น. ผู้คุมนรก
บทจร	บท<จร	ก. เดินไป, (ไปด้วยเท้า)

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
เบญจางคประดิษฐ์	เบญจางค<ประดิษฐ์	น. การกราบโดยให้หัวยวะทั้ง 5 คือ เข่าทั้ง 2 มือทั้ง 2 และหน้าผาก จดลงกับพื้น
ปฏิบัติพยากรณ์	ปฏิบัติ<พยากรณ์	น. การจำแนกกรรมหรือพยากรณ์ปัญหากรรมด้วยวิธีย้อนถาม
ประชาบาล	ประชา<บาล	น. การศึกษาของท้องถิ่น มีราชการบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ, เรียกโรงเรียนประเภทนี้ว่า โรงเรียนประชาบาล, การปกครองพลเมืองในท้องถิ่น
ประชาพิจารณา	ประชา<พิจารณา	น. การฟังความคิดเห็นของประชาชนส่วนใหญ่
ประชาสัมพันธ์	ประชา<สัมพันธ์	ก. ติดต่อสื่อสารเพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันถูกต้องต่อกัน น. เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการนี้
ปักขคณนา*	ปักข* ปักข<คณนา	น. วิธีคำนวณดีตามปักข
ปักขคณนา*		
ปาณิมุกต์	ปาณ<มุกต์	น. ศัสตราที่ฟ่งด้วยมือ เช่น หอก หลาว
ปาปมุต	ปาป<มุต	ว. ไม่มีใครถือโทษ, (พ้นจากบาป)
พกจร	พก<จร	น. ประพฤติอย่างนยกยง คือ คนหน้าซื่อใจคดหรือหน้าเนื่อใจเสื่อ
พนโคจร* พนจร*	พน* พเน* วน<โคจร*	น. ผู้เที่ยวป่า, พรานป่า
พเนจร* วนจร*	จร*	
พยุหยาตรา	พยุห<ยาตรา	น. กระบวนทัพ, การเดินทัพ ก. ไปเป็นกระบวนทัพใหญ่
พรหมเวหา*	พรหม<เวหา* ลิขิต*	น. อำนาจที่กำหนดความเป็นไปของชีวิต (ถือกันว่าพระพรหมเขียนไว้ที่หน้าผากของเด็กซึ่งเกิดได้ 6 วัน)
พรหมลิขิต*		
พิษสมโยค	พิษ<สมโยค	น. ชาดก้อน
ภักตกฤตย์	ภักต<กฤตย์	น. การกินอาหาร
ภูบาล* ภูษ*	ภู* ภูมิ* มหิ<บาล, ภูช	น. พระเจ้าแผ่นดิน
ภูมิบาล* มหิบาล*		

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
มนเทียรบาล	มนเทียร<บาล	น. การปกครองภายในพระราชฐาน, เรียกข้อบัญญัติพิเศษเกี่ยวกับพระราชฐาน พระราชวงศ์และระเบียบการปกครองในราชสำนักว่า กฎมนเทียรบาล, ผู้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองภายในพระราชฐาน
มนุษย์สัมพันธ์	มนุษย์<สัมพันธ์	น. ความสัมพันธ์ในทางสังคมระหว่างมนุษย์ซึ่งก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน
มาฆบูชา	มาฆ<บูชา	น. การทำบุญพิเศษทางพระพุทธศาสนาในวันเพ็ญเดือน 3 เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญซึ่งประกอบด้วยองค์ 4 ประการ คือ 1. วันเพ็ญดวงจันทร์เสวยมาฆฤกษ์ (ดวงจันทร์เดินมาถึงดาวฤกษ์ชื่ออมะ) 2. พระสงฆ์ 1,250 รูปประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย 3. พระสงฆ์ที่มาประชุมล้วนได้รับเอหิภิกขุอุปสัมปทา 4. ท่านเหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น
मारुचित	मार<चित	น. ผู้ชนะมาร คือ พระพุทธเจ้า
ยมบาล	ยม<บาล	น. เจ้าพนักงานเมืองนรก มีหน้าที่ลงโทษทรมานคนที่ตกนรกตามคำสั่งของพญายม
รชนีจรว	รชนี<จรว	น. ผู้เที่ยวไปกลางคืน, รากษส
รโหคต	รโห<คต	ว. ผู้ไปในที่ลับ, ผู้อยู่ในที่สงัด
รัฐบาล	รัฐ<บาล	น. องค์การปกครองประเทศ, คณะบุคคลที่ใช้อำนาจบริหารในการปกครองประเทศ
ลัยคต	ลัย<คต	ว. ถึงความแตกดับ, อันตรธานไป
โลกบาล	โลก<บาล	น. หัวหน้าเทวดาในชั้นจาตุมหาราช มีหน้าที่รักษาโลกในทิศทั้ง 4 เรียกเต็มๆ ว่า ท้าวจตุโลกบาล
วรรณยุกต์	วรรณ<ยุกต์	น. ระดับเสียงสูงต่ำของคำในภาษาไทย มี 5 เสียง คือ เสียงสามัญ เสียงเอก เสียงโท เสียงตรี เสียงจัตวา มีรูปเครื่องหมายบอกลักษณะของเสียงอยู่เบื้องบนอักษร 4 รูป คือ ' (ไม้เอก) ˆ (ไม้โท) ˘ (ไม้ตรี) * (ไม้จัตวา)

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วัตรปฏิบัติ	วัตร<ปฏิบัติ	น. การปฏิบัติตามหน้าที่หรือตามศีล
วัสคณนา	วัส<คณนา	น. การนับปี
วายุบุตรยาตรา	วายุบุตร<ยาตรา	น. ชื่อเพลงไทยทำนองหนึ่ง
วายุภักษ์	วายุ<ภักษ์	น. ชื่อนกในวรรณคดี แปลว่า นกกินลม
วิกิติการก	วิกิต<การก	น. คำที่อธิบายตำแหน่งของบทการกข้างหน้า ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น เด็กนักเรียนนอน, เขามากับ นายมีคนไข้, คำที่เป็นบทช่วยวิกิตรรกกริยาและเรียงไว้ หลังวิกิตรรกกริยา “เป็น” หรือ “คือ” เช่น เขาเป็นนักกีฬา เขาคือนักกีฬา
วิเทศสัมพันธ์	วิเทศ<สัมพันธ์	น. ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ
วิสาขบูชา*	วิสาข<บูชา	น. การบูชาในวันเพ็ญเดือน 6 ซึ่งเป็นวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า
วิสาขบูชา*		
วิเศษณการก	วิเศษณ<การก	น. คำที่เรียงอยู่หลังบุรพบทที่ใช้เป็นบทเชื่อม เช่น รถของฉัน เขากินด้วยช้อนส้อม เขามาสูบ้าน ถ้าละบุรพบทเสีย ก็อยู่ติดกับบทที่มันประกอบ เช่น รถฉัน เขากินช้อนส้อม เขามาบ้าน
ศากภักษ์	ศาก<ภักษ์	น. คนที่กินแต่ผัก (ไม่กินเนื้อ)
สถาปัตยเรขา	สถาปัตย<เรขา	น. แบบร่างหรือต้นแบบการออกแบบก่อสร้าง
สมุจเฉทปหาน	สมุจเฉท<ปหาน	น. การละกิเลสได้ขาดอย่างพระอรหันต์
สัตวบาล	สัตว<บาล	น. การเลี้ยงและดูแลสัตว์, ผู้เลี้ยงและดูแลสัตว์
สันติบาล	สันติ<บาล	น. ผู้รักษาความสงบ
สัมพัจฉรฉินท์	สัมพัจฉร<ฉินท์	น. พิธีสิ้นปี, ตรุษ
สีหไสยาสน์	สีห<ไสยาสน์	น. ท่านอนอย่างราชสีห์ คือ นอนตะแคงขวา แขนซ้าย พาดไปตามลำตัว เท้าซ้ายซ้อนบนเท้าขวา มือขวา รองรับศีรษะด้านข้าง
สุรคต	สุร<คต	ก. ตาย (ใช้แก่พระเจ้าแผ่นดินบางประเทศ)
สุริยคราส*	สุริย* สุริย*<คราส	น. การกลืนดวงอาทิตย์ ตามความเข้าใจของคนโบราณ ที่เชื่อว่าพระราหูอมดวงอาทิตย์
สุริยคราส*		

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
หริรักษ์	หริ<รักษ์	น. พระนารายณ์, (พระผู้รักษาคือพระนารายณ์)
องครักษ์	องค<รักษ์	น. ผู้ทำหน้าที่ให้ความคุ้มครองป้องกัน
อรรธคราส	ธรรธ<คราส	น. การมีจันทร์คราสและสุริยคราสครั้งดวง
อัทรคต	อัทร<คต	น. ผู้ที่ได้ผ่านทางไกลหรืออยู่มานาน, คนแก่
อามิสบูชา	อามิส<บูชา	น. การบูชาด้วยสิ่งของ
อาสาฬหบูชา	อาสาฬห<บูชา	น. การบูชาในวันเพ็ญเดือน 8 ซึ่งเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา
อินทริยโคจร	อินทริย<โคจร	ว. อยู่ในเขตความรู้สึก, ซึ่งรู้สึกได้
เอกังสพยากรณ์	เอกังส<พยากรณ์	น. การพยากรณ์โดยส่วนเดียว หมายถึง การพยากรณ์เด็ดขาดเพียงสถานเดียวโดยไม่มีข้อแม้, การตอบปัญหาที่ผู้ถามถามอย่างชัดเจนสามารถตอบได้อย่างแจ่มแจ้งทันที

2.1.2 คำนาม<คำกริยา มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 31 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กริยานุเคราะห์	กริยา<อนุเคราะห์	น. กริยาที่ใช้ช่วยกริยาอื่น เช่น คง จะ ถูก นำ
กริยาภิรมย์	กริยา<อภิรมย์	ว. น่ารื่นรมย์ยิ่งในกริยา
กาญจนภิเษก	กาญจน<อภิเษก	น. พระราชพิธีที่พระเจ้าแผ่นดินทรงกระทำเมื่อครองราชสมบัติครบ 50 ปี
กุมารวตาร	กุมาร<อวตาร	น. อวตารเป็นเต่า เป็นอวตารปางที่ 2 ของพระนารายณ์
ฉันทานุมติ	ฉันท<อนุมติ	น. ความเห็นชอบตามด้วยความพอใจ, การได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ
ชลาลัย	ชล<อาลัย	น. บ่อ, สระ, ทะเล, (ที่อาลัยของน้ำ), ปลา
ชาคริยานุโยค	ชาคริยา<อนุโยค	น. การประกอบความเพียรเพื่อจะชำระใจให้หมดจดไม่เห็นแก่อนมานัก
ชีวกคต	ชีวก<คต	ก. ตาย
ทิวคต	ทิว<คต	ก. ไปสู่สวรรค์, ตาย (ให้แก่พระยุพราช หรือ เจ้าฟ้า ซึ่งได้รับการเฉลิมพระยศพิเศษ)

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
เทศาภิบาล	เทศ<อภิบาล	น. ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการมณฑลในสมัยหนึ่ง ต่อมาเปลี่ยนเรียกว่า สมุหเทศาภิบาล
บุษยาภิเษก	บุษย<อภิเษก	น. บุษยสนาน, พิธีอาบน้ำเมื่อพระจันทร์กำลังผ่านหมู่ดาวบุษยะ
ประชาภิบาล	ประชา<อภิบาล	น. ผู้ปกครองพลเมือง, การปกครองพลเมือง
ปัตตานุโมทนา	ปัตติ<อนุโมทนา	น. การอนุโมทนาส่วนบุญที่ผู้อื่นให้
พงศาวดาร	พงศ<อวตาร	น. เรื่องราวของเหตุการณ์เกี่ยวกับประเทศชาติหรือพระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขของประเทศชาตินั้น เช่น พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
พุทธาภิเษก	พุทธ<อภิเษก	น. ชื่อพิธีในการปลุกเสกพระพุทธรูปหรือวัตถุมงคล โดยมีพระเถระผู้เชี่ยวชาญในการทำสมาธิจำนวนหนึ่งซึ่งเรียกว่า คณะปรก นั่งภาวนาส่งกระแสจิตเพ่งคุณพระรัตนตรัยเข้าไปสู่องค์พระหรือวัตถุนั้นๆ
ภาคยานุวัติ	ภาคี<อนุวัติ	น. การเข้าเป็นภาคีในสัญญาหลายฝ่ายหรือพหุภาคี หรือในสนธิสัญญาระหว่างประเทศ
มโนภูกุล	มโน<อนุกุล	ว. ซึ่งเกื้อกูลใจ, ชูใจ
มูทธาภิเษก*	มูทธา* มูรธา*	น. น้ำรดพระเศียรในงานราชาภิเษกหรือพระราชพิธีอื่นๆ
มูรธาภิเษก*	<อภิเษก	
รัชดาภิเษก	รัชด<อภิเษก	น. พระราชพิธีสมโภชเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงครองราชสมบัติ ได้ 25 ปี
รัชมังคลาภิเษก	รัชมังคล<อภิเษก	น. พระราชพิธีสมโภชเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงครองราชสมบัติได้นานกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนๆ
ราชาภิเษก	ราช<อภิเษก	น. พระราชพิธีในการสถาปนาขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ให้อำนาจ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
ราชูปโภค*	ราช<อุปโภค	น. เครื่องใช้สอยของพระราชา
ราชูปโภค*		
โลกานุวัตร	โลก<อนุวัตร	น. ความประพฤติตามโลก
วามนาวตาร	วามน<อวตาร	น. อวตารปางที่ 5 ของพระนารายณ์

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สวรรณคต	สวรรณ<คต	ก. ไปสู่สวรรณค์, ตาย (ใช้ในราชาศัพท์สำหรับ พระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และ พระบรมราชวงศ์ที่ทรงได้รับพระราชทานชั้น 7 ขึ้น)
สัตยาธิษฐาน สัตยาบัน	สัตย<อธิษฐาน สัตย<อาบัน	น. การตั้งความจริงใจเป็นหลักอ้าง น. การยืนยันรับรองความตกลงระหว่างประเทศ ที่ได้กระทำขึ้นไว้, การรับรองนิติกรรมที่เป็นโมฆียะ อันเป็นผลให้นิติกรรมนั้นสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรก, การอ้างความสัตย์
สุขาภิบาล	สุข<อภิบาล	น. ราชการบริหารส่วนท้องถิ่นมีฐานะต่ำกว่าเทศบาล มีคณะกรรมการบริหารประกอบด้วยนายอำเภอ ปลัดอำเภอ กำนัน เป็นต้น โดยมีนายอำเภอหรือ ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอเป็นประธาน มีหน้าที่จัดทำกิจการภายในเขตที่รับผิดชอบ เช่น จัดให้มีและบำรุงทางน้ำ ทางบก และระบายน้ำ ฯลฯ
โสดาบัน	โส<อาบัน	น. ผู้แรกถึงกระแสนธรรม (พระนิพพาน) เป็นชื่อ พระอริยบุคคลขั้นต้น ใน 4 ขั้น คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์
อรรถาธิบาย	อรรถ<อธิบาย	ก. ขยายความ, อธิบายความ น. การขยายความ, การอธิบายความ
อินทราภิเษก	อินท<อภิเษก	น. เรียกลักษณะพิเศษ 3 ประการ คือ 1. พระอินทร์ นำเครื่องราชกกุธภัณฑ์มาถวาย เมื่อจะได้ราชสมบัติ 2. เสี่ยงราชรถมาจอดฝ่าพระบาท และ 3. เหาะเอา ฉัตรทิพย์มากางกั้น, การที่พระเจ้าแผ่นดินทรงทำ พิธีราชาภิเษกอีกครั้งหนึ่ง เมื่อปราบพระเจ้าแผ่นดินอื่น ให้อยู่ในอำนาจได้มาก เพื่อยกพระองค์ขึ้นเป็นใหญ่ เหนือพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย

2.2 หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ พบคำสมาสจำนวน 17 คำ

2.2.1 คำวิเศษณ์<คำกริยา ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 14 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
จตุรคุณ	จตุร<คุณ	ว. 4 เท้า
ตรีคุณ	ตรี<คุณ	น. 3 เท้า
ตรีชาต	ตรี<ชาต	น. วัตถุ 3 คือ ดอกจันทน์ กระวาน อบเชย
นวชาต	นว<ชาต	ว. ใหม่
ปัจเจกสมาทาน	ปัจเจก<สมาทาน	น. การสมาทานศีลที่ละสิกขาบท
ปัจฉิมลิขิต	ปัจฉิม<ลิขิต	น. เขียนภายหลัง คือ หนังสือที่เขียนเพิ่มเติมลงท้ายเมื่อเซ็นชื่อแล้ว ใช้อักษรย่อว่า ป.ล.
พหุคุณ	พหุ<คุณ	ว. หลายเท้า, หลายทบ
พหุสูตร	พหุ<สูตร	น. ผู้มีความรู้เพราะได้สดับตรับฟังหรือศึกษาเล่าเรียนมามาก
สถาปนิยพยากรณ์	สถาปนิย<พยากรณ์	น. การจำแนกธรรมหรือพยากรณ์ปัญหาธรรมโดยอาการหนึ่ง
สรรพเคราะห์	สรรพ<เคราะห์	น. สุริยุปราคาหมดดวง
สหจร	สห<จร	น. ผู้ร่วมทาง, เพื่อน, สหาย
สหชาต	สห<ชาต	น. ผู้เกิดวันเดือนปีเดียวกัน, ผู้เกิดร่วมปีนักษัตรในรอบเดียวกัน
สหพันธ์	สห<พันธ์	น. สหภาพหรือสมาคมตั้งแต่ 2 สหภาพหรือ 2 สมาคมขึ้นไปที่ร่วมกันดำเนินกิจการ เพื่อให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของสหภาพหรือสมาคมที่เข้าร่วมกัน เช่น สหพันธ์กรรมกร
อเนกประสงค์	อเนก<ประสงค์	ว. ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่างแล้วแต่ความต้องการ

2.2.2 คำวิเศษณ์<คำกริยา มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 3 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ทวิคุณ	ทวิ<คุณ	ว. 2 เท้า
ปรมาภิเษก	ปรม<อภิเษก	น. อภิเษกอย่างยิ่ง คือ การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
สาธารณูปโภค	สาธารณ<อุปโภค	น. บริการสาธารณะที่จัดทำเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในสิ่งอุปโภคที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น การไฟฟ้า การประปา การเดินทาง

2.3 หน่วยหลักเป็นคำกริยา หน่วยขยายเป็นคำกริยา พบคำสมาสจำนวน 6 คำ

2.3.1 คำกริยา<คำกริยา ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 5 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
การิตการก	การิต<การก	น. ผู้ถูกใช้ให้ทำ เป็นประธานของประโยคเรียงไว้หน้ากริยา “ถูก-ให้” เช่น คนงานถูกนายจ้างให้ทำงาน ทั้งกลางวันและกลางคืน ถ้ามิได้เป็นประธานก็เรียงไว้หลังบุรพบท “ยัง” หรือ กริยานุเคราะห์ “ให้” เช่น นายจ้างยังถูกจ้างให้ทำงาน นายจ้างให้ลูกจ้างทำงาน
การิตวาจก	การิต<วาจก	ก. กริยาที่บอกว่าประธานเป็นการิตการกหรือผู้รับใช้, กริยาของประโยคที่แสดงว่าประธานทำหน้าที่เป็นการิตการก คือ เป็นผู้ถูกใช้ กริยาของการิตวาจก ใช้กริยานุเคราะห์ “ถูก” “ถูก-ให้” หรือ “ถูกให้” เช่น ลูกจ้างถูกนายจ้างให้ทำงาน
ปฏิบัติบูชา	ปฏิบัติ<บูชา	น. การบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอน
วิภชพยากรณ์	วิภช<พยากรณ์	น. การพยากรณ์หรืออธิบาย โดยจำแนกกรรมแต่ละหัวข้อตามเหตุและผลแห่งกรรมนั้น ซึ่งคำนึงถึงนิสัยของผู้ฟังเป็นที่ตั้ง
อัสตงคต	อัสตง<คต	ว. ทางทิศตะวันตก เช่น อัสตงคตประเทศ

2.3.2 คำกริยา<คำกริยา มีสนธิ พบคำสมาสเพียง 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ปราบดาภิเษก	ปราบต<อภิเษก	ว. มีอภิเษกอันถึงแล้ว น. พระราชพิธีอภิเษกของพระเจ้าแผ่นดินซึ่งได้ราชสมบัติมาด้วยการรบชนะข้าศึก

3. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พบคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ จำนวน 60 คำ

3.1 หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำนาม พบคำสมาสจำนวน 39 คำ

3.1.1 คำนาม<คำวิเศษณ์ พบคำสมาสจำนวน 36 คำ

3.1.1.1 คำนาม<คำวิเศษณ์ ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 26 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กรสุทธิ์	กร<สุทธิ์	น. การชำระมือให้หมดจด พิธีอย่างหนึ่งของพราหมณ์ ก่อนที่จะประกอบพิธีใดๆ จะต้องทำชำระมือให้สะอาดเสียก่อน
กรีฑารมย์	กรีฑา<รมย์	ว. เป็นที่ยินดีในกรีฑา
กามวิตถาร	กาม<วิตถาร	น. การทรมานตนหรือผู้อื่นก่อนหรือในระหว่างร่วมเพศ ว. ผิดปกติทางเพศเช่นนั้น
กามสมังคี	กาม<สมังคี	ว. พร้อมด้วยกามคุณ
กุสุมวิจิตร	กุสุม<วิจิตร	น. ชื่อฉันทวรรณคดีแบบหนึ่ง กำหนดด้วย 4 คณะ คือ นะ คณะ ยะ คณะ นะ คณะ ยะ คณะ บาทละ 12 คำ หรือ 12 พยางค์, (ที่งามประณีตด้วยดอกไม้)
จันทรกานต์	จันทร<กานต์	น. แร่ประกอบหินที่มีค่าสูงชนิดหนึ่ง จัดอยู่ในพวกรัตนชาติ มีโพแทสเซียม อะลูมิเนียมซิลิเกต เป็นส่วนประกอบสำคัญ ประกटมีสีขาวปนฟ้าหรือสีเหลืองปนม่วงอย่างน่านม แต่มีวาวขาวฉาบหน้า เหมือนวาวมุกในหอยมุก หรือวาวแสงจันทร์ ในหยาดน้ำค้าง, (เป็นที่รักของพระจันทร์)
โทษตรัย	โทษ<ตรัย	น. ประชุม 3 แห่งโทษ คือ ดี ลม เสมหะ
ธรรมนิตย	ธรรม<นิตย	น. ผู้เที่ยงธรรม
นทีรัย	นที<รัย	น. กระแสน้ำ
บทบุรณ	บท<บุรณ	น. คำที่ทำให้บทประพันธ์ครบพยางค์ตามฉันทลักษณ์ ไม่ผู้มีความหมายอะไร เช่น แต่งอเนกนุประการ คำ “นุ” เป็นบทบุรณ

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
บาทบุรณ	บาท<บุรณ	น. คำที่ทำบาทของบทกลอนให้เต็ม เช่น ในฉันท 11 มีคำที่ได้ใจความ 10 คำ แล้วอีกคำหนึ่งไม่ต้องมีความหมายอย่างไรก็ได้ เต็มเข้ามาให้ครบ 11 คำ
พรหมไทย	พรหม<ไทย	น. ที่ดินซึ่งพระเจ้าแผ่นดินพระราชทานแก่พราหมณ์ และยกเว้นภาษีอากร, ของที่บิดามารดาให้
ภุชงคประยาต	ภุชงค<ประยาต	น. ชื่อฉันทแบบหนึ่งมี 12 คำ แบ่งเป็น 2 วรรค มีลหุต้นวรรคและกลางวรรค
มธุมิศร	มธุ<มิศร	ว. เจื่อน้ำหวาน
มโนรมย์	มโน<รมย์	ว. เป็นที่ชบสใจ, งาม
มโนหระ	มโน<หระ	ว. เป็นที่จับใจ, น่ารักใคร่, สวย, งาม
มิดลัญญี	มิด<ลัญญี	น. ชื่อยุคหนึ่งที่มีแต่บรมราชาพันเปียดเปียนกัน
โมกขปริสสุทธิ	โมกข<ปริสสุทธิ	น. การที่พระจันทร์พ้นจากเงาโลกโดยสิ้นเชิง เมื่อมีจันทร์ปราดา
ยาปนมัต	ยาปน<มัต	น. อาหารที่พอจะให้ร่างกายดำรงอยู่ได้ ว. สักว่ายังชีวิตให้เป็นไป, พอเลี้ยงชีพ, พอเยียวชีวิต
วรรณยุกต์	วรรณ<ยุกต์	น. ระดับเสียงสูงต่ำของคำในภาษาไทย มี 5 เสียง คือ เสียงสามัญ เสียงเอก เสียงโท เสียงตรี เสียงจัตวา มีรูปเครื่องหมายบอกลักษณะของเสียงอยู่เบื้องบนอักษร 4 รูป คือ ' (ไม้เอก) ˆ (ไม้โท) ˘ (ไม้ตรี) * (ไม้จัตวา)
ศศิวิมล	ศศิ<วิมล	ว. บริสุทธิ์เพียงดังจันทร์
สมณสารูป	สมณ<สารูป	ว. ที่สมควรแก่พระ (ใช้แก่กิริยามารยาทเป็นต้น) น. กิริยามารยาทเป็นต้นที่สมควรแก่สมณะ
สุริยกันต์*	สุริย* สุริย*<กันต์*	น. ชื่อแก้วชนิดหนึ่งถือกันว่าเมื่อถูกแสงพระอาทิตย์
สุริยกานต์*	กานต์*	ทำให้เกิดไฟ, (เป็นที่รักของพระอาทิตย์)
หฤทัยปรีย์	หฤทัย<ปรีย์	ว. น่ารัก, ชื่นใจ
หุตโกวิท	หุต<โกวิท	น. ผู้ฉลาดในการบูชา
อศ्वโกศล*	อศ्व<โกศล* โกวิท*	ว. ผู้มีความชำนาญในเรื่องม้า
อศ्वโกวิท*		

3.1.1.2 คำนาม<คำวิเศษณ์ มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 10 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
กฤตยาเกียรติ	กฤติ<อาเกียรติ	ว. พร้อมด้วยเกียรติยศ
ฐานานุรูป	ฐาน<อนุรูป	ว. สมควรแก่ฐานะ
ธรรมสามิส	ธรรมสามี<อิส	น. ผู้เป็นใหญ่ด้วยความเป็นเจ้าของธรรม, พระพุทธเจ้า
ธรรมาภิมุข	ธรรม<อภิมุข	ว. หันหน้าเฉพาะธรรม, มุ่งแต่ยุติธรรม
นโรดม	นร<อูดม	น. พระราชา, (ผู้เลิศในหมู่คน)
โมหันธ์	โมห<อันธ	น. ความมืดมนด้วยความหลง
โคกาดูร	โคก<อาดูร	ก. เตือดร้อนด้วยความโคก, ร้องไห้สะอึกสะอื้น
สัทธาธิกะ	สัทธา<อิทธิกะ	น. ผู้ยิ่งใหญ่ด้วยศรัทธา
สิโรดม* สิโรตม์*	สิร<อูดม* อูตม์*	น. หัว, เบื้องสูงสุดของหัว
อูตรามิมุข	อูตร<อภิมุข	ก. บ่ายหน้าไปทางทิศเหนือ

3.1.2 คำวิเศษณ์>คำนาม พบคำสมาสจำนวน 3 คำ

3.1.2.1 คำวิเศษณ์>คำนาม ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 3 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ชราธรรม	ชรา>ธรรม	ว. มีชราเป็นธรรมดา, มีความแก่ความชำรุดทรุดโทรมเป็นธรรมดา
สวัญญาณกทรัพย์*	สวัญญาณก*	น. สิ่งที่มีวิญญานหรือชีวิตซึ่งนับเป็นทรัพย์ เช่น ทาส
วิญญานกทรัพย์*	วิญญานก*>ทรัพย์	ข้าง ม้า วัว ควาย
อวิญญานกทรัพย์	อวิญญานก>ทรัพย์	น. สิ่งที่ไม่วิญญานหรือชีวิตซึ่งนับเป็นทรัพย์ เช่น เงินทอง ที่ดิน

3.1.2.2 (คำวิเศษณ์>คำนาม มีสนธิ) ไม่พบในงานวิจัยครั้งนี้

3.2 หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ พบคำสมาสจำนวน 13 คำ

3.2.1 คำวิเศษณ์<คำวิเศษณ์ พบคำสมาสจำนวน 12 คำ

3.2.1.1 คำวิเศษณ์<คำวิเศษณ์ ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 11 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
น. กามาพจร*	น. <กามาพจร*	น. สวรรค์ 6 ชั้น ได้แก่ 1. จาตุมหาราช 2. ดาวดึงส์
น. กามาวจร*	น. <กามาวจร*	3. ยามา 4. ดุสิต 5. นิมมานรดี 6.ปรนิมมิตวสวัตดี
น. ตรีกฏก	น. <ตรีกฏก	น. ของเผ็ดร้อน 3 ชนิด คือ พริกไทย ดีปลี ขิงแห้ง
น. ไตรโลกย์	น. <ไตรโลกย์	น. ประชุมโลก 3
น. เทววาจิกะ	น. <เทววาจิกะ	ว. ที่ทำด้วยกล่าว 2 หน, ที่กล่าววาจา 2 หน, ใช้เรียก สรณคมนีในเวลาแรกตรัสรู้ว่า เทววาจิกสรณคมนี แปลว่า สรณคมนีที่เปล่งวาจาถึงรัตนะ 2 คือ พระพุทธเจ้าและพระธรรมเป็นที่พึ่งที่ระลึก เพราะในเวลานั้นยังไม่มีพระสงฆ์
น. ปัญจวัคคีย์	น. <ปัญจวัคคีย์	น. พวก 5 คน เป็นคำเรียกพระสงฆ์ 5 รูป มีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นต้นที่ตามพระพุทธเจ้า ออกบวช และได้เป็นพระอรหันต์ก่อนพวกอื่น
น. เปศลมัธย	น. <เปศลมัธย	ว. มีเื่ออ่อน
น. มหาอุจ	น. <มหาอุจ	น. ดาวพระเคราะห์ที่ทรงคุณสูงเด่นทำให้เจ้าดวงชะตา มีความเจริญรุ่งเรือง
น. รุจิเรข	น. <รุจิเรข	ว. มีลายงาม, มีลายสุขไส
น. วิจิตรรจนา	น. <วิจิตรรจนา	ว. งามอย่างประณีตละเอียดซับซ้อน
น. วิจิตรพิสดาร	น. <วิจิตรพิสดาร	ว. ลักษณะที่ประติษฐ์หรือตกแต่งจนบางที่เกินงาม
น. สหธรรมิก	น. <สหธรรมิก	น. ผู้มีการประพฤติธรรมร่วมกัน เช่น พระสงฆ์ทั้งปวง เป็นเพื่อนสหธรรมิกกัน

3.2.1.2 คำวิเศษณ์<คำวิเศษณ์ มีสนธิ พบคำสมาสเพียง 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
น. มหัจฉริยะ*	น. <มหา<ฉฉริยะ*	ว. แปลกประหลาดมาก
น. มหัชจรรย*	น. <มหัชจรรย*	

3.2.2 คำวิเศษณ์>คำวิเศษณ์ พบคำสมาสจำนวน 1 คำ

3.2.2.1 (คำวิเศษณ์>คำวิเศษณ์ไม่มีสนธิ) ไม่พบในงานวิจัยครั้งนี้

3.2.2.2 คำวิเศษณ์>คำวิเศษณ์ มีสนธิ พบคำสมาสเพียง 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วรุตตม* วรุตมะ*	วร>อุตตม* อุตมะ*	ว. ประเสริฐสุด
วโรตม* วโรตมะ*	อุตม*	

3.3 หน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์ทั้ง 2 หน่วย ไม่มีหน่วยขยาย พบคำสมาสจำนวน 8 คำ

3.3.1 คำวิเศษณ์+คำวิเศษณ์ ไม่มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 6 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ตรัยตริงศ์	ตรัย+ตริงศ์	น. ดาวดั่งส์, สวรรค์ชั้นที่ 2 แห่งสวรรค์ 6 ชั้น ที่พระอินทร์ครอง, สามสิบสาม
ทิพยมานุษ	ทิพย+มานุษ	น. ครึ่งเทพครึ่งมนุษย์
เบญจเพส*	เบญจ* ปัญจ*+เพส*	ว. ยี่สิบห้า เช่น อายุถึงเพญจเพส
ปัญจวิสติ*	วิสติ*	
สมดุล	สม+ดุล	ว. เสมอกัน, เท่ากัน
อเนกอนันต์	อเนก+อนันต์	ว. มากมาย, มากหลาย
อันธพาล	อันธ+พาล	น. คนเกะกะระราน, (ทั้งบอดทั้งเขลา)

3.3.2 คำวิเศษณ์+คำวิเศษณ์ มีสนธิ พบคำสมาสจำนวน 2 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
นานาเนก	นานา+อเนก	ว. ต่างๆ กันมากมาย
มโหฬาร* มเหฬาร*	มหา+อุฬาร* โหฬาร*	ว. ยิ่งใหญ่, กว้างใหญ่

4. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำนามและคำกริยา

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พบคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำนามและคำกริยา จำนวน 3 คำ

4.1 คำนาม+คำกริยา มีสนธิ พบคำสมาสเพียง 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
โรคอาพาธ	โรค+อาพาธ	น. ความเจ็บไข้

4.2 คำนาม+คำกริยา ไม่มีสนธิ พบคำสมาสเพียง 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
ภูษณพาส	ภูษณ+พาส	น. เครื่องแต่งตัวและเสื้อผ้า

4.3 คำกริยา+คำนาม มีสนธิ พบคำสมาสเพียง 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
จรวจร	จร+อาจร	น. การที่ยวดยานพาหนะ คน หรือสัตว์พาหนะเคลื่อน ไปมาตามทาง, เรียกผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการนั้น, การใช้ทางของผู้ขับขี่ คนเดินเท้า หรือคนที่จูง ชี หรือ ไล่ต้อนสัตว์

5. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พบคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำกริยาและคำวิเศษณ์ จำนวน 2 คำ

5.1 คำกริยา+คำวิเศษณ์ มีสนธิ พบคำสมาสเพียง 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
จลาจล	จล+อจล	น. ความปั่นป่วนวุ่นวายไม่มีระเบียบ

5.2 คำวิเศษณ์+คำกริยา ไม่มีสนธิ พบคำสมาสเพียง 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อเนจอนาถ	อเนจ+อนาถ	ก. สลดใจเป็นอย่างยิ่ง

6. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์และคำนาม

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พบคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำวิเศษณ์และคำนาม (คำวิเศษณ์+คำนาม มีสนธิ) เพียง 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
อุบัติวันตราย	อุบัติ+วันตราย	น. สิ่งอุบัติและอันตราย

7. ลักษณะโครงสร้างของคำสมาสแบบหน่วยหลักเป็นคำสรรพนาม

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 พบคำสมาสที่มีลักษณะโครงสร้างแบบหน่วยหลักเป็นคำสรรพนาม หน่วยขยายเป็นคำวิเศษณ์ (คำวิเศษณ์ < คำสรรพนาม ไม่มีสนธิ) เพียง 1 คำ ได้แก่

คำสมาส	การเรียงคำ	ความหมาย
วรรคณู	วรร<คณู	น. หญิงงาม

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	พระมหาสาโรจน์ บัวพันธุ์งาม
วันเดือนปีเกิด	15 กุมภาพันธ์ 2526
สถานที่เกิด	อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี 72240
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	วัดเทพลีลา เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2548	ป.ธ. 9 (ภาษาบาลี) จากสำนักเรียนวัดเทพลีลา เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2550	พธ.บ. (การสอนภาษาไทย) เกียรตินิยมอันดับ 1 จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2552	ศศ.ม. (ภาษาไทย) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร